A. VEIMER

EESTI NSV TÖÖSTUS TÕUSUTEEL

EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA
MAJANDUSE JA ÕIGUSE INSTITUUT

A. VEIMER

EESTI NSV TÖÖSTUS TÕUSUTEEL

RK
POLIITILINE KIRJANDUS
TALLINN 1949

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

ARHIIVKOGU

SISSEJUHATUSE ASEMEL

Tootmisvahendite kuulumine kapitalistidele kodanlikus maailmas kindlustab neile nii majandusliku kui poliitilise võimu. Seepärast ongi töölisklassi ning töölisklassi poolt juhitud töötavate hulkade eesmärgiks nende võitluses kapitalismi vastu kapitalistide poliitilise ning majandusliku võimu kukutamine, proletariaadi diktatuuri kehtimapanek ja tootmisvahendite natsionaliseerimine kui eelduste loomine sotsialismi ülesehitamiseks.

Kuu aega pärast fašistliku klikivõimu kukutamist Eestis, 23. juulil 1940 võttis Riigivolikogu vastu deklaratsiooni, milles pankade ja suurtööstuse natsionaliseerimise kohta öeldakse: „. . . vastu tulles neile rahva õiglastele nõudmistele ning selleks, et kaotada ühe inimese kurnamine teise poolt ja võtta igaveseks söödikute, vabrikantide, tehaste-omanike ja pangahärrade võim töötava rahva üle, Riigivolikogu kuulutab välja kogu Eestimaa territooriumil pankade ja suurtööstuse natsionaliseerimise.

Nüüdsest peale kuulutatakse kogu rahva omanduseks, s. o. riigi omanduseks, kõik pangad ühes nende varandustega, kõik tööstuslikud suurkäitised, kaevandused ning transpordiettevõtted.

Nüüdsest peale on Eestimaa töörahval enda majanduslikuks vabastamiseks käes võimsad vahendid — pangad ja suurtööstus. Sellega luuakse tingimused rahvamajanduse kiireks tõusuks, mida tagab vabrikute ja tehaste peremeesteks saavate tööliste vaba töö.

Riigivolikogu on veendunud, et see otsus vastab täiesti rahva ja riigi huvidele, ning kutsub üles kõiki töölisi ja teenistujaid

pidama revolutsioonilist distsipliini ning üles näitama ennastsalgavat tööd selleks, et uus kord saaks lõpliku võidu."

Töölisklass, kehviktalupojad ning nõukogudemeelne haritlaskond viisidki kommunistliku partei juhtimisel ennenähtamatus üksmeeles ellu selle eesti rahva ajaloos murrangulise tähtsusega otsuse. Töölisklassi suurest aktiivsusest, poliitilisest küpsusest ning oskusest ära kasutada välja kujunenud soodsat klassijõudude vahekorda annab tunnistust muide ka see tõsiasi, et majanduslike „komandokõrgustike" natsionaliseerimine viidi läbi käigupeal, nii et ükski käitis ei katkestanud tööd ühekski tunniks.

Tööstuse natsionaliseerimine võttis majandusliku võimu mitte ainult kohalikelt kapitalistidelt, vaid vabastas eesti töötava rahva ühtlasi ka välisimperialistide kurnamisest. Tuleb silmas pidada, et kodanliku Eesti lõpupäevil kuulusid tööstuslikest põhifondidest ainult 42% eestlastest kapitalistidele või olid kodanliku riigi ettevõtted, kuna ülejäänud 58% oli välismaalaste valduses.[1] Eriti suur oli välismaise kapitali erikaal tööstuse tähtsamates harudes: põlevkivi- ja põlevkivi-keemiatööstuses oli välismaise kapitali käes 80%, tsementitööstus — sajaprotsendiliselt, masinaehituses — 75%, raadio-, telefoniaparatuuris — 74%, keemiatööstuses — 77%, vineeritööstus — 100-protsendiliselt, tselluloosi- ja paberitööstuses — 98%. 1. aprillil 1940 kuulusid 150-st kõige suuremast käitisest 77 välismaalastele. Kui siia juurde arvata asjaolu, et panganduses domineerisid Scheeli Pank ja Tartu Pank, kelledest esimene töötas põhiliselt saksa ja teine inglise kapitaliga, kusjuures nad kontrollisid kahte kolmandikku kohalikku pangakapitali, siis saab Eesti kodanliku riigi sõltumus välisimperialistidest veelgi selgemaks.

Eesti rahvamajandus muudeti imperialistlike riikide tööstusele toorainete ja poolvabrikaatide tootjaks. Kodanliku Eesti tähtsamateks väljaveoaineteks kujunesid või, liha, munad, mets, vineer ning tselluloos, põlevkivi-toorõli, kaseiin ja lõng. Kreenholm ja Balti Manufaktuur, sedavõrd kui nad üldse tootsid eks-

[1] I majandusloendus Eestis. Tööstus. Vihk I, Tallinn 1939, lk. 24.

pordiks, kujunesid mitte valmisriide, vaid lõngade tootjaks. Põlevkivi-tooröli veeti Saksamaale keemiatööstuse toorainena. Tööstuse valmistoodangu erikaal üldises väljaveos langes aastail 1923—1937 38,1%-lt kuni 23,1%-ni, kusjuures valmisprodukti hulka arvati ka puuvillalõng ning vineer.[1] Kui need välja arvata, siis valmistooted üldises ekspordis moodustasid 1936. aastal vaid 12%.[2]

Vabanemine nii kodumaiste kapitalistide kui ka välisimperialistide kurnamisest, üleminek sotsialistlikule plaanimajandusele, ühinemine võimsa Nõukogude Liidu rahvamajandusega andis ennenähtamatu võimsa hoo Eesti NSV tööstusele.

Nõukogude korra juures sai vabalt areneda tööliste ja insenertehnilise personaali loov initsiatiiv, saadi omakasupüüdmatut abi vennasvabariikidelt ning see võimaldas juba nõukogude võimu kehtimise ühe aasta jooksul tõsta riikliku ja kooperatiivse tööstuse toodangut 63% võrra.[3] Sealjuures kasvas metallitööstuse toodang ühe aastaga 91%, tekstiilitööstuse toodang 109%, tuletikutööstuse toodang 6,5 korda. Polnud ühtegi tööstusharu, kus toodangu tõus oleks olnud vähem kui 40—45%. Rohkem kui 30 000 töölist ja teenistujat, kes kodanliku võimu pikkade aastate jooksul olid asjatult otsinud teenistust, leidsid endale nõukogude võimu kehtestamise esimestel kuudel rahvamajanduses vastava töö.

*

Eesti NSV okupeerimine saksa fašistide poolt 1941. a. juulis-augustis katkestas meie rahvamajanduse tõusu ning laostas põhjalikult tööstuse. Fašistlik sõjamasin oli eluliselt huvitatud Eesti NSV tööstuse paljude harude toodangust, mida ta vajas sõja pidamiseks. Eriti aga olid saksa fašistid huvitatud fosforiidijahust kui keemiatööstuse toorainest, põlevkivi utmise saadustest, kuid ka tsemendi-, lina-, vineeri-, paberi- ja võitööstusest.

---

[1] Konjunktuur, 1938, lk. 29.

[2] Sealsamas, lk. 258.

[3] Rahvamajandusplaani täitmise põhilised näitajad, Tallinn 1941, lk. 276.

Kogu fašistliku vägivalla aparaat suunati nende tööstusharude toodangu tõstmisele. Kuid needsamad töölised, kes aasta tagasi võtsid vaimustatult vastu nõukogude võimu ja pidevalt tõstsid tööviljakust, ei andnud sakslastele võimalust oma eesmärke teostada, takistasid neid igati fašistliku sõjamasina kõvendamisel.

Kolm aastat fašistlikku vägivalda, kolm aastat põhikapitali hävitamist tähendasid Eesti NSV tööstuse pidevat allakäiku, mida kujukalt näitab tööstustööliste arvu vähenemine: 1944. a. aprillis säilis vaid 32% tööliste arvust, kes töötasid 1941. aastal, ning neistki töötavaist töölistest oli 44% kutseoskuseta naisi.

Vaatamata saksa sõjamasina vajadustele ja okupantide pingutustele toodeti jaanuarist aprillini 1944, võrreldes sama ajavahemikuga 1941. aastal, põlevkivi vaevalt 50%, naelu 22%, tsementi 26%, klaasi 55%, telliseid 11%, lupja 5%, saematerjali 56%, vineeri 9%, tselluloosi 7%, paberit 42%, tuletikke 27%, puuvillast riiet vähem kui 1%, villast ja linast riiet 20%, sukki ja sokke 12%, nahkjalatseid 33%, paberosse 16%, liha 88%, võid 22% ja leiba 29%.

Võrreldes sõjaeelsega „toodeti" rohkem liha, s. t. hävitati põhikarja. Teiste toiduainete (peale liha, makaronide ja margariini) ja elutarbeliste kaupade toodang oli vaid 25—35% sõjaeelsest, kusjuures seegi toodang läks põhiliselt okupantidele, mitte aga elanikkonnale.

Võidurikka Nõukogude armee löökide all olid fašistid sunnitud põgenema 1944. a. suvel Narvast ja 22. septembril Tallinnast. Enne lahkumist tegid fašistlikud kõrilõikajad kõik, et täielikult hävitada Eesti NSV tööstust, olgu seadeldiste väljavedamise ning tööstushoonete mahapõletamise või ka lihtsalt käitiste õhkulaskmise teel. Ainult Nõukogude armee välkkiire edasitung, kes kattis vahemaa Tartust Tallinna kahe päevaga, päästis tööstuse täielikust hävimisest.

Kokkuvõttes tähendas fašistlik okupatsioon Eesti NSV tööstusele tootmisvõimsuste vähenemist vähemalt 45% ulatuses, kusjuures eriti raskesti said kannatada elektrijaamad, kütteainete-,

puidu-, tekstiili- ning tselluloosi- ja paberitööstus, vähemal määral tuletikutööstus ja ehitusmaterjalide tööstus.[1]

*

Rööbiti Eesti NSV territooriumi vabastamisega Nõukogude armee poolt, algasid meie vabariigi esimestest päevadest peale rahvamajanduse taastamistööd. Millise tempoga toimus see ülesehitustöö, sellest annavad kujutluse järgmised arvud: kui tööstuse üldtoodang 1944. a. IV kvartalis võtta sada, siis 1945. a. I kvartalis oli see 160, II kvartalis 172, III kvartalis 205 ja IV kvartalis 243. 1945. a. rahvamajandusplaani ületas tööstus 5 protsendi võrra.

Sõjaeelse 1940. aastaga võrreldes oli tööstustoodang siiski veel madal, moodustades kõigest 60%. See oli teatavasti tingitud sellest, et meil alles alustati sakslaste poolt täielikult purustatud suurimate objektide, nagu põlevkivi utmise tehaste, Kreenholmi tekstiilikombinaadi, Balti Manufaktuuri ja sadade teiste suuremate ning väiksemate objektide taastamist.

Samuti ei tohi unustada seda asjaolu, et 1945. a. esimesel poolel töötas tööstus alles sõjaaja tingimustes, mistõttu olid paratamatud lüngad tööstuse varustamisel toorainega, ning tööstuse juhtimise organisatsioongi oli alles välja kujunemas. Sellega on seletatav tööliste tööviljakuse alles madal tase 1945. aastal. Ainult õige vähestes käitistes jõudis tööviljakus sõjaeelsele tasemele, enamikus käitistes kõikus see 70% ümber. Nii oli näiteks Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi süsteemis tööliste tööviljakus 1945. aastal 1941. aastaga võrreldes metallitööstuses 93%, tekstiilitööstuses 60% ja kergetööstuses 70%.

Alates 1946. aastast areneb Eesti NSV tööstus sõjajärgse stalinliku viie aasta plaani alusel, mis kinnitati NSV Liidu Ülemnõukogu poolt 1946. a. märtsis. Stalinliku viisaastaku põhiülesandeist lähtudes kehtestati meil vabariigis seadus Eesti NSV rahvama-

[1] Saksa fašistlik okupatsioon Eestis aastail 1941—1944, Tallinn 1947, lk. 197.

janduse taastamise ja arendamise viie aasta plaani kohta 1946—1950, mis võeti Eesti NSV Ülemnõukogu poolt vastu 13. juulil 1946.

Olgu siin meelde tuletatud nende seaduste põhilised, kõige olulisemad sätted, sest nad moodustavad lähtealuse kogu meie järgnevale arutlusele.

Seaduses Eesti NSV rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaani kohta öeldakse: „... Eesti NSV Ülemnõukogu määrab, et Eesti NSV rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaani põhiülesanded 1946.—1950. a. seisavad selles, et taastada vabariigi kannatada saanud majandus, taastada tööstuse ja põllumajanduse sõjaeelne tase ja selle järel ületada see tase tunduvas ulatuses.

Lähtudes NSV Liidu viie aasta plaani seaduses määratud ülesandeist, peab Eesti NSV Ülemnõukogu vajalikuks:

1. Kindlustada esmajärjekorras põlevkivi- ja põlevkivi-keemia-, masinaehituse ja ehitusmaterjalide tööstuse ning transpordi taastamine ja arendamine, mis on Eesti NSV rahvamajanduse taastamise ja arendamise olulisimaks eelduseks.

2. Saavutada tõus tarbimisvahendite tööstuses rahva materiaalse heaolu kindlustamiseks ja suurema hulga põhiliste tarbeesemete tootmiseks.

3. ...

4. Süstemaatiliselt tarvitusele võtta kõige uuemaid tehnilisi saavutusi Eesti NSV rahvamajanduse kõigil aladel, tootmises maksimaalselt kasutades ja tarvitusele võttes Nõukogude Liidu vennasvabariikide eesrindlikke kogemusi ning teaduse ja tehnika saavutusi.

5. ...

6. ... Kõigiti arendada ehitusmaterjalide tööstust, pöörates erilist tähelepanu eesrindliku ehitustehnika ja ehitustööde mehhaniseerimise tarvituselevõtmisele.

Süstemaatiliselt tugevdada vabariiklikke ja kohalikke ehitusorganisatsioone, kindlustada nende varustamine ehitusmehhanismide ja transpordivahenditega, luua ehitustööliste alatine kaader.

7. Kõigiti arendada linnade ja töölisasulate taastamise ja edasiehitamise tööd ning elamufondi suurendamist, pidades seda üldrahvalikuks ülesandeks. Osutada riiklikku abi töölistele, talupoegadele ja haritlastele individuaalelamute ehitamisel...

8. Ületada rahvatulu ja rahvatarbimise sõjaeelne tase, suurendada kaubakäivet; kaotada lähemal ajal kaardisüsteem, asendades selle arenenud ja kultuurilise nõukogude kaubandusega.

9. Kindlustada tööstuses ja transpordis tööliste alatine kaader töö organisatsiooni parandamise ja ettevõtteis paremate elamu- ja materiaalsete tingimuste loomisega, kindlustada kõrge kvalifikatsiooniga tehnilise kaadri arvuline kasv.

10. Suurendada tööviljakust ja töödistsipliini 8-tunnilise tööpäeva täieliku kasutamisega, töömahukate tööstusalade igakülgse mehhaniseerimisega ja tootmisprotsesside viimistlemisega.

11. ...

12. ...

13. ...

14. Suurendada kasumi tähtsust ja võtta rahvamajanduses tarvitusele isemajandamine tootmise suurendamise lisategurina; toodangu omahinna alandamisega suurendada kõigi tootmisalade kasutoovust; majandusorganisatsioonidel osutada suuremat tähelepanu siseressursside mobiliseerimisele, kokkuhoiurežiimile ning ebaökonoomsetest ja mittetootlikest kulutustest tulenevate kahjude likvideerimisele; suurendada tööliste ja teenistujate töötasus preemiate osa tootmisülesannete täitmise ja ületamise eest.

15. Kõigiti arendada linnade ja maakondade majanduslikku algatust tootmisjõudude taastamises ja arendamises. Kindlustada kohaliku tööstuse, eriti ehitusmaterjalide tööstuse, kütteainete tööstuse, kergetööstuse, vabariikliku ja kohaliku majanduse sisseseadete tootmise ja toiduainetetööstuse ning tööndusliku kooperatsiooni igakülgne arenemine, eriti suurendades toiduainete ja massikaupade ning talumajapidamise inventari tootmist, rõivaste, jalatsite ja majapidamistarvete parandamist ning uuendamist.

*

Seaduses NSV Liidu rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaani kohta 1946.—1950. a. määras NSV Liidu Ülemnõukogu järgmised ülesanded Eesti NSV tööstustoodangu põhiliikide alal 1950. aastaks:

Elektrienergia (milj. kWh)	395
Põlevkivi (tuh. tonni)	8410
Turvas (tuh. tonni)	319
Paber (tuh. tonni)	35
Metsamaterjalide väljavedu (tuh. m^3)	2050
Tsement (tuh. tonni)	160
Aknaklaas (tuh. m^2)	1400
Puuvillane riie (tuh. m)	121 400
Või (tonni)	9000
Liha (tuh. tonni)	20
Piiritus (tuh. dekaliitrit)	600
Kalapüük (tonni)	20 000

Määrata kapitaaltööde maht Eesti NSV-s 1946.—1950. a. 3500 miljonit rbl., sellest vabariikliku alluvusega majanduse osas 738,5 miljonit rubla.

Kõigiti arendada põlevkivi kaevandamist ja töötlemist, milleks taastada ja laiendada praegu töötavaid põlevkivikaevandusi koguvõimsuseni 9,4 milj. t. Taastada ja tegevusse rakendada turbatööstusi tootmisvõimega 220 tuh. tonni ja ehitada turbabriketi-tehaseid tootmisvõimega 50 tuh. t.

Taastada põlevkivi utmise tehased. Ehitada ja tegevusse rakendada põlevkivigaasi tootmise tehased ja gaasijuhe neist tehaseist gaasi Leningradi juhtimiseks.

Taastada elektrimootorite tehas, Kreenholmi ja Balti Manufaktuur, põllutöömasinate tehas ja telefonivabrik.

Taastada ja tegevusse rakendada elektrijaamu koguvõimsusega 92 tuh. kW.

Taastada ehitusmaterjalide tööstuse ettevõtted, nende hulgas tsemendivabrik tootmisvõimega 80 tuh. t aastas.

Taastada külmutushoone, liha- ja piimakombinaat Tallinnas ning meiereid.

Määrata tööstustoodangu ulatus vabariikliku alluvusega ettevõtteis 1950. aastal 450 milj. rublale, sellest kohaliku riikliku tööstuse ja tööndusкooperatsiooni toodang 222 miljoni rubla väärtuses.

Tõsta 1948. aastal sproti- ja kilutoodang sõjaeelse tasemeni. Organiseerida Läänemere rannikul laialdane väikeste konservitöökodade võrk kilude soolamiseks.

... Taastada okupantide poolt purustatud linnade elamu- ja kommunaalmajandus, esmajärjekorras Tallinnas, Tartus, Narvas ja Pärnus.

Määrata 1946.—1950. a. riikliku elamufondi kasutuselevõtu plaan Eesti NSV linnades 1,125 milj. m²-le, sellest kohalike nõukogude liinis 240 tuh. m².

Vabariikliku ja kohaliku alluvusega tootmisplaani täitmise kindlustamiseks Eesti NSV Ülemnõukogu kohustas:

... 4. Kindlustada põlevkivitööstuse ja põlevkivi-keemiatööstuse kiire taastamine ja arendamine. Suurendada, võrreldes sõjaeelse tasemega, põlevkivitoodangut 125%, põlevkiviõlitoodangut 90% ja bensiinitoodangut 55% võrra. Taastada olemasolevate põlevkivi utmise tehaste sõjaeelne tootmisvõime ja ehitada Kiviõlis uus põlevkivi utmise tehas tootmisvõimega 105 tuh. t põlevkiviõli. Tugevdada kaevanduste mehhaniseerimist ja kindlustada alates 1947. aastast kogu toodetava põlevkivi mehaaniline sortimine. Täielikult mehhaniseerida põlevkivi laadimine. Alandada väljalastava põlevkivi tuhasisaldust standardidega määratud piirideni. Organiseerida bituumeni tootmine 5000 tonni ulatuses aastas, samuti atsetooni, fenolaatide, puuimmutusõli, katusepapitõrva jne. tootmine.

5. Kindlustada ehitusmaterjalitööstuse kiire arenemine. Suurendada, võrreldes sõjaeelse tasemega, telliste toodangut 136%, tsementitoodangut 126%, lubjatoodangut 92% ja aknaklaasitoodangut 132% võrra. Viisaastaku jooksul kahekordistada tsementitehase „Punane Kunda" tootmisvõime, ehitada põlevkivituha sideaine tehas tootmisvõimega 40 tuh. t, taastada ja ehitada

kolm tellisetehast tootmisvõimega 21 milj. tellist ja katusekivitehas tootmisvõimega 3,5 milj. katusekivi.

Organiseerida kipsi tootmine 15 tuh. t ulatuses aastas, kipstoodete tootmine 3000 m^3 ulatuses aastas, mineraalvati tootmine 3000 t ulatuses, vahtbetooni tootmine 5000 m^3 ulatuses ja ehituskriidi, ehitusmehhanismide ning sanitaartehniliste esemete tootmine. Mehhaniseerida paekivi tootmist Lasnamäe ja teistes paemurdudes ning suurendada palju tööd nõudvate protsesside mehhaniseerimist tellise-, katusekivi- ja lubjatööstuses.

6. Metsatööstuse alal suurendada, võrreldes sõjaeelse tasemega, saematerjalide tootmist 10% võrra ning tõsta tuletikkude tootmine kolmekordseks.

Muuta metsatööd ja metsamaterjalide väljavedu arenenud mehhaniseeritud tööstuseks alatise ja kvalifitseeritud tööliskaadriga. Viisaastaku lõpuks viia metsatööde ja metsamaterjalide juurdeveo mehhaniseerimise tase kuni 50%-ni ning metsamaterjalide väljaveo mehhaniseerimine kuni 40%-ni mootor- ning elektrisaagide massilise rakendamise ja autode ning traktorite pargi suurendamise teel. Siirduda raielankide organiseeritud kasutamisele, kasutades varem ettevalmistatud puiduväljaveo-radu.

Igakülgselt arendada puidutööstust, eriti mööblitööstust. Laiendada sortimenti ja tõsta väljalastava mööbli kvaliteeti. Taastada Tallinna Vineeri- ja Mööblivabrik ning Pärnu mööblivabrik „Niidu" ...

7. Organiseerida kõigis maakonnis turba tootmist kõige laiemas ulatuses linnade ja elanikkonna kommunaaltarvete rahuldamiseks ning vabariikliku ja kohaliku tööstuse ettevõtete varustamiseks kütteainetega.

Sellest lähtudes määrata 1950. aastaks turba tootmine Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi liinis 380 tuh. t, kohalike nõukogude liinis 40 tuh. t ning turbabriketi tootmine 100 tuh. t, mis ületab sõjaeelse taseme kolmekordselt.

Üles seada Tootsi Turbabriketitehases kolmas press ja ehitada uus turbabriketitehas tootmisvõimega 50 tuh. t. Suurendada freesturba tootmine kuuekordseks, võrreldes sõjaeelse tasemega.

Tõsta Lavassaare turbatööstuse tootmisvõime 35 tuh. tonnilt 60 tuh. tonnini, siirdudes tootmisele bagermenetlusega; organiseerida kaks uut turbatööstust, neist üks Sõmerpalus bagermenetluse alusel. Mehhaniseerida turba tootmine, turba kogumine kuivatusväljalt ja ülesladumine, laadimine vagonettidesse ning ümberlaadimine, samuti turbasoode tasandamine, kraavitamine ja kändude väljajuurimine.

8. Kindlustada fosforväetise kohaliku tarbe täielik rahuldamine, milleks ehitada lõpule Maardu fosforiidiveski ja flotatsioonitehas tootmisvõimega 100 tuh. t fosforiidijahu ning ehitada superfosfaaditehas tootmisvõimega 100 tuh. t superfosfaati ja väävelhappetehas tootmisvõimega 40 tuh. t väävelhapet.

9. Masinaehituse ja metallitöötluse tööstuse alal korraldada keskmisesordilise valtstoodangu tootmine 5000 t ulatuses; organiseerida ehitusmehhanismide tootmist üldiseks ja teede ehituseks; igakülgselt suurendada hobustega veetavate põllutöömasinate ehitamist, viies selle järgmisele tasemele: atru kuni 10 000, äkkeid 13 000, kultivaatoreid 4000, külvimasinaid 1000, heinaniidumasinaid 1000, hoburehasid 3500 ja kartulivõtjaid 1000; organiseerida piimatalituste seadmete tootmine; suurendada raadiovastuvõtjate tootmine sõjaeelse tasemega võrreldes 2,5-kordseks ning viia valjuhääldajate tootmine kuni 30 tuhandeni; suurendada naelte tootmist sõjaeelse tasemega võrreldes 23% võrra ...

10. Tekstiilitööstuse alal suurendada 1950. aastal puuvillase riide valmistamine, võrreldes 1940. aasta tasemega, kolmekordseks ja linase riide valmistamist 71% võrra. Villase riide tootmist suurendada, võrreldes 1945. aastaga, 86% võrra ja siidriide tootmist 6,5 korda.

Arendada tööd Balti Manufaktuuri taastamiseks ja rakendada 1950. aastaks tegevusse 15,6 tuh. värtnat ning 575 kudumistelge. Linatööstuses täiendavalt üles seada 130 kudumistelge. Tunduvalt laiendada riide sortimenti ja parandada selle kvaliteeti ja töötlust.

11. Kergetööstuse alal ületada 1940. a. kogutoodangu tase. Suurendada 1950. aastaks, võrreldes 1940. aastaga, kummijalatsite

tootmist 65%, pealisnaha tootmist 71%, alusnaha tootmist 20% ja nahkjalatsite tootmist 95% võrra.

Kahekordistada 1950. aastaks, võrreldes 1945. aastaga, trikoopesu ja pealistrikotaaži tootmine, suurendada sukkade ja sokkide tootmist 2,5 korda ning õmblustoodete tootmist 80% võrra.

Teostada vabriku „Union" ning Tartu Nahakombinaadi rekonstrueerimine ja jalatsite tootmise üleviimine voolumeetodile. Ehitada uus sukakudumisvabrik. Pudelite tootmine tehases „Tarbeklaas" automatiseerida. Ehitada „Kiviõlis" kunstparkainete tootmise tehas põlevkivifenoolide alusel, samuti taimsete parkainete tehas.

12. Tselluloosi- ja paberitööstuse alal tõsta tselluloosi tootmine 1950. aastaks kuuekordseks, võrreldes 1945. a. toodanguga, ja suurendada paberi tootmist sõjaeelsega võrreldes 75% võrra.

Viisaastaku kestel taastada Viktor Kingissepa nimelises kombinaadis paberimasinad nr. 3 ja nr. 4 koguvõimsusega 35 tonni paberit ööpäevas, ehitada Kehras paberivabrik kahe masinaga koguvõimsusega 10 tuh. tonni paberit aastas; taastada puitmassitehas Jägalas ja alustada tööd Türi paberivabriku taastamiseks. Taastada pleektselluloosi osakond ja tõsta paberi kvaliteeti.

13. Toiduainete-, liha-, piima- ja kalatööstuses suurendada 1950. aastaks, võrreldes 1945. aastaga, liha tootmist 3,5 korda, või tootmist 4,5 korda, vorstide tootmist 4 korda, juustu valmistamist 3 korda, jahu ja tangu tootmist 3 korda, makaronide tootmist 4 korda, leiva tootmist 70%, kondiitrisaaduste tootmist 3 korda, lihakonservide tootmist 4,5 korda, piirituse tootmist 4 korda, siirupi tootmist 3,6 korda, õlle tootmist 2,7 korda, kalasaak neljakordistada ning seebi tootmist kahekordistada.

Taastada ja ehitada 1946.—1950. a. leivatehased koguvõimsusega 55,5 tuh. t aastas Kohtlas, Tallinnas, Pärnus, Rakveres, Kiviõlis, Narvas ja Kuressaares. Ehitada Jõhvis õlletehas ja Tallinnas parfümeeria-seebitööstuse kombinaat. Ehitada aed- ja juurviljakonservi tehased koguvõimsusega 5 milj. toosi, organiseerides nende tehaste juures tehaste omad toorainebaasid. Organiseerida toiduainetetööstuse oma seakasvatus-sovhooside võrk. Orga-

niseerida 22 väike-konservitööstust kalakombinaatide vastuvõtupunktides, samuti ehitada kalatöötlemise kombinaadid Pärnus ja Narvas konservimis-, külmutus-, soolamis-, suitsutamis- ja jäätmete kasutamise osakondadega. Organiseerida Pärnus, Saaremaal, Hiiumaal, Viimsis ja Toilas kalurite ühistute juures sügavvee aktiivse- ja seinerpüügi baasid. Laiendada riiklikku kalapüüki, peamiselt sügavvee-kalapüügi alal.

Laiaulatuslikumalt mehhaniseerida toiduainetetööstuse ettevõtteid, milleks leivatehaseis üles seada mehaanilised taignasegajad, -jagajad ja automaatkaalud. Lihakombinaatides sisse seada voolutöö. Kondiitritööstuses laiendada biskviidi tootmise ja pakkimise mehhaniseerimist.

Laiendada toiduainete-, liha-, piima- ja kalatööstuses toodetavate saaduste sortimenti ja tunduvalt tõsta nende kvaliteeti.

14. Kohaliku tööstuse ja tööndusliku kooperatsiooni alal kinnitada kogutoodangu üldmaht kohalikus tööstuses, tööndusko-operatiivides ja invaliidide kooperatsioonis 1950. aastaks 98,4 milj. rbl. ulatuses (1926./27. a. hindades), mis tähendab, võrreldes 1945. aastaga, kasvu 3,5 korda.

Lugeda linnade ja maakondade kooperatiivse tööndu se põhiülesandeks massikaupade, toiduainete, kohalike ehitusmaterjalide, rakmete, vankrite, saanide ja lihtsaima põllumajandusliku käsi- ning hobuinventari tootmise ja kalapüügi igakülgne arendamine. Kindlustada kõigis linnades ja maakondades koduste tarbeesemete tootmine ja elanikkonna elutarbelise teenindamise parandamine.

Toorainete ressursside suurendamiseks massikaupade tootmise alal kõigiti laiendada kohalike toorainete ja jäätmete kasutamist ning suurendada kohalikus tööstuses, tööndusko-operatiivides ja invaliidide kooperatsioonis tarbepuidu, lõnga, nahkkaupade, parkimisekstraktide, lakkide, värvide, liimi jne. tootmist.

15. Polügraafiatööstuse ja kirjastustegevuse alal tõsta 1950. aastaks raamatute ja ajakirjade väljaandmine Riikliku Kirjastuskeskuse ettevõtteis 2,5-kordseks ja vihikute väljaandmine kahekordseks, võrreldes 1945. aastaga.

Ehitada Tallinnas uus kesktrükikoda ja taastada trükikoda Valgas. Laiendada ladumistööde ja köitmis-brošeerimistööde mehhaniseerimist. Põhjalikult tõsta trükitoodete ja raamatute ning ajakirjade polügraafilise kujunduse kvaliteeti; suurendada värvilist ja mitmevärvilist trükitoodangut."[1]

Rahvamajanduse viie aasta plaani kohaselt, millest tõime tööstuse kohta käiva ulatusliku väljavõtte, mahutatakse Eesti NSV rahvamajandusse kapitalimahutustena 3,5 miljardit rbl., millest rohkem kui 60% suunatakse tööstuse ülesehitamiseks. Uuel tehnilisel baasil taastatakse sõja ja okupatsiooni tagajärjel hävinenud tööstuskäitised, ehitatakse üles uued suurtööstusharud, millega teostub suurejooneline Eesti NSV sotsialistlik industrialiseerimine. Ehitatakse üles tugev metallitööstus, mis hävines kodanliku iseseisvuse ajal, ülikiire tempoga tõuseb tuhast põlevkivi- ning põlevkivi-keemiatööstus. Täiesti uudse tööstusharuna organiseeritakse moodne gaasitööstus; mitmekordistub ehitusmaterjalide toodang vastavalt määratu suurte kapitaalehitustööde vajadustele; toiduainete ning elutarbeliste kaupade toodang ületab tunduvalt sõjaeelse taseme.

„Eesti NSV territooriumil asetseva tööstuse üldtoodang on 1950. aastal kolm korda suurem kui 1940. aastal. Eesti NSV kujuneb Nõukogude Liidu üheks tööstusvabariikidest," konstateerib sm. Volodarski oma brošüüris „Vozroždenije raionov SSSR, postradavših ot nemetskoi okupatsii" („Saksa okupatsiooni tagajärjel kannatada saanud NSV Liidu rajoonide taaselustumine").

Eesti NSV eriti kiiretempoline sotsialistlik industrialiseerimine näitab kujukalt sotsialistliku tootmissüsteemi ja nõukogude korra üleolekut kapitalistlikust tootmissüsteemist ning kodanlikust korrast. Nõukogude Liit kui tervik, teostades stalinlikku rahvuspoliitikat, annab ühele oma liikmele — Eesti NSV-le kui liiduvabariigile — määratu suurt abi sotsialistliku industrialiseerimise teostamisel, eraldades selleks vajalikul hulgal nii põhi- kui ka käibevahendeid, luues võimsaid ehitusorganisatsioone, suunates

[1] Eesti NSV Teataja 1946, nr. 39, art. 332.

meile tehnilist abi ning uusi eesrindlikke seadeldisi valmivatele käitistele. Säärast omakasupüüdmatut abi saab eesti rahvas ainult tänu sellele, et ta 1940. aastal kukutas kodanliku korra, vabanedes sellega jäävalt imperialistlikust orjusest, ning seades omal maal sisse nõukogude korra, ühines võimsa Nõukogude Liiduga. Ainult seetõttu sammub ta nüüd pärast võidukat Suurt Isamaasõda bolševike partei ning seltsimees Stalini juhtimisel kindlalt sotsialismi ehitamise teed.

Järgnevail lehekülgedel püüamegi analüüsida sõjajärgse viisaastaku raamides toimuva tööstuse ülesehitustöö käiku, analüüsida muutusi tööstuse struktuuris viisaastaku esimestel aastatel, avastada seal tekkivaid disproportsioone, ning ühes sellega neid sisemisi reserve, mis võimaldavad suurendada toodangut, vähendada tootmiskulusid, suurendada sotsialistlikku akumulatsiooni, kiirendada ka Eesti NSV-s sotsialismi täielikku võiduletulekut.

I. EHITUSPROGRAMMI TÄITMISE KÄIK

Meie vabariigi viisaastakut iseloomustab Eesti NSV jaoks ettenähtud ehitusprogrammi suhteline suurus: kapitalimahutuste summa suuruselt asub Eesti NSV teiste vennasvabariikide seas kaheksandal kohal, kuna näiteks rahvaarvult neljateistkümnendal kohal. On ilmne, et juba see asjaolu üksinda loob suuri raskusi kõigile vabariigi territooriumil ehitustöid teostavaile organisatsioonidele ning paneb määratu suure vastutuse vabariiklikele partei-, nõukogude kui ka majanduslikele organisatsioonidele ehitusprogrammi täitmise kindlustamise eest.

Säärase hiigelehitusprogrammi teostamine nii lühikese ajaga, nagu seda on üks viisaastak, nõuab kõigepealt küllaldasel määral ehitusmaterjale, s. o. algusest peale laitmatult funktsioneerivat ehitusmaterjalide tööstust, nõuab piisaval määral transporti, samuti seda, et meie ehitusorganisatsioonid saaksid ehitada industriaalsel meetodil, s. t. et ehitusplatsil kokku monteeritaks tööstuses valmistatud ehitusdetailid. Kuid just seda viimatimainitud moodust — ehituse industriaalset meetodit — meil 1945.—1946. a. veel ei rakendatud. Veelgi enam: seda tuli hakata looma mõnes suhtes koguni tühjal kohal! Ehitusmaterjalide tööstus, kuigi okupatsiooniajast säilinud, oli haletsemisväärses olukorras: käitised olid juba paljude aastate jooksul töötanud ilma igasuguse remondita, ilma tagavaraosadeta, kütteta, tööliskaader ja juhtkond oli laiali valgunud. On täiesti ilmne, et kõigi nende raskuste võitmine nõudis erakordseid pingutusi, ning õieti alles 1948. aastal jõuti selle tööga põhiliselt lõpule, mille tulemusena

on ehitusmaterjalide tootmisel mitte ainult saavutatud sõjaeelne tase, vaid see ka tunduvalt ületatud. Ent ei tohi hetkekski unustada, et sellest, mis oli küllaldane sõjaeelsete tarvete rahuldamiseks, ei piisa mingil määral tänapäeva suurenenud vajaduste rahuldamiseks! Seepärast tuligi rööbiti säilinud ehitusmaterjalide käitiste taastamisega ehitada uusi ning rakendada uusi ehitusmaterjalide liike, et rahuldada ehitajate kasvavaid tarbeid ning luua seega kindel alus ehitusprogrammi täitmisele.

Tuleb silmas pidada veel seda, et ehitamine industriaalsel meetodil eeldab kõrget mehhaniseerimistaset, eeldab rikkalikku tehnika olemasolu ehitusplatsidel ning, kolmandaks, eeldab sissetöötatud ladusalt funktsioneerivat ehitusorganisatsiooni, mille iga lüli koosneb järeleproovitud inimestest, kes suudavad täpselt ning kooskõlastatult töötada nagu kellamehhanism! Seda kõike aga oli viisaastaku esimesel ja teisel aastal veel väga vähesel määral: liidulise alluvusega ehitusorganisatsioonidel polnud alguses isegi oma abikäitisi, mida tuli alles hakata looma ja mida ka võrdlemisi intensiivselt tehti. Siin võiks tuua näitena ehitustrusti „Eesti Põlevkivi Ehitus", kes ehitab kaevandusi kombinaadile „Eesti Põlevkivi". Esimesel aastal teostas „Eesti Põlevkivi Ehitus" kombinaadi ehitustöid küll halvasti, kuid ehitas samal ajal pingsalt endale abikäitisi ning tööliste elamuid, ületades selleks otstarbeks ettenähtud plaani 1946. aastal 79,7% ja 1947. aastal 46,4% võrra. Alles 1948. aastal asus ta täie hooga teostama kombinaadi „Eesti Põlevkivi" ehitusprogrammi, mille tulemusena valmisid uued põlevkivikaevandused.

Kui me liidulise alluvusega ehitusprogrammi teostamiseks saime vastavailt liidulistelt ministeeriumidelt valmis ehitusorganisatsiooni koos vajalike ehitusmehhanismidega, transpordiga jne., siis palju raskemaks kujunes liiduvabariikliku ja vabariikliku alluvusega ehitusprogrammi teostamine, kuna siin puudus täiesti igasugune ehitusorganisatsioon, puudusid täielikult projekteerimisorganisatsioonid, seega ka ehitamiseks hädavajalik tehniline dokumentatsioon. Kõik see tuli organiseerida täiesti tühjal kohal.

Mis on sellest suurest ehitusprogrammist realiseeritud ajavahemikul 1946 kuni 1948?

Liidulise alluvusega organisatsioonide kolme aasta kapitaalehitustööde plaan on realiseeritud 73,3% ulatuses ja liiduvabariikliku ning vabariikliku alluvusega organisatsioonide plaan — 85,3% ulatuses. Seega on kokku kolme aasta kapitalimahutuste plaan vabariigis kõigil süsteemidel realiseeritud 77,0% ulatuses.

Kui teostatud ehitustööde käiku analüüsida aastate kaupa ning võtta 1946. aastal realiseeritud kapitalimahutuste summaks sada, siis saame järgmise tabeli:

Kapitalimahutuste teostamise kasv Tabel nr. 1
(protsentides)

	1946. a.	1947. a.	1948. a.
Liidulise alluvusega ehitus	100	114,2	167,9
Liiduvabariiklik ja vabariiklik ehitus	100	108,9	112,9
Kokku:	100	112,2	146,7

Kapitalimahutuste plaani realiseerimiskäigust ja toodud tabelist nähtub see raske olukord, milles olid meie ehitusorganisatsioonid viisaastaku esimesel kahel aastal ja millest nad alles 1948. aastal hakkasid välja jõudma. Selle tagajärjel tõusis 1948. aastal järsult eriti liidulise alluvusega ehitustööde tempo.

Üksikute ehitusorganisatsioonide kasvu tempost annab kujuka pildi sm. Petrovi poolt juhitud ehitusorganisatsiooni tööde kasv, mida näitab järgnev rida (1946. aastal teostatud kapitalimahutuste summa on võetud sada ning järgnevate aastate — protsentides lähteaastast):

Tabel nr. 2

1946. a.	1947. a.	1948. a.	1949. a. (plaan)
100	138,0	238,4	295

Juba 1948. aastal teostas see organisatsioon ehitustöid ligikaudu samas ulatuses kui nägi ette selle aasta liiduvabariiklik ja vabariiklik kapitalimahutuste kogu ehitusprogramm.

Suurima objektina valmis 1948. aasta lõpul sellel ehitajal gaasivabrik ja gaasitorustik, millega Lenini linn sai Eesti NSV põlevkivirajoonist esimese gaasi. Teatavasti hilinesid meie ehitajad selle ülitähtsa objekti käikulaskmisega. Kui aga arvestada seda, et nii võimsate gaasivabrikute ehitamine põlevkivi baasil on tehnika ajaloos esmakordne ning tekitas projekteerijaile suuri raskusi, mistõttu tehnilise dokumentatsiooni valmimine venis peaaegu aasta kauemaks kui see oli ette nähtud, siis võib gaasi andmist Leningradile — kuigi hilinemisega — pidada siiski tähtsaimaks saavutuseks möödunud aasta ehitusprogrammi täitmisel. Ja pealegi: kord omandatud kogemused garanteerivad, et viisaastaku lõpuks kasutavad ehitajad täielikult ära viisaastakuks sellele süsteemile ettenähtud kapitaalehituste summa.

Samuti tuleb suure saavutusena märkida moodsate, täiesti mehhaniseeritud kaevanduste käikulaskmist 1948. aastal, kuigi ka siin ehitajad ei pidanud kinni valitsuse poolt kindlaksmääratud tähtaegadest. Ning ainult seetõttu, et ka gaasivabrikute ja utmistehaste ehitamisel ei peeta omakorda kinni graafikust, ei anna seni veel teravalt tunda põlevkivikaevanduste ehituste graafikust mahajäämine. Kuid on täiesti selge, et esimeste töö paranedes peab paranema ka sm. Golberti poolt juhitava ehitusorganisatsiooni töö, eriti põlevkivikaevurite linnade Sompa, Jõhvi ja Puru lõpliku valmisehitamise kui ka plaanis ettenähtud uute kaevanduste rajamise osas.

Suureks ehitusobjektiks käesoleval viisaastakul on Kreenholmi taastamine ning lõplik väljaehitamine. Selleks on käesolevas viisaastakus ette nähtud väga suur summa, millest aga kolme aasta jooksul on tegelikult suudetud ära kasutada kõigest 34,5%. Kolme aasta jooksul Kreenholmi taastamiseks plaanis ettenähtud summast on ära kasutatud vaid 85,6%, mille tulemusena Kreenholmis töötab küll üle 5000 töölise, s. o. rohkem kui kodanliku võimu ajal, kuid mis ei rahulda tänapäeva nõudeid.

Toome veel ühe näite meie suurematest ehitusobjektidest, mis on pealegi oma tähtsuselt väga oluline Eesti NSV industrialiseerimise seisukohalt. Nimelt „Eesti Energia". See organisatsioon on

temale kolme aasta jooksul plaanis ettenähtud summast realiseerinud 74,1%, millega on täidetud kõigest 27% sellele organisatsioonile viisaastakuks ettenähtud kapitalimahutustest. Käesoleval viisaastakul on Nõukogude Liidu valitsuse poolt meie elektrimajanduse väljaarendamiseks ette nähtud täiesti küllaldased summad, mida meie aga pole suutnud vajalikul määral realiseerida. Teatavasti on „Eesti Energia" tähtsamaks ehitusobjektiks uus suur jõujaam, mida ehitab sama organisatsioon, kes ehitab ka Kohtla-Järvel gaasivabrikut. Et see organisatsioon koondas oma peatähelepanu gaasivabriku ehitamisele, ja vabariiklikud direktiivsed organid ei kontrollinud küllaldaselt tema tööd uue jõujaama ehitamise alal, kulges viimase ehitustöö täiesti ebarahuldavalt. On selge, et „Eesti Energia" jõujaamade väljaehitamisele eelolevatel aastatel peame pöörama kõige suuremat tähelepanu kui kõige tähtsamatele, kõige otsustavamate objektide väljaehitamisele, millest oleneb suurel määral meie rahvamajanduse arengu tempo.

Vaatame veel ühe meie suurima käitise — „Volta" — ehitamise tööde käiku. 1946.—1948. a. jooksul „Volta" väljaehitamiseks plaanis ettenähtud summast on ära kasutatud 43,1%, mis teeb välja kõigest 10,6% selle suurkäitise väljaarendamiseks ettenähtud summast käesoleval viisaastakul. Seda ehitust teostab teatavasti Balti Ehituse Valitsus, kes on töötanud väga halvasti ning viinud nurjumisohtu viisaastakus ettenähtud kapitaaltööde teostamise mitte ainult „Voltas", vaid ka teistel riikliku tähtsusega objektidel. Selle ehitusorganisatsiooni juhtkonda kõvendati küll tunduvalt 1948. aastal, mille tulemusel töö seal mõningal määral paranes, kuid ettevõtte äärmiselt raske finantsolukord, mille uus juhtkond päris oma eelkäijailt, pidurdab ka praegugi veel väga tunduvalt selle organisatsiooni tööd.

Eriti väärib märkimist ENSV Riikliku Merelaevanduse poolt teostatav väga edukas ehitustöö. Nii on see süsteem temale kolme aasta jooksul ettenähtud summast suutnud tunduvalt rohkem ehitada: ta on täitnud plaani 143,7%-liselt. Väärib allakriipsutamist, et see süsteem on ka elamuehitamises eesrindlik.

Siirdume nüüd liiduvabariikliku ja vabariikliku alluvusega organisatsioonide juurde. Nende organisatsioonide poolt teostati kolme aasta jooksul neile plaanis ettenähtud töid 85,3% ulatuses, millega nad on neile viie aasta plaanis ettenähtud summast realiseerinud kõigest 49,1%. Kapitalimahutuste realiseerimise keskmist tempot ületavad Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium, Kalatööstuse Ministeerium, Kunstide Valitsus, Sotsiaalkindlustuse Ministeerium, Sovhooside Ministeerium, Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium ja Riiklik Kirjastuskeskus. Neist on Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium temale viie aasta plaanis ettenähtud summa juba peaaegu täielikult realiseerinud, samuti Kunstide Valitsus ja Kalatööstuse Ministeerium.

Täiesti ebarahuldavalt aga kulgeb kapitaalehituste teostamine järgmistes tööstuslikes ministeeriumides: Kohaliku Tööstuse Ministeeriumis, Toiduainetetööstuse Ministeeriumis ning Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumis. Nii oli Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi poolt kolme aasta jooksul temale plaanis ettenähtud summast tegelikult kasutatud vaid 65%, millega see süsteem temale viie aasta plaanis ettenähtud summadest on ära kasutanud vaid 36,7%. Toiduainetetööstuse Ministeerium on kolme aasta jooksul temale plaanis ettenähtud summast realiseerinud 69%, mis teeb välja viie aasta plaanis ettenähtud üldsummast vaid 27,4%. Tähtsamaks ehitajaks neile mõlemale ministeeriumile on jällegi Balti Ehituse Valitsus, kelle halba tööd me juba eespool olime sunnitud taunima. Siia lisandub veel see asjaolu, et ka mõlema ministeeriumi oma ehitusorganisatsioonid ei tööta nimetamisväärselt paremini. Täiesti ebarahuldavalt realiseeritakse ka Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumile viie aasta plaanis ettenähtud kapitaalehituste summasid, neist on realiseeritud vaid 32,6%, kusjuures kolme aasta jooksul plaanis ettenähtud summast on kasutatud vaid 86,5%.

Väga nõrgalt on kasutatud koolimajade ja elamute ehitamiseks ettenähtud summasid. Nii on koolimajade ehitamiseks 1946.—1948. a. ettenähtud 14,7 milj. rublast ära kasutatud vaid 9,2 milj.

rbl. ehk 62%, seega viie aasta plaanis ettenähtud summadest ainult 30,6%. Kommunaalmajanduse Ministeeriumi poolt samal ajavahemikul ettenähtud 86,1 milj. rublast on ära kasutatud vaid 57,7 milj. rbl. ehk 67%, mis teeb välja viie aasta plaanis ettenähtud 220 milj. rublast kõigest 26,2%. Sellest aga järgneb, et niihästi viie aasta plaanis kui ka viisaastaku esimesel kolmel aastal eraldatud kapitalimahutuste summad olid täiesti küllaldased, et tunduvalt leevendada teravat korterikriisi, koolimajadepuudust, vajadust spordihoonete järele jne. Kui meil neid hooneid seni pole valmis ehitatud, siis seisab põhjus selles, et me ei suutnud nende valmisehitamist organiseerida.

Rahaliste summade kasutamine ehitusprogrammi täitmiseks ei tähenda muidugi veel seda, et antud objektid oleksid kõik valmisehitatult käiku antud tähtajaks. Et saada ülevaade küsimuse kohta, mil määral on põhifonde antud ekspluatatsiooni ajavahemikul 1946—1948 ning millise protsendi need moodustavad samal ajavahemikul teostatud kapitalimahutustest, selleks vaatleme kokkuvõtlikke andmeid: kolme aasta jooksul teostatud kapitalimahutustest on lõplikult valmis ehitatud ning käiku antud objekte 56,5% ulatuses, sellest liidulise alluvusega organisatsioonide poolt 50% ning liiduvabariikliku ning vabariikliku alluvusega organisatsioonide poolt 70,8% ulatuses. Ent siin tuleb silmas pidada, et rida suuri ehitusobjekte said küll valmis 1948. aastal, kuid nende ametlik vastuvõtmine valitsuse komisjonide poolt toimus jaanuaris 1949, mille tõttu tegelik ekspluatatsiooni antud põhifondide väärtus ka liidulise alluvusega organisatsioonide poolt tõuseb kuni 60—65%-ni.

Liiduvabariikliku ja vabariikliku alluvusega organisatsioonide seas kõige nõrgemini töötavaks ministeeriumiks, kes visalt annab ekspluatatsiooni põhifonde on Kommunaalmajanduse Ministeerium, kes kolme aasta jooksul ärakulutatud kapitalimahutustest on andnud ekspluatatsiooni põhifonde vaid 48,7% ulatuses, mida tuleb väga teravalt taunida. Liiduvabariikliku ning vabariikliku alluvusega ministeeriumidel on samuti mitu suurt objekti lõplikult valmimas 1949. a. I kvartalis: kokkuvõttes peab olukorda

põhifondide käikuandmise alal lugema täiesti ebarahuldavaks, mis seab meie ehitajate ette väga tõsise ülesande — järsult parandada selles osas oma tööd.

Vaatleme nüüd konkreetsemalt 1948. a. liiduvabariiklikku ja vabariiklikku ehitusprogrammi, et saada teatavat pilti käimasolevast ehitustegevusest. 1948. aasta ehitusprogrammi koostamisel arvestati vajadust koondada rahalised ja materiaalsed ressursid säärastele objektidele, mida oleks olnud võimalik käiku anda veel 1948. aastal. Sellega saavutatigi, et 1948. aastal käikuantud objektide väärtus ületas sama aasta kapitalimahutuste summa 2,2 milj. rbl. võrra.

1948. aasta kapitalimahutuste summast moodustasid ehitus- ja montaažitööd 71%. Neist töödest teostas Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium 44,2%, millele lisandus 10 milj. rbl. eest töid liidulise alluvusega organisatsioonidele, nagu näiteks Liidu Põllumajandusministeeriumi poolt finantseeritav traktorite remonditehase ehitus, Üleliidulise Raadiokomitee poolt finantseeritav Raadiokomitee uue hoone ehitus jt. Nelja miljoni rubla eest ehitavad liidulised ehitusorganisatsioonid liiduvabariiklikele ja vabariiklikele organisatsioonidele (Tallinna uus leivavabrik — Toiduainetetööstuse Ministeeriumile, Balti Manufaktuur — Kohaliku Tööstuse Ministeeriumile, kõiki neid ehitusi teostab Balti Ehituse Valitsus). Ülejäänud summa eest ehitavad ministeeriumid ning valitsused oma ehitusorganisatsioonide abil.

Liiduvabariiklikud ja vabariiklikud kapitalimahutused suunati 1948. aastal järgnevalt: tööstusele 58,2%, kommunaalmajandusele 17,1%, põllumajandusele 14,6%, haridusalale 4,0%, tervishoiule 3,1% ja Kunstide Valitsusele 1,8%. Kui seadeldiste eest väljamakstavad summad välja lülitada üldisest ehitus-montaažitööde mahust, kulutatakse tööstusettevõtetele 34,3%, elamuehitusele 33,8%, koolihoonetele 7,4%, haiglatele ja lasteaedadele 3,3% ning uurimisasutuste hoonetele 0,5%. Ülejäänud summad jagunevad ministeeriumide vahel väga mitmesugusteks ülesanneteks.

Seega näeme, et põhiliseks kapitalimahutuste suunaks on tööstusettevõtete ning elamute ehitus, kusjuures meil tööstusliku ehi-

tuse alal domineerib summade mahutamine põlevkivitööstusse, turbatööstusse ja superfosfaadi käitise ehitamise eeltöödesse, ehitusmaterjalide tööstuse lõplikuks taastamiseks ning vähemal määral teistesse tööstusharudesse. Tööstusliku ehituse alal jääb meil maha Kohaliku Tööstuse Ministeeriumile alluva tekstiilitööstuse taastamine ning toidu- ja maitseainete tööstuse käitiste edasine väljaarendamine. Täiesti mittepiisav on summade paigutamine sovhoosidesse, kus karja väga kiire juurdekasv nõuab ehitustegevuse laiendamist.

Me juba eespool konstateerisime, et täiesti ebarahuldav on meie vabariigis elamu- ja koolihoonete ehituse käik. Ja tõepoolest: elamuehitamiseks oli 1948. aastal määratud 26,8 miljonit rubla, kusjuures ekspluatatsiooni pidi antama 39 207 m² elamispinda, sealhulgas kohalike nõukogude arvel 19 346 m², kuna tegelikult anti kasutamisele elamispinda vastavalt tabelile nr. 3.

Kasutamisele anti elamispinda (m²) Tabel nr. 3

	1946. a.	1947. a.	1948. a.
Liiduvabariiklik ja vabariiklik süsteem . .	36 871	28 531	33 839
Liidulise alluvusega süsteem	28 131	25 661	64 402
Kokku:	65 002	54 192	98 241

Kokku kolme aasta jooksul anti kasutamisele 217 435 m² ehk 19,3% viie aasta plaanis ettenähtust.

1947. aastal anti ekspluatatsiooni vähem elamispinda kui 1946. aastal, sealjuures niihästi liiduliste kui ka liiduvabariiklike ja vabariiklike organisatsioonide poolt. Seevastu aga näeme 1948. aastal elamispinna ekspluatatsiooni andmises suurt tõusu — 1,8 korda —, kusjuures eriti suur tõus on liidulise alluvusega ehitusorganisatsioonide poolt, tõustes 2,5 korda.

See seletub asjaoluga, et elamuehitamise lõplikku valmisehitamist 1947. aastal pidurdas väga tugevasti sanitaartehnika puudumine, olukord, mida alles 1948. aastal läks korda osaliselt pehmendada.

Millised objektid läksid 1948. aastal käiku ja millised läksid üle 1949. aastale? Mida tuleb meil kõige kiiremas korras valmis ehitada?

Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium peab lõplikult taastama „Kiviõli" käitise tema sõjaeelse võimsuseni. Ühes sellega peab ministeerium andma täielikult taastatuna ekspluatatsiooni Kohtla õlikombinaadi. Samuti peab ministeerium teostama ehitustöid Maardu superfosfaaditehase loomisel, ehitama põlevkivitööstuse töötajaile puhkekodu, lastesõimi, koolimaja; peab turbatööstuse mehhaniseerimiseks varustama turbatööstusi uue tehnikaga ning jätkama uue turbabriketitehase ehitustöid Orul. Tallinnas peab ministeerium andma ekspluatatsiooni Põlevkivikeemia Uurimisinstituudi uue suure hoone, samuti ka ministeeriumi enda uue suure hoone Gonsiori tänavas ning jätkama ehitustöid suure elamubloki valmisehitamiseks.

Ehituse ja Ehitusmaterjalide Ministeerium annab käiku põlevkivituha uue sideaine — kukermiidi — käitise; peab andma käiku Tõlliste tellisetehase 3 miljoni tellise tootmisvõimega aastas, ning teostama teistes rekonstrueerimistöid nende viimiseks aasta ringi töötavaiks, teostama juurdeehitusi katusekivide tsehhide loomiseks. Ministeerium peab täielikult lõpetama Majaka tänavas „ehitajate linnaosa", mis koosneb 21-st kaheksa korteriga majast, ning peab andma ekspluatatsiooni esimesed 2—3 kümnekorterilist maja teisest „ehitajate linnaosast".

Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi tähtsamaks objektiks on Balti Manufaktuuri esimese järgu valmisehitamine ning kogu objekti lõplik taastamine sel aastal.

Toiduainetetööstuse Ministeerium annab käiku Tallinna uue leivavabriku tootmisvõimega 50 tonni leiba päevas, lõpetab Kohtla-Järve leivatööstuse juures veski väljaehitamise tootmisvõimega 30 tonni jahu päevas. Tallinna, Tartu ja Võhma lihakombinaatide juures sooritatakse külmutushoonete-tsehhide väljaehitamine ning teisi vähemaid töid. Täiendavalt neile kapitalimahutustele peab see süsteem ehitama kombineeritud söötade vabriku Valka ning rajama suure linnukasvatuse käitise Viru-

maale. Uuendati tubakatööstuse seadeldised ning lõpetati kompvekivabriku „Karamell" taastamine.

Kalatööstuse Ministeerium peab andma käiku Pärnus uue kalakonservivabriku ning tunduvalt parandama kala vastuvõtu mehhaniseerimist, kindlustades kala õigeaegse soolamise ja konservimise. Ministeerium teeb esimesi suuremaid kapitalimahutusi kalatiikide kordaseadmiseks ning uute rajamiseks. Anti kasutamisele taastatud uus ministeeriumi administratiivhoone. Lõpetati püünistevabriku „Püünis" juurdeehitus.

Põllumajandusministeerium saab uue moodsa mootorite remonditehase, millega põllutöömasinate, eriti traktorite remondiks on loodud soliidne baas. Kui nimetatud käitisele lisada põllutöömasinate remonditehased Viljandis ja Sovhooside Ministeeriumi omad Tallinnas ja Tartus, siis võib seda baasi lugeda esialgu piisavaks.

See kaugeltki veel mittetäielik ehitusobjektide loetelu liiduvabariiklikus ja vabariiklikus süsteemis, mis tunduvalt tõstab selle süsteemi tööstuse tootmisvõimet, näitab, kui intensiivne ülesehitustöö toimub meie liiduvabariikliku ning vabariikliku alluvusega organisatsioonides.

Kuid kaugelt laiaulatuslikum ehitustöö toimub liidulise alluvusega organisatsioonides, kelle poolt — nagu eespool märkisime — on juba selle äärmiselt lühikese ajavahemiku jooksul rajatud kaks uut linna — Sompa ning Ahtme. Kohtla-Järve on muutunud hoogsalt kasvavaks suureks tööstuskeskuseks, milles juba praegu elab tunduvalt rohkem elanikke kui enne sõda. Töötavad uued käitised, kaevandused, jõujaamad. Ning Narva — see fašistide poolt täielikult tuhaks muudetud tekstiilitööstuse suur keskus — elab jälle täisverelist nõukogude elu. Suur osa Kreenholmist on juba taastatud, ning ainult elamuehitamise mahajäämine takistab uue tööliskaadri juurdevoolu Narva. Praegu tehakse kõik selleks, et taastada Kreenholm — see masinhiiglane — täielikult eeloleva kahe aasta jooksul.

Peale tööstuskäitiste käib massiline ehitustöö ka kõigil teistel elualadel: nii pidi näiteks Tervishoiu Ministeerium 1948. aastal andma käiku Tallinna Keskhaigla uue osakonna 180 voodiko-

haga, taastama nakkushaigla, taastama suure hoone lastekoduks Nõmmel ning haigla Narvas; juba 1948. a. sai ministeerium endale uue autoremonditöökoja-garaaži ning Apteekide Peavalitsusele uue majandushoone.

Haridusministeerium pidi 1948. a. saama Tallinnas uue koolimaja 400 kohaga, Tartus — 650 kohaga, ülikool saab uue Keemiainstituudi hoone, ning kogu vabariigis ehitatakse rida vähemaid koolihooneid.

Kommunaalmajanduse Ministeeriumi süsteemis ehitatakse kapitaalselt ümber Tallinna filterveevärk, anti käiku rida kohalikke elektrijaamu, taastati saunu, pesumaju, anti käiku, nagu eespool on mainitud, rohkesti — kuigi kaugeltki mitte piisavalt — uut elamispinda.

Säärane on üldpilt sellest, mida on teostanud nii liidulised kui liiduvabariiklikud ja vabariiklikud ehitusorganisatsioonid. Selles töös on nad ise kasvanud ning organisatsiooniliselt tugevnenud, mistõttu neilt võib eelolevail aastail nõuda ka hoopis suuremaid töötagajärgi.

Vaatame järgnevalt kuhu territoriaalselt suunati liiduvabariiklikud ning vabariiklikud kapitalimahutuste summad, mida näeme tabelist nr. 4.

Tabel nr. 4

Liiduvabariiklike ja vabariiklike kapitalimahutuste territoriaalne paigutus 1948. aastal

Nimetus	Protsent üldsummast
Tallinn	41,2
Tartu	8,9
Narva	2,4
Pärnu	1,9
Kohtla-Järve	0,6
Virumaa	21,7
Harjumaa	8,3
Pärnumaa	3,5
Teistel vähem.	

Liiduvabariiklikud ning vabariiklikud kapitalimahutuste summad suunati 1948. aastal põhiliselt Tallinna, Tartu, Viru- ja Harjumaale, kes kokku said 80,1%. Hiljem tööstuse territoriaalse paiknemise analüüsi põhjal oleme sunnitud tegema järelduse plaanivate organite ebarahuldava töö kohta; samasugune järeldus tuleb teha ka läinud aasta kapitalimahutuste territoriaalse suunamise kohta, ja nimelt: siin valitseb meil veel isevool, juhuslikkus, mitte aga sihikindel suunamine vastavalt rahvamajanduse üldistele huvidele. Suur tööstuslik tõus toimub meil teatavasti eelolevail aastail just põlevkivibasseinis ja Narvas, just seal kasvab eelolevail aastail järsult rahva arv, keda liiduvabariiklik ning vabariiklik tööstus ning kommunaalmajandus on kutsutud teenindama. Tähendab, peab juba n ü ü d selleks tegema vastavaid eeltöid ka kapitalimahutuste vastava paigutamise kaudu. Kuid kahjuks seda ei tehta, nagu seda ilmekalt illustreerib toodud tabel, sest kuigi Virumaale on suunatud 21,7% liiduvabariiklikest ja vabariiklikest kapitalimahutuste summadest, siis toimub see peamiselt Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi summade näol. Teised ministeeriumid oma summadega seal peaaegu ei esine, kartes peamiselt ehitusraskusi. Kuid on ilmne, et nende raskuste ees allavandumine ei lõpe hästi, ning mida kiiremini me need raskused võidame, seda parem on see seal elunevaile töötajaile!

Lõpuks peatume liiduvabariikliku ja vabariikliku ehitustööstuse mihuseliste näitajate analüüsil.

Kuna vastavaid materjale kogu ehitustööstuse kohta pole käepärast, siis piirdume vaid liiduvabariikliku ja vabariikliku ehitustööstuse sisemise olukorra analüüsiga, võttes aluseks tööjõu kasutamise otstarbekuse ning võrreldes tööviljakust üksikutele ministeeriumidele alluvates ehitusorganisatsioonides, ehitustööliste arvulist liikumist ning ehitustööstuse mehhaniseerimise taset. Samuti, kuna ei ole veel käepärast vastavaid andmeid 1948. a. kohta, piirdume järgnevates tabelites 1946. ja 1947. a. võrdlemisega.

Alljärgnevas tabelis on antud selle süsteemi 1946.—1947. a. novembrikuu keskmised: ühe töölise keskmine päevapalk rubla-

des, tema keskmine päevatoodang ja keskmine kuupalk ministeeriumide kaupa.

Tabel nr. 5

	Aastad	Selle süsteemi keskmine	Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium		Põlevkivi- ja Keemiatööst. Ministeerium	Kommunaalmajanduse Minist.	Kohal. Tööst. Minist.	Toiduainetetööst. Minist.	Kalatööst. Minist.
			Ehitustrustid	Ehitusmaterj. Tööst. Peaval.					
Töölise keskmine kuupalk	1946	422	326	452	382	543	566	554	560
	1947	461	378	487	484	512	622	356	459
Keskmine päevatoodang	1946	47,49	42,67	69,54	41,61	52,73	51.48	53,61	52,45
	1947	50,27	42,92	57,06	47,68	61,52	48,09	34,99	41,02
Keskmine päevapalk	1946	17,90	13,36	19,83	15.75	24,36	23,30	23,55	23,77
	1947	20,43	17,22	20,10	20,11	24,45	29,20	15,41	21,39

Toodud tabel käsitab ehitustegevust novembrikuus. Teatavasti tehakse ehitustegevuses kokkuvõte kuu tööst juba 25. kuupäevaks, mistõttu oktoobrikuu viimase nädala töö langeb ka sellesse aruandesse. Seega on novembrikuu andmed mõningal määral kõrgemad aasta keskmistest, kuna sinna on sisse võetud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni eelse sotsialistliku võistluse lõppkokkuvõte. Kuna me aga võrdleme novembrikuu töötulemusi kahel aastal, s. t. enamvähem ühesugustes tingimustes, siis saab neist teha siiski mõningaid järeldusi ehitustegevuse mihuseliste näitajate liikumise kohta.

Kuna ehitustegevuses teatavasti on suur puudus tööjõust, siis on ehitusorganisatsioonid komplekteeritud kõigest 65—70%-liselt tööjõuga neile ettenähtud programmi täitmiseks. Kerkib tähtis küsimus: kuidas kasutatakse seda niigi vähest tööjõudu, mis on ehitusorganisatsioonide käsutuses? Vastuse sellele küsimusele saab alljärgnevast tabelist, millest näeme, palju päevi töötasid novembrikuus ehitustöölised. Jagades ühe töölise keskmise kuupalga vastavas süsteemis ühe töölise keskmisele päevapalgale, saame järgmised read:

	Sealhulgas							
	Vabar. organ. keskmiselt	Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööst. Min.		Põlevkivi- ja Keemiatööst. Minist.	Kommunaalmajanduse Minist.	Kohal. Tööst. Minist.	Toiduainetetööstuse Minist.	Kalatööst. Minist.
		Ehitustrustid	Ehitusmaterj. Tööst. Peaval.					
Tehtud keskmiselt tööpäevi								
nov. 1947	22,7	21,8	24,2	24,7	20,9	21,3	23,1	21,4
„ 1946	23,6	24,4	22,7	24,25	23,3	24,3	23,2	23,3

Toodud tabelis tuleb silmas pidada, et novembris 1947 oli tööpäevi ühe päeva võrra vähem kui 1946. aastal, kuna 1946. aastal Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva üks päev langes nädalapühale. Seetõttu on vabariiklike organisatsioonide tööpäevade keskmise ühepäevane langus normaalne, kuid siiski, nagu näeme, kasutati 24-st tööpäevast tegelikult ära vaid 22,7. Tööpäevade nõrgas kasutamises on süüdi neli ministeeriumi: Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumi ehitustrustid, Kommunaalmajanduse, Kohaliku Tööstuse ja Kalatööstuse Ministeerium, kus 24-st tööpäevast on kasutatud ära vaid 21 päeva ümber, kusjuures tuleb alla kriipsutada, et selles suhtes loetletud ministeeriumide töö 1947. aastal 1946. aastaga võrreldes koguni halvenes. Tunduvalt on tõstnud tööpäevade kasutamise koefitsienti Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumi ehitusmaterjalide käitised, kes ehitustöid teostasid oma jõududega niinimetatud majanduslikul teel. Eelmise aasta tasemele jäi Toiduainetetööstuse Ministeeriumi poolt ehitustööliste tööaja kasutus, kuna veidi paranes Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi poolt niigi kõrge tööpäevade kasutamine, tõustes 24,25-lt 24,7-ni. Kui 1946. aasta novembrikuus oli tööpäevi 25, siis näeme selles ministeeriumis veel mitte täit tööpäevade arvu ärakasutamist, kuna 1947. aasta novembrikuu 24-st tööpäevast kasutati ära 24,7, teiste sõnadega, on tehtud tööd ka puhkepäevadel.

Algtabel (tabel nr. 5) näitab väga suurt kõikumist töölise keskmises päevatoodangus üksikute süsteemide vahel. Kui see keskmiselt oli 50,27 rbl., siis madalaim oli 34,99 rubla (Toiduainetetööstuse Ministeerium), kõrgeim aga 61,52 rbl. (Kommunaalmajanduse Ministeerium). Et neid arve viia ühisele näitajale, selleks vaadelgem, missugune on ühe töölise keskmise tööpalga erikaal päevatoodangus: mida väiksem on töötasu erikaal päevatoodangus, seda rohkem on päeva jooksul kasutatud ehitusmaterjale, teiste sõnadega, seda rohkem on ehitatud päeva jooksul.

Tabel nr. 7

Töötasu erikaal ehitustöölise keskmises päevatoodangus (protsentides)

Aastad	Vabar. organ. keskmine	Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööst. Min.		Põlevkivi- ja Keemiatööst. Ministeerium	Kommunaalmajanduse Ministeerium	Kohal. Tööst. Ministeerium	Toiduainetetööstuse Ministeerium	Kalatööstuse Ministeerium
		Ehitustrustid	Ehitusmaterjalide Tööstuse Peavalitsus					
Nov. 1947	40,6	40,1	35,2	42,2	39,7	60,7	44,2	52,1
„ 1946	37,7	31,3	28,5	37,8	44,1	45,2	40,2	45,3

Kõigepealt näeme, et vabariiklike organisatsioonide keskmine on halvenenud: 37,7%-lt on ühe töölise keskmise päevapalga erikaal päevatoodangus tõusnud 40,6%-ni, s. o. ligemale 3% võrra. Eriti halb on olukord Kohaliku Tööstuse Ministeeriumis, kus tõus on 45,2-lt 60,7-ni, s. o. 15,5 punkti; Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumi ehitustrustides, kus tõus on 8,8 punkti, Ehitusmaterjalide Tööstuse Peavalitsuses, kus tõus on 6,7 punkti, kalatööstuses, kus tõus on 6,8 punkti, põlevkivi- ja keemiatööstuses 4,4, toidu- ja maitseainete tööstuses 4 punkti. Ainult Kommunaalmajanduse Ministeerium on erandiks, siin on tööpalga erikaal päevatoodangus langenud 4,4 punkti võrra. Tähendab, ka sellest tabelist tuleb teha järeldus, et tööjõu rakendamine on vähe efektiivne Kohaliku Tööstuse, Kalatööstuse, Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumi ehitustrustides, kuna Ehitusmaterjalide Tööstuse Peavalitsuse käitised tööaega kasutavad küll veidi paremini, kuid ehitusplatsidel töö organisatsioon veel lon-

kab, mida näitab ka algtabel, kus töölise keskmine päevatoodang langeb 69,54 rublalt 1946. a. 57,06 rublani 1947. a. Kõige paremini töötas Kommunaalmajanduse Ministeeriumi ehitusorganisatsioon, kus ühe töölise keskmise päevapalga tõusu juures veel kiiremini suurenes töölise keskmine päevatoodang — 52,73 rublalt 1946. aastal 61,52 rublani novembris 1947. Neid töötulemusi ühe töölise kohta kinnitab ka aruanne Kommunaalmajanduse Ministeeriumi ehitusorganisatsioonide kogu aastase töö kohta, millest nähtub, et Kommunaalmajanduse Ministeerium oma ehitusprogrammi täitis. Näiteks Tallinnas 1948. aastal ta mitte ainult täitis kuust kuusse plaani, vaid ka ehitas ja teostas remonttöid kasumiga.

Kuigi ei ole käepärast andmeid vastava analüüsi teostamiseks liidulistes organisatsioonides ning tööndusliike kooperatiivide ehitusartellide kohta, võime eriti esimeste töötulemusi käsitades a priori öelda, et nende ehitustegevuse käsutuses olev tööjõud leidis nõrka kasutamist peamiselt ehitusmaterjalide puuduse, organisatsioonide üksikute lülide kooskõlastamata tegevuse, ehitusplatside nõrga töö organisatsiooni ning sotsialistliku võistluse peaaegu täieliku puudumise tõttu, mis kõik omakorda mõjub halvavalt ehitustööliste sissetulekutele ning pidurdab sellega uute tööliste juurdevoolu ehitustegevusse.

Selle näiliku nõiaringi lahtiraiumist tuleb alustada organisatsioonilise külje parandamisega: luua kord ehitusplatsidel ning ehituste varustamisel materjalidega ja tööviljakuse tõstmiseks rakendada kõikjal äraproovitud sotsialistliku võistluse meetodeid, suunates ehitustegevusse vabariigi paremaid partei ning nõukogude töötajaid, tõstes ühtlasi rangelt ka tellijate vastutust ehitajate ees, eriti tehnilise dokumentatsiooni õigeaegse soetamise, finantseerimise korraldamise ning kontrolli kõvendamise eest ehituse objektidel.

1947. aastal paranes tunduvalt ehitusorganisatsioonide varustatus ehitusmehhanismidega liidulistes ehitusorganisatsioonides, eriti põlevkivibasseinis. Kuid ka vabariiklikud ehitusorganisatsioonid tugevnesid mõnevõrra tehnika poolest. Nii kasvas näiteks

Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumi ehitusorganisatsioonide ehitusmehhanismide arv 94 üksuselt 1946. aastal 184 üksuseni 1947. aastal, s. o. peaaegu kahekordistus. Mehhaniseerimine jätkus ka 1948. aastal. Ehitustööde mehhaniseerimise ulatust Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumi poolt teostatavail ehitustöödel näitavad alljärgnevad tabelid:

Tabel nr. 8

Üldtöödest teostati mehhaniseeritult (protsentides)

Betooni valmistus	99,2
Mördi valmistus	90,6
Puutööd	81,1
Vertikaalne ja horisontaalne transport ehitusplatsidel	80,0
Mullatööd	34,2
Maalritööd	31,1

Tabel nr. 9

Olemasolevate mehhanismide kasutamise koefitsient, võrreldes kehtivate normidega

Betoonisegajail	37,3%
Mördisegajail	74,2%
Vertikaalse transpordi vahendeil	67,4%
Transportööridel	73,3%

Nagu toodud tabelist näeme, on kõige vähem mehhaniseeritud töömahukad mullatööd ja maalritööd, eriti krohvimistööd. Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium ehitab meil suuri objekte: 1949. aastaks näiteks on temale jäänud Tallinnas ehitada vaid kümmekond objekti, teiste sõnadega, ministeerium ei saa enam kurta oma väikeste jõudude pihustamise üle paljudele objektidele, nagu see oli varem. Seega on ministeeriumile antud täielik võimalus koondada ka oma tehnika nendele otsustavatele objektidele ning tõeliselt mehhaniseerida tööd, mida meie aga paraku ehitusobjektidel veel ei näe ning mida kinnitavad ka ülaltoodud andmed. Siit tulenebki järeldus, et ministeerium peab parandama ehitustööde tehnilist juhtimist, tõstma selle kõrgemale tasemele, pidades eriti silmas töömahukate protsesside mehhaniseerimise vajadust. Võrdluseks võib märkida, et just mullatööde ja krohvimistööde mehhaniseerimise alal põlevkivibasseinis sm. Petrovi ja sm. Golberti poolt juhitud ehitusorganisatsioonid on saavutanud hoopis paremaid tulemusi. Nii teostatakse seal mullatöid peaaegu eranditult ekskavaatorite abil ning krohvimistöödelgi on tarvitusel lihtsad, kuid efektsed seadeldised.

Ehitustööstus kannatab kogu aeg teravа tööjõu puuduse all, seetõttu omab erilist tähtsust küsimus: kas meie ehitusorganisatsioonide juhtkonnad on suutnud oma töölistele organiseerida sääraseid töö- ja elukondlikke tingimusi, mis soodustaksid uute tööliste juurdevoolu ehitustööstusse, mis võimaldaksid eriti noortöölistel tõsta oma kutseoskust?

Et saada vastust sellele küsimusele, vaatame kõigepealt ehitustööliste arvulist liikumist üldiselt, eraldamata üksikuid süsteeme, siis ehitustööliste soolist koostist ajavahemikul 1945—1947. Vastuse seatud küsimusele saame tabelist nr. 10.

Tabel nr. 10

Ehitustööliste arvu ja sealhulgas nais-ehitustööliste arvu dünaamika

Aasta	Ehitusalal töötajaid kokku[1]	%	Ehitus-töölisi kokku	%	Nais-ehitustöölisi kokku	%	Nais-ehitus-tööliste erikaal ehitus-tööliste seas (%)
1945	22 793	100	20 381	100	1767	100	8,6
1946	22 076	96,9	19 000	93,3	2948	166,8	15,5
1947	21 476	94,2	18 268	89,6	4337	245,4	23,7

Toodud tabelist kajastub selgesti see ehitusorganisatsioonide loomisprotsess, millest eespool oli juttu: pidev ajutiste ehitustööliste äravool ning nende asendamine juba püsiva kaadriga, kelle hulgas on suur erikaal noortel, kuna teatavasti vabrikukoolide kaudu suunatakse noori just ehitustööstusesse.

Teiseks tuleb eriti märkida ehitajate hulgas naiste erikaalu suurt tõusu: kui see lähteaastal oli vaid 8,6%, siis 1947. aastal juba 23,7%. Teiste sõnadega ligi veerand kõigist ehitajaist on naised.

Kolmandaks tuleb ära märkida, et ajavahemikul 1945—1947 on ehitustööstuses töötajate üldarvus vähenenud ehitustööliste

[1] Arvud on antud aastate viimasel kuupäeval.

erikaal 89,6%-le, teiste sõnadega uute tööliste suhteliselt nõrga juurdevoolu tõttu on teenistujate erikaal suurenenud. See protsess jätkus ka 1948. aastal.

Seega ei saa praegu olukorda ehitustööstuse kaadriga lugeda stabiliseerituks, mistõttu kõigil nii partei-, nõukogude kui ka majandusorganisatsioonide juhtidel tuleb selle kaadri küsimusele pöörata erilist tähelepanu, et kindlustada kõigepealt ehitustööstusse suunatud noortele ning naisehitajaile pidevat kutseoskuse tõstmise võimalust, parandada nende elukondlikke tingimusi, arvestades eriti naistööliste erivajadusi, nagu lastesõimede ja lastekodude loomist, sööklate ja kaupluste olemasolu jne.

Eriti tähtis aga on järsult parandada töö juhtimist ehitusplatsidel, et kindlustada tööviljakuse tõusu ning ühes sellega ka ehitustööliste sissetuleku pidevat tõusu. Tööpalga tõusuga seoses on aga ühtlasi kindlustatud põliste ehitajate kaadri tagasipöördumine ehitustele, kust nad sõja- ja okupatsiooniaastail on laiali valgunud.

Lõpuks on tarvis järjekindlamalt suunata ehitustööstusse töötajõudu organiseeritult. Meil on selle kohta juba mõningaid häid kogemusi, rääkimata vanemate vennasvabariikide kogemustest: ehitati ju meilgi võrdlemisi suur ehitusobjekt kommunistliku noorsooühingu poolt organiseeritud tööjõuga, kusjuures selle ehitustöö käigus kerkis esile rida eesrindlikke noori, kes on suutelised juhatama töid ka teistel objektidel. Või võtame Maardu superfosfaadivabriku ehitustöil esmakordselt rakendatud meetodi: ümberkaudsete talupoegade osavõtt ehitustööst rahvatöö korras, meetod, mis näitas oma täielikku elujõudu. Kuid see kõik nõuab ehitusorganisatsiooni juhtidelt hoopis paremat tööde juhtimist, samuti oskust organiseerida nii suurte hulkade heaolu tööde ajal.

Viisaastaku esimesel kolmel aastal jäid ehitajad rahvamajandusele palju võlgu: seda suuremad ülesanded kuhjuvad järgnevaile aastaile, kuna ehitusprogrammi täitmine jääb meie põhiülesandeks, et edukalt täita ja ületada kogu sõjajärgne viisaastak.

II. TÖÖSTUSTOOTMISE MAHULISED NÄITAJAD

1. Tööstuse üldtoodangu kasvudünaamika

Järgnevail lehekülgedel vaatleme tööstuse üldtoodangu kasvu ajavahemikul 1946—1948, s. o. viisaastaku esimese kolme aasta vältel, et jälgida neid muutusi, mis selle aja jooksul aset leidsid tööstuse struktuuris, võrrelda tööstuse eriharude kasvutempot, analüüsida kuivõrd nende üksikute harude kasvutempo on kooskõlas neile viie aasta plaanis ettenähtuga, ning kas meie tööstuses on tekkimas või on juba tekkinud disproportsioonid rahvamajanduse ebaühtlase kasvu tagajärjel. Viimast momenti tuleb eriti rõhutada selleks, et õigeaegselt viia plaani kaudu sisse vastavaid korrektiive, kõvendada abi mahajäävaile aladele ja sellega kindlustada rahvamajanduse viie aasta plaani igakülgne täitmine. Rahvamajanduse plaani eduka täitmise tingimuseks on seega plaani täitmine kõigi tootmisharude, eriti aga põhitootmisharude poolt, kuna plaani mittetäitmine kas või ühegi tähtsa tootmisharu poolt kutsub otseselt välja häired kogu rahvamajanduses ning pidurdab sellega kogu rahvamajanduse normaalset kasvu.

Selle mõtte illustreerimiseks tuleb märkida, et kogu Nõukogude Liidu rahvamajanduse seisukohalt on suure tähtsusega meie põlevkivitööstuse, eriti aga põlevkivigaasi tööstuse ülesehitamine, mis peab viisaastaku lõpuks andma suure osa selle gaasi hulgast, mis 1950. a. toodetakse Nõukogude Liidus põlevkivi ja kivisöe töötlemisest, ja mis on elulise tähtsusega Leningradi kui

kogu Nõukogude Liidu ühe tähtsama tööstuskeskuse, eriti aga masinaehituse keskuse kütteprobleemi lahendamisel. Gaasitööstuse ülesehitamise venimine meil tekitab sellega tõsiseid raskusi Leningradi küttebilansis ning kutsub või vähemalt võib kutsuda välja häireid Leningradi tööstuse tootmisprotsessis, mis omakorda pidurdab ülesehitustööd kõigis neis vabariikides ja oblastites, kes peavad Leningradist plaanikohaselt saama masinaid ning seadeldisi oma käitiste jaoks. Seetõttu ei saa rahvamajanduse arendamise seisukohalt vaadates sugugi kinnitada, et näiteks tööndusliке artellide või kohaliku tööstuse rajoonitööstuse poolt neile antud plaanide suur ületamine on positiivne nähe ajal, kui ülalnimetatud põhitööstusharude väljaehitamine tööjõu puudusel viibib. Teiste sõnadega, on tarvis üksikasjaliselt analüüsida kasvu tempot üksikuis tööstusharudes, vaadeldes, millisel määral nad on kooskõlas viie aasta plaaniga, millisel määral meie majanduspoliitika ja meie igapäevane praktiline töö kindlustab nende põhiülesannete täitmist, mis on meie vabariigile viie aasta plaanis ette nähtud.

Seda küsimust püüamegi analüüsida, milleks toome alljärgneva tabeli (vt. tabel nr. 11, lk. 42—44), kus tööstuse üldtoodangu kasvu dünaamika on antud protsentides, võttes aluseks 1926./27. a. püsivhindu. Tabeli koostamisel on lähteaastaks võetud 1946. a. kui viisaastaku esimene aasta.

Nagu toodud tabelist nähtub, kasvab tööstuse üldtoodang iga aasta väga kiire tempoga, tõustes, kui 1946. aastal võtta sada, 1948. a. 198,2-ni. Seega on tõus kolme aasta jooksul 98,2%, kusjuures liidulise alluvusega tööstuse üldtoodangu kasvutempo on kiirem, andes antud ajavahemikul juurdekasvu 130,6%, kuna liiduvabariikliku ja vabariikliku alluvusega tööstuse üldtoodangu juurdekasv on 90,2%. Teiste sõnadega, võime teha esimese tähtsa järelduse: sotsialistliku laiendatud taastootmise esimene nõue — ühiskondliku tootmisprodukti pidev suurenemine — on ka meie tööstuse arenemisseaduseks. Tööstuse üldtoodangu tase 1948. aastal oli 73,1% 1950. aastaks ettenähtud tööstuse toodangu tasemest. Arvestades, et aastail 1946—1948 oli tööstuse üldtoodangu juurde-

Tabel nr. 11

Tööstuse üldtoodangu kasvu dünaamika (1926./27. a. püsivhindades, protsentides)

1	1946. a. plaani täitm. 2	1947. a. plaani täitm. 3	1948. a.* plaani täitm. 4	1948. a.* 1947. a. suhtes 5	1948. a.* 1946. a. suhtes 6	1948. a.* 1950. a. plaani suhtes 7
Söetööstuse Ministeerium . . .	105,6	100,8	101,4	141,0	224,9	32,5
Elektrijaamade Ministeerium .	110,4	105,2	90,6	109,3	141,9	59,2
Elektritööstuse Ministeerium .	105,8	108,6	132,5	181,8	413,2	107,0
Metsatööstuse Ministeerium . .	98,3	99,9	119,2	122,2	154,0	77,2
Tekstiiltööstuse Ministeerium .	103,5	130,4	108,7	195,8	537,8	27,8
Kalatööstuse Ministeerium . .	96,9	121,8	101,7	122,9	182,8	86,3
Toiduainetetööstuse Ministeerium	108,8	115,4	116,0	124,8	141,2	65,6
Kohaliku Tööstuse Ministeerium	103,1	118,6	120,7	152,8	230,8	147,2
Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium.	96,5	114,0	95,9	82,5	116,1	41,7
Vedelkütteainete ja Gaasitööstuse Peavalitsus	110,8	95,4	101,9	128,0	157,4	25,2

* 1948. a. kohta võetud oodatav täitmine.

1	2	3	4	5	6	7
Meditsiinitööstuse Ministeerium	101,5	129,1	115,4	114,0	139,1	98,1
Tööndusliku ministeeriumid kokku:	104,4	111,2	114,1	134,7	186,1	63,6
Balti Ehitusvalitsus	95,7	83,1	85,8**	214,5	167,6	187,9
Põllumajandusministeerium . .	63,0	50,3	87,8	118,4	172,5	39,5
Sovhooside Ministeerium . . .	112,3	105,2	87,7	120,0	139,1	41,7
Teedeministeerium	83,9	122,3	80,5	81,9	124,6	46,8
Jõelaevanduse Ministeerium . .	96,1	101,0	108,3	117,4	162,6	
Tervishoiuministeerium . . .	108,0	102,4	111,9	127,3	158,1	75,3
Kinematograafiaministeerium .	145,8	121,4	125,0	124,0	149,8	60,2
Kaubandusministeerium . . .	141,1	130,1	176,9***	163,9	269,8	163,1
Autotranspordi Peavalitsus . .	83,8	63,3	125,9	112,0	85,3	86,1
Sotsiaalkindlustuse Ministeerium	56,2	63,3	100	157,9	545,4	80,4
Kommunaalmajanduse Ministeerium	123,4	113,0	107,8	105,8	111,5	
Polügraafiatööstuse Peavalitsus	120,9	126,3	119,6	125,8	164,8	127,6
Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium . . .	82,9	106,8	122,4	116,4	165,5	73,1

** 1948. aastal on kaasa arvatud „Tehflot", 1950. a. plaanis ilma „Tehflotita".

1	2	3	4	5	6	7
Põllumajand. Ühistegevuse Keskliit	87,5	107,6	133,9	159,0	219,6	140,0
ETKVL	113,1	119,6	109,3***	149,8	207,1	202,9
Muud ministeeriumid ja riiklikud organisatsioonid						
a) liidulise alluvusega . . .	83,5	143,7	137,7	226,6	401,2	24,2
b) vabariikliku alluvusega .		106,5	135,9	1319,8	1750,8	80,0
Mittetööstuslikud organisatsioonid kokku:	98,1	113,2	122,9	149,5	203,0	77,5
Kogu Tööndusкooperatsioon .	148,7	127,4	144,4***	154,8	277,5	216,0
Kokku vabariigis	106,5	113,2	118,6	139,7	198,2	73,1
Liidulise alluvusega tööstuse üldtoodang	106,2	105,7	124,6	151,2	230,6	37,9
Liiduvabariikliku ja vabariikliku alluvusega tööstuse üldtoodang	107,3	115,6	116,9	136,6	190,2	101,0

*** Arvestatud eelmiste aastate koefitsientidega.

kasv keskmiselt aastas ligi 33%, võime väita, et tööstuse üldtoodangu taset on võimalik saavutada ja me peamegi saavutama viisaastaku lõpuks ettenähtud taseme juba 1949. aastal.

Ometi pole kasvutempo tööstuse üksikutel aladel küllaldane, et tagada ka nende poolt viie aasta plaani täitmist. See selgub kas või sellest, et liidulise alluvusega tööstuse üldtoodang 1948. aastal moodustas vaid 37,9% 1950. aastaks ettenähtud tööstuse üldtoodangu tasemest, kuna liiduvabariikliku ja vabariikliku alluvusega tööstuse üldtoodang andis 1948. aastal juba 101,0% 1950. aastaks ettenähtud selle süsteemi tasemest, ületades seega juba 1948. aastal viisaastaku lõpuks ettenähtud taseme 1,0% võrra. Seega on täiesti ilmne, et meil on siin tekkimas tõsine disproportsioon tööstuse eri harude kasvu ebaühtlase tempo tagajärjel, kusjuures maha jäävad just rasketööstuse harusse kuuluvad ettevõtted, mis on enamasti liidulise alluvusega.

Vaadeldes liiduvabariikliku ja vabariikliku alluvusega tööstuste üldtoodangut, näeme, et 1948. aastal andsid 1950. aastaks ettenähtud üldtoodangust ETKVL-i tööstus 202,9%, Tööndusliike Kooperatsioonide Peavalitsus — 216%, Kohaliku Tööstuse Ministeerium — 147,2%, Põllumajanduse Ühistegevuse Keskliidu ettevõtted — 140%, Polügraafiatööstuse ettevõtted — 127,6%, Kalatööstuse Ministeerium — 86,3%, Metsatööstuse Ministeerium — 77,2%, Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium — 73,1%, Toiduainetetööstuse Ministeerium — 65,6%, Sovhooside Ministeeriumi remonditöökojad — 41,7% ja Põllumajandusministeeriumi remonditöökojad — 39,5%. Seega näeme, et liiduvabariikliku ja vabariikliku alluvusega süsteemidest on maha jäänud vaid Põllumajandusministeeriumi ja Sovhooside Ministeeriumi remonditöökojad, mis, arvestades meie põllumajanduse eelseisvat sotsialistlikku ümberkorraldamist ning väga kiiret masinatepargi suurenemist, tuleb lugeda suureks puuduseks. Tõsi, Põllumajandusministeeriumil valmis 1948. aastal uus moodne traktorite remonditehas, mis tunduvalt pehmendab seda puudust, kuid Sovhooside Ministeeriumil ei ole väljaehitamisel uusi töökodasid,

mistõttu sellel süsteemil tuleb eelolevail aastail oma tööd parandada. Kõigil teistel liiduvabariikliku ja vabariikliku alluvusega süsteemidel on olemas kõik eeldused viie aasta plaani väga suureks ületamiseks.

Et meil on tegemist kahjuliku disproportsiooniga, on tegemist rasketööstuse mahajäämisega, selgub mõne näite varal, selgub kas või sellest, et meil on välja kaevatud rohkem kui 680 000 tonni põlevkivi, mis ei leia kasutamist, kuna käitised, kes seda põlevkivi peavad tarvitama, on alles ehitamisel. Kuid sellesse kasutamata põlevkivisse on maetud suur osa niihästi kombinaadi „Eesti Põlevkivi" kui ka Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi käibevahendeid, mis tekitab neile süsteemidele raske finantsolukorra.

Või teine näide: elektrienergia toodangu ebapiisav kasv on tekitanud olukorra, kus Kiviõlis valmisehitatud põlevkivi utmise tehas seisab elektrienergia puudusel, kuna uute elektrijaamade ehitamine arenes ebarahuldavalt.

Või kolmas näide: Tallinn ning vabariigi lõunapoolsed linnad tunnevad teatavasti teravat elektrienergia puudust. Samal ajal aga on Tallinna elektrijaamas tunduv disproportsioon generaatorite ning katelde võimsuse vahel. Uue katla ülesseadmine aga viibib, kuna Tallinna Masinaehitustehas pole tööjõu puudusel suuteline organiseerima teist vahetust, ilma selleta aga ei suuda käitis nimetatud katelt anda. On aga huvitav märkida, et samal ajal suurendasid ainuüksi Tallinnas Tööndusliike Kooperatsioonide Peavalitsuse artellid oma töötajaskonda rohkem kui 1000 inimese võrra, ja seda peamiselt põliste Tallinna elanike, kvalifitseeritud tööliste näol.

Mis on selle disproportsiooni tekkimise põhjus?

Juhtivate tööstusharude toodangu mahajäämine graafikust seletub kõigepealt nende tööstusharude väljaehitamise viibimisega, nagu me seda nägime juba kapitalimahutuste teostamise analüüsist, mille järgi kuni 23% kõigist kapitalimahutustest 1946.—1948. aastail jäi meil realiseerimata. Ehitustöö mahajäämine oli teatavasti põhjustatud ühelt poolt tehnilise dokumentat-

siooni saamise viibimisest, teiselt poolt aga vabariigi direktiivorganite poolt vajaliku kontrolli ning juhtimise puudumisest. Kontrolli ja juhtimise puudumine avaldub tööjõu stiihilises juurdevoolus liiduvabariiklikku ning vabariiklikku süsteemi ning hoidumises minna liidulise alluvusega ettevõtteisse. Omakorda on selle asjaolu põhjuseks ühelt poolt, ebariiklikult kõrgendatud palgatase mõnes liiduvabariikliku ja vabariikliku alluvusega süsteemis, ning teiselt poolt, tööliste elukondlike tingimuste eest mitteküllaldane hoolitsemine vaadeldava ajavahemiku esimesel kahel aastal, eriti põlevkivibasseinis. Neid küsimusi vaatleme allpool veel üksikasjalisemalt.

Kokkuvõttes: tööstustoodangu väga kiire kasvu juures tööstuse eriharudes ei ole arengutempo kooskõlas neile viisaastakus ettenähtud arengutempoga, eriti ohtlik on põlevkivi töötlemistehaste (utmis- ning gaasitehaste) käikulaskmise viibimine, ning sellest tingitult ka nende käitiste toodangu väljalangemine plaanist. Selle otseseks tulemuseks aga on, et ka põlevkivi tootmine ei saa kasvada plaanikohaselt, kuna tema toodete järele puudub tarvidus. Ohtlik disproportsioon on tekkimas ka elektrienergia tarviduse ja olemasolevate jõujaamade võimsuste vahel, mille lahendamist takistab uute elektrijaamade käikuandmise viibimine. Liig aeglaselt toimub tselluloosi- ja paberitööstuse taastamine, mis on eriti lubamatu veel sellepoolest, et paberitööstuse taastamiseks on sisseseaded juba kohale toodud ning konserveeritud. Edasisele tööle mõjub kahjustavalt ehituse ja ehitusmaterjalide tööstuse arenemise graafikust mahajäämine, eriti toodangu uute liikide alal (kipsitööstus, mineraalvatitööstus), ka

Autotranspordi Peavalitsuse remonditöökodade väljaehitamise viibimine on transpordi edasiarendamise vajaduse seisukohalt tõsine küsimus.

Lähtudes tekkinud olukorra tõsidusest, seadis Eestimaa Kommunistliku (bolševike) Partei V kongress oma resolutsioonis ühe peaülesandena tööstuse ja ehitustöö alal: „Likvideerida disproportsioon tööstusharude kasvutempos, maksimaalselt kiirendada suurtööstuse — masinaehituse, põlevkivi-keemia, laevaehituse ja energeetika arendamist." Ja edasi: „Asudes seisukohal, et Nõukogude Eesti rahvamajanduse tõusu ja sotsialistliku industrialiseerimise tähtsaimaks teguriks on põlevkivitööstuse arendamine, seab EK(b)P V kongress üheks tähtsamaks ülesandeks põlevkivibasseini käitiste ja eriti põlevkivi keemilise töötlemise käitiste ehitamise tempo kiirendamise ja nende käitiste käikulaskmise kõige kiiremas korras.

Kongress asub seisukohal, et põlevkivi-keemiatööstust tuleb arendada nii, et põlevkivis sisalduvad rikkused leiaksid maksimaalset ärakasutamist. Põlevkivi keemilisel töötlemisel saadavate uute ainete hulk peab suurenema. Põlevkivi töötlemise jäätmete baasil tuleb luua ehitusmaterjalide tööstus."

Teatavasti jagunevad tööstuskäitised oma alluvuselt: liidulistele ministeeriumidele alluvaiks, liiduvabariiklikele ministeeriumidele alluvaiks, vabariiklikele ministeeriumidele alluvaiks; viimastest alluvad kohaliku tööstuse kombinaadid nii ministeeriumile kui ka täitevkomiteedele, samuti nagu kohalikud ehituskontorid on alluvad ka Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumile. Vaatleme nüüd, kuidas kujuneb välja kogu tööstustoodangu jagunemine süsteemide vahel. Saame järgneva tabeli:

Tabel nr. 12

Üksikute süsteemide erikaalu kujunemine tööstuse üldtoodangus (protsentides)

	1946. a.	1947. a.	1948. a.	1950. a. plaan
Liidulise alluvusega käitiste toodangu erikaal	19,7	21,2	23,0	44,7
Liiduvabariikliku alluvusega käitiste toodangu erikaal . .	30,3	25,6	25,3	55,3
Vabariikliku alluvusega käitiste toodangu erikaal . .	50,0	53,2	51,7	
Kokku:	100	100	100	100

Tööstuse üldtoodangu jagunemine organisatsioonide alluvuse seisukohalt näitab, et meil 1946. aastal oli suhteliselt väga suur liiduvabariikliku ning vabariikliku alluvusega süsteemide erikaal, kes kokku andsid 80,3% tööstuse üldtoodangust, kuna liidulise alluvusega tööstus andis 19,7% kogu tööstuse üldtoodangust. 1948. aastal liidulise alluvusega käitiste toodangu erikaal veidi tõusis — 23,0%-ni, kuna liiduvabariikliku ja vabariikliku alluvusega käitiste tööstustoodangu erikaal oli — 77,0%. Viisaastaku lõpul aga peab liidulise alluvusega käitiste üldtoodangu erikaal moodustama 44,7% tööstuse üldtoodangust, kuna liiduvabariikliku ja vabariikliku alluvusega ministeeriumide toodangu erikaal peab langema 55,3%-le. Eelolevail aastail, kus lastakse käiku uued suured käitised, gaasivabrikud, utmistehased, uued kaevandused, elektrijaamad, „Kreenholm", laiendatud „Volta" jne., tõuseb vastavalt ka nende toodang ning selle erikaal tööstuse üldtoodangus.

Arvestades üksikute tööstusharude väiksust, pole meil loodud liiduvabariikliku alluvusega ministeeriume, nagu Kergetööstuse, Tekstiilitööstuse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumi, millised käitised on meil Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi ning Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumi alluvuses. Paberi- ja tselluloositööstus, mis kogu Liidus on Paberi- ja Tsellu-

loositööstuse Ministeeriumi alluvuses, oli meil kuni 1948. aastani vabariikliku alluvusega, alles Paberi- ja Tselluloositööstuse ning Metsatööstuse Ministeeriumi ühendamisega läks see tööstusharu ka meil liiduvabariiklikku süsteemi Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumi näol. Lõpuks on meil vabariikliku alluvusega Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium, mis tavaliselt samuti on liidulise alluvusega. Kõik see kokku seletabki vabariikliku ja kohaliku alluvusega tööstuse suure erikaalu — 51,7% 1948. aastal.

Liiduvabariikliku alluvusega ministeeriumide toodangu erikaal näitas langustendentsi 30,3%-lt 1946. aastal 25,3 %-le 1948. aastal. Liiduvabariiklikus süsteemis on Toiduainetetööstuse Ministeeriumil otsustav kaal, kuna see annab 56,7% kogu liiduvabariikliku süsteemi 1947. aasta toodangust, kusjuures Toiduainetetööstuse Ministeeriumi toodang oma absoluutse suuruse poolest seisab teisel kohal vabariigi territooriumil asetsevate teiste süsteemide seas. Liiduvabariikliku alluvusega ministeeriumide toodangu keskmine kasv on tunduvalt nõrgem vabariigi keskmisest tööstuse tõusust, rääkimata liidulise alluvusega tööstuse toodangu kasvust. Selles süsteemis tööstustoodang kasvas (1946. a. = 100) — 1947. aastal 124,8-ni, 1948. aastal 154,0-ni, kuna, nagu me eespool nägime, tööstuse üldtoodang tõusis 1948. aastal 198,2-ni.

Liiduvabariikliku süsteemi erikaalu sellist langust tuleb lugeda ebanormaalseks ning ajutiseks nähteks, kuna niihästi Toiduainetetööstuse, Metsa- ja Paberitööstuse kui ka Kalatööstuse Ministeeriumil on suured võimalused oma tegevuse laiendamiseks ning oma positsiooni säilitamiseks teiste süsteemide hulgas. Toiduainetetööstuse Ministeeriumi töö sõltub suurel määral põllumajandussaaduste (kui tooraine) saamisest nõutavas koguses, kuna tema käitiste võimsus on tänapäeval kaugelt suurem kui nende koormatus, nagu me seda hiljem üksikasjalisemalt näitame. Ka Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumil on võimalik isegi väheneva metsa ülestöötamise juures suurendada oma tööstustoodangut ülestöötatud metsa parema ning täielikuma töötlemise kaudu saematerjalideks, mööbliks, paberiks jne.

2. Vennasvabariikide abi Eesti NSV rahvamajanduse, eriti aga tööstuse taastamisel ning edasiarendamisel

Suures Isamaasõjas purustas Nõukogude Liit fašismi tänu sellele, et bolševike partei ning seltsimees Stalini ettenägelikul juhtimisel muutsid nõukogude rahvad, eesotsas suure vene rahvaga, meie kodumaa stalinlike viisaastakute jooksul kõrge tehnikaga eesrindlikuks industriaalseks sotsialismimaaks. Ja sõja ajal, kantuna kõrgest nõukogude patriotismist, koondas nõukogude rahvas vaenlase vastu kõik oma hiigeljõud loosungi all: kõik rinde heaks, kõik võidu heaks!

„Nõukogude patriotismi jõud seisab selles, et tema aluseks ei ole rassilised või rahvuslikud eelarvamused, vaid rahva sügav ustavus ja truudus oma Nõukogude kodumaale ja kõigist meie maa rahvustest töötajate vennalik koostöö. Nõukogude patriotismis ühinevad harmooniliselt rahvaste rahvuslikud traditsioonid ja kogu Nõukogude Liidu töörahva ühised elulised huvid. Nõukogude patriotism ei killusta, vaid vastupidi, liidab kõik meie maa rahvad ja rahvused ühtseks vennalikuks pereks. Selles peitub Nõukogude Liidu rahvaste vankumatu ja üha tugevneva sõpruse alus." (J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, lk. 129.)

Sõjajärgne ülesehitustöö, mis toimub meil stalinliku viisaastaku raamides ja mille eesmärgiks on Eesti NSV industrialiseerimine ning tema põllumajanduse sotsialistlik ümberkorraldamine, näitab iga aastaga ikka veenvamalt seda kardinaalset erinevust, mis on ameerika imperialismi poolt „marshalliseeritud" riikidele antava „abi" vahel ühelt poolt ning nõukogude vennasvabariikide vastastikuse tõelise abiandmise vahel teiselt poolt. Kui Nõukogude Liidu valitsus, lähtudes stalinlikust rahvuspoliitikast, abistab omakasupüüdmatult ja suurejooneliselt üksikuid mahajäänud liiduvabariike või teostab suurejoonelisi ehitustöid, mis tuleb kasuks kogu Nõukogude Liidule ning seega ka sellele liiduvabariigile, kelle territooriumil seda ehitustööd teostatakse, siis kodanlike riikide vahel me näeme sootuks vastupidiseid suh-

TARTU ÜLIKOOLI

teid. Kibedad poliitilised õppetunnid on selles suhtes ka eesti töörahval, kellel oma kogemuste najal on täiesti selgeks saanud see tõde, et imperialistlike riikide „abi" on vaid ahelaiks, millega köidetakse „abisaajat" ja tehakse temast sõnakuulelik tööriist „abistaja" käes.

Eespool nägime, kuidas vennasvabariikide abi võimaldab teostada Eesti NSV-s äärmiselt lühikese aja jooksul miljardite rublade väärtuses ülesehitustöid, nägime, kuidas selleks ülesehitustööks on eraldatud mitte ainult miljardilised rahasummad, vaid ka vastavad ehitusorganisatsioonid, kes seda ehitustööd suurel määral teostavad, ning tehnika, mille abil neid ehitustöid teostatakse. Aga eesti töörahval on ka mõnesugused teised kogemused, ja nimelt kogemused imperialistlike riikide poolt saadud „abist". Eesti NSV töötajad mäletavad veel oma kogemustest seda „abi", mida rahvusvaheline finantskapital osutas eesti kodanlikule klikile, ning mille abil ta selle kliki muutis oma kuulekaks käskude täitjaks. Pole vahest huvituseta meelde tuletada mõnda punkti ühest dokumendist, millega vormistati üks säärane „abi". Jutt on siin Riigikogu poolt 3. mail 1927 vastuvõetud välislaenu seadusest, mis tehti Rahvaste Liidu kaudu. Selle laenu ülesande kohta öeldakse välislaenu seadusele lisandatud Rahvaste Liidu protokollis raha- ja pangareformi kohta Eestis[1], mis alla kirjutatud 10. dets. 1926. a., et Rahvaste Liidu usaldusmehe loal võib Eesti valitsus seda laenusummat kasutada vastavalt protokolli artikkel 4 ainult 1. „maksuks Emissioonipangale summas 1 miljon naelsterlingit tasuks panga pikaajaliste aktivate eest" ja ülejäänud osas 2. „Hüpoteek-instituudi asutamiseks." Rääkimata sellest, et laenukapitali intressid vabastati kõigist maksudest, lõivudest ja muudest kohustustest, panditi selle laenu kindlustuseks järgmised tulud vastavalt artikkel 2 punkt 1-le — aktsiisimaksud: a) tubakalt, b) õllelt, c) tuletikkudelt ja muilt vähematelt artiklitelt, kusjuures juba punkt 3 kohaselt kõik need tulud blokeeriti, neid ei võinud enam tarvitada ühegi uue laenu kindlustuseks ilma

[1] Riigi Teataja 1927, nr. 58

mainitud laenu usaldusmehe nõusolekuta. Kodanlik valitsus võttis endale kohustuse, et ta ei tee ühtegi korraldust, mis usaldusmehe arvates (minu sõrendus. A. V.) võiks nimetatud tulude üldsummat vähendada niisugusel määral, et see laenuorganisatsioonide omanike kindlustust ähvardaks. Pealeselle nägi artikkel 2 punkt 5 ette, „kui üldtulu laenu teenistuseks määratud kindlustus-tuluallikaist finantsaasta veerandi jooksul leitakse olevat vähem kui 150% ühest veerandist sellest aastasest summast, mis on määratud laenu intressideks ja amortisatsiooniks, võib usaldusmees nõuda lisakindlustuste andmist, mis oleksid küllaldased ülaltähendatud protsentuaalse vahekorra viivitamatuks jaluleseadmiseks." Teiste sõnadega, ülaltoodud tulud aktsiisimaksudest, mis olid vajalikud intresside ja amortisatsiooni tasumiseks, blokeeriti rohkem kui sajaprotsendiliselt, kuid isegi 150% näib „heldeile abistajaile" olevat veel liiga vähe. Edasi kuuluvad need aktsiisitulud, mis olid blokeeritud, „maksmisele eriarvele sedamööda kui nad sisse tulevad selleks, et laenuteenistust kindlustada. Ainult usaldusmees või isikud, kes tema poolt on selleks nimetatud, võivad seda arvet kasutada". Teiste sõnadega, nimetatud aktsiisitulud eraldati faktiliselt riigieelarvest kaugelt enne nimetatud intresside või amortisatsioonisummade maksmise tähtaja saabumist. Ning lõpuks, nende aktsiisitulude ülejäägid ei olnud ka kodanliku valitsuse käsutuses, sest kuigi nad lepingu kohaselt tulid maksta valitsusele tagasi, oli seal märge, et see tagasimaksmine „jääb sõltuvaks usaldusmehe võimust, kui laenu tasumine on olnud korratu."

Selle 1,3 miljoni naelsterlingi suuruse laenu saamiseks oli valitsev klikk sunnitud vastu võtma Rahvaste Liidu nõukogu „usaldusmehe", kelle funktsioonid pidid kestma senikaua, kuni laen ja iga selle laenu osa on täielikult tasutud, kusjuures „Eesti valitsus annab usaldusmehele igasugust informatsiooni, mis viimane võiks küsida oma ülesannete täitmiseks". Ning lõpuks määrab protokoll, et Rahvaste Liidu nõukogu poolt saadetakse äsjaloodavale Emissioonipangale „nõuandja".

Nii müütas eesti kodanlus 1,3 milj. naelsterlingi eest oma riiki, iseend ja eesti töötavat rahvast väliskapitalile. Möödus vaid paar aastat, kui kodanlik klikk oli otsimas uut „abimeest", et tasuda eelmisele võlga. Nii sai teoks kurikuulus tuletikumonopol, mille kohaselt anti rootsi firmale Kreuger tuletiku tootmiseks ainuõigus. Selle tulemusel tuletikutrust faktiliselt sulges Eestis töötavad tuletikuvabrikud (kuigi lepingus oli ette nähtud Eesti tuletikutööstuse arendamine väljaveoks) ning siseriigis müüdavate tuletikkude hind tõusis kolmekordseks! Kodanlik klikivalitsus sai selle tasuks kolm miljonit krooni laenu ning altkäemaksu, mille suurus on seni kindlaks tegemata. Altkäemaksu saamise fakt tehti kindlaks aga juba tol ajal.

11. 7. 1934. a. eriprotokolliga täienduseks 18. 1. 1926. a. „Eesti ja Ühendatud Kuningriigi kaubandus- ning laevanduslepingule" sunnib „abistaja" Inglismaa abipalujat Eesti kodanlikku klikki sundsortimendi korras sisse vedama kallist inglise sütt 85% kogu Eesti kivisöe üldsisseveost, mille täitmiseks kodanlus piirab oma põlevkivitoodangut, viies käitised ning jõujaamad põlevkivikütteltagasi söele.

Neid dokumente, millega teostati eesti rahva orjastamist, millega suretati välja kohapealset tööstust, suurendades tööpuudust ning üldist viletsust, võiks loendada veel paljugi.

Nende kodanlikust ajast pärinevate kogemuste valgusel ongi seda mõjuvam ning poliitiliselt tähtsam see kogemus, mida Eesti NSV töötajad omandavad sõjajärgse stalinliku viisaastaku teostamise käigus, saades iga päev omakasupüüdmatut abi vennasvabariikidelt ja keskvalitsuselt.

Kui Eesti NSV tööstus 1948. a. lõpuks tublisti suurendas oma toodangut, siis osutus see võimalikuks tänu sellele rohkele abile, mida Eesti NSV on saanud vennasvabariikidelt tööstuse tooraine, poolvabrikaatide, kütte, transpordivahendite, seadeldiste, põllumajandusmasinate ning -inventari, mineraalväetiste jne. näol, mis on eelduseks tootmise tõstmisel. Samuti ei tohi unustada seda suurejoonelist abi elutarbeliste kaupade sisseveo näol, mis tunduvalt on aidanud tõsta meie rahva reaalset ela-

tistaset. Kuid tuleb märkida, et saades vennasvabariikidelt suurt ja tõhusat abi, võtab meie vabariik seda abi vastu kui võrdõiguslik liige nõukogude rahvaste peres, kes ka omalt poolt abistab teisi liiduvabariike ja oblasteid oma rahvamajanduse toodetega, kusjuures nii sissevedu meie vabariiki kui ka väljavedu Eesti NSV-st toimub ühtse rahvamajanduse plaani alusel, on allutatud ühele kesksele põhimõttele: tugevdada Nõukogude Liitu tervikuna ja iga tema üksikut liiget eraldi. Selles, ainult sotsialismimaale omases huvide ühtelangemises, avaldub muuseas see printsipiaalne vahe, mis on Nõukogude Eesti ja kodanliku Eesti vahel. Oli ju viimane koloniaalse orjastamise objektiks imperialistlikele kiskjaile, kes oma kurikuulsate hindade „kääridega" heitsid eesti rahvast kahekordse rõhumise alla.

Alljärgnevalt vaatlemegi üksikasjalisemalt sisse- ja väljaveetavate toodete kogust ning nomenklatuuri, et saada selles küsimuses konkreetsemat ülevaadet.

Üldolukorda iseloomustab kõige paremini sisse- ja väljaveetavate toodete võrdlus väärtuse järgi. Nii oli ajavahemikul 1945—1948 kogu sissevedu teistest liiduvabariikidest, mida läks korda arvestada, üle 2,62 miljardi rubla, kuna väljavedu samal ajavahemikul küünib vaid ca 1,49 miljardi rublani. Teiste sõnadega, sissevedu ületab väljaveo enam kui 1,1 miljardi rbl. ulatuses. Juba üksnes see arv tõendab seda otsustavat tähtsust, mis on olnud vennasvabariikide abil meie tööstuse jaluleaitamisel ning töötajate elujärje tõstmisel.

Huvitav on jälgida kaupade struktuuri nii sisse- kui ka väljaveos. Kõigepealt tuleb märkida, et elutarbeliste kaupade erikaal sisseveos liigub tõususuunas. Kui see 1945. aastal moodustas kõigist sisseveetavate kaupade väärtusest 46,5%, siis 1948. aastal juba 57,2%. Elutarbeliste kaupade erikaal on suur ka väljaveos. Nii moodustas see 1945. aastal 59,2% kogu väljaveo väärtusest ning 1948. a. 10 kuu jooksul juba 77,7%, kusjuures kasv on ühtlaselt pidev. Tööstustooraine ja pooltoodete ning materjalide erikaal on üldiselt sisseveos ligi 30%, kuna väljaveos nad annavad ca 14%, kusjuures see erikaal säilib. Tähtsamateks

tooraine ja pooltoodete artikliteks sisseveos on puuvill, puuvillane lõng, vill, kunstsiid, lina, mitmesugused nahad, kaltsineeritud ja kaustiline sooda ning mitmesugused teised kemikaalid, kautšuk, suhkur ja tubak (viimased toorainena toidu- ja maitseainetetööstusele). Materjalidest on tähtsamateks sisseveoartikliteks mitmesugused metallid, torud, kaabel, koks, šamott, bituumen ja metsamaterjalid. 1946.—1948. a. veeti Eesti NSV-sse sisse üle 23 000 m³ metsamaterjali (põhiliselt toimus sissevedu 1945. aastal), katusepappi, värve ning tsementi. Tuleb märkida, et sellel ajavahemikul veeti sisse üle 40 000 tonni tsementi, samal ajal aga veeti tsementi välja üle 45 000 tonni, kusjuures sellest kogusest 1948. aastal 10 kuu jooksul veeti üle 20 000 tonni sisse ning veidi vähem välja, mis näitab, et plaanivad organid ja Raudteede Valitsus ei vii küllalt järjekindlalt ellu keskvalitsuse määrust, mis keelab samade toodete vastastikust vedu. Vaatamata põlevkivitööstuse väga suurele kasvule ning põlevkivi tarvitamise suurele tõusule toimub ometi paralleelselt sellega ka järsk kivisöe sisseveo tõus.

Iga aastaga tugevneb autodepark vabariigi territooriumil, mis oli 1948. aastal tunduvalt suurem kui enne sõda.

Tähtsamatest sisseveetavatest elutarbelistest kaupadest tuleks märkida mitmesuguseid riideid, mida 1946.—1948. a. veeti sisse rohkem kui 300 milj. rbl. eest, jalatseid, mida veeti sisse rohkem kui 60 milj. rbl. eest, trikotaaži ja mitmesugust pesu, mida veeti sisse 126 milj. rbl. eest ja toiduaineid, mida veeti sisse rohkem kui 600 milj. rbl. eest, sealhulgas rohkesti suhkrut, kuid ka teravilja, eriti nisu ja tangaineid.

Mineraalväetiste sissevedu on omandanud stabiilse suuruse, mis kõigub 45 000—50 000 tonni piirides.

Väljaveetavatest tähtsamatest artiklitest tuleks tooraine ja pooltoodete alal märkida „Kreenholmi" taastamise tulemusel lõnga, samuti piiritust ning fosforiitjahu. Materjalidest väärib märkimist tsemendi, klaasi ja metsamaterjalide vähene väljavedu. Nii veeti metsamaterjale välja 1947. a. 160 000 m³ ja 1948. a. 10 kuu jooksul vaid 177 000 m³. Kütusest võib märkida

põlevkivi ja põlevkiviõli väljavedu. Seadeldistest tuleb esile tõsta koos „Volta" taastamise ning toodangu kasvuga ka elektrimootorite väljaveo võrdlemisi kiiret kasvu, mis 1947. a. andis juba 4% kogu väljaveost (1948. a. kohta peaks see arv olema veelgi suurem).

Elutarbelistest kaupadest on tähtsamateks väljaveoartikliteks mitmesugused riided, kuid seda peaasjalikult „Kreenholmi" arvel. Riide väljavedu moodustas ca 20—22% riide sisseveost; samuti veetakse meilt välja paberosse, paberit, mööblit ja tuletikke. Toiduainetest on väljaveoartikliteks liha, või, piim ja munad, missugused kogused aga võrreldes sõjaeelsega on veel väikesed. Samuti on vähesel hulgal väljaveoartikliteks kala, kartul ja kondiitrisaadused ning 1948. aastal müüdi esmakordselt ka pisut üle tuhande tõulooma ning rohkem kui 1500 hobust.

Nagu näeme, omab kaubavahetus vennasvabariikidega iga aastaga üha suuremat tähtsust meie rahvamajanduse arendamise seisukohalt. Laieneb niihästi toodete hulk, mida vahetatakse, kui ka vahetatavate toodete nomenklatuur. Tuleb veel esile tõsta, et kooskõlas seadusega rahvamajanduse viie aasta plaanist, rööbiti fondeeritud toodete sisse- ning väljaveoga, viivad vabariiklikud organid energiliselt ellu valitsuse juhendit ning arendavad ja laiendavad detsentraliseeritud kaubanduslikku läbikäimist vennasvabariikidega kohaliku tööstuse ja põllumajandussaaduste ülejääkide vahetamise baasil. Nii on meie vabariik arendanud detsentraliseeritud korras kaupade vahetamist kangelaslinna Leningradiga, Karjala-Soome NSV-ga, Läti NSV-ga, Leedu NSV-ga, Valge-Vene NSV-ga, kellega on sõlmitud ühekordseid kaubanduslikke tehinguid 1947. ja 1948. a. ca 270 milj. rbl. eest. On kindel, et sedamööda, kuidas fondeeritavate toodete hulk väheneb planeeritavate toodete kasuks, omab säärane detsentraliseeritud korras läbikäimine üha suurenevat tähtsust.

3. Tööstuse töötulemused naturaalnäitajais

Tootmisplaani täitmine tööstuse poolt ainult väärtuse või üldtoodangu järgi ei ole küllaldane, et lugeda plaani täidetuks. Vastupidi, 1947. a. kehtestatud korra kohaselt saab plaani lugeda täidetuks ainult siis, kui see on täidetud ka nomenklatuurselt ehk naturaalnäitajais. See on ka arusaadav, sest kui tööstus täidab plaani ainult väärtuse järgi, s. o. toodab seda, mis temale rahaliselt on kasulik, jättes riigile andmata toodangu, mis käitisele rahaliselt ei ole nii tulus, kuid rahvamajandusele on hädatarvilik, siis tekitab see paratamatult disproportsioone ning häireid rahvamajanduse teistes harudes. Ainult tootmisplaani sajaprotsendilise täitmise juures naturaalnäitajais on kindlustatud ka jaotusplaani sajaprotsendiline täitmine.

Et analüüsida meie tööstuse töötulemusi tema materiaalse sisu seisukohalt, s. o. naturaalnäitajais, selleks vaadelgem järgnevat tabelit nr. 13 (vt. lk. 59—62), kus aluseks on võetud 1946. a. toodang sada, ning võimaluse korral võrreldakse seda sõjaeelse 1939. aastaga ja antakse protsentides kasvu dünaamika 1947. a. plaani täitmise ning 1948. a. plaani oodatava täitmise kohaselt.

Analüüsime neid andmeid tähtsamate harude ja süsteemide kaupa.

a. Elektrienergia tootmine

Meie elektrijaamade energiatoodang ületas 1947. aastal tunduvalt sõjaeelse taseme ning 1948. a. oli see kuni 49,7% suurem kui 1946. aastal.

Kuid siiski jääb elektrienergia tootmine meil veel maha tööstuse kasvutempost. Üksikutes rajoonides takistas elektrienergia puudus oluliselt riikliku plaani täitmist. Näiteks oli põlevkivibasseinis kombinaatide „Kiviõli" ja „Kohtla", samuti ka kombinaadi „Eesti Põlevkivi" töö oluliselt takistatud elektrienergia puudumise tõttu niihästi põlevkivi tootmisel kui ka töötlemisel. Käitiste sunnitud seisakud elektrienergia puudusel leidsid aset ka teistes rajoonides („Eesti Fosforiidis", „Kvartsis", „Silikaa-

Eesti NSV tööstuse toodang naturaalnäitajais
(protsentides)

	Plaani täitmine			1948. a.[1] 1947. a. suhtes	1948. a.[1] 1946. a. suhtes	1948. a.[1] 1939. a. suhtes	1948. a.[1] 1950. a. suhtes
	1946	1947	1948				
1	2	3	4	5	6	7	8
Elektrienergia	105,3	107,4	94,8	112,8	149,7		40,0
Sellest:							
„Eesti Energia"	105,5	106,3	94,8	114,0	149,3	—	63,0
Kommunaalmajand. Ministeerium	83,6	78,5	98,8	151,9	190,2	—	22,4
Turbabrikett	55,0	54,9	72,5	117,2	175,6	122,3	29,0
Põlevkivi	104,9	101,4	94,5	121,3	165,9	—	37,3
Sellest:							
Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium	104,1	96,7	83,3	94,0	106,7	—	55,6
Söetööstuse Ministeerium	105,6	100,8	100,9	140,4	223,9	—	89,2
Fosforiitjahu	80,8	111,8	125,0	149,0	146,0	—	—
Metsa ülestöötamine	123,0	120,4	104,6	85,3	96,8	105,9	70,7
Sellest:							
tarbepuitu	109,6	117,1	98,8	82,7	104,9	121,0	72,5
küttepuid	149,7	128,9	116,9	90,4	85,1	86,4	67,8

[1] 1948. a. kohta võetud oodatav täitmine.

1	2	3	4	5	6	7	8
Metsaväljavedu kokku	98,8	120,2	101,1	83,9	91,2	136,4	68,6
Sellest:							
tarbepuitu	84,7	118,6	95,1	80,0	102,3	105,2	70,2
küttepuid	126,8	123,5	113,6	92,4	76,2	179,5	65,9
Põlevkiviõli kokku	85,0	73,4	89,3	131,7	154,0	—	—
Sellest:							
Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium	65,6	67,5	69,0	131,5	142,1	—	24,8
Vedelkütteainete ja Gaasitööstuse Peavalitsus	100,6	76,5	90,6	115,5	140,6	—	—
Tsement	68,6	100,6	115,8	103,6	152,1		45,6
Lubi	54,6	110,7	107,9	119,6	256,0	249,2	107,1
Tellised, punased	37,6	62,9	73,8	129,8	250,0	93,7	29,8
Tellised, silikaat	61,1	59,6	86,9	145,9	147,2	109,6	80,0
Katusepapp	110,9	94,8	83,4	106,5	122,8	—	51,7
Aknaklaas	75,9	105,2	—	101,4	169,6	173,0	110,4
Pudelid	68,0	58,5	86,1	—	228,0	—	—
Teeklaasid	37,2	24,1	81,5	225,6	178,0	—	41,1
Adrad	81,2	82,2	102,0	94,0	125,6	—	51,0
Külvimasinad	59,7	131,6	100,0	86,8	223,4	—	80,0
Reproduktorid	20,8	43,3	—	—	—	—	—
Raadioaparaadid	6,0	21,3	86,5	406,5	2402	72,0	43,2
Naelad	100,1	96,5	126,0	137,7	173,3	108,2	85,2

1	2	3	4	5	6	7	8
Hobuserauad	58,1	86,1	100,8	148,0	216,7	—	116,3
Elektrijuhtmed	76,2	86,2	90,0	125,2	170,5	—	54,0
Elektrimootorid	60,6	101,8	118,0	180,2	378,6	—	—
Kummijalatsid	65,8	76,8	106,8	162,3	284,2	106,6	93,5
Saematerjal	81,5	85,9	104,0	130,3	150,0	227,0	163,8
Vineer	134,8	101,1	140,0	138,4	148,4		46,7
Mööbel	119,6	104,9	107,4	128,1	178,7	—	87,1
Tuletikud	63,8	68,8	127,2	185,0	219,8	502,7	70,0
Tselluloos, sulfaat	61,7	109,0	100,0	159,4	297,3		36,7
Sulfiit		54,4	127,2	191,7	162,8		56,0
Paber	103,2	104,4	112,5	113,1	143,0		58,8
Tekstiil							
Puuvillane ketrus	95,9	113,3	103,5	177,3	371,0	235,6	—
Puuvillane riie	71,8	98,7	100,5	180,7	364,8	67,2	10,5
Kunstsiidiriie	54,1	110,9	117,9	152,6	328,0	78,8	84,6
Villane riie	88,9	96,2	104,4	123,8	162,8	81,0	102,7
Linane riie	64,2	81,6	91,3	111,8	180,8	126,2	52,5
Sukad, sokid	63,5	113,0	124,3	145,2	290,7	—	124,5
Trikoopesu	109,9	116,5	115,4	145,3	225,5	—	176,7
Pealistrikoo esemed	114,7	113,1	111,6	169,1	259,7	—	178,6
Köis- ja nööresemed	—	190,4	119,6	78,1	113,6	68,1	82,8
Spetsrõivastus	91,1	—	87,1	85,8	96,3	—	83,3

1	2	3	4	5	6	7	8
Alusnahk	95,4	88,0	71,4	87,4	95,8	28,4	34,3
Pealisnahk	90,2	78,8	82,4	105,4	115,5	87,1	51,3
Nahkjalatsid	95,5	90,2	96,4	124,9	143,2	192,2	84,2
Seep	55,3	56,6	78,2	170,2	210,0	117,1	33,7
Liha	79,2	88,1	106,6	132,0	143,7	—	32,0
Kala	81,8	95,0	91,8	123,4	207,8	78,0	85,0
Või	102,3	93,8	138,9	141,2	140,2	43,4	80,9
Juust	91,3	88,1	75,4	113,4	129,4	133,6	83,9
Margariin	54,1	131,9	117,3	177,9	542,1	199,6	167,5
Jahu	—	112,9	102,2	123,3	150,2	—	96,0
Makaronitooted	100,2	100,1	111,7	145,5	145,9	403,2	55,9
Leib	97,6	104,6	90,7	105,7	100,8	—	79,5
Kondiitrisaadused	98,3	111,8	134,7	167,2	194,2	267,6	82,1
Tärklis	52,3	104,9	166,0	197,0	226,9	57,7	51,9
Siirup	65,1	88,1	136,3	222,0	287,9	197,3	75,0
Alkoholsed joogid	101,8	120,2	60,0	56,1	53,0	—	41,5
Õlu	99,8	113,8	73,7	90,1	112,6	122,1	65,6
Pärm	89,9	108,5	105,7	309,8	117,8	161,6	105,7
Tubak	100,7	144,4	103,3	85,8	102,6	14,3	124,0
Paberossid	95,0	105,5	132,0	134,0	208,4	228,7	110,0
Toorpiiritus	79,9	77,1	91,1	132,9	114,1	65,4	68,3
Lihakonservid	44,5	—	102,5	536,1	230,0	—	30,7
Kalakonservid	113,8	85,8	100,0	122,6	112,9	—	66,7
Alkoholita joogid	92,3	136,4	53,5	74,9	92,9	—	—

dis". Ebarahuldav oli olukord ka Tartu rajoonis, mis oluliselt raskendas Tartu elu. Sealjuures arvestati bilansi koostamisel, et 1948. a. kolmandas kvartalis läheb käiku Tallinna elektrijaamas uus katel, mis suurendab elektrijaama võimsust 3000 kW võrra, et Kiviõli elektrijaam hakkab esimeses kvartalis andma toodangut 1500 kW võimsuse piirides, ning et ka seal lastakse käiku uus katel, mis tõstab jaama võimsuse 2500 kW-ni; samuti arvestati, et uus võimas elektrijaam põlevkivibasseinis antakse ekspluatatsiooni juba 1948. aasta kolmandas kvartalis, mis pidi tunduvalt lahendama elektrienergia puudust selles rajoonis.

Et tööstuse poolt siin pole tegemist liialdatud nõudmistega elektrienergia suhtes (välja arvatud raiskamised üksikuis käitistes), näitab kas või see, et elektrienergia tarvitamise kasv tööstuses 1947. aastal 1946. aastaga võrreldes oli vaid 10,1%, sealhulgas suurtööstuses 10,4%, samal ajal aga moodustas tööstuse üldtoodangu juurdekasv sellel ajavahemikul 41,7%. See kinnitab meie teesi, et elektrienergia juurdekasv jääb tunduvalt maha tööstuse tarvidusest.

Arvestades eeltoodut, määrabki EK(b)P V kongress oma resolutsioonis: „Arvesse võttes energeetika tunduvat mahajäämist, mis on muutunud vabariigi rahvamajanduse edasiarendamist pidurdavaks, peab kongress vajalikuks likvideerida lähemail aastail defitsiit energiaga varustamise alal ja luua energiavõimsuse reservid."

Elektrienergiatoodangu järsk tõus peab meil aset leidma 1949. ja 1950. aastal, kui toodangut hakkavad andma meie uued elektrijaamad.

Elektrijaamade kasv toimub meil peamiselt Elektrijaamade Ministeeriumi süsteemi kuuluva „Eesti Energia" võrgu kaudu, kuigi 1948. aastal ehitasid jõujaamu, nagu eespool on märgitud, ka teised organisatsioonid. Peale nende puht tööstuslike organisatsioonide ehitavad meil väiksemaid jõujaamu ka Kommunaalmajanduse Ministeerium, Põllumajandusliku Ühistegevuse Keskliit

ning Põllumajandusministeeriumi süsteemi kuuluv trust „Maa Elekter".

Toome näitena ülevaate Põllumajanduse Ühistegevuse Keskliitu kuuluvate talupoegade elektriühingute poolt teostatud maa elektrifitseerimise käigu kohta. Selles süsteemis installeeritud koguvõimsus oli 1945. a. kokku 2137 kW, sellest oma väikseid jaamu 70 kW, millest hüdrojaamu 30 kW ja soojusjaamu 40 kW, kuna üldisest elektrivõrgust oma trafo-alajaamade kaudu saadi 2067 kW ulatuses energiat. 1946. aastal installeeriti juurde 1168 kW, sellest ehitati oma jaamu 278 kW ja trafo-alajaamu 890 kW, 1947. aastal ehitati oma jaamu 390 kW ja trafo-alajaamu 1420 kW, kokku võimsusega 1810 kW. Kokku oli selles süsteemis installeeritud 1. juuliks 1948. aastaks 5370 kW, sellest:

hüdrojaamu	338 kW,
soojusjaamu . . .	435 kW,
trafo-alajaamu . .	4597 kW.

Põllumajanduse Ühistegevusele lisanduvad sovhooside jõujaamad. 1. septembriks 1948. aastal kasutati Sovhooside Ministeeriumi sovhoosides elektrienergiat 739,5 kW võimsuse ulatuses, millest üldvõrgust oma trafo-alajaamade kaudu 579 kW.

1949. aastaks on esialgse plaani kohaselt ette nähtud suurendada elektrienergia võimsuse kasutamist 2650 kW võrra, sellest: Võrumaal 650, Tartumaal 530, Läänemaal 325, Viljandimaal 310, Pärnumaal 280, Harjumaal 175, Virumaal 160 kW ulatuses, teistel vähem.

Peab märkima, et elektrienergia tarvitus läheb peamiselt valgustamise otstarbeks, välja arvatud sovhoosides.

b. Kütuse bilanss

Elektrienergia kõrval on tööstuse kui ka kogu rahvamajanduse tähtsamaks küsimuseks kütteküsimus.

Probleem seisab siin selles, et pidevalt vähendada kütusena puude ja vedelkütteainete tarvitamist ning tõsta seevastu turba,

süte ja põlevkivi erikaalu küttebilansis. Milliseid tulemusi sellel alal on saavutatud kogu Nõukogude Liidus, seda näitab kujukalt alljärgnev tabel NSV Liidu kütuse bilansi struktuurist:

Tabel nr. 14

NSV Liidu kütuse bilansi struktuur protsentides, tarvitatud kütus tingühikutes[1]

Kütuse liik[2]	1932. a.	1937. a.	1940. a.	1950. a. (plaan)
Kivisüsi	59,4	69,5	71,9	75,6
Puit	19,9	13,6	13,9	9,7
Turvas	3,7	5,8	6,2	6,2
Nafta	17,0	11,0	17,9	6,3
Looduslik gaas				1,4
Põlevkivi		0,1	0,1	0,8
Kokku:	100	100	100	100

Nagu toodud tabelist nähtub, on kogu Nõukogude Liidus põhikütuseks kivisüsi, mis annab $^3/_4$ kogu tarvitatud küttest, kusjuures kivisöe tarvitus iga aastaga suureneb. Kivisöe kõrval on tähtsamaks kütuse liigiks turvas, mille erikaal tõusis 3,7%-lt 1932. aastal 6,2%-ni 1940. aastal. Seega on tema erikaalu tõus kiirem kui kivisöel. Uue kütuse liigina tuleb sõjajärgsel viisaastakul tarvitusele looduslik gaas, milleks ongi juba lõpule ehitatud võimsad gaasijuhtmed Saraatov—Moskva, Dašava—Kiiev ja Kohtla-Järve—Leningrad, milleks kaks esimest kasutavad looduslikku gaasi ning on juba antud käiku, kuna Kohtla-Järve gaas saadakse teatavasti põlevkivist ning millest esimene järk anti Leningradi elanikkonnale ja tööstusele 1949. aasta jaanuaris. Looduslikul gaasil, samuti nagu põlevkivigaasil, on üldises kütuse bilansis alles väikene erikaal.

---

1 Professor Gatovski toimetusel, „Nõukogude ökonoomika areng", lk. 14.
2 Tsentraliseeritud tarvitus.

Kivisõe tarvituse pidev ning suurenev kasv on võimalik kohalike uute söebasseinide tarvituselevõtmisega. Nii loodi juba enne sõda stalinlike viisaastakute jooksul Uurali ja Siberi jaoks väga tähtsad Kuznetski ja Karaganda söebasseinid ning Moskva jaoks Moskva-lähedane söebassein. Käesoleva viisaastaku jooksul on loomisel Leningradi jaoks oma söebassein, eriti põhjas ning loodes; kiiresti kasvab söetoodang ka Kaukaasias ning Kesk-Aasias. Seevastu näitab pidevat langustendentsi puidu tarvitus kütusena. 1932. aasta 19,9%-lt langes ta 13,9 protsendile 1940. aastal, ning viie aasta plaani kohaselt järgneb erikaalu edasine langus kuni 9,7%-ni, seega langeb rohkem kui kaks korda 1932. aastaga võrreldes. Veel rohkem peab langema nafta kasutamine kütusena — 17%-lt 1932. a. 6,3%-le viisaastaku lõpuaastal.

Vaatleme nüüd Eesti NSV kütusebilansi struktuuri kujunemist, milleks võtame kõigepealt üksikute kütuse liikide tarvituse dünaamika, võttes lähteaastaks (sada) sõjaeelse 1940. aasta. Saame järgmise tabeli (vt. tabel nr. 15, lk. 67), mille koostamisel on võetud aluseks üksikute kütteliikide tingühikute koefitsiendid: küttepuud 0,186, turvas 0,428, turbabrikett 0,614, põlevkivi 0,380, kivisüsi 0,850 ja põlevkiviõli 1,280.

Toodud tabelist näeme, et Eesti NSV-s on kujunemas põhiliseks kütuseliigiks põlevkivi, mille tarvitus 1948. aastal oli 59,7% võrra suurem kui enne sõda, kusjuures tema erikaal tõusis 33,4%-lt 46,7%-ni. Teiste sõnadega, põlevkivi tarvitamine kasvab mitte ainult absoluutsetes arvudes, vaid tema tarvituse kasv on kiirem kui teistel kütuseliikidel. Tähtsuselt järgmiseks kütuseliigiks on küttepuit, mis absoluutsetes arvudes oli 1948. aastal 1,6% võrra väiksem kui enne sõda. Ka suhteliselt küttepuidu tarvitus väheneb, mida näitab selle kütuseliigi erikaalu vähenemine 37,2%-lt 29,3%-ni 1948. aastal.

Turba tootmises ning tarvitamises ületasime sõjaeelse taseme 1948. aastal 12%-ga, kuna suhteliselt turba tarvitamine on veidi langenud. Selle erikaal langes 10,7%-lt 1940. aastal 9,6%-le 1948. aastal, mis on suurem kui Nõukogude Liidus tervikuna, kus

Tabel nr. 15

Eesti NSV küttebilanss[1]

(Küttepuud tuhandetes kuubikmeetrites, muu tuh. tonnides)

	Küttepuud	Turvas	Turbabrikett	Põlevkivi	Põlevkivikütteõli	Kivisüsi
			Erikaal			
1940. a.	37,2	10,7	2,6	33,4	9,0	7,1
1945. a.	46,4	7,4	2,1	36,3	2,0	7,8
1946. a.	27,8	9,2	1,4	52,9	0,9	7,8
1947. a.	28,5	10,1	1,8	47,7	3,4	8,5
1948. a.	29,3	9,6	2,0	46,7	4,1	8,3
			Protsentides 1940. a. suhtes			
1940. a.	100	100	100	100	100	100
1945. a.	98,4	55	64,7	78,6	18,5	97,2
1946. a.	70,6	81,5	48,5	136,8	53,2	119,8
1947. a.	86,4	107	72,6	147,0	44,6	156,0
1948. a.	98,4	112	94,1	159,7	59,3	169,7
1949. a.	99,4	144	105,9	181,8		

[1] 1. Küttepuud on arvestatud: a) 1945. a. — ülestöötatud küttepuud; b) teised aastad — asutuste poolt äratarvitatud kütus.

2. Masinaturvas „ „ aastatoodang, maha arvatud 8% kadudeks.

3. Turbabrikett „ „ aastatoodangu järgi.

4. Kütteõli „ „ jaotusplaanide järgi.

5. Kivisüsi „ „ Lääneraj. Söetööst. Peaval. andmed (ilma Merelaevanduse ja PBL-ta).

see protsent oli 1940. a. 6,2, ning mis peab jääma sellele tasemele ka 1950. aastal.

Kivisöe tarvitus kasvab absoluutsetes arvudes kõige kiiremini. 1947. aastal oli see 56% ja 1948. a. 69,7% võrra suurem kui enne sõda. Kivisöe tarvitus kasvab ka suhteliselt, mida näitab selle kütuseliigi erikaalu tõus 7,1%-lt 8,3%-ni 1948. aastal. Suhteliselt aga tarvitame me kivisütt ja põlevkivi kütusena tunduvalt vähem kui Nõukogude Liidus tervikuna, kus 1940. aastal kivisöe ja põlevkivi erikaal kütusebilansis oli 72% ja viisaastaku lõpuks tõuseb 76,4%-ni, kuna meil oli see 1940. aastal 40,5% ja 1948. aastal 55,0%.

Põlevkivi-kütteõli tarvitamine oli 1948. a. 40,7% võrra väiksem kui enne sõda, ning tema tarvitamine näitab ka suhteliselt suuremat vähenemist, mistõttu selle kütteliigi erikaal 9%-lt enne sõda langes 3,4%-le 1947. aastal; 1948. a. oli see 4,1%.

Turbabriketi tootmine hakkas jõudma sõjaeelsele tasemele alles 1948. aastal ja ületab selle 1949. aastal. Briketitööstuse aeglane taastamine oli tingitud selle väga kõrgesti mehhaniseeritud käitise masinatepargi täieliku laostumisega sõja- ning okupatsiooniaastate kestel. 1948. aastal hakati selles käitises rakendama uut tehnikat, mille tulemusel tema toodang peab edaspidi tunduvalt kasvama. Masinaturba edasine tootmise suurendamine eeldab aga tõsiseid kapitalimahutusi töömahukate protsesside mehhaniseerimiseks.

Turvast toodetakse meil teatavasti Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi, „Eesti Energia", üksikute tööstuslike ministeeriumide, põllumajanduse ühistegevuse liikmete ning kohalike täitevkomiteede poolt, mistõttu selle tööstusharu varustamine mehhanismide ning masinatega on väga ebaühtlane. Eriti nõrgalt on varustatud masinatega kohalike täitevkomiteede ning põllumajanduse ühistegevuse liikmete poolt teostatav turba tootmine: neis turbarabades lõigatakse turvast sageli isa-isade kombel. Seoses küttepuidu vähenemisega ja vajadusega tõsta turba tootmise ulatust, et sellega varustada küllaldasel määral töötajaid, tuleb Riiklikul Plaanikomisjonil välja töötada vastavad abinõud,

et juba lähemail aastail varustada kogu seda tööstusharu nõutaval hulgal kas oma tööstuses toodetud või naabervabariikidest saadud mehhanismidega.

c. Põlevkivi tootmine ning töötlemine

Põlevkivitööstuse taastamise ning edasiarendamise alal on tehtud suur töö. Fašistide poolt täiesti purustatud kaevandused on täielikult taastatud ning andsid 1947. aastal 40% ja 1948. a. üle 63% rohkem toodangut kui 1946. aastal, kusjuures juba 1946. a. toodang ületas kodanliku Eesti aegse põlevkivitoodangu. Siiski tuleb märkida, et põlevkivi kasvutempo jääb maha viisaastaku täitmiseks nõutavast tempost.

Seda põhjustab mitte niivõrd põlevkivi tootmise laiendamise raskused, kuivõrd põlevkivi kasutamise küsimus seoses sellega, et põlevkivi töötlevaid tehaseid ning vabrikuid pole suudetud tähtaegadeks käiku anda, nagu juba eespool on märgitud.

Põlevkivi tootmise kasvu analüüsimisel tuleb rõhutada, et säärane suur toodangu tõus saavutati vanadest taastatud kaevandustest, nende projektipärase võimsuse tunduva ületamise kaudu, mis omakorda sai võimalikuks uue nõukogude tehnika tarvituselevõtmisega neis kaevandustes. Uue tehnika rakendamisega on ühtlasi likvideeritud ka disproportsioonid põlevkivi tootmise üksikute lülide vahel. Nii oli näiteks kodanliku Eesti aegne põlevkivi väljavedu selleks tööstuse nõelasilmaks, mis pidurdas põlevkivikaevurite tööd, rääkimata nende käsutuses olevast madalast tehnikast. Teiste sõnadega, põlevkivikaevanduste rekonstrueerimine ja uue tehnika rakendamine on nõukogude korra tingimusis võimaldanud kaotada disproportsioonid tootmise üksikute lülide vahel. Selle tulemus on silmaga nähtav: kaevanduste projektipärane võimsus on nüüd ületatud ligemale 80% ulatuses. Muide üks kõrvalmärkus: kas seda on võimalik teha ainult kaevandustes? Nagu me hiljem näeme, seda kodanlikust ajast

pärit pahet — suurte disproportsioonide olemasolu käitiste üksikute lülide vahel — on võimalik likvideerida ka teistes tööstusharudes. See on nende käitiste suureks sisemiseks reserviks, mis võimaldab olemasolevates käitisehoonetes suhteliselt väikeste kapitalimahutustega järsult suurendada toodangut, sellega ühtlasi ka tunduvalt mõjutada nende käitiste toodangu omahinna alandamist. Küsimus seisab ainult selles, et meie käitised pole läbi uuritud sääraste disproportsioonide avastamiseks ja seega pole ka koostatud plaani nende kõrvaldamiseks. Võib täie kindlusega väita, et meie ei kasuta kaugeltki ära seda määratu suurt eelist, mida kujutab endast ühtse rahvamajandusliku plaani alusel töötav tööstus, meie ei kasuta ära võimalust, mida pakub kapitalistlikele käitistele omase „ärisaladuse" likvideerimine selleks, et süstemaatiliselt läbi uurida iga käitis tema võimsuse maksimaalse tõstmise seisukohalt.

Allpool toodud kirjeldus kombinaadi „Eesti Põlevkivi" poolt teostatud tehnilistest uuendustest ja seal tehtud rekonstrueerimistöödest on kujukaks näiteks nõukogude tehnika ja sotsialistliku majandussüsteemi üleolekust kodanliku Eesti aegsest tehnikast ja majandussüsteemist, mis näitab, kui haletsemisväärsetes tingimustes tuli töötada kodanlikus Eestis põlevkivikaevureil, keda varitses tööpuudus ning nälg.

Nagu teada seisid kodanlikus Eestis põlevkivikaevandused suure osa kevadest kaevandustesse liigse vee sissetungi tagajärjel. Seega oli pärast kaevanduste taastamist esimeseks ülesandeks kindlustada nende aasta ringi pidev töö, milleks rakendati võimsad pumbad. Sellega likvideeriti käitiste seisakud sügisestel ja kevadistel suurveeaegadel. Järgnevalt mehhaniseeriti kaevurite maa-alune töökohale viimine, põlevkivi raiumine ja selle maa peale toimetamine. Kodanlikus Eestis rakendatud käsitsipuurimine on nüüd asendatud elektripuuridega. Samuti on rakendatud tööle võimsad soonimismasinad.

Kui kodanlisel ajal põlevkivitööstuses põlevkivi maa-aluseks veoks kasutati mootor- ja hobuveokeid, siis praegu on seal raken-

datud esmakordselt elektrivedurid, mis järsult tõstsid tööjõudlust. Nii veetakse ühe mootorveoki poolt kuu jooksul 6500 tonn-kilomeetrit, kuna elektriveok saavutas 1948. aastal 18 000 tonn-kilomeetrit kuus. Seni on elektrifitseeritud maa-aluseid raudteid ehitatud 12 kilomeetri ulatuses. Põlevkivi toimetamiseks eest peateedesse on rakendatud võimsad transportöörid SPP-30. Väljakaevatud põlevkivi sorteerimiseks on ehitatud moodsad sortimisjaamad, mis töötavad täiesti mehhaniseeritult ja kindlustavad standardile vastava toodangu tarbijale, ning laod-punkrid, milledest sorteeritud põlevkivi laaditakse mehhaniseeritult vagunitesse. Seega jääb põlevkivi transpordis nõelasilmaks veel vagunite tühjendamine, mis seni toimub enamasti käsitsi, kuid mida on samuti võimalik mehhaniseerida vastavate isetühjenduvate vagunite tarvituselevõtmisega, samuti sellega, et põlevkivi tarvitajad ehitaksid vastuvõtukohtadesse mehhaniseeritud vastuvõtuseadmed. Ka vanad kaevandused on elektrifitseeritud. Kaevanduste kindlustamisel kasutatakse edukalt metalltugesid puidust tugipuude asemel.

Kõigi nende abinõude rakendamise tulemusel tõusis ühe põlevkivitöölise tööviljakus 26,4 tonnilt kuus 1946. aastal 42,8 tonnini 1948. a. esimesel poolel. 1948. aastal käikuläinud uued kaevandused on veelgi täiuslikumalt mehhaniseeritud. Märgime ainult, et kaevanduse nr. 10 peateede kindlustamisel on rakendatud betoonsambaid raudtaladega, mida seni kuskil mujal pole kasutatud. Uued kaevandused on varustatud võimsate ventilatsiooniseadeldistega, mis tunduvalt parandavad kaevuri töötingimusi. On veelgi ratsionaliseeritud põlevkivi maa peale viimist, sorteerimise mehhanismide automatiseerimine on täiuslik. Kaevandustesse on üles seatud kaloriiferid, millega hoitakse temperatuur aasta ringi ühtlane. Kõigis kaevandustes on rakendatud täielik telefoniside ning uusim signalisatsioonisüsteem.

Põlevkivi toodetakse meil teatavasti kahe süsteemi poolt: esiteks — NSV Liidu Söetööstuse Ministeeriumile kuuluva kombinaadi „Eesti Põlevkivi" poolt, kellele alluvad kaevandused Kohtla-Järvel ja Viivikonnal ning käesoleval viisaastakul loodud

kaevandused Ahtmes ja Sompas; teiseks — vabariikliku alluvusega Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi poolt, kelle kaevandused Kiviõlis, Kohtlas, Ubjas ja Kütte-Jõus varustavad vabariiklikke organisatsioone. Viisaastaku ülesannete kohaselt on kasvutempo kombinaadis „Eesti Põlevkivi" palju kiirem kui Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumile alluvates käitistes, mida näitavad ka kolme aasta töötulemused. Kombinaat „Eesti Põlevkivi" toodang kasvas, kui 1946. aasta toodang võtta sada, 223,9-ni 1948. aastal, kuna Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi põlevkivitoodang samal ajavahemikul kasvas sajalt vaid 106,7-ni.

Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi kaevandustes toimub samasugune sisseseadete uuendamise ning kaevanduste rekonstrueerimise protsess, nagu kombinaadis „Eesti Põlevkivi". Kui siin kasvutempo on aeglasem, siis on see tingitud sellest, et tarbimise kasv vabariiklike organisatsioonide poolt on piiratud, kuigi, nagu me eespool nägime, põlevkivi tarvitamine vabariigi rahvamajanduses on ligemale 60% võrra suurem kui 1940. aastal. Põlevkivi tootmise edasine kasv ka Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi süsteemis sõltub põhiliselt sellest, kuidas ning kui kiiresti me suudame arendada keemiatööstust põlevkivi baasil.

Põlevkiviõli-toodang kui põlevkivi utmise tähtsam saadus, mis omakorda on tooraineks keemiatööstusele, on võrreldes 1946. aastaga tunduvalt tõusnud, seda toodeti 1948. aastal 54,0% rohkem kui 1946. a. Kui arvestada asjaolu, et Kohtla-Järve utmistehased täidavad plaani korralikult ning ka Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi „Kohtla" õlitööstus on täielikult taastatud, siis võib loota, et me 1949. aastal jõuame põlevkiviõli osas sõjaeelsele tasemele. Kui arvestada seda suurt hävitust, mille osaliseks said põlevkivi utmise tehased, mis kodanlikul ajal üles ehitati kahekümne aasta jooksul ja millest suurem ning kaaluvam osa taastati nüüd nelja aastaga, kusjuures sellele lisaks ehitati veel välja gaasitööstuse esimene järk, siis ka sellest näeme, millist tohutut abi me saame NSV Liidu valitsuselt ning

mida see võimas abi tähendab sõjas laastatud Eesti NSV rahvamajanduse taastamisel.

Tähtsaks probleemiks selle tööstusharu edasisel väljaarendamisel on uue, kõrge kvalifikatsiooniga insener-tehnilise personaali kasvatamine. Praegune Tallinna Polütehnilises Instituudis õppiv üliõpilaste kontingent ei rahulda arvuliselt mingil määral üha kasvavat vajadust, kusjuures peab märkima, et vastavate asjast otseselt huvitatud organisatsioonide juhtkonnad pole organiseerinud uute kontingentide õppima suunamist. Keskastme tehnilise personaali ettevalmistamiseks Kohtla-Järvel asutatud tehnikum põlevkivi utmise alal vajab tungivalt niihästi õpperuumide kui ka elukondlike hoonete kiiret väljaehitamist.

Selles tööstusharus osutub eriti teravaks omahinnaprobleem. Olles riiklikul dotatsioonil, osutas selle tööstusharu juhtkond vähest initsiatiivi, et põlevkivitööstust muuta isetasuvaks esijoones põlevkivi utmistoodete vääristamise kaudu. Ei tehtud süstemaatiliselt uurimistöid, et põlevkivi utmise saadusi muuta keemiatööstuse tooraineks kallima lõpp-produkti saamiseks. Ometi näitasid 1947.—1948. a. leiutised, et sel alal on väga avarad perspektiivid, kus tehakse alles esimesi arglikke samme. On iseloomulik, et ka need 1947./48. a. leiutised tehti enamuses õpetlaste ning praktikute poolt, kes ei töötanud põlevkivisüsteemis. Oma uurimistöid ei teostanud nad põlevkivitööstuse juhtkonna ülesandel. Siit järeldus, põlevkivitööstuse juhtkond peab otsustavalt muutma oma suhtumist selle tööstusharu rentaabluse küsimusse ning rohkem tähelepanu pöörama põlevkivi utmistoodete vääristamise küsimusele.

Keemiatööstuse arendamiseks põlevkivi baasil on eriti tähtis osa täita Tallinna Masinaehitustehasel, kes peab valmistama uutele ehitatavatele gaasi- ja utmistehastele seadeldisi. Sellel käitisel on head väljakujunenud töötraditsioonid, tal on kogemusi nende seadeldiste valmistamisel, tal on vilunud ning tugev insener-tehniline personaal ning tööliste kaader. See käitis saavutas teatud edu 1946.—1947. aastal, kus tema toodang tõusis ligemale 50% võrra. Kuid pärast seda on käitise edasine arengutempo aeg-

lustunud, kuigi, nagu juba eespool on märgitud, selle käitise kiire laienemine on hädatarvilik, et anda ekspluatatsiooni uusi tehaseid ning käitisi, millede käikulaskmine on niigi lubamatult viibinud. Selle tulemusena ei saa rahvamajandus plaanis ettenähtud ulatuses põlevkiviõli, bensiini ja teisi derivaate. Ajal, kui põlevkivitööstuse põhilise disproportsiooni põhjustajaks on just uute tehaste aeglane ehitus, töötab käitis, kes varustab neid uusi tehaseid seadmetega, ainult ühes vahetuses tööjõu puuduse tõttu.

d. Metsa ülestöötamine ja töötlemine

Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumi töö tulemusi hinnates peame lähtuma sellest, et juba NSV Liidu valitsuse 1945. aasta 21. septembri otsusega on kõik Eesti NSV metsad arvatud esimesse ja teise gruppi, s. o. piiratud raievõimalustega metsadeks, kus ülestöötamine on lubatud ainult metsa juurdekasvu ulatuses. Vastavalt sellele nähakse ka viisaastakul ette metsa ülestöötamise vähendamist alates 1948. aastast. See aga tähendab, et ministeerium peab oma perspektiivse tööplaani koostamisel arvestama oma toorainete baasi kitsenemist. Ministeeriumi ees seisab ülesanne — viia metsa ülestöötamine tööstuslikule alusele, aasta läbi töötava alalise tööliskaadri loomise teel, mehhaniseerida metsa ülestöötamist ning väljavedu, eeskujulikult organiseerida oma käitistes ülestöötatud metsa töötlemist valmistoodanguks. Järgnev tabel näitab meile, millisel määral Metsa- ja Paberitööstuse Ministeerium on suutnud realiseerida ülesannet — luua endale püsiv tööliskaader ning transpordibaas metsa ülestöötamiseks ning väljaveoks oma jõududega (vt. tabel nr. 16, lk. 75).

Nagu toodud tabelist nähtub, on Metsa- ja Paberitööstuse Ministeerium metsa ülestöötamise alal teinud teatava töö metsa ülestöötamiseks oma organisatsiooni loomise teel. On loodud alaline tööliskaader. Kuid see arv pole veel küllaldane, mis on põhiliselt tingitud mitteküllaldasest elamufondi loomisest oma töölis-

Tabel nr. 16

	Mõõt-ühik	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. (1. sept. seis)
Alaline tööliskaader . .	inim.	472	1140	2709	2346
Veoautosid	korda				3,4
Sealhulgas metsaveol . .	„				3,6
Järelvankreid	tk.	7	24	84	115
Hobuvoori hobuseid . .	„	744	730	610	605
Autoremondi-töökodasid	„	1	3	3	4
Elektrijaamu elektrisaagidega	„			1	1
Metsaveo hoburaudteid .	km			5	10

tele. Autotransport on suurenenud rohkem kui kolmekordseks, võrreldes 1945. aastaga, ka on organiseeritud oma hobuvoor. Nõrk on aga esialgu elektrisaagide erikaal metsa mahavõtmisel, eriti nõrk on metsa transpordis peale- ja mahalaadimistööde mehhaniseerimine. Siin töötatakse endiselt isa-isade kombel, sest siin pole küllaldaselt muretsetud vastavaid mehhanisme.

Teine Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumile viisaastaku seadusega antud põhiline ülesanne — suurendada ümbertöötatud puidu erikaalu mahavõetud metsas — lahendatakse rahuldavalt, mida näitavad võrdlusandmed ülestöötatud metsa ning valmistoodangu arenemise dünaamika kohta. Kui metsa ülestöötamine, võttes 1946. a. sada, vähenes 1948. aastaks plaanipäraselt 96,8-le ja jõudis sellega sõjaeelsele tasemele (kuigi 1939. aasta oli Teise Maailmasõja puhkemise tõttu väiksema toodanguga aastaks), siis ülestöötatud metsa töötlemine 1946. aastaga võrreldes ligemale kahekordistus.

Üksikasjalisema pildi puidu töötlemisest toodangu liikide kaupa Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumi süsteemis saame järgnevast tabelist, kus on antud selle ministeeriumi toodang.

Tabel nr. 17

Puidu töötlemise areng Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumi süsteemis

	Mõõt-ühik	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. oodat. täitm.	1950. a. (plaan)
Üldtoodang 1926./27. a. püsivhindades	milj. rbl.	6,21	10,0	12,82	19,71	21,54
Sealhulgas saematerjale	tuh. m³	96,0	123,4	132,2	200	250
Mööbel	milj. rbl.	1,3	4,1	5,7	7,5	8,8
Vineer	tuh. m³	3,5	4,7	5,0	7,0	15,0
Tuletikud	tuh. kasti	118	127,5	151,2	280	250,0
Kastilauad ja muu	milj. rbl.	1,7	1,9	1,99	3,4	4,1
Tööliste arv . . .		1650	2000	2213	2545	3250
Toodang ühe töölise kohta . . .	rbl.	3760	5000	5669	7325	6660

Nagu toodud tabelist nähtub, ületab ministeeriumi puidutöötlus ettenähtud kasvutempo, kuigi viisaastaku jooksul see plaanikohaselt pidi enam kui kahekordistuma. Eriti kiiresti toimub mööblitööstuse ning tuletikutoodangu kasv, kusjuures tuletikutoodang on ligi 5 korda suurem kui see oli enne sõda, millal Eesti tuletikutööstus oli välja suretatud Rootsi tuletikutrusti poolt. Viisaastaku jooksul on ette nähtud mõlema tuletikuvabriku seadeldiste taastamine ning osaline uuendamine, kuna uute vabrikute ehitamist ei ole ette näha toorainebaasi nõrkuse tõttu.

Vineeritööstus, samuti nagu tselluloosi- ja paberitööstus, sai sõja ning okupatsiooni tagajärjel raskesti kannatada, mistõttu vineeritoodangu tõstmine sõjaeelsele tasemele nõuab täiendavaid kapitalimahutusi, kuna tselluloositoodang, arvestades paberpuude vähesust, jääbki plaanikohaselt sõjaeelsest vähemaks. Seevastu aga suureneb tselluloosi edasine töötlus paberiks, mille toodang viisaastaku lõpuks tunduvalt ületab sõjaeelse taseme. Paberi-

tööstuse taastamisest annab pildi toodangu suur kasv 1948. aastal, võrreldes 1946. aastaga. Kuigi see kasv on 43%, ei saa seda kasvu pidada veel rahuldavaks. 1948. a. neljandas kvartalis lõpetati Tallinna Paberivabrikus uue paberimasina taastamine võimsusega 8—10 tonni paberit päevas ning V. Kingissepa nimelises Tselluloosi- ja Paberitööstuse Kombinaadis taastatakse 1949. a. I kvartalis uus võimas paberimasin, millega kindlustatakse 1949. aastal paberitoodangu tunduv tõus.

Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumi juhtkonna ette jääb seega ülesanne — forsseerida tselluloosi- ja paberitööstuse taastamise käiku, kuna see jääb maha viie aasta plaanis ettenähtud tempost, seda enam, et Kehra tselluloosivabrikus, kuhu on ette nähtud uue võimsa paberimasina ülesseadmine, on seadeldised juba kohal konserveeritult.

Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumile alluvate saeveskite iseloomustamiseks tuleb märkida, et 25 saeveskist on 19 hooajalised. Nad on tehniliselt nõrgasti varustatud, nende tööstushooned on viletsad ning töölistel puudub peaaegu täielikult elamufond. Neis puuduvad jäätmete kasutamise tsehhid, nende varustamine elektrienergiaga on väga nõrk. Seetõttu seisab Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumi ees ülesanne moderniseerida saeveskite võrk, lähtudes põhimõttest: lähendada nad toorainete baasile, maksimaalselt ära kasutada saeveskite jäätmed (kastilaudade, ehitusdetailide ja elutarbeliste toodete valmistamiseks) selleks, et saeveskid suudaksid kasumiga töötada. Toodangu kasv oli siin plaanitud liiga madal, mistõttu viisaastaku lõpuks ettenähtud tase saavutati juba 1948. aastal.

e. Ehitusmaterjalide tööstus

Ehitusmaterjalide tööstuse väljaehitamist maksimaalses ulatuses nõuab meie territooriumil teostatav kapitalimahutuste hiigelulatus. Kui kodanlikus Eestis statistika andmetel[1] ehitati aastas,

[1] Eesti arvudes, lk. 268.

arvates 1930. aastast alates, ca 50—60 tuh. m² uut elamispinda ning vähesel määral tööstushooneid, siis viisaastaku ülesannete kohaselt ehitatakse ainult elamispinda juurde riiklikus sektoris 1 milj. 125 tuh. m², millele lisandub 150 tuh. m² individuaalelamuid, kusjuures tuleb silmas pidada, et elamuehitus moodustab vaid 30% kogu meie ehitustegevusest. Teiste sõnadega, meil tuleb iga aasta ehitada üle 10 korra rohkem kui seda tehti kodanlikul ajal.

Selle hiigelehitustegevuse rahuldamiseks ehitusmaterjalidega on olemas soodsad eeldused: on külluses paasi, mis hästi sobib eriti tööstushoonete seinamaterjaliks ja mis Vasalemma ja Saaremaa marmori nime all kõlbab ka välisseinte kattematerjaliks esinduslikumaile hoonetele. On külluses lupja, tsementi, klaasi, piisavalt puitu, on võimalik arendada katusekivide tööstust, mis rahuldaks täiel määral ehitajate vajadusi. Ehitustegevus on samuti oma tööstuse poolt vajalikul hulgal varustatud bergmannitorudega, tep-plaatidega jne.

Ehitusmaterjalide tööstuses oli seni üheks mahajäänuimaks alaks telliste tootmine, kuigi tellistest ehitustegevuses tunti teravat puudust. 1947. aastal jäi punaste telliste toodang veel tunduvalt maha sõjaeelsest ja alles 1948. aastal jõudis peaaegu sõjaeelsele tasemele, andes 32 milj. tükki, s. o. 93,7% sõjaeelsest, kusjuures 1946. aastaga võrreldes on see kasv kahe ja poole kordne. Säärane punaste telliste toodangu kiire tõus toimus esijoones Aseri uue tellistetehase ehitamise ning Loksa tellistetehase rekonstrueerimise tulemusel, millega nende toodang enam kui kahekordistus. Pärnu ja Tõlliste tellistetehased on ümberehitamisel aasta ringi töötavateks käitisteks. Silikaattelliste toodang 1948. aastal oli 18 milj. tükki ehk 109,6% 1939. a. toodangust.

Nende suurkäitiste toodangule lisandub täitevkomiteedele alluvate väikeste tellistetehaste ning kooperatiivse sektori väikekäitiste tellistetoodang. Neist oli täitevkomiteede tellistetehaste võimsus ahjude läbilaskevõime alusel 5,3 milj. tellist ning Tööndusliku kooperatsiooni käitistes samuti ahjude läbilaskevõime

alusel 1,6 milj. tellist, seega kokku ümmarguselt 7 milj. tellist. 1948. aastal hakkasid tellistetehased jõudma oma projekteeritud võimsuste kasutuspiiri lävele ja seega kerkib siin edasilükkamatu ülesandena uute võimsuste leidmine, kuna ehitustegevus eelolevatel aastatel veelgi laieneb, eriti just elamuehituse osas, mis seinamaterjalina nõuab rohkem telliseid. Tõsi, rahvamajanduse arendamise viie aasta plaanis nähakse ette uute tellistetehaste ehitamine nii põlevkivibasseinis, Tallinnas kui ka Tartumaal. Kuid uutest tellistetehastest ehitatakse käesoleval viisaastakul valmis ainult Tallinna uus tellistetehas, mis aga sel viisaastakul toodangut veel ei anna, vaid vastupidi, selle ehitamine nõuab ühe väikese punaste telliste tehase kogu aastase toodangu. Telliste suure defitsiitsuse vähendamiseks on siiski olemas veel üks kiirem ning odavam tee: suhteliselt väikeste kapitalimahutustega kõrvaldada disproportsioonid töötavate tellistetehaste üksikute tsehhide vahel, millega saab tunduvalt suurendada toodangut. Nii on näiteks üksikute tsehhide läbilaskevõime alltoodud tellistetehastes järgmine:

Tabel nr. 18

Punaste telliste tehaste võimsus (miljonites tellistes)

Käitise nimetus	Pressi läbilaskevõime (plonni)	Kuivatiste läbilaskevõime (plonni)	Ahju läbilaskevõime
		(miljonites)	
Tallinna tellistetehas . .	21,6	15,5	9,7 (kivisõega kütmisel) 7,1 (põlevkiviga kütmisel)
Pärnu tellistetehas . . .	5,4	4,3	4,3
Türi tellistetehas . . .	1,7	1,1	2,3
Vanaaseme tellistetehas .	1,4	1,0	1,8
Ilmatsalu tellistetehas .	2,1	2,7	3,0

Seega juba olemasolevate disproportsioonide kaotamine punaste telliste tehastes võib suurendada punaste telliste toodangut ca 15 miljoni tellise võrra. Kuid meil on rida käitisi, kes töötavad hooajaliselt. Nende üleviimine aasta ringi töötavaiks ning töömahukate tööprotsesside mehhaniseerimine võimaldab veelgi tõsta punaste telliste toodangut. Niisamasugune olukord valitseb ka silikaattelliste tehastes, kus disproportsioonid üksikute tsehhide vahel ei võimalda tehase võimsuse maksimaalset kasutamist. Silikaattelliste tehastes on otsustavateks lülideks tööprotsessis segutrumli läbilaskevõime ja pressi ning autoklaavide läbilaskevõime. Järgnev tabel näitab nende kolme teguri võimsusi kahes silikaattehases.

Tabel nr. 19

Silikaattelliste tehaste võimsus[1] (miljonites tellistes)

Käitise nimetus	Segutrumli läbilaskevõime (tellist)	Pressi läbilaskevõime (tellist)	Autoklaavide läbilaskevõime (tellist)
„Kvarts"	14,6	15,1	14,4
„Silikaat"	12,1	12,8	8,2

Eriti silmapaistev on disproportsioon käitises „Silikaat", kus autoklaavi läbilaskevõime on nõelasilmaks, mis pidurdab tehase võimsuse täit kasutamist. Kuid tehasesse on võimalik ilma juurdeehituseta paigutada veel uus autoklaav, mis lubab kaotada selle disproportsiooni. Kui see on seni tegemata, siis ainult Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumi ja tema Ehitusmaterjalide Tööstuse Peavalitsuse ebakonkreetse juhtimise tagajärjel.

Veelgi enam, kuigi tabelist ei kajastu nimetamisväärse disproportsiooni olemasolu silikaattelliste tehases „Kvarts", on see tegelikkuses ometi olemas, sest tehase hooned võimaldavad sinna paigutada ilma täiendava juurdeehituseta uue pressi, asendada praegu seisev töökõlbmatu vana autoklaav uuega ja seega

[1] A. Sepa, Nõukogude Eesti tellistetehaste tehnilis-majanduslik analüüs, lk. 34—42, ENSV Tallinna Polütehnilise Instituudi Majandusteaduskond.

tõsta tehase toodangut kuni 50%. Teiste sõnadega, disproportsioon tööstushoonete suuruse ning rakendatud seadeldiste vahel tuleb kõrvaldada, millega saavutame väikeste kapitalimahutustega kuni 50% rohkem toodangut ainuüksi sellelt käitiselt.

Nende näidete põhjal peame tegema tähtsa järelduse: kapitalimahutused annavad kõige suuremat ning kõige kiiremat efekti siis, kui me nad suuname esimeses järjekorras olemasolevate disproportsioonide kaotamiseks käitiste üksikute tsehhide vahel või tööstushoonete kasutuskoefitsiendi tõstmiseks. See aga eeldab kõigi meie käitiste läbiuurimist antud eesmärgil, millest me juba kõnelesime ja mida võib tõendada mistahes tööstusharu analüüsimisel.

Seinamaterjali defitsiitsus on sundinud ehitajaid üle minema telliste aseaine tootmisele, milleks eriti põlevkivibasseinis toodetakse ning ka ehitustel edukalt rakendatakse uut telliste liiki — põlevkivituhast valmistatud blokke, milledest on üles ehitatud Kohtla-Järve, Ahtme, Sompa, Jõhvi jne. uued linnad ning asulad. Neid blokke kasutatakse mitte ainult ühe- ja poolteise-korruseliste väikeelamute ehitamiseks, vaid ka suuremate ehituste, nagu haiglate, koolide jne. ehitamiseks. Nende kasutuselevõtt eeldab aga, et neid rakendatakse teadlikult, s. o. arvestatakse asjaolu, et nad on hüdroskoobilised, et nad võivad imbuda läbi niiskusega ja võivad laguneda. Teiste sõnadega, säärastest blokkidest ehitatud välisseinad näiteks nõuavad tingimata krohvimist. Arvestades aga nende valmistamise väga suurt lihtsust, mis ei nõua suuri kapitalimahutusi uute tehaste ehitamiseks, tuleb sääraste tuhakivide valmistamist kindlalt soovitada eriti maal niihästi elamute kui ka majapidamishoonete ehitamisel, ja seda kõigepealt kolhoosides ning sovhoosides.

Uue sideainena on ilmunud ehitajate kätte niinimetatud kiviõli-tsement ning selle teisend — kukermiit. Kiviõli-tsemendi saamise lugu on järgmine: fašistlike okupantide poolt põlemasüüdatud põlevkivikaevandusist kandus tulekahju üle aherainega täi-

detud endistesse põlevkivikaevandustesse, ning põletades läbi sinna jäänud aheraine lubjakivi, tekitas sadadesse tuhandetesse tonnidesse küündiva uue sideaine põlevkivituha-tsemendi. Praegu võetakse seda uut sideainet välja tootmise tehnoloogia seisukohalt primitiivselt, n. ö. toorel kujul, jahvatamata ning segamata, mille tulemusel see uus sideaine on ebaühtlase väärtusega, olenevalt sellest, milline oli vastavas kohas põlevkivi ning lubjakivi vahekord. On ilmne, et uue sideaine kvaliteedi ühtlustamiseks on vaja teostada tema vastav töötlemine, nagu see toimub 1948. a. käikuläinud tehases, kus toodetakse uut sideainet — kukermiiti. Seda kasutatakse edukalt eriti sisemistel krohvimistöödel, kuid seda saab samuti kasutada ka ehitusblokkide tootmisel.

1948. aastal tehti esimesi katseid säärase peeneksjahvatatud põlevkivituha kasutamiseks väetisena, mille tulemusi tuleb huviga oodata. Teatavasti kasutasid eesrindlikud talupojad põlevkivituhka töötlemata kujul põlevkivibasseinis juba varem, kus see eriti hapudele maadele avaldas head mõju, olles üheks lupjamise viisiks. Sealjuures oli aga puuduseks see, et utmistehastes, samuti nagu vedurites, oli põlevkivituhk ebaühtlase väärtusega, olles pealegi ebaühtlaselt läbi põlenud. Ümbertöötatud põlevkivituhk — kukermiit — peaks aga olema vaba sellest pahest ning sellele vastavalt peaks tema mõju põldudele olema ka ühtlasema iseloomuga.

Liiga nõrgalt töötas Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium ehitustegevuses väga defitsiitsete radiaatorite ning keskküttekatelde tootmise organiseerimisel. Ligemale neli aastat kulus ära enne kui neid tooteid hakati andma nõudeid enamvähem rahuldaval määral. Eriti tuleb alla kriipsutada uue keskküttekatla tüübi rahvamajandusse rakendamise vajadust, mis oma pinnaehituse väiksuselt, kasulikkuse koefitsiendilt, ning mis peaasi, põlevkivi kasutamiselevõtmise tõttu omab rahvamajanduses suure tähtsuse.

Viisaastaku kahel esimesel aastal sundis sanitaartehniliste toodete, eriti fajansstoodete väga suur puudus üles tõstma küsimuse

vastava ala tööstuse soetamiseks meil. Küsimuse läbitöötamisel aga selgus, et säärase tööstuse loomine on mõeldav vaid suurkäitisena, mille ehitus läheb maksma vähemalt 15 miljonit rubla ning ehitamiseks kulub aega vähemalt kaks aastat. Lisaks sellele aga selgus, et meie naabril — Nõukogude Lätis — on juba säärane käitis olemas vanast ajast, seda on vaid tarvis rekonstrueerida. Seal on säilinud isegi teatav arv selle ala eriteadlasi ning töölisi. Kõike seda arvestades võib lugeda meil paralleelse käitise loomine ebaotstarbekohaseks ning tuleb orienteeruda sellel alal Läti NSV toodangule.

Meie juba sissetöötatud elektrijuhtmete ning elektri installatsiooniseadmete tööstust tuleb aga kõigiti forsseerida. Selleks on meie tööstusel veel võrdlemisi rohkesti seni kasutamata võimalusi, eriti kui silmas pidada võimalust toota kohapealsest toorainest bakeliitpulbrit.

Järvakandi klaasivabrik on oma toodangu peaaegu kahekordistanud, võrreldes 1939. aastaga. Sealjuures on vabrik teinud tunnustava töö eriti kõrgeväärtusliku tehnilise klaasi tootmise rakendamisega, mis omab praegu kogu Nõukogude Liidus väga hea kuulsuse. Ülesanne seisab selles, et kindlustada siin kõrge kvaliteedi säilitamist. Aknaklaasiga on meie ehitajad täielikult varustatud.

f. Kalatööstus

Uue tehnika kasutamine kalapüügi alal võimaldas seda järsult tõsta, kuigi kalapüügiga tegeleb, võrreldes sõjaeelsega, vaid $^1/_3$ temaga siis tegelnud inimeste arvust. Kalapüügi kasvust annab kujuka pildi järgmine tabel.

Tabel nr. 20

Kala püütud tuhandetes tonnides

Operatsiooni nimetus	Mõõtühik	1945	1946	1947	1948
Kalapüük	tuh. t	5,29	8,18	13,77	17,0
Kalakonservid	tuh. ting. karp.	1268,7	1771,6	1631,1	2100

Kalapüük on 1946. aastaga võrreldes kasvanud rohkem kui 2 korda, kusjuures see arv oleks võinud olla veelgi suurem, kui seda ei oleks takistanud kala vastuvõtupunktide nõrk töö kalapüügi hooaegadel, kusjuures just kalapaatide tühjendamine on selleks nõelasilmaks, mis takistab kalureil jätkata pidevalt püüki. Edasi pidurdab siin töö normaalset käiku kala vastuvõturuumide kitsus, kala soolamise ning konservimise teiste vormide nõrk tehniline baas. Siinkohal pole liigne märkida Kalatööstuse Ministeeriumi ebaoperatiivsust selle küsimuse lahendamisel. Nii anti valitsuse otsusega sellele ministeeriumile üle Kohaliku Tööstuse Ministeeriumile kuuluv tööstushoone kalakonservivabriku organiseerimiseks, kuid 1948. aasta kalapüügihooajaks see vabrik polnud käiku lastud. Ometi tekitas juba 1947. a. mainitud ministeerium riigile kahju rohkem kui 1,3 milj. rubla eest väljapüütud kala kvaliteedi halvenemise tõttu. Edasise puudusena selle ministeeriumi ja Kalurite Liidu juhatuse töös tuleb märkida, et nad ei suutnud organiseerida kalameeste liikumist kalaparvede järele. Nagu teada, lõpeb näiteks Pärnu lahes kalapüük siis, kui ta Viru rannikul pole õieti veel alanudki. Pärnu lahe kalurid, püügihooaja lõppedes Pärnu lahes, lõpetavad kalapüügi, selle asemel et jätkata püüki neis paikades, kus püügihooaeg alles kestab. Samuti ei harrastata peaaegu üldse õngepüüki, kuigi see suurpüügi vaheaegadel kogusummas annab üsna tõhusa lisa. Ning lõpuks, vabariigi sisevete järvede ning kalatiikide kalamajanduse organiseerimine toimub täiesti ebarahuldava tempoga, kuigi siin just vääriskala kasvatamise seisukohalt on võrdlemisi avarad võimalused.

Kui Kalurite Liidu poolt teostatav kalapüük areneb üldiselt edukalt, siis ei saa seda täiel määral ütelda Kalatööstuse Ministeeriumile alluva riikliku kalapüügi kohta, kuigi tema erikaal väljapüütud kala koguses suureneb. Nii oli see 1946. aasta üldpüügist 13%, 1947. aastal 19%, ning 1948. a. pidi andma siin tõusu kuni 30%-ni. Riigipüügis on otsustava tähtsusega traallaevastiku töö, mis pidi 1948. aastal andma 3600 tonni kala, eeldusel, et iga traaler täidab temale kindlaksmääratud püügiplaani 200 tonni suuruses. Praktika aga näitab, et ministeerium pole suutnud

kindlustada oma traallaevastiku plaanipärast tööd, mille tulemusel traallaevastik täitis 1948. a. oma poole aasta plaanist 68,4%, kuna riiklik püük, mis toimub rannavetes kalakombinaatide jõududega, oma poole aasta plaani täitis. See asjaolu näitab veel kord, et riikliku püügi parandamist tuleb alustada traallaevastikuga, levitades seal sotsialistlikku võistlust riiklike plaanide täitmiseks.

Ebarahuldavalt töötab Kalatööstuse Ministeerium ka kalamaksaõli tootmise alal, samuti pole ta osutanud initsiatiivi kalajahu tootmisel, eriti sisevete alaväärtuslikust kalast. Ometi on nii kalamaksaõli kui ka kalajahu rahvamajandusele hädatarvilik.

g. Toiduainetetööstus

Toiduainetetööstuse Ministeeriumi toodangu kasvutempo pole seni olnud küllaldane, et kindlustada viisaastaku täitmine nelja aastaga. Osaliselt on siin süüdi 1946. a. suure põua tagajärjed, mis kitsendasid selle tööstusharu toorainete baasi, osaliselt on aga põhjused organisatsioonilist laadi. 1948. aastal ei saavutatud veel sõjaeelset taset liha, või, tärklise, toorpiirituse, lihakonservide, taimeõli, siirupi, puu- ja juurviljakonservide ning seebi tootmisel.

Lihatööstuse käitiste töö on pidurdatud oluliselt selle tõttu, et seni pole suudetud organiseerida nn. käsilihunike kõrvaldamist, kuigi on olemas valitsuse määrus, mis koondab kogu loomade töötlemise tapamajadesse. Toiduainetetööstuse Ministeeriumile alluvate tapamajade võimsus on kaugelt suurem kui seda tegelikult kasutatakse, nagu nähtub järgnevast tabelist (vt. tabel nr. 21, lk. 86).

Seega näeme, et tapamajade läbilaskevõime ületab väga suurelt lahatavate loomade kaalu isegi sel korral, kui sajaprotsendiliselt suudetaks kõik lahatavad loomad suunata tapamajadesse. Ainuüksi see fakt kriipsutab teravalt alla vajadust otsustavalt parandada organisatsioonilist tööd, et koondada seni enamuses

Tabel nr. 21

Tapamajade võimsus ning liha töötlemine

Aastad	Võimsus aastas (liha t)	Liha-toodang t	Sellest teenustöö korras	Väljaspool tapamaja tapetud (liha t)
1944. a.	—	2233	—	(teadmata)
1945. a.	—	5632	200	„
1946. a.	—	4456	170	„
1947. a.	31 860	4845	674	6446
1948. a.	31 860	6400	2000	(teadmata)

väljaspool tapamaju lahatavaid loomi töötlemiseks tapamajadesse.

Ministeerium on organiseerimas endale Seakasvatuse Sovhooside Trusti kaudu toorainete baasi, mis, alustades tegevust 1947. aastal, omas 1948. aastal 1642 siga ning 1949. a. lõpuks peab ta selle arvu viima 3700-ni, neist emiseid 700. Seega on trusti sigade arv küll veel väike, kuigi juurdekasvu tempo on võrdlemisi kõrge. Selle trusti töös tuleb märkida negatiivse momendina asjaolu, et 1948. aastal saadi ainult 10% sigade söötadest sovhooside omatoodangust, kuna 90% tuli hankida kõrvalt. 1949. aastal peab sovhooside omatoodang andma küll 25% sööda vajadusest, kuid sedagi tuleb lugeda liiga madalaks. Seega seisab ülesanne selles, et kindlustada kui mitte täielikult, siis vähemalt valdav osa söötasid oma sovhoosidest.

Ministeeriumile alluva puu- ja aedviljatööstuse trusti tegevust toorainetebaasi loomisel iseloomustavad järgmised arvud (vt. tabel 22, lk. 87).

1948. aastal oli sellele pinnale rajatud viljapuu- ja marjaaedu 50 ha ulatuses 55 000 marjapõõsa ja 3800 viljapuuga, peamiselt õunapuud. 1949. a. lõpuks peab plaanikohaselt viljapuu- ja marjaaedu olema 110 ha 100 000 marjapõõsa ja 10 000 viljapuuga. 1947. aastal töödeldi köögi- ja aedvilju 250 tonni ja 1948. a. 600 tonni ning 1949. a. plaani kohaselt töödeldakse 1000 tonni. Nagu toodud

Tabel nr. 22

Puu- ja aedviljatööstuse trusti majapidamiste kasv

Aastad	Mõõtühik	Sovhooside üldpind	Sellest põllu- ja aiamaad
1947. a.	ha	1043	416
1948. a.	„	1880	880
1949. a. (plaan)	„	2200	920

arvud näitavad, tehakse ministeeriumi poolt tööd, et luua omale mitmekesine toorainete baas. Samal ajal aga marjade ja puuvilja varumine Sovhooside Ministeeriumi sovhoosides on alles organiseerimata, kuigi see võiks anda tunduvat lisa konservivabrikutele.

Edasi tuleb märkida, et Toiduainetetööstuse Ministeeriumi puu- ja aedvilja konservitööstuse ning selle tööstuse toorainete baasi väljaarendamiseks on perspektiivplaan alles väljatöötamisel, mistõttu meil seni puudus süstemaatiline töö selle rahvamajandusele ja rahva varustamisele võrdlemisi tähtsa tööstusharu arendamiseks.

Toiduainetetööstuse Ministeeriumi käitiste võimsusi ei kasutatud ära ka tärklise- ja siirupivabrikute alal, kuigi meil kartulitärklist ja siirupit toodeti 1948. a. veel tunduvalt vähem kui enne sõda. Siin tuleb põhjust otsida eeskätt ETKVL-i ja Põllumajandusliku Ühistegevuse Keskliidu ebaoperatiivsuses, kes ei ostnud 1947./48. aastail kartuleid küllaldasel määral kokku, et neid teenustöö korras ministeeriumi käitistes ümber töötada tärkliseks ja siirupiks. Ja ometi oli neil aastail kartulite pakkumine küllaldane ning hind soodus, et siirupi- ning tärklisetoodangut vähemalt kahekordistada, võrreldes eelmise aastaga. Nõudmine aga kartulitärklise ja siirupi järele oli suurem kui seda suudeti rahuldada.

Toiduainetetööstuse Ministeeriumi ning Sovhooside Ministeeriumi piiritusevabrikute võimsus oli samuti nõrgalt kasutatud, nagu seda näitab järgnev tabel.

Tabel nr. 23

Piiritusevabrikute võimsus ning koormus 1947. aastal

Ministeeriumi nimetus	Mõõtühik	Võimsus	Koormus
Toiduainetetööstuse Ministeerium	hl	64 000	35 000
Sovhooside Ministeerium	„	10 000	3 000
Põllumajandusministeerium	„	300	200
Kokku:	hl	74 300	38 200

Seega on piiritusevabrikute võimsust kasutatud vaid 51,4% ulatuses, kuigi kartulikasvatuse arendamiseks, samuti karjamajanduse seisukohalt on piiritusevabrikute täie koormusega rakendamisel suur tähtsus.

Nagu toodud arvud Toiduainetetööstuse Ministeeriumi olemasolevate võimsuste ja nende kasutuskoefitsiendi kohta näitavad, on ministeeriumi käitised kohati väga nõrgalt koormatud, mis arusaadavalt mõjub toodangu omahinnale, tõstes viimast. Teiste sõnadega, Toiduainetetööstuse Ministeeriumi põhiliseks mureks on luua oma käitiste normaalse töö kindlustamiseks küllaldane toorainete baas. Selleks pole seni ära kasutatud kaugeltki veel kõik sisemised võimalused.

Tõsiseks puuduseks selle ministeeriumi töös on asjaolu, et suur arv tema käitisi töötavad ainult hooajaliselt, mis arusaadavalt mõjub samuti omahinnale, ja mis veelgi halvem: ka projekteeritavad uued käitised ehitatakse hooajalisteks isegi siis, kui neid on võimalik oma põhitsehhides kasutada aasta ringi töötavate kombinaatidena. Näiteks on Eesti NSV territooriumil projekteerimisel suhkruvabrik, mille hooajaline tööperiood kestab kuni neli kuud. On ilmne, et ehitus, mis läheb maksma kuni 40 milj. rubla, töötades ainult nelja kuu jooksul, annab kalli omahinnaga toodangut, sest suhkru omahinnas amortisatsiooni summa tuleb väga kõrge. On ilmne, et kui suhkruvabrik üles ehitada kombinaadina,

milles aasta ringi töötav kondiitritööstus oleks üheks põhitsehhiks ja mis kasutaks seega ära suhkruvabrikus oleva katlamaja, jõujaama, põhilise osa töölisi, seega aga ka elamufondi, samuti lõpuks suhkruvabriku pooltooted kondiitritööstuse toorainena, siis säästaks ministeerium suuri summasid kapitalimahutuste arvel, kusjuures ehitatavate hoonete ja seadeldiste kasutamine muutuks palju ratsionaalsemaks. Kuid viie aasta plaanis, nagu selgub, on meil uue kondiitrivabriku ehitamine ette nähtud hoopis seoses sellega, et „Kalev" peab vabastama „Voltale" kuuluvad tööstushooned. Millega on siis seletatav, et ühe sellelaadilise kombinaadi asemele projekteeritakse meil kaks iseseisvat käitist? Tõenäoliselt sellega, et ühte projekteerib Suhkrutööstuse Peavalitsus, teist aga teisenimeline peavalitsus!

h. Kohalik tööstus

Kohaliku Tööstuse Ministeerium täitis oma viie aasta plaani $2^1/_2$ aastaga, s. o. 1948. aasta esimesel poolel, ületades seega kasvutempolt teised organisatsioonid, kusjuures edu saavutati siin säilinud käitiste töökorda viimisega. Välja arvatud tekstiilikäitise Balti Manufaktuur väljaehitamine ning väikese metallikäitise „Võit" Tartus ja väikekäitise „Ader" taastamine Rakveres, ei ole ministeeriumil tellingutes uusi käitisi. Teiste sõnadega, Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi tööstuses uute võimsuste juurdekasvu ei ole. Samuti pole aastaplaanides Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi käitiste jaoks ette nähtud nimetamisväärseid summasid käitiste seadeldiste uuendamiseks, mida ei saa sugugi lugeda normaalseks, olgugi et just kohaliku tööstuse süsteemis, eriti tema maakondliku ning linnade alluvusega kombinaatides, on seadeldised äärmiselt primitiivsed, mehhaniseerimine seega väga nõrk ning nende käitiste toodangu omahind kõrge. See aga tähendab, et juba kõige lähemal ajal tekitab sellele süsteemile tema toodangu kõrge omahind tõsiseid turustamisraskusi, sest on päris selge, et keegi ei hakka maksma kohaliku tööstuse toodete eest kaks korda kallimat hinda, kui ta võib samaväär-

tuslikke või isegi parema kvaliteediga tooteid osta kas või Leningradi päritoluga, ja sealjuures veel kaks korda odavamalt. Juba praegu on tekkinud olukord, kus kohaliku tööstuse kombinaadid ei saa turustada sääraseid tooteid, nagu tellised, katusekivid, plekist majapidamistarbed, harjastooted jne., kuigi nende järele rahvas tunneb vajadust. Seetõttu seisab ministeeriumi ees edasilükkamatu ülesandena tootmisprotsessi ratsionaliseerimise kaudu, väikekäitiste-vahelise kooperatsiooni loomise teel viia oma käitistes järsult alla nende toodete omahind.

Ministeerium ei kontrolli küllaldaselt käitiste tööd nomenklatuursest plaanist range kinnipidamise seisukohalt. Tema käitistel on kalduvus lasta välja neile rahaliselt tulusamat toodangut, jättes plaani täitmata rahaliselt vähemtulusa toodangu alal (näiteks laste jalatsid). 1947. aastal saavutas ministeerium sel kombel üle 4 milj. rubla ulatuses üleplaanilist kasumit.

Nõrgalt täidab plaani Kohaliku Tööstuse Ministeerium ehitustegevusele hädatarvilike malmehitustarvete ja eriti emailist sanitaartehniliste toodete alal. Ja kuigi 1948. aastaks plaaniti malmehitustarvete tootmise kasv 41% ulatuses ja emailitud sanitaartehniliste toodete tõus 122% ulatuses, on see tõus siiski ainult näilikult kõrge, kuna tegelikult ministeeriumi käitistel on kasutamata veel suured reservid. On ainult tarvis rakendada kindel tehnoloogiline režiim, mehhaniseerida vormimistööd, transporttööd ja teised töömahukad operatsioonid.

Riikliku Plaanikomisjoni poolt ministeeriumile ettenähtud lubjatootmise plaan nõuab nähtavasti korrigeerimist seoses selle sideaine küllusega, mida toodab Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium. Tuleb ju silmas pidada, et kohapeal primitiivsetes tingimustes lubjapõletamine nõuab suhteliselt palju kütet, mistõttu lubja kohapealne põletamine on õigustatud vaid seal, kus seda nõuavad transpordiolud. Samuti on küsitav rohuniitjate tootmise organiseerimise otstarbekus meil, kuna teatavasti vennasvabariikides nende tootmine on viidud seeriatootmise alusele, ning nende hind on seetõttu viis korda odavam kui Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi oma.

Ministeerium pole kindlustanud aruandluse ažuuri viimist selleks, et aruandluse tulemusi rakendada oma käitiste igapäevase praktilise töö parandamiseks. Nii hilines ministeeriumi Varustus-Turustuse Peavalitsuse aruanne 1947. aastal koguni nelja kuu võrra. Seega pole juhuslik ning aluseta Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi käitiste avalik nurin selle peavalitsuse halva töö üle.

Tööndusliku Kooperatiivide Peavalitsusele alluvad artellid on sõjajärgse viisaastaku esimesel poolel tunduvalt ületanud neile viisaastakus ettenähtud kasvutempo, nagu seda näitab alljärgnev tabel:

Tabel nr. 24

Tööndusliku kooperatiivide toodangu kasv

Aastad	Milj. rbl.	%	Sellest Tallinnas	%	Tallinna erikaal %
1946. a.	35,187	100	24,225	100	68,6
1947. a.	63,070	179,2	43,069, 4	177,7	68,2
1948. a.	97,644	277,5	69,369,6	286,3	71,4
1949. a. (plaan)	96,750	275,0			
1950. a. (plaan)	45,200	118,0			

Nagu tabelist näeme, ületab tööndusliku kooperatiivide artellide toodangu kasv kaugelt üldise tööstuse kasvu samal ajavahemikul, andes 1948. aastal 2,7 korda rohkem toodangut kui 1946. aastal, kuna vabariigis kokku oli juurdekasv 98,2%, kusjuures on iseloomulik, et kasvutempo Tallinnas on veelgi suurem kogu selle süsteemi omast, tõustes 1948. aastal 2,86 korda. Tööndusliku kooperatiivide säärane kasvutempo, eriti selle territoriaalne paiknemine näitab, et niihästi meie plaanivad organid kui ka Tööndusliku Kooperatiivide Peavalitsuse juhtkond ei ole enda kohta teinud järeldusi direktiivsete organite otsusest, milles nõutakse, et tööndusliku kooperatsioon peab üle minema tsentraliseeritud korras saadud toorainete töötlemiselt detsentraliseeritud

korras varutud toorainete töötlemisele, tööstuse jäätmete utiliseerimisele, ning suurendama eriti provintsis rahva teenindamiseks oma artellide võrku. Selle asemel, nagu näeme, kasvavad artellid peamiselt Tallinnas. On iseloomulik, et 1948. aastal plaaniti 75,0 miljoni rublalisest kogutoodangust Tallinna 53,6 miljonit rubla, kuna Tartu pidi andma vaid 2,6 miljonit rbl., Narva kõigest 375 000 rubla.

Ettenähtud 40 toote liigist jäi artellidel plaan täitmata 1947. aastal 11 toote liigi osas, sealhulgas telliste, vankrite, jalatsite remondi, tärpentini jne. alal. Edasi tuleb märkida, et Tööndusliike Kooperatiivide Peavalitsus ei ole alustanud veel süstemaatiliselt tööd artellide tööprotsessi ratsionaliseerimiseks, toodangu omahinna alandamiseks ja toodangu kvaliteedi tõstmiseks. On iseloomulik, et 1947. aastal lõpetas 30 artelli tegevuse kahjumiga.

4. Tööstuse territoriaalse paiknemise küsimused

Järgnevalt vaatleme tööstuse territoriaalset paiknemist üldtoodangu alusel. Toodavate tabelite koostamisel on kasutatud NSV Liidu Riikliku Plaanikomisjoni Eesti NSV voliniku juures asuva Statistikavalitsuse loendandmeid. Viimased sisaldavad andmeid suur- ja väiketööstuse kohta kokku, välja arvatud pisikäitised, mis ei kuulu Statistikavalitsuse arvestusele. Nende pisikäitiste toodang on aga väikene ning ei mõjuta mingil määral üldpilti. Ülesanne seisab selles, et analüüsida, kuidas areneb tööstus territoriaalselt, vaadeldes eraldi arengut vabariikliku alluvusega linnades ning maakondades, kusjuures teeme seda kahes läbilõikes. Kõigepealt vaatleme kasvu dünaamikat aastate kaupa, ning siis vastava territoriaalse üksuse (linna või maakonna) erikaalu kujunemist tööstuse üldtoodangus. Järgnevalt vaatleme liidulise alluvusega tööstuse kasvu territoriaalselt ning vabariikliku ja kohaliku alluvusega tööstuse kasvu territoriaalselt sama meetodi alusel.

Tabel nr. 25

ENSV tööstuse üldtoodangu kasvu dünaamika territoriaalselt (protsentides)

Aastad	Kokku	Tallinn	Tartu	Pärnu	Narva	Virumaa	Järvamaa	Harjumaa
1946:1945 %	165,6	152,7	183,6	161,0	550,0	212,2	195,3	165,9
1947:1945 %	228,8	213,5	280,6	227,2	1362	291,3	213,9	218,7
1948:1945 %	257,2	227,3	329,8	260,0	2220	343,5	288,8	245,9

Aastad	Lääne- ja Hiiumaa	Saaremaa	Pärnumaa	Viljandimaa	Tartumaa	Valgamaa	Võrumaa
1946:1945 %	130,3	176,1	158,4	172,5	164,7	162,5	186,9
1947:1945 %	157,3	214,3	177,5	207,1	225,5	243,7	219,6
1948:1945 %	211,6	241,9	215,3	254,2	286,9	228,8	249,3

Vaadeldes tööstuse kasvu paiknemise seisukohalt näeme, et 1945. aastaga võrreldes on tööstuse 257,2%-lise üldkasvu juures kasvutempo kiirem vabariiklikust keskmisest järgmistes linnades ning maakondades: Narvas, kus tempo on kõige kiirem, mille tulemusel see sõjas täiesti purustatud linn annab juba absoluutsetes arvudes rohkem tööstustoodangut kui näiteks kogu Tartumaa või Läänemaa ja Valgamaa kokku. Narva linn elustub põhiliselt Kreenholmi Manufaktuuri arvel. Juba eelolevatel aastatel, millal

Kreenholm täielikult taastatakse, tõuseb Narva linn vabariigi esimeste tööstuslinnade hulka. Kasvutempolt teisel kohal on Virumaa, kus tööstustoodang on rohkem kui 3,4 korda suurem kui 1945. aastal. Tööstuse kasvutempolt kolmandal kohal on Tartu. Ka selle linna tööstustoodang on ligi 3,3 korda suurem kui 1945. aastal. Järgnevad Järvamaa ja Tartumaa. Alla vabariiklikku keskmist on tööstuse kasv Viljandimaal, Võrumaal, Harjumaal, Saaremaal, Valgamaal, Tallinna linnas, Pärnumaal, Pärnu linnas ja Läänemaal. Kõige väiksema tööstuskasvuga on Läänemaa, kuid ka seal on tööstuse tõus 1945. aastaga võrreldes 2,11-kordne.

Üksikute administratiivsete ja territoriaalsete üksuste erikaalu kujunemist tööstuse üldtoodangus näitab alljärgnev tabel nr. 26 (üldtoodang on vastaval aastal võetud sada, millest on välja arvestatud antud linnale või maakonnale langeva tööstuse erikaal).

Tabel nr. 26

Linnade ja maakondade tööstuse üldtoodangu erikaalu kujunemine aastail 1945—1948 territoriaalselt (protsentides)

Aastad	Kokku	Tallinn	Tartu	Pärnu	Virumaa	Narva	Järvamaa	Harjumaa	Läänemaa	Saaremaa	Pärnumaa	Viljandimaa	Tartumaa	Valgamaa	Võrumaa
1945. a.	100	57,2	6,8	3,2	10,0	0,3	1,8	5,8	1,8	0,8	3,7	3,3	2,1	1,3	1,9
1946. a.	100	52,8	7,5	3,1	12,8	1,1	2,1	5,9	1,5	0,9	3,5	3,4	2,1	1,1	2,2
1947. a.	100	53,3	8,3	3,2	12,7	2,0	1,6	5,6	1,3	0,8	2,8	3,1	2,1	1,4	1,8
1948. a. (plaan)	100	50,5	8,6		13,3	2,8	2,0	5,6	1,5	0,8	3,1	3,2	2,3	1,2	1,8

Oma erikaalult on tööstuse üldtoodangus esimesel kohal Tallinn, teisel kohal Virumaa, kolmandal Tartu linn, neljandal Harjumaa, järgnevad Viljandimaa, Pärnu linn, Pärnumaa, Narva linn, Tartumaa, Järvamaa jt. Siinjuures on iseloomulik, et Tallinna osatähtsus väheneb iga aastaga. Kui tema erikaal oli 1945. aastal 57,2% tööstuse üldtoodangust, siis annab ta 1948. a. plaani kohaselt 50,5%, kuid oodatava plaanitäitmise kohaselt jääb Tallinna

erikaal 53,2%. Seevastu Virumaa erikaal on tõusnud 10%-lt 13,3%-ni, Tartu linna — 6,8%-lt 8,6%-ni, Narva linna — 0,3%-lt 2,8%-ni, Järvamaa — 1,8%-lt 2%-ni ja Tartumaa — 2,1%-lt 2,3%-ni. Teised maakonnad ja linnad on kas kaalus kaotanud, või säilitasid 1945. a. positsiooni. Kaotanute hulgas on Harjumaa, Läänemaa, Pärnumaa, Viljandimaa, Valgamaa ja Võrumaa. Oma positsiooni on säilitanud Saaremaa ja Pärnu linn.

Vaatleme nüüd, kuidas on olukord liidulise alluvusega suurtööstuse üldtoodanguga tema paiknemise seisukohalt:

Tabel nr. 27

Liidulise alluvusega tööstuse üldtoodangu dünaamika territoriaalselt[1] (protsentides)

Aastad	Kokku	Tallinn	Tartu	Pärnu	Narva	Virumaa	Järvamaa	Harjumaa
1946:1945 %	215,6	168,3	1533,3	100	620	280,2	200	461,5
1947:1945 %	324,2	245,9	2533	100	1700	403	250	608
1948:1945 %	422,5	304,3	3233	100	3080	512	1200	723

Aastad	Lääne- ja Hiiumaa	Saaremaa	Pärnumaa	Viljandimaa	Tartumaa	Valgamaa	Võrumaa
1946:1945 %	200	200	100	100	225	150	1000
1947:1945 %	200	200	100	100	400	150	1000
1948:1945 %	600	600	400	150	400	150	4000

[1] Välja arvatud raudtee-ettevõtted.

Liidulise alluvusega käitiste toodangu ebaühtlane kasv üksikuis linnades ning maakondades toob endaga kaasa vastavalt liidulise alluvusega käitiste toodangu erikaalu muutuse neis linnades ja maakondades, mida näemegi alljärgnevast tabelist:

Tabel nr. 28

Linnade ja maakondade liidulise alluvusega tööstuse üldtoodangu erikaalu kujunemine territoriaalselt aastail 1945—1948 (protsentides)

Aastad	Kokku	Tallinn	Tartu	Pärnu	Narva	Virumaa	Järvamaa	Harjumaa	Läänemaa	Saaremaa	Pärnumaa	Viljandimaa	Tartumaa	Valgamaa	Võrumaa
1945. a.	100	72,79	0,78	0,03	1,3	18,52	0,52	3,4	0,16	0,16	0,26	0,5	1,0	0,5	0,3
1946. a.	100	56,8	5,6	0,01	3,8	24,2	0,5	7,8	0,12	0,12	0,12	0,2	1,1	0,4	0,12
1947. a.	100	55,3	6,12	0,01	6,8	23,0	0,4	6,4	0,08	0,08	0,08	0,1	1,3	0,2	0,08
1948. a. (plaan)	100	52,3	6,0	0,03	9,6	22,4	1,5	5,8	0,2	0,2	0,2	0,2	1,0	0,2	0,3

Liidulise alluvusega käitised on koondunud meil peamiselt Tallinna, Virumaale, Narva, Tartu, Harjumaale ja Järvamaale, kes kokku annavad 97,6% kogu liidulise alluvusega käitiste üldtoodangust. Siiski on juba lühikese aja jooksul aset leidnud suured muudatused: Tallinn, kes 1945. aastal andis 72,79% kogu liidulise alluvusega tööstuse toodangust, annab 1948. aastal plaani kohaselt vaid 52,3%, kusjuures see erikaalu vähenemine on pidev ning ühtlane. Selle languse põhjustajaks on Virumaa, Narva ja Tartu linna ning Järvamaa ja Harjumaa erikaalu tõus samal ajavahemikul. Nii on Virumaa erikaal tõusnud 18,52%-lt 22,4%-ni, Narva linna — 1,3%-lt 9,6%-ni, Tartu linna — 0,78%-lt 6%-ni, Harjumaa — 3,4%-lt 5,8%-ni ja Järvamaa — 0,52%-lt 1,5%-ni.

Vaatleme nüüd liiduvabariikliku ja kohaliku alluvusega tööstuse üldtoodangu kasvu dünaamikat territoriaalselt (1926./27. a. püsivhindades, milj. rublades).

Tabel nr. 29

Liiduvabariikliku ja kohaliku alluvusega tööstuse üldtoodangu dünaamika territoriaalselt (protsentides)

Aastad	Kokku	Tallinn	Tartu	Pärnu	Narva	Virumaa	Järvamaa	Harjumaa
1946:1945 %	159,3	156,7	162,4	163,0	360,8	196,8	156,6	125,8
1947:1945 %	223,0	220,6	259,1	238,8	743,5	256,8	193,5	179,5
1948:1945 %	258,6	252,2	309,0	266,8	1026	304,8	272,0	185,5

Aastad	Läänemaa	Hiiumaa	Saaremaa	Pärnumaa	Viljandimaa	Tartumaa	Valgamaa	Võrumaa
1946:1945 %	166,2	—	165,7	141,2	161,1	155,9	148,8	188,2
1947:1945 %	222,0	—	182,4	182,9	230,8	198,2	217,6	250,5
1948:1945 %	245,1	—	209,7	229,1	271,6	259,6	274,2	284,3

Ajavahemikul 1945—1948 on liiduvabariikliku ja kohaliku alluvusega tööstustoodang kasvanud rohkem kui 2,5 korda, kusjuures kasvutempo on kõige kõrgem Narva linnas, Hiiumaal, Tartu linnas ja Virumaal; kuid ka Järvamaal, Tartumaal, Valgamaal ja Võrumaal ning Pärnu linnas on kasvutempo kõrgem kui selle süsteemi vabariiklik keskmine. Aeglasemalt kasvab vabariiklik ja kohalik tööstus Tallinna linnas, Pärnumaal, Saaremaal, Läänemaal

ja Harjumaal, kuigi ka siin kõige nõrgema kasvutempo juures on näiteks Harjumaa tööstustoodang 85,5% võrra suurem kui 1945. aastal, kusjuures aasta keskmine juurdekasv moodustab siin 21%.

Milliseks kujuneb liiduvabariikliku ning kohaliku tööstuse toodangu erikaal neis linnades ja maakondades säärase ebaühtlase kasvu tulemusel, selle kohta saame vastuse järgnevast tabelist:

Tabel nr. 30

Liiduvabariikliku ja kohaliku alluvusega tööstuse üldtoodangu erikaalu kujunemine territoriaalselt aastail 1945—1948 (protsentides)

Aastad	Kokku	Tallinn	Tartu	Pärnu	Narva	Virumaa	Järvamaa	Harjumaa	Läänemaa
1945. a.	100	51,1	8,0	3,9	0,13	8,67	2,3	7,8	1,8
1946. a.	100	50,4	8,3	4,1	0,30	10,8	2,3	6,2	1,8
1947. a.	100	50,6	9,3	4,2	0,4	10,0	2,0	6,4	1,7
1948. a. (plaan	100	49,9	9,6	4,0	0,5	10,2	2,1	5,6	1,7

Aastad	Hiiumaa	Saaremaa	Pärnumaa	Viljandimaa	Tartumaa	Valgamaa	Võrumaa
1945. a.		1,26	4,54	4,1	2,8	1,4	2,2
1946. a.	0,02	1,31	3,9	4,1	2,72	1,32	2,53
1947. a.	0,2	1,0	3,8	4,2	2,4	1,4	2,4
1948. a. (plaan)	0,3	1,0	4,0	4,3	2,8	1,5	2,5

Liiduvabariikliku ja vabariikliku alluvusega tööstuse paiknemine näitab, et Tallinna linn, Tartu linn ja Virumaa annavad kokku ligi 70% kogu selle süsteemi toodangust ning koos Harjumaa, Viljandimaa, Pärnumaa ja Pärnu linnaga — 87,6%. Selle süsteemi kasvu vaadates näeme, et see üldiselt peab sammu tööstuse üldise kasvu dünaamikaga territoriaalselt, välja arvatud vahest ehk Narva, kus, nagu nägime, Kreenholmi toodangu kasv

on väga kiire. See tähendab, et Narva linn elustub kiiresti Kreenholmi tööliste arvel, kuna liiduvabariikliku ja kohaliku alluvusega tööstus kasvab seal aeglasemalt. Annab ju selle süsteemi Narva linnale langev osa vaid 0,5% selle süsteemi üldtoodangust, kuna see liidulise alluvusega süsteemis on 9,6%.

Vaadeldes liiduvabariikliku ja kohaliku alluvusega tööstuse toodangu dünaamikat sellesse süsteemi kuuluvate ministeeriumide järgi, näeme järgmist pilti.

Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium annab suure osa oma üldtoodangust 1948. aastal Tallinnas ja Harjumaal, siis tuleb Virumaa ja Tartu, mujal vähem, kusjuures toodangu erikaal kasvab Tallinnas pidevalt. Vähemal määral võime kasvu märkida ka Pärnu linnas, Läänemaal ja Valgamaal, kuna Tartu linnas näeme langust — 4,9%-lt 1946. aastal 4,6%-le 1948. aastal. Seega näeme, et meie ehitusmaterjalide tööstusest on koondatud lõviosa Tallinna linna, Harjumaale ja Virumaale, mida tuleb lugeda ilmselt ebaterveks nähteks, kuna kogu Lõuna-Eesti ning saared on peaaegu ilma ehitusmaterjalide tööstuseta. Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium pole osutanud küllaldast initsiatiivi, et taastada ja rekonstrueerida ehitusmaterjalide tööstust, mis juba tsaarivõimu ajal ning kodanlikulgi ajajärgul töötas ekspordiks, nagu näiteks Saaremaa ja Vasalemma „marmor". See tööstusharu, kui seda varustada ajakohase tehnikaga, võib anda väärtuslikku ehitusmaterjali, eriti hoonete katteplaatidena. Samuti on organiseerimata Lõuna-Eesti jaoks paekarjääride võrk kohapeal. Tuleb silmas pidada asjaolu, et kui eelmistel aastatel Lõuna-Eestis hoonete taastamisel kasutati seinamaterjaliks peamiselt sõjas hävinenud hoonete varemeist saadud telliseid, siis nende lõppedes kerkib selles piirkonnas teravalt üles seinamaterjalidega varustamise küsimus.

Kohaliku Tööstuse Ministeeriumile otseselt alluvad ettevõtted on koondatud põhiliselt Tallinna, Tartu ja Pärnu linna ning Pärnumaale, kusjuures 1948. aastal andsid Tartu ja Tallinn 84,2% ning koos Pärnu linna ja Pärnumaaga — 97,2% kogu Kohaliku

Tööstuse Ministeeriumile alluvate käitiste üldtoodangust. Sealjuures näitab ainult Tartu erikaal kiiret tõusu: 13,8%-lt 1946. a. tõuseb see plaani kohaselt 21,3%-ni 1948. aastal. Tallinna linna erikaal tõuseb 1948. aastal 1947. aastaga võrreldes 0,3% võrra, kuigi see 1946. aastaga võrreldes näitab kahanemist 3,7% võrra. Pärnu linna ja Pärnumaa erikaal, samuti ka Virumaa, Viljandimaa ja Võrumaa erikaal näitavad pidevat vähenemist.

Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi linna ja maakondliku alluvusega käitiste toodang on jaotatud ühtlasemalt üle kogu vabariigi territooriumi, kusjuures Tallinna erikaal väheneb siin 17,6%-lt 16,8%-le ja Tartu erikaal 9,8%-lt 9,6%-le. Narva linna erikaal tõuseb 0,8%-lt 2,6%-ni, mida tuleb kahtlemata lugeda liiga väikeseks tõusuks. Väärib märkimist, et Kohtla-Järvel kui põlevkivibasseini keskuses ei ole Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi linna ja maakondliku alluvusega käitisi. Selle süsteemi erikaal väheneb ka Virumaal — 8,6%-lt 1946. aastal 7,6%-le 1947. aastal ja 7%-le 1948. aasta plaani kohaselt. Seda tuleb tunnistada täiesti ebarahuldavaks tendentsiks, mis näitab, et ministeerium ei vii ellu direktiivi asutada esijoones põlevkivibasseinis käitisi põlevkivitööliste ja -teenistujate teenindamiseks.

Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumi toodangust langeb üle poole Tallinna linnale, Harjumaale ja Virumaale, kusjuures neis kolmes punktis toodangu erikaal iga aastaga suureneb. Ülejäänud tööstuse toodang jaguneb peaaegu ühtlaselt üle kogu vabariigi.

Kalatööstuse Ministeeriumi üldtoodangust langeb 77,1% Tallinnale ja Pärnule, kuhu on koondunud peamiselt kalatöötlemise käitised. Tartu linna, Saaremaa ja Läänemaa erikaal kõigub 5—6% vahel. Siin tuleb märkida Saaremaa täiesti ebanormaalset erikaalu vähenemist 7,8%-lt 5,6%-le, ning asjaolu, et sellel ministeeriumil pole Hiiumaal üldse kalatöötlemise punkte. Arvestades toorainebaasi rikkust niihästi Saare- kui ka Hiiumaal on kalatöötlemise punktide puudumine neis kohtades kalapüügi edasise kasvu pidurdajaks.

Tööndusliike Kooperatiivide Peavalitsuse artellid on enam kui

ühelgi teisel süsteemil koondatud Tallinna, kus nende toodang 1947. aastal andis 68,2% artellide üldtoodangust ning 1948. aasta plaani kohaselt pidi see tõusma koguni 71,4%-ni artellide üldtoodangust. Teiseks selle süsteemi tähtsamaks keskuseks on Virumaa, mis peab plaani kohaselt andma 1948. a. 5,6% üldtoodangust. Seega Tallinnas ja Virumaal kokku 77%! On ilmne, et kõik see, mis eespool on öeldud Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi kohta tema käitiste territoriaalse paigutamise suhtes, on veelgi rohkem maksev Tööndusliku Kooperatiivide Peavalitsuse artellide territoriaalse paiknemise kohta. On ju just artellid kõigepealt kutsutud teenindama töötavat rahvast üle kogu vabariigi. Seega peab olema ka nende artellide võrk vastavalt paigutatud üle kogu vabariigi territooriumi. Teiseks on artellid kutsutud ära kasutama kohalikku toorainet ning suurtööstuse jäätmeid, mida aga artellid teevad täiesti ebarahuldavalt. On iseloomulik, et Tööndusliku Kooperatiivide Peavalitsusel pole organiseeritud põlevkivibasseini keskuses Kohtla-Järvel oma käitisi. Samuti on iseloomulik see, et puuvillatööstuse keskuses Narvas, kus Kreenholmi toodang, nagu me seda juba mainisime, väga kiiresti tõuseb, püsib artellide toodang oma erikaalus muutumatuna, andes vaid 0,4% Tööndusliku Kooperatiivide Peavalitsuse üldtoodangust.

Invaliidide Kooperatsioon töötab selles küsimuses paremini, vähendades pidevalt oma toodangu erikaalu Tallinna arvel ja suurendades seda vabariigi teistes osades.

Ülesanne seisab siin selles, et meie vabariiklik ning eriti kohalik tööstus planeeriksid oma toodangut territoriaalselt, lähtudes üldriiklikest huvidest. See tähendab teiste sõnadega seda, et nad seondaksid oma käitiste paiknemist meie suurtööstuse ja ehitustegevuse arenemisega. See nõuab meie vabariikliku ning kohaliku tööstuse juhtidelt, et nad võtaksid revideerimisele oma tööstuse paiknemise küsimuse, allutades seda kõigepealt Eesti NSV industrialiseerimise üldülesannetele. Samal ajal tuleb viia kohalikku tööstust ja eriti artelle meie vabariigi kõikidesse paikadesse, et need ühtlaselt varustaksid elanikkonda esmatarbekaupadega ning kasutaksid täiel määral ära kohalikku toorainet ja

jäätmeid. Nähtavasti peavad meie ministeeriumide ja peavalitsuste juhid neid küsimusi tõsiselt läbi mõtlema, kusjuures ka Riiklik Plaanikomisjon peab siin ütlema oma kaaluva sõna.

5. Sotsialistlike tootmissuhete tugevnemine tööstuses

Nõukogude võimu majanduspoliitika ülesandeks on mitte ainult sotsialistliku laiendatud taastootmise protsessi kaudu üha suureneva ühiskondliku produkti saamise kindlustamine, vaid ühes sellega ka sotsialistlike tootmissuhete tugevdamine. Meil, Eesti NSV-s seisab ülesanne praegu selles, et sotsialistliku sektori lakkamatu tugevdamise kaudu tõrjuda lõplikult välja erasektor rahvamajandusest. Seltsimees Stalin ütles omal ajal:

„Me ei vaja ju igasugust rahva tööviljakuse tõusu. Me vajame teatavat rahva tööviljakuse tõusu ja nimelt niisugust tõusu, mis süstemaatiliselt tagab rahvamajanduse sotsialistliku sektori ülekaalu kapitalistlikust sektorist. Selles on asi, seltsimehed. Viie aasta plaan, mis selle keskse idee ära unustab, pole viie aasta plaan, vaid viieaastane mõttetus. Tööviljakuse tõusust üldse on huvitatud igasugune ühiskond, ka kapitalistlik ja eelkapitalistlik. Nõukogude ühiskonna erinevus igast muust ühiskonnast just selles seisabki, et ta ei ole huvitatud mitte igasugusest tööviljakuse tõusust, vaid niisugusest tõusust, mis tagab sotsialistlike majandusvormide ülekaalu teistest ja eelkõige kapitalistlikest majandusvormidest, mis tagab seega kapitalistlike majandusvormide võitmise ja väljatõrjumise" (J. Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 223).

Suur- ja kesktööstuse natsionaliseerimisega ning käsitööliste koopereerimisega artellidesse loodi Eesti NSV-s sotsialistliku tööstuse kasvule, tema pidevale tõusule kõik vajalikud eeldused. Selle tulemusel ei etendanud erasektor 1948. aastal tööstuses enam peaaegu mingit osa. Seda näeme erasektoris töötavate käsitööliste arvulise liikumise põhjal. Järgnev tabel on koostatud

Rahandusministeeriumi andmetel maksualuste nimekirja põhjal. Nende andmete kohaselt töötab erasektoris käsitöölisi:

Tabel nr. 31

Erasektoris töötanud käsitöölisi

Käsitööliste liigid	1946. a.	1947. a.	1948. a., seisuga 1. VII
Kingsepad	159	127	25
Rätsepad, õmblejad, peakattetegijad	299	227	87
Lukksepad	79	74	40
Puusepad, tislerid	92	72	36
Kellasepad	44	41	14
Päevapiltnikud	56	58	33
Voorimehed	318	294	227
Muud käsitöölised	705	542	253
Kokku:	1752	1435	715

Rahandusministeeriumi arvestusel on erasektori toodang 1948. aastal vähenenud eelmise aastaga võrreldes 59% võrra.

Seega võime konstateerida sotsialistlike tootmissuhete täielikku võitu tööstuses. Sotsialistlik tööstus jaguneb omakorda aga riiklikuks ning kooperatiivseks, mille erikaalu dünaamika vaatlusele nüüd siirdumegi.

Tabel nr. 32

Riikliku ja kooperatiivse sektori erikaalu dünaamika tööstuses (protsentides)

	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a.
Riiklik sektor	87,0	84,8	82,2	82,3
Kooperatiivne sektor	13,0	15,2	17,8	17,7
Kokku:	100	100	100	100

Nagu näeme, domineerib tööstuses täiesti riiklik sektor, andes 1947. aastal 82,2% ja 1948. aastal 82,3% üldtoodangust, kuna kooperatiivne sektor andis vastavalt 17,8% ja 17,7%. Edasi näeme riikliku sektori erikaalu langust ajavahemikul 1945—1947 87,0 protsendilt 82,2%-le. See langus jäi peatuma 1948. aastal, millal esmakordselt näeme riikliku ja kooperatiivse sektori erikaalu muutumises pööret: riikliku sektori erikaalu langus asendus väikese tõusuga.

Kooperatiivse sektori tööstustoodangu suhteliselt kiirem kasv viisaastaku esimestel aastatel toimus tööndusliku artellide ja põllumajanduskooperatsiooni toodangu kiire tõusu tulemusel. Tööndusliku Kooperatiivide Peavalitsuse süsteem täitis oma viie aasta plaani 1948. a. kolmandas kvartalis, seega kahe aasta ja 9 kuuga. Samuti taastati kiiresti Põllumajanduse Ühistegevuse Keskliidule alluv suurevõimeline piimatöötlemise käitiste — meiereide võrk, mis karjakasvatuse turutoodangu taastamise tulemusel tõstis järsult oma toodangut. Teiselt poolt aga, nagu eespool nägime, võtab riikliku sektori tööstuskäitiste, eriti suurkäitiste, taastamine ja uute ehitamine rohkem aega, mistõttu esimestel taastamisaastatel riiklikku sektorisse kuuluvate käitiste toodangu kasv oli suhteliselt väiksem.

Mõningal määral samataoline oli arenguprotsess ka Nõukogude Liidu vanemates vabariikides esimese viisaastaku esimestel aastatel, kus esimesel kahel aastal kooperatiivne sektor kasvas suhteliselt kiiremini kui riiklik sektor. Alles esimese viisaastaku kolmandast ja neljandast aastast alates toimus riikliku tööstuse erikaalu pidev tõus: nii langes eratööstuse erikaal ajavahemikul 1929—1933 0,6%-lt 0,07%-le; kooperatiivne sektor kasvas 8,3%-lt 1929. aastal 8,8%-ni 1930. aastal ning langes 7,17 protsendile 1933. aastal, kuna riiklik tööstus langes 91,1%-lt 1929. aastal 90,9%-le 1930. a. ja tõusis 92,76%-ni 1933. aastal (J. Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 392).

6. Tootmis- ja tarbimisvahendite erikaalu kujunemine tööstustoodangus

Aruandes ÜK(b)P Keskkomitee ja Keskkontrollkomisjoni ühendatud pleenumil 7. jaanuaril 1933 märkis seltsimees Stalin esimese viisaastaku põhiülesandena:

„Viisaastaku põhiülesanne seisis selles, et viia meie mahajäänud, paiguti keskaegse tehnikaga maa uue, moodsa tehnika alusele.

Viisaastaku põhiülesanne seisis selles, et muuta NSVL agraarmaast, kapitalistlike maade kapriisidest sõltuvast jõuetust maast tööstusmaaks, täiesti iseseisvaks ja ülemaailmse kapitalismi kapriisidest sõltumatuks võimsaks maaks.

Viisaastaku põhiülesanne seisis selles, et NSV Liitu tööstusmaaks muutes lõplikult välja tõrjuda kapitalistlikud elemendid, laiendada sotsialistlike majandusvormide rinnet ja luua majanduslik alus klasside kaotamiseks NSV Liidus, sotsialistliku ühiskonna ülesehitamiseks.

Viisaastaku põhiülesanne seisis selles, et luua meie maal niisugune tööstus, mis oleks võimeline ümber varustama ja reorganiseerima mitte ainult tööstust tervikuna, vaid ka transporti ja põllumajandust — sotsialismi baasil.

Viisaastaku põhiülesanne seisis selles, et viia väike ja killustatud põllumajandus kollektiivse suurmaapidamise alusele, kindlustada seega sotsialismi majanduslikku baasi maal ja likvideerida sel kombel kapitalismi taastamise võimalus NSV Liidus.

Lõpuks seisis viie aasta plaani ülesanne selles, et luua riigis kõik vajalikud tehnilised ja majanduslikud eeldused maa kaitsevõime maksimaalseks tõstmiseks, mis annab võimaluse organiseerida otsustavat vastulööki kõigile igasugustele sõjalise interventsiooni katsetele väljastpoolt."

Ja edasi ütles seltsimees Stalin:

„Kuid niisuguse grandioosse plaani teostamist ei saa alata juhuslikult, ükskõik millest. Et niisugust plaani teostada, on kõigepealt tarvis leida selle plaani põhilüli, sest ainult põhilüli

leides ning sellest kinni haarates võib välja tõmmata kõik teised plaani lülid.

Mis oli viie aasta plaani põhilüliks?

Viie aasta plaani põhilüliks oli rasketööstus oma südamikuga — masinaehitusega. Sest ainult rasketööstus on võimeline nii tööstust tervikuna kui ka transporti ja põllumajandust rekonstrueerima ning jalule aitama. Sellest oligi tarvis alustada viisaastaku teostamist. Järelikult oli tarvis rasketööstuse taastamine teha viie aasta plaani teostamise aluseks" (J. Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 326—328).

Viisaastak täideti nõukogude rahvaste sangarliku töö tagajärjel teatavasti nelja aasta ja kolme kuuga, kusjuures täideti ka seltsimees Stalini poolt loetletud põhiülesanded: enne kõike loodi võimas tootmisvahendite tootmise alus — rasketööstus, mis võimaldas järgnevate stalinlike viisaastakute jooksul järsult tõsta tööstuse üldtoodangut kui ka rekonstrueerida kogu rahvamajandust uue tehnika baasil.

Tööstuse üldtoodangu kasvust saame hea ülevaate järgnevast tabelist, kus tööstuse üldtoodang on antud 1926./27. a. püsivhindades (miljardites rublades):[1]

Tabel nr. 33

1913. a	1928. a.	1932. a.	1937. a.	1940. a.	1950. a. (plaan)
16,2	21,4	43,3	95,5	138,5	205,0

Siit näeme, et tööstuse üldtoodang oli 1940. aastal üle 8,5 korra suurem kui 1913. aastal.

Selle tormilise kasvu taustal kasvas aga tootmisvahendite toodang veel tunduvalt kiiremini kui tarbimisvahendite toodang, mida kujukalt näeme järgnevast tabelist nr. 34. Selles on antud tootmis- ja tarbimisvahendite erikaalu dünaamika, mis eredalt kajastab kogu Nõukogude Liidu tormilist sotsialistliku industrialiseerimise protsessi:

---

[1] Prof. Gatovski, op. cit., lk. 10.

Tabel nr. 34

Tootmis- ja tarbimisvahendite erikaalu dünaamika Nõukogude Liidus (protsentides)[1]

Grupid	1913. a.	1928. a.	1932. a.	1937. a.	1940. a.
Tootmisvahendite toodang (grupp A) . .	40,7	43,0	53,3	57,8	61,0
Tarbimisvahendite toodang (grupp B) . .	59,3	57,0	46,7	42,2	39,0

1940. aastaks jõudis NSV Liit maailma kõige enam arenenud tööstusriikide tasemele, millega arvestades ÜK(b)P XVIII kongress seadis meie partei ja kogu nõukogude rahva ette uue ülesande: „Nüüd, kus NSV Liit on välja kujunenud sotsialistlikuks riigiks, lõpetas põhiliselt rahvamajanduse tehnilise rekonstruktsiooni ning on tootmistehnika tasemelt nii tööstuses kui põllumajanduses ees ükskõik millisest Euroopa kapitalistlikust riigist — nüüd me võime ja peame täies ulatuses praktiliselt üles seadma ja ellu viima NSV Liidu põhilise majandusliku ülesande: ka majanduslikult järele jõuda Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kõige enam arenenud kapitalistlikele maadele ning neist mööda minna, me peame lahendama selle ülesande lõplikult kõige lähema ajavahemiku jooksul" (ÜK(b)P XVIII kongressi resolutsioonid, lk. 18).

See NSV Liidu põhiline ülesanne majanduse alal, mille täitmist katkestas meile pealesunnitud sõda, seisab nõukogude rahvaste ees ka tänapäeval, nagu selle formuleeris seltsimees Stalin oma kõnes Moskva linna Stalini valimisringkonna valijate valimiseelsel koosolekul 9. veebruaril 1946:

„Nüüd mõni sõna kommunistliku partei tööplaanidest lähemaks tulevikuks. Teatavasti on need plaanid sõnastatud uues viie aasta plaanis, mis peab kinnitatama lähemal ajal. Uue viie aasta plaani põhilised ülesanded seisavad selles, et taastada meie maa

[1] Prof. Gatovski, op. cit., lk. 33.

kannatada saanud rajoonid, taastada tööstuse ja põllumajanduse sõjaeelne tase ja seejärel ületada see tase enam või vähem tunduvas ulatuses. Rääkimata juba sellest, et lähemal ajal kaotatakse kaardisüsteem, pööratakse erilist tähelepanu massikaupade tootmise laiendamisele, töörahva elutaseme tõstmisele kõigi kaupade hindade järjekindla alandamisega ja igasuguste teadusliku uurimise instituutide laialdasele ehitamisele, mis võimaldavad teadusel arendada oma jõude.

Ma ei kahtle selles, et kui me osutame vajalikku abi meie teadlastele, siis suudavad nad lähemal ajal mitte ainult järele jõuda teaduse saavutustele väljaspool meie maa piire, vaid need ka ületada.

Mis puutub plaanidesse pikema ajajärgu kohta, siis kavatseb partei organiseerida rahvamajanduse uut võimsat tõusu, mis annaks meile võimaluse tõsta meie tööstuse taseme näiteks kolmekordseks, võrreldes sõjaeelse tasemega. Meil on vaja saavutada, et meie tööstus võiks toota iga aasta kuni 50 miljonit tonni malmi, kuni 60 miljonit tonni terast, kuni 500 miljonit tonni sütt, kuni 60 miljonit tonni naftat. Ainult sel tingimusel võib loota, et meie kodumaa on kindlustatud igasuguste juhuste eest."

Eesti NSV-l on Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu liiduvabariigina oma ülesanne selle grandioosse sõjajärgse viisaastaku raamides. Talle on antud neis raamides oma kindel koht, kusjuures eesti töörahva jõupingutused liituvad kogu nõukogude rahva jõupingutustega nende suurte ülesannete lahendamisel, mis püstitas meie ette seltsimees Stalin.

Meie vabariigi maapõues on väärtuslikku tööstustoorainet: põlevkivi, fosforiiti ja ehitusmaterjale. Me asume mererannikul, mis on just kui kutsutud meretranspordi väljaarendamiseks, seega aga ka laevaehituse loomiseks. Meil on mitme põlve jooksul välja kujunenud kõrge kvalifikatsiooniga tööliskaader metallide töötlemiseks, keemiatööstuse arendamiseks, tekstiilitööstuse taastamiseks jne.

Kõigi nende suurte jõudude täielik ärakasutamine sai võimalikuks alles nõukogude korra kehtimapanekul. Juba 1945. aastal

võeti seltsimees Stalini isiklikul algatusel vastu Nõukogude Liidu valitsuse määrus suurejoonelise gaasitööstuse väljaarendamiseks põlevkivi baasil, ning 1948. aastal võeti vastu kaks uut määrust põlevkivi-keemiatööstuse laiaulatuslikuks väljaarendamiseks. Me näitasime juba eespool, millistes suurejoonelistes mõõtmetes see ülesehitustöö toimub. On ju päris selge, et teha miljardilisi kapitalimahutusi tööstuse ja eriti rasketööstuse väljaarendamiseks nii lühikese aja jooksul, on jõukohane ainult niisugusele hiiglasele nagu seda on Nõukogude Liit, kes teostades stalinlikku rahvuspoliitikat abistab kõiki oma liiduvabariike.

Kaasaegse rasketööstuse loomise ülesande seabki meie ette sõjajärgne stalinlik viisaastak. Vaadelgem siis, kuidas toimub väga lühikesel ajavahemikul — 1945—1947 — kasv nii tootmisvahendeid tootvas tööstusharus (A-grupp) kui ka tarbimisvahendeid tootvas tööstusharus (B-grupp). Seda kasvu näeme alljärgnevast tabelist:

Tabel nr. 35

A ja B tööstusgruppide arenemise dünaamika
(üldtoodang 1926./27. a. püsivhindades, protsentides)

Aastad	A-grupp	B-grupp
1945. a.	100	100
1946. a.	167,4	163,7
1947. a.	236	222,5

Vastavalt kujuneb ka A- ja B-grupi erikaal, nagu seda näitab järgnev tabel:

Tabel nr. 36

Aastad	A-grupp	B-grupp
1945. a.	51,1	48,9
1946. a.	52,0	48,0
1947. a.	52,9	47,1

Mõlemad tabelid kõnelevad kõigepealt sellest, et kasv toimub mõlemas grupis. Mõlemad grupid kasvavad rohkem kui kahekordseks, kusjuures kasv on kiirem A-grupis, mis täielikult vastab ülesandele — kiirendada tarbimisvahenditega võrreldes tootmisvahendite tootmist. Seda tendentsi kinnitab ka teine tabel, kus A-grupi erikaal pidevalt tõuseb — 51,1%-lt 52%-ni 1946. aastal ja 52,9%-ni 1947. aastal. Vastavalt muutub ka B-grupi erikaal, ja nimelt vähenemise suunas. Siin tuleb rõhutada, et B-grupi suhteline vähenemine ei tähenda sugugi seda, et tarbimisvahendeid tootva tööstusharu toodang absoluutselt väheneks. Vastupidi: sotsialistliku laieneva taastootmise üheks omapäraks on see, et koos tootmisvahendite toodangu suurenemisega toimub ka tarbimisvahendeid tootva tööstusharu toodangu absoluutne suurenemine. See on seaduseks ka meil, kus see tõus on sajalt protsendilt 222,5%-ni.

Võrreldes kogu NSV Liidu tööstusstruktuuri Eesti NSV tööstusstruktuuriga, näeme, et Eesti NSV tööstustoodangus vastab A- ja B-grupi erikaal NSV Liidu tööstustoodangu A- ja B-grupi erikaalule, nagu see oli umbes 1932. aastal.

Järgmiseks tõsiseks näitajaks, mis iseloomustab antud maa tööstuse struktuuri, on masinaehituse erikaal üldises tööstuse toodangus. Masinaehituse tähtsuse kohta ütleb seltsimees Stalin: „Meie tehnika suhtes ikka veel noores riigis on tööstusel eriline ülesanne. Ta peab uue tehnika alusel rekonstrueerima mitte ainult iseennast, mitte ainult kõik tööstuse harud, sealhulgas kerge-, toiduainete- ja metsatööstuse. Ta peab rekonstrueerima veel kõik transpordiliigid ja kõik põllumajanduse harud. Kuid ta suudab täita selle ülesande ainult sel juhul, kui masinaehitus — rahvamajanduse rekonstrueerimise peamine hoob — asub selles domineerival kohal" (J. Stalin, Aruanne ÜK(b)P Keskkomitee tööst partei XVII kongressile, lk. 28—29).

Vastavalt sellele juhisele pööratakse Nõukogude riigis just masinaehituse arendamisele erilist tähelepanu. Masinaehituse kasvutempo ületab meil ükskõik millise kapitalistliku maa masinaehituse kasvutempo ja erikaalu. Nii oli masinatööstuse erikaal

1935. aastal Ameerika Ühendriikides 17,6% tööstuse üldtoodangust, Inglismaal 16,2%, Saksamaal 14,6%, Prantsusmaal 7,4%, kuna NSV Liidus arenes see järgmiselt:

Tabel nr. 37

NSV Liit	1913	1928	1932	1937[1]	Eesti NSV	1945	1946	1947
Protsentides	7,3	11,0	20,7	26,9	Protsentides	12,9	13,0	14,0

Masinaehituse erikaalu poolest on Eesti NSV tööstus nõrgalt arenenud. Võrreldes kogu NSV Liidu masinaehituse erikaaluga asume umbes samal seisukohal kui kogu Nõukogude Liidu masinaehitus stalinlike viisaastakute algaastail. Toodud arvud näitavad suhteliselt ka nõrka tõusu. Kui 1945. a. võtta sada, siis 1947. aastal on tõus vaid 8,5%, kuna me aga kogu Nõukogude Liidu masinaehituse vaatlusel nägime, et seal oli tõus väga kiire — 11%-lt 1928. aastal 20,7%-ni 1932. aastal, teiste sõnadega, esimese viisaastaku jooksul peaaegu kahekordistus.

Ometi ei ole Eesti NSV-s masinaehituse väljaarenemise perspektiivid sugugi halvad: kogu küsimus on ainult selles, et vastavad käitised on alles taastamisjärgus või ehitamisel.

7. Tööstustootlike põhifondide kasvu dünaamika

Tööstuse edasise kasvu tähtsamaks näitajaks on tema tehnilise baasi — masinate pargi, elektrienergiaga varustatuse jne. pidev kasv. Seetõttu pakub erilist huvi küsimus — kuidas kasvavad meie tööstuses tootlikud põhifondid sõjajärgse viisaastaku raamides.

Kaks eelmärkust: esiteks — tööstustootlike põhifondide hulka arvatakse tööstuslikud hooned ja ehitused, jõumasinad,

[1] Prof. Gatovski, op. cit., lk. 33.

masinad, aparaadid, ülekande-seadmed, tööriistad, tööstuslik majapidamisinventar, transpordivahendid, tagavara põhivahendid ning metsa-, vee- ja maa-aladesse paigutatud kapitalimahutused.

Teiseks — suurtööstuse all mõistetakse ettevõtteid alates 16 töötajaga, juhul, kui neil on mehaanilisi jõumasinaid, ning alates 30 töötajaga, kui neil pole jõumasinaid.

Tööstustootlike põhifondide kasvust annab ülevaate alljärgnev tabel:

Tabel nr. 38

Tööstustootlike põhifondide kasv

Aastad	Tööstuses keskmiselt, %	Sellest	
		suurtööstuses, %	väiketööstuses, %
1945. a.	100	100	100
1946. a.	133,0	135,6	111,3
1947. a.	161,6	166,5	120,2

Toodud tabelist saame teha esimese järelduse: ENSV tööstuses toimub pidev ja kiire tootlike põhifondide kasv, kusjuures suurtööstuses on see pisut kiirem kui kogu tööstuses keskmiselt — ja nimelt tõus 100%-lt 166,5%-ni, kuna tööstuse keskmine tõus on 161,6%. Väiketööstuses on kasv aeglasem — 20,2%. Seega kujuneb tööstustootlike põhifondide erikaal suur- ja väiketööstuses järgmiselt:

Tabel nr. 39

Tööstuslike põhifondide erikaalu kujunemine suur- ja väiketööstuses (protsentides)

Aastad	Suurtööstuses	Väiketööstuses
1945. a.	89,4	10,6
1946. a.	91,2	8,8
1947. a.	92,2	7,8

Suurkäitiste taastamine ning ehitamine kajastub tööstuslike põhifondide väga kiires kasvus neis käitistes. Väikekäitised said sõja- ning okupatsiooniaja tingimustes palju vähem kannatada ning nende taastamine toimus esimesel kahel aastal kiiremini, mis näitab tööstustoodangu intensiivset kasvu just väiketööstuses, kuna tema käikulaskmine inimeste tagasipöördumisega ja toorainete saamisega ei nõudnud esialgu suurte põhivahendite investeerimist. Nii näemegi väiketööstuses tootlike põhifondide nõrka juurdekasvu vaadeldaval ajavahemikul.

Selleks, et saada põhifondide uuendamise määra sama aja jooksul, liidame 1945. aastal ja 1947. aastal suur- ja väiketööstuses tegutsenud tootlikud põhifondid, arvame 1947. a. tootlike põhifondide väärtusest maha 1945. a. tootlike põhifondide väärtuse, jaotanud saadud jäägi 1947. a. tootlike põhifondide väärtusele, saamegi uute põhifondide osatähtsuse, mis protsentides annab 41,3. Seega on põhifondide uuendamise määraks 41,3%. Kui arvestada, et Eestis — nagu sissejuhatuses juba märgitud — on sõja ja saksa okupatsiooni otsesel tulemusel hävinenud ligemale 45% kõigist tootmisvõimsusist, siis saab mõistetavaks, milline tohutu taastamis- ning rekonstrueerimistöö on meil aset leidnud nende 3—4 aasta jooksul.

Selleks, et saada vastus küsimusele, kuidas on varustatud meie tööstuses töötajad tehnikaga, tuleb vaadeldavate aastate kaupa jagada põhifondid töötajate arvule. Siis saamegi vastuse küsimusele, kui palju on põhifonde ühe töötaja käsutuses ehk kui palju tuleb ühe töötaja kohta tootlikke põhifonde.

Tabel nr. 40

Tööstustootlike põhifondide kasv ühe töötaja kohta

Aastad	Suurtööstuses		Väiketööstuses	
	tuh. rbl.	%	tuh. rbl.	%
1945. a. . .	15,5	100	12,5	100
1946. a. . .	15,8	102	10,8	86,4
1947. a. . .	18,2	117	8,7	70,0

Kuigi meil tööstuses on tootlike põhifondide kasv absoluutsetes arvudes võrdlemisi kiire, kusjuures see suurtööstuses on kiirem kui väiketööstuses, siiski näeme, et ümberarvutatult ühe töötaja kohta ei ole meil põhifondide kasvutempo küllaldane.

Veelgi teravamal kujul avaldub kodanlikult korralt pärandatud tööstuse äärmiselt madal tehnika tase tööstuse elektrifitseerimisel. See nähtub tabelist nr. 41, kus on toodud ühe tööstustöölise kasutada olev elektrienergia hulk kilovatt-tundides.

Tabel nr. 41

Tööstustootlike põhifondide kasv ühe töötaja kohta

	Mõõtühik	1946. a.	1947. a.
Suurtööstuses	kWh	1587,6	1653,0
Väiketööstuses	„	415,9	317,1
Tööstuses üldse	„	1443,2	1452,0

Võrdluseks toome ühe töölise varustamise elektrienergiaga kilovatt-tundides kogu NSV Liidus erinevail ajajärkudel[1]:

Tabel nr. 42

	Mõõtühik	1928. a.	1932. a.	1937. a.
Tööstuses üldse	kWh	1310	2100	4370

Enne kui teha järeldusi tarvitatava elektrienergia hulga kohta, märgime ära seda tõsist fakti, et Eesti NSV tööstuses kasutatav elektrienergia saadakse suurel määral väga väikestest ning kalli kütusega töötavaist elektrijaamadest, mille tulemusel on kasutatava elektrienergia hind suhteliselt väga kallis. Nii näiteks on võimsate hüdroelektrijaamade poolt antava elektrienergia kilovatt-tunni hind väga odav, kuna meil on see vähemalt

1 Prof. Gatovski, op. cit., lk. 95.

kümme korda kallim. On ilmne, et säärane elektrienergia suhteline kallidus tunduvalt raskendab tööstuse majanduslikku tegevust.

Toodud tabelite võrdlusandmetest nähtub, et meie tööstus, sealhulgas ka suurtööstus, on elektrienergiaga varustamise suhtes kogu Nõukogude Liidu tööstusega võrreldes äärmiselt mahajäänud. Meie tööstus on selles suhtes umbes samas olukorras, nagu kogu Nõukogude Liidu tööstus enne stalinlikke viisaastakuid. Kui me aga sealjuures arvestame, et kogu Nõukogude Liidu elektrienergia-toodang 1928. aastal oli vaid 5 miljardit kWh, ning kasvas 1937. aastaks 36,4 miljardi kilovatt-tunnini, ja peab plaani kohaselt 1950. a. ulatuma 82 miljardi kilovatt-tunnini, s. o. peab kasvama rohkem kui 16 korda, siis mõistame, milline hiigeltöö seisab meil ees, et viia meie tööstus elektrienergiaga varustatuse seisukohalt kogu NSV Liidu tööstuse tasemeni.

Kuid seni on meil selles suhtes veel vähe ära tehtud. Tööpinke teenindavate jõumasinate võimsuse juurdekasv on veel väga madal, mida illustreerib alljärgnev tabel:

Tabel nr. 43

Tööpinke teenindavate jõumasinate võimsuse kasv kilovattides (protsentides)

Aastad	Suurtööstuses	Väiketööstuses
1946. a.	100	100
1947. a.	113	115,7

Võrreldes jõumasinate võimsuse juurdekasvu tööstuse üldise kasvuga näeme, et siin on meil tegemist üha laieneva disproportsiooniga. Meie tööstuse energeetiline varustamine on meie rahvamajanduse kõige valusamaks nõelasilmaks.

Sellest aga järgneb, et meie tööstuse juhtkond peab senisest palju süstemaatilisemalt oma tähelepanu koondama käitiste seadeldiste

uuendamisele kui kõige efektiivsemale kapitalimahutuste viisile, mis on ühtlasi aluseks töömahukate protsesside laialdasele mehhaniseerimisele. „Tööprotsesside mehhaniseerimine" aga, nagu ütleb seltsimees Stalin, „on meile selleks uueks ja otsustavaks jõuks, ilma milleta pole võimalik kinni pidada meie tempost ega tootmise uuest mõõtkavast."[1]

Seni takistas seda tehnilise baasi uuendamise protsessi mõningal määral asjaolu, et kogu Nõukogude Liidu masinaehitus ei suutnud esimestel aastatel pärast sõda veel rahuldada neid hiigelvajadusi, mida temale esitas kogu NSV Liidu rahvamajandus, eriti aga okupatsiooni all olnud vabariikide ning oblastite rahvamajandus. On aga selge, et iga aastaga avanevad selleks üha suuremad võimalused.

Eelöelduga osaliselt seletubki asjaolu, et meil on pööratud vähem tähelepanu käitiste seadeldiste uuendamisele kui tööviljakuse tõstmise, tööprotsessi ratsionaliseerimise ja mehhaniseerimise kindlamale tagatisele ning on mindud kergema vastupanu teed: lisatööjõu võtmisega rakendada käiku iga väiksemgi töötuba toodangu suurendamiseks! Seda tendentsi näeme kahest tabelist, millest esimene näitab käitiste arvu kasvu, teine — suur- ja väiketööstuse erikaalu kujunemist tööstuse üldtoodangus.

Tabel nr. 44

Käitiste arvu kasv

	1945. a.	%	1946. a.	%	1947. a.	%
Kokku:	1785	100	2187	122,5	2890	161,9
Sellest:						
suurtööstuses	543	100	538	99	627	115,4
väiketööstuses	1242	100	1649	132,8	2263	182,2

Nagu näeme, on väikekäitiste arv kolme aasta jooksul suurenenud 82,2% võrra, kuna suurtööstuses on kasv vaid 15,4%.

[1] J. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn 1945, lk. 239.

Säärase väikekäitiste arvu suurenemise tulemusel suureneb ka väikekäitiste poolt toodetud tööstustoodang kiiremini kui suurtööstuse toodang, nagu seda näitab alljärgnev tabel (1926./27. a. püsivhindades, protsentides):

Tabel nr. 45

Suur- ja väiketööstuse toodangu kasvu dünaamika (protsentides)

Aastad	Tööstuse üldtoodang	Suurtööstus	Väiketööstus
1945. a.	100	100	100
1946. a.	165,9	164,3	173,8
1947. a.	228,8	220,9	276,0

Näeme, et tööstuse üldtoodangu kasvu juures 2,28 korda on suurtööstuse kasv veidi aeglasem: see kasvab 2,20 korda, kuna väiketööstuses kasv on veidi kiirem — 2,76 korda, mille kohaselt siis ka suur- ja väiketööstuse erikaal tööstuse üldtoodangus kujuneb järgmiselt:

Tabel nr. 46

Suur- ja väiketööstuse toodangu erikaal tööstuse üldtoodangus (protsentides)

1945. aastal	85,7 : 14,3
1946. „	85,0 : 15,0
1947. „	82,8 : 17,2

Sellist suurtööstuse erikaalu pidevat vähenemist tööstuse üldtoodangus ning väiketööstuse toodangu erikaalu samaaegset tõusu tuleb pidada ajutiseks, mööduvaks nähteks, kuna me juba eespool märkisime, et suurtööstuse taastamine ning uute käitiste ehitamine, nende tehnilise baasi moderniseerimine, tehnoloogilise protsessi ratsionaliseerimine, muudab juba tõenäoliselt eelseisvail aastail selle vahekorra suurtööstuse toodangu erikaalu kasuks.

Pole vahest huvituseta küsimus, kas väiketööstuse kasv on kiirem ainult tarbimisvahendeid tootvas tööstuses (grupp B) või näitab ta kiiremat kasvutendentsi ka tootmisvahendeid tootvas tööstusharus (grupp A).

Sellele küsimusele saame vastuse, kui vaatleme tootmis- ja tarbimisvahendeid tootvate tööstusharude, s. o. A- ja B-grupi kasvu dünaamikat suur- ja väiketööstuse toodangus.

Tabel nr. 47

Tootmis- ja tarbimisvahendeid (A- ja B-grupp) tootvate tööstusharude toodangu kasvu dünaamika suur- ja väiketööstuses (protsentides)

Aastad	Suurtööstus		Väiketööstus	
	A-grupp	B-grupp	A-grupp	B-grupp
1945. a.	100	100	100	100
1946. a.	167	160	172,7	152,4
1947. a.	228,7	210,7	340,4	258,8

Toodud tabelist näeme, et tootmisvahendeid toodetakse niihästi suurtööstuses kui ka väiketööstuses. Tootmisvahendite toodangu kasvutempo on nii suur- kui väiketööstuses väga kiire: suurtööstuses kasv 2,28 korda; väiketööstuses on tootmisvahendite toodangu kasv isegi kiirem: sajalt protsendilt 340,4%-ni 1947. aastal.

Ka B-grupi toodangu kasv on nii suur- kui väiketööstuses kiire, väiketööstuses isegi kiirem, tõustes sajalt protsendilt 1945. aastal 258,8%-ni 1947. aastal.

Kokkuvõttes saame suurtööstuse ja väiketööstuse sisemisest struktuuri kujunemisest (tootmisvahendite ning tarbimisvahendite erikaalu kujunemine) järgmise pildi:

Tabel nr. 48

A- ja B-grupi tööstustoodangu erikaalu kujunemine suur- ja väiketööstuse üldtoodangus (protsentides)

Aastad	Suurtööstuses		Väiketööstuses	
	A-grupp	B-grupp	A-grupp	B-grupp
1945. a.	56,5	43,5	21,0	79,0
1946. a.	57,6	42,4	20,8	79,2
1947. a.	58,6	41,4	26,9	73,1

Seega näeme, et suurtööstuses kasvab tootmisvahendeid tootva tööstuse toodangu erikaal kiiremini kui tarbimisvahendeid tootva tööstuse erikaal, mille tulemusel suurtööstuses A-grupi erikaal tõuseb 56,5%-lt 1945. aastal 58,6%-ni 1947. aastal, kuna B-grupi erikaal langeb 1945. aasta 43,5%-lt 41,4%-le. Väiketööstuses me aga ei näe sellist ühtlast kasvutendentsi, vastupidi, tootmisvahendite tootmine teeb seal läbi languse 1946. aastal, võrreldes tarbimisesemete tootmisega, ning 1947. aastal tõuseb järsult tootmisvahendite toodangu erikaal, võrreldes tarbimisvahendite toodanguga.

Vaatlesime suur- ja väiketööstuse vahekorra kujunemist, samuti tootmisvahendite ja tarbimisvahendite toodangu kujunemist suur- ja väiketööstuses, mistõttu pakub erilist huvi küsimus, milline on nii suur- kui väiketööstuse erikaal niihästi tootmisvahendite kui ka tarbimisvahendite toodangus.

Sellele annab vastuse alljärgnev tabel:

Tabel nr. 49

Suur- ja väiketööstuse toodangu erikaal tootmis- ja tarbimisvahendite toodangus (protsentides)

Tootmisvahendite toodang (grupp A)			Tarbimisvahendite toodang (grupp B)		
Aastad	Suurtööstus	Väiketööstus	Aastad	Suurtööstus	Väiketööstus
1945. a.	94,2	5,8	1945. a.	76,6	23,4
1946. a.	94,0	6,0	1946. a.	75,2	24,8
1947. a.	91,6	8,4	1947. a.	72,8	27,2

Tootmisvahendeid toodetakse peamiselt suurtööstuses (91,6%), kuna väiketööstuses toodetakse neid võrdlemisi vähe (8,4%), ehkki, nagu näeme tabelist, väiketööstuses tootmisvahendite toodang näitab väikest, kuid pidevat tõusu. Seevastu on tarbimisvahendite toodangus väiketööstuse erikaal võrdlemisi suur, näidates ühtlasi pidevat kasvu. See toodang oli 1947. aastal 27,2% kogu tarbimisvahendite toodangust. Teiste sõnadega, rohkem kui veerand kõigist tarbimisesemeist toodetakse meil väiketööstuses. See aga tähendab, et just väiketööstus kujutab endast tarbimisesemete tootmise alal teatud tööjõureservi, mida saab efektiivsemalt kasutada selle tööstusharu reorganiseerimisega.

III. TÖÖJÕU, TÖÖTASU JA TÖÖTAJATE HEAOLU KÜSIMUSI TÖÖSTUSES

N. Voznessenski oma raamatus „NSV Liidu sõjamajandus Isamaasõja ajal" märgib ära (lk. 102), et „NSV Liidu sotsialistlikku ühiskonda iseloomustavad töö ja töötasu sotsialistliku organiseerimise põhilised seadused, mis teevad võimatuks inimese ekspluateerimise inimese poolt".

Töö ja töötasu sotsialistliku organiseerimise põhilisteks seadusteks on:

„esiteks, seadus produktide jaotamise kohta töö järgi, sõltuvalt selle töö hulgast ja kvaliteedist, mida kulutavad töölised riiklikes ettevõtteis või talupojad kolhoosides;

teiseks, kui selle järeldus — võrdne tasu võrdse töö eest, mille mõistesse kuulub tööaeg ja kvaliteet;

kolmandaks, erinevus töötasus riiklikes ettevõtteis ja kolhoosides, mille määrab sotsialistliku omanduse vormide erinevus;

neljandaks, seadus töötajate elutaseme tõusu kohta, mis teeb võimatuks tööpuuduse ja vaesuse, seadus reaaltöötasu tõusu kohta riiklikes ettevõtteis ja normipäeva väärtuse tõusu kohta kolhoosides;

viiendaks, töö mehhaniseerimine ja elektrifitseerimine tootmises, rööbiti töölisklassi kasvuga ja tema kultuurilis-tehnilise taseme tõusuga;

kuuendaks, sotsialistlik võistlus, mida ergutatakse plaanide täitmise ja ületamise parimate näitajate eest premeerimise süsteemiga" (N. Voznessenski, op. cit., lk. 102—103).

Selle, seltsimees Voznessenski poolt toodud sotsialistliku töö ning töötasu seaduse alusel vaatlemegi, kuidas on Eesti NSV-s korraldatud sõjajärgse viisaastaku esimestel aastatel tööjõu kasutus, tööjõu arvuline kui ka mihuseline kasv, töötasu maksmise süsteem ja töölisklassi kultuurilis-tehnilise taseme tõus.

1. Tööjõu probleemid

Vaatleme kõigepealt küsimust, kui suur on meie rahvamajanduse sotsialistlikus sektoris töötajate arv, kuidas see arv kasvas ajavahemikul 1945—1948 (I poolaastal) ning kuidas on rahvamajanduse üksikuis harudes töötajate erikaal.

Rahvamajanduse sotsialistlikus sektoris töötajate arvulisest kasvust annab pildi alljärgnev tabel:

Tabel nr. 50

Rahvamajanduse sotsialistlikus sektoris oli töötajaid (protsentides)

1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. I poolaasta
100	129,8	148,1	165,1

See tähendab kõigepealt seda, et antud ajavahemikul on rahvamajanduse sotsialistlikus sektoris töötajate arv kasvanud 65,1% võrra, mis on suureks saavutuseks meie sõjajärgses töös.

Võttes rahvamajanduse sotsialistlikus sektoris vastavail aastail töötajate arvu sada, saame järgnevas tabelis ülevaate töötajate erikaalust rahvamajanduse sotsialistliku sektori eri harudes vastavail aastail (vt. tabel nr. 51, lk. 123).

Nagu juba eespool on märgitud, tuleb kõigepealt silmas pidada, et töötajate arv rahvamajanduse sotsialistlikus sektoris on kasvanud 65,1%, mis näitab mitte ainult seda, et sotsialistliku laieneva taastootmise juures kasvab väga kiiresti ühiskondlik produkt, vaid näitab veel seda, et laieneva taastootmise protsess reprodutseerib ka üha laienevas ulatuses sotsialistlikke tootmis-

Tabel nr. 51

Töötajate erikaal rahvamajanduse sotsialistlikus sektoris[1]

Rahvamajanduse haru	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. I poolaasta
Üldse	100	100	100	100
Tööstus	32,7	32,5	33,2	35,0
Ehitus-montaažitööd	10,5	9,6	9,7	8,7
Haridus	8,0	8,4	8,5	8,6
Riiklikud ja ühiskondlikud asutused	8,1	8,2	7,7	6,8
Kaubandus, varumine, tööstuslik varumine	5,2	5,3	5,5	5,4
Raudteetransport	8,2	6,0	5,4	5,1
Sovhoosid ja abimajapidamised	3,0	4,4	5,0	4,9
Tervishoid	4,3	4,4	4,6	4,5
Autotransport, peale- ja mahalaadimistööd	2,5	4,1	3,6	3,7
Tööndusliike ja invaliidide kooperatiivide liikmed	1,9	2,2	3,0	3,4
Kommunaalmajanduse elamumajandus	4,6	3,4	2,9	2,7
Side	3,2	3,1	2,6	2,8
Ühiskondlik toitlustamine	1,8	2,0	2,1	1,8
Masina-traktorijaamad	1,6	1,6	1,6	1,4
Krediidi- ja kindlustusasutused	1,0	0,9	0,8	0,7
Veetransport	0,8	0,8	0,7	0,6
Muud	4,5	5,3	6,1	7,8

suhteid meie ühiskonnaliikmete vahel. Seejuures tuleb eriti rõhutada, et rahvamajanduse sotsialistlikus sektoris töötajate arvu väga kiire kasvu juures kasvab veelgi kiiremini töötajate arv just tööstuses, mille tulemusel tööstuses töötajate erikaal tõuseb 32,7%-lt 1945. aastal 35%-ni 1948. a. I poolel.

Edasi näeme, et sovhoosides, autotranspordis, kaubanduses,

[1] Ilma kolhoosideta.

tööstuslikus ja invaliidide kooperatsioonis ning hariduse ja tervishoiu alal töötajate erikaal on kasvanud, kuna ehitus- ja montaažitöödel töötajate erikaal on vähenenud, mida tuleb pidada tõsiseks puuduseks. Kuid üldiselt on meil sotsialistlikus sektoris töötavate inimeste arv kasvanud, tööprotsessi on tõmmatud uued kümned tuhanded inimesed, mis annab veelkordselt tunnistust sotsialistliku süsteemi üleolekust kapitalistlikust süsteemist.

Sellega ühenduses pole vahest huvituseta võrdluseks tuua andmeid tööliste arvu kasvu kohta Inglismaal. Andmed on võetud Wales'i ülikooli professori A. Bicham'i artiklist, mis on avaldatud „Britanski Sojuznikus" nr. 38, 19. IX 1948, s. o. ajalehes, keda saab vaevalt kahtlustada Inglismaa tegelikkuse tahtlikus mustamises.

Selles artiklis antakse tööliste arvu kohta andmed üksikute tööstusharude kaupa, vastavalt alljärgnevale tabelile:

Tööjõu arvuline seis (tuhandeis) Inglismaal Tabel nr. 52

Tööstusharu	1939. a. keskel	1948. a. aprill
Söetööstuses	773	764
Teistes kaevandustes	100	74
Kalapüügis	40	35
Tsiviil-ehitustöös	1310	1365
Ehitusmaterjalide tööstuses	567	585
Metallitööstuses	2267	2891
Tekstiilitööstuses	798	670
Valmisriiete tööstuses	1005	830
Toidu- ja maitseainetetööstuses	654	618
Keemiatööstuses	266	338
Kaubanduses	2887	2347
Teenustööd	2225	1142
Riigiaparaadis	1465	2185
Kokku:	14 357	13 844

See on väga paljuütlev tabel! Kui kogu Nõukogude Liidus, sealhulgas ka Eesti NSV-s toimub tormiline ülesehitustöö sotsialistliku plaanimajanduse raamides, kui meil pidevalt kasvab töö-

tajate arv, siis näeme kodanlikus maailmas, antud juhul Inglismaal, olukorda, kus 1948. aastal töötas tööstuses vähem töötajaid kui 1939. aastal. Sealjuures vähenes töötajate arv ka Inglismaa põhitööstusharudes, nagu söetööstuses, kalapüügis, tekstiilitööstuses ja valmisriietetööstuses. Isegi ehitustegevus pole pärast sõda peaaegu suurem, vaatamata sellele, et nii London kui ka mõned teised linnad said sõja ajal õhurünnakute tagajärjel kannatada.

Imperialistliku Inglismaa sisemine mandumisprotsess, tema parasiitlik iseloom ilmneb eriti kujukalt tema tööstuslik-tootva personaali absoluutses arvulises vähenemises, samal ajal kui mittetootval tegevusalal töötajate arv, ja nimelt riigiaparaadis, näitab tõusu — 1,465 milj. inimeselt 2,185 milj. inimeseni ehk rohkem kui 48% võrra!

*

Järgnevalt vaatleme küsimust, millisel määral leiab tööstuses rakendatud tööjõud otstarbekat kasutamist. Teiste sõnadega, püüame anda vastuse küsimusele, kui suur on tööliste erikaal, kes võtavad tööprotsessist osa otseselt tööpingi taga, ning kui palju on tööstuses töötajaid, kes ei loo uusi väärtusi, vaid kes tegelevad teenistujaina, käskjalgadena, tuletõrjujaina, valvureina ja väga paljudel teistel ametialadel. Võib juba ette märkida, et neist viimastest on nii mõnigi kategooria säilinud sõja aja pärandina ning on seni likvideerimata, kuigi ta ei vasta enam sõjajärgseile tingimustele, nagu näiteks osa TVO-sid, abimajandeid jne. On ilmne, et sellel küsimusel on suur tähtsus. Mida vähem on tööstuses neid töötajaid, kes pole seotud otsese tööprotsessiga, seda parem, sest siis on seda suurem nende töötajate arv, kes loovad uut ühiskondlikku produkti, uusi väärtusi.

Järgnevas tabelis vaatleme töötajate arvu liikumist tööstuses, kusjuures eraldame tööstuslik-tootva personaali. Viimase all mõeldakse arvestuses põhi-, abi- ja kõrvalettevõtete personaali, remondi- ja ehitustöölisi, tulekaitset ning valvet, tehase juhatuse töötajaid kõigi tema büroode ning osakondadega, kaasa arvatud turustuses ja varustuses töötajad, montaažitöötajad, kes teosta-

vad töid tellijate juures, pesumajade töötajad, kes pesevad erirõivastust, käitiste juures olevate laboratooriumide ja katseasutuste töötajaid jne. Töötajate hulka on arvatud ka mittetoodangulise iseloomuga organisatsioonide töötajad, kelle all mõistetakse transpordi alal töötajaid tööstuses, ettevõtte summadest tasutavat arstlikku-ambulatoorset personaali, lastesõimede teenistujaid, saunade, pesumajade ja elamufondi töötajaid, kui need kuuluvad tööstuskäitistele, õppeasutuste personaal, kes tegeleb käitise personaali õpetamisega ning lõpuks uurimis- ja katseasutuste personaal, niivõrd kui nad on finantseeritavad käitise summadest.

Tabel nr. 53

Töötajate arvu liikumine tööstuses

(Seisuga vastava aasta detsembri viimasel kuupäeval)

Aastad	Kasvu %	Neist		
		Tööstuslik-tootev personaal Kasvu %	Töölisi Kasvu %	Teisi Kasvu %
1945. a.	100	100	100	100
1946. a.	123,9	133,1	138,5	101,8
1947. a.	151,8	168,9	186,2	99,9

Nagu näeme toimub kolme aasta jooksul suur tõus tööstuses töötajate üldarvus ja nimelt — 51,8%. Iseloomulik on sealjuures see, et tööstuslik-tootva personaali ning eriti tööliste arv näitab veelgi kiiremat kasvu: kui töötajate arvuline kasv on 51,8%, siis tööstuslik-tootev personaal kasvab 68,9% ja tööliste arv — 86,2%. Selle tulemusel otsese tööprotsessiga mittetegelevate — „teiste" — arv väheneb mitte ainult suhteliselt, vaid ka absoluutsetes arvudes.

Seega võime üldsuuna kohta anda järgmise iseloomustuse: tööstuses toimub uute töötajate suunamine põhilisse tööprotsessi, s. o. tööpingi juurde.

Vaatleme nüüd järgnevalt, milline on naiste osatähtsus nii tööstuses töötajate hulgas kui ka tööliste üldarvus. Sellele annab vastuse alljärgnev tabel:

Tabel nr. 54

Naiste erikaal tööstuses töötajate üldarvus

Aastad	Naistöötajate arvu kasv %%-des	Naiste % töötajate üldarvust tööstuses
1945. a.	100	38,9
1946. a.	118	37,0
1947. a.	129,2	33,1

1945.—1947. aastail kasvab naistöötajate arv tööstuses kiiresti: 29,2% võrra. Kuna aga samal ajal töötajate üldarv tööstuses kasvab veelgi kiiremini, siis naistöötajate erikaal töötajate üldarvus väheneb. See vähenemine on pidev: 38,9%-lt 1945. aastal 37%-le 1946. aastal ja 33,1%-le 1947. aastal. See seletub neil aastail läbiviidud demobilisatsiooniga. Sõjaväest tulnud mehed suunduvad tööstusesse, tõstes seega meeste erikaalu, mis vastavalt vähendab naiste erikaalu, kuigi, nagu märgitud, naiste arv tööstuses pidevalt kasvab. Võrdluseks märgime, et kogu Nõukogude Liidus oli naistöötajate erikaal tööstuses tööliste ja teenistujate hulgas 1940. aastal 41% (N. Voznessenski, op. cit., lk. 104).

Sealjuures väärib allakriipsutamist, et eriti kiiresti kasvab naiste juurdevool tööstuse põhialasse, tööpingi juurde, ületades tunduvalt naistöötajate üldise kasvuprotsendi tööstuses. Seda näeme alljärgnevast tabelist:

Tabel nr. 55

Naistööliste erikaal tööliste üldarvus tööstuses

Aastad	Naistööliste arvu liikumine %%-des	Naistööliste erikaal tööliste üldarvus %%-des
1945. a.	100	37,0
1946. a.	115,3	30,8
1947. a.	153,1	30,4

Naistöölised moodustavad meil ligemale ühe kolmandiku kõigist töölistest tööstuses ning kuni 68% kõigist tööstuses töötavaist naistöötajaist. Eriti kiiret naistööliste arvu kasvu näeme 1945.—1947. a., kus tõus on 53,1%. Kuna aga samal ajavahemikul tööliste üldarv kasvab veelgi kiiremini (sajalt protsendilt 186,2%-ni), siis naistööliste erikaal tööstustööliste seas langeb 37%-lt 1945. aastal 30,4%-le 1947. aastal.

Naistööliste erikaalu langust tööstustööliste seas seletab osaliselt ka asjaolu, et kaugeltki mitte kõik käitiste juhid ei mõista, et on vaja luua vastavad olustikutingimused selleks, et naised tuleksid tööle tööstusesse, et on vaja esijoones abistada naisi kvalifikatsiooni omandamisel ja kutseoskuse tõstmisel, teiselt poolt aga, tuleb lastesõimede, lasteaedade jne. loomisega anda emadele võimalus osa võtta tootvast tööst.

Lõpuks peab märkima, et tööndusliikes artellides naiste erikaal näitab pidevat langust. Kui see 1945. a. oli 71,3%, siis järgneval kahel aastal juba vastavalt ainult 47,3% ning 42,2%. 1946. aastal toimub naiste vähenemine artellides ka absoluutsetes arvudes, kes nähtavasti osaliselt siirdusid riiklikku tööstusse. 1947. aasta näitab väikest kasvu absoluutsetes arvudes, kuid erikaalu vähenemist.

Pole huvituseta vaadelda, kuidas meil jagunevad töötajad tööstuses, milline on tööliste, õpilaste, insener-tehnilise personaali, teenistujate, tuletõrjujate jt. erikaal, ning kuidas see erikaal muutub käesoleva viisaastaku täitmise käigus. Vastuse sellele küsimusele saamegi järgnevast tabelist (vt. tabel nr. 56, lk. 129).

Antud tabel kajastab olukorda otseselt käitises. Kuna me eespool juba vaatlesime tööliste ja teenistujate ning tööliste ja töötajate vahekorda vastavate aastate keskmiste arvude põhjal, siis väärib siin esiletõstmist teenistujate suhteline tõus 1948. aastal, võrreldes 1947. aastaga, samuti tõus tuletõrje koosseisude alal. Seda tuleb kahtlemata lugeda negatiivseks nähteks, eriti pärast keskvalitsuse poolt antud juhendeid tuletõrjeteenistuse ümberkorraldamise kohta, mille eesmärgiks on vähendada palga-

Tabel nr. 56

Töötajate jagunemine tööstuses (seisuga 1. aprillil, protsentides)

Töötajate liigid	1946. a.	1947. a.	1948. a.
Töölisi	71,7	67,0	69,1
Õpilasi	2,1	1,9	2,1
Insener-tehniline personaal	6,3	6,4	7,5
Teenistujaid	6,4	5,7	6,3
Nooremteenistujaid	2,0	2,0	1,5
Tuletõrje	1,6	1,4	2,0
Teisi	9,9	15,6	11,5

liste tuletõrjujate arvu ning suurendada vabatahtlike tuletõrjujate osatähtsust. Seda keskvalitsuse juhendit pole meie käitiste juhtkonnad täitnud. Samuti äratab tähelepanu, et käitises on veel liiga palju „teisi", ning, mis veelgi halvem, nende arv 1947. aastal tõusis väga järsult, ligemale 50% võrra. 1948. aastal teostatud vähendamine ei olnud kaugeltki piisav, mille tulemusel selle grupi arv ka absoluutsetes arvudes on tunduvalt suurem kui 1946. aastal. On tarvis dešifreerida see mõiste „teised", seda peavad tegema meie ministeeriumide ja peavalitsuste juhtkonnad, kes on kohustatud sellest grupist välja rookima kõik liigse. Insener-tehnilise personaali arv näitab pidevat kasvu nii absoluutsetes arvudes kui ka erikaalus, kusjuures see tõus tõenäoliselt ka jätkub. Siinjuures tuleb ainult rõhutada, et meil on vajalik mitte ainult arvuliselt suurendada oma insener-tehnilist personaali, vaid veel rohkem on tarvis tõsta tema kvalifikatsiooni, on tarvis suunata kutseoskusega insener-tehnilist personaali tootvale tööle. Ent just siin me sageli näeme inseneride ja tehnikute kohtadel inimesi, kel ei ole selleks teoreetilisi ega praktilisi eeldusi. Lõpuks tuleb ära märkida, et õpilaste kasvu tööstuses ei ole. Nende erikaal oli 1946. aastal 2,1% ning selliseks on see jäänud ka 1948. aastal, kusjuures eelmise aastaga võrreldes õpilaste arv suurenes 1948. aastal ainult 83 inimese võrra. Seda tuleb ilmselt lugeda väheseks, eriti, kui silmas pidada, et kohalik tööstus ei saa uut juurdekasvu Riiklike Tööjõureservide süsteemilt.

Vaatleme nüüd tööjõu kasutamise küsimust tööliste ja teenistujate suhete kujunemise seisukohalt üksikutes süsteemides. Seejuures grupeerime ühte rühma liiduvabariiklike ning vabariiklike ministeeriumide alluvusega organisatsioonid ning ettevõtted, kelle kõik teenistujad on võetud arvesse, ning teise rühma — liidulise alluvusega ministeeriumide organisatsioonid ning ettevõtted, kelle keskasutuse teenistujaid me muidugi ei arvesta. Saame alljärgneva tabeli:

Tabel nr. 57

Teenistujate erikaalu kujunemine töötajate üldarvust (protsentides)

Organisatsioonid	1945. a.	1946. a.	1947. a.
Liidulise alluvusega organisatsioonid ja ettevõtted:			
Kombinaat „Eesti Põlevkivi"	3,4	1,2	1,4
Trust „Eesti Põlevkivi Ehitus" . . .	—	5,0	2,8
Kergetööstuse Ministeeriumi ettevõte „Kreenholm"	10,0	5,7	4,3
ENSV Riiklik Merelaevandus	9,2	4,4	5,1
„Eesti Energia"	21,2	10,4	5,8
Vedelkütteainete ja Gaasitööstuse Peavalitsuse käitised	10,0	7,1	6,6
Balti Ehituse Valitsus	—	5,3	6,6
Elektritööstuse Ministeeriumi ettevõte „Volta"	10,3	12,1	7,1
Teedeministeeriumi Eesti NSV Raudteede Valitsus	7,8	8,0	7,9
Tervishoiuministeerium (EFT) . . .	—	16,7	14,4
Liiduvabariikliku ja vabariikliku alluvusega organisatsioonid ja ettevõtted:			
ETKVL	5,1	7,2	4,6
Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium	8,3	5,8	5,2

Organisatsioonid	1945. a.	1946. a.	1947. a.
Siseministeeriumi vabariiklikud töökojad	6,9	5,1	6,4
Polügraafiatööstuse Peavalitsus	11,4	8,5	7,0
Kaubandusministeerium	10,4	8,1	7,1
Kohaliku Tööstuse Ministeerium	9,97	9,0	7,3
Kunstide Valitsus	—	7,4	7,6
Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium	7,8	9,5	8,2
Kommunaalmajanduse Ministeerium	8,8	9,0	8,4
Metsa- ja Paberitööstuse Ministeerium	7,4	7,3	8,5
Põllumajandusministeerium	9,6	13,1	8,6
Kalatööstuse Ministeerium	14,5	14,1	9,1
Sovhooside Ministeerium	9,6	6,6	9,4
Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsus	14,5	12,7	10,2
Toiduainetetööstuse Ministeerium	11,3	12,1	12,0
Autotranspordi Peavalitsus	7,9	14,3	13,1
Tööndusliike Kooperatiivide Peavalits.	12,9	10,4	11,6
Tervishoiuministeerium	19,6	20,0	18,9
Põllumajanduskooperatsioon	24,6	23,7	20,5
Muud	13,5	23,0	14,9
Keskmine:	9,98	8,9	8,0

Kõigepealt näeme, et teenistujate arv absoluutsetes arvudes 1946. aastal eelmise aastaga võrreldes tõusis, ning 1947. a. langes, kuid jääb siiski kõrgemaks kui see oli 1945. aastal. Kui aga võrrelda teenistujate arvu suurenemist tööliste arvu suure tõusuga, siis ilmneb selgesti teenistujate erikaalu üldise languse tendents, ja nimelt 9,98-lt protsendilt 1945. a. 8,9-le protsendile 1946. aastal, ning 8-le protsendile 1947. aastal. Seega üldine languse tendents on olemas. Kuid see languse tendents ei ole omane kõigile süsteemidele, pilt on siin väga kirju, kusjuures kõikuvus on 21,3%-lt Toiduainetetööstuse Ministeeriumi süsteemi kuuluvas Liha- ja Piimatööstuse Peavalitsuses 1,4 protsendini Söetööstuse Ministeeriumile alluvas kombinaadis „Eesti

Põlevkivi". Vabariikliku keskmise teenistujate protsendi ületavad järgmised ministeeriumid ja peavalitsused: Toiduainetetööstuse Ministeerium, eriti tema Liha- ja Piimatööstuse ning Maitseainetetööstuse Peavalitsus, Põllumajanduskooperatsioon, Tervishoiu Ministeerium, Meditsiinilise Tööstuse Ministeerium, Autotranspordi Peavalitsus, Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsus ning Kalatööstuse ja Metsatööstuse Ministeeriumi käitised, kuna eriti väike on teenistujate erikaal kombinaadis „Eesti Põlevkivi", trustis „Eesti Põlevkivi Ehitus" ning Tarbijate Kooperatiivide Keskliidu, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi, „Eesti Energia" ja Merelaevanduse süsteemides.

Nagu toodud loetelu näitab, on teenistujate arv väga tunduvalt alla vabariiklikku keskmist neis valitsustes ning trustides, kes alluvad liidulistele ministeeriumidele, kelle keskvalitsuse teenistujaid siin ei arvestata. Seega pole nad võrreldavad liiduvabariiklikku ning vabariiklikku süsteemi kuuluvate ministeeriumide ning asutustega, kelle kõik teenistujad on võetud arvesse.

Ent ometi näitab eriti „Eesti Energia" teenistujate erikaalu vähenemine 21,2%-lt 1945. aastal 5,8%-le 1947. aastal, et ka neis süsteemides liialdatakse teenistujate suure arvuga, mida on võimalik valuta kärpida nagu seda „Eesti Energia" ka tegi.

Silmatorkavalt suur on Toiduainetetööstuse Ministeeriumis teenistujate arv, eriti aga Liha- ja Piimatööstuse ja Maitseainetetööstuse Peavalitsuses. Tõsi: Toiduainetetööstuse Ministeeriumi käitistel on see omapära, et nende teenistujad täidavad ka turustamise ülesandeid. Nii turustatakse leivatööstuses kogu toodang ühes jaekaubandusvõrku toimetamisega ettevõtete endi poolt. Seetõttu on näiteks Jahu- ja Leivatööstuse Trusti ettevõtteis töötavast 243 teenistujast ⅓ rakendatud turustamise ülesannete täitmisele. Samuti teostatakse lihatööstustes hulgimüüki asutustele ja ettevõtetele otse lihakombinaatidest, nii on see ka piimatööstustes ja õlle- ning karastusjookide käitistes. Kuid vaatamata kõigele sellele pole ministeerium kasutanud kõiki tema käes olnud vahendeid, et paljudes oma pisikäitistes vähendada teenistujate arvu. See viimane asjaolu on eriti tähtis.

Milline tähtsus on käitiste suurusel teenistujate arvule selles ministeeriumis, aga ka mitte ainult selles ministeeriumis, näitab alljärgnev tabel, kus ministeeriumile alluvad ettevõtted on grupeeritud vastavalt tööliste arvule:

Tabel nr. 58

Tootev-tööliste arv ettevõttes	Ettevõtete arv kokku	Tootevtööl. arv kokku	Teenistujate arv kokku	Teenistujate % tootev-tööliste arvust
1— 25	17	275	68	24,7
26— 50	16	592	98	16,6
51—100	19	1301	201	15,4
101—200	8	1131	129	11,4
üle 200	6	2247	170	7,5
Kokku:	66	5546	666	12,0

See on väga ilmekas tabel. Ta kõneleb sellest, et kui näiteks ministeeriumi suurimas ettevõttes — kompvekivabrikus „Kalev" — on teenistujate protsent 3,5 tootevtööliste üldarvust, siis 17 ettevõttes, kus tootevtöölisi on kuni 25 inimest, on see koguni 24,7% tootevtööliste arvust.

Ka põllumajanduskooperatsioon, omades suure arvu väikekäitisi piima vastuvõtupunktide ja meiereide näol, pole kaugeltki kasutanud kõiki võimalusi teenistujate erikaalu vähendamiseks. Et see on aga ka väikekäitiste juures võimalik, näitab Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi praktika, kus teenistujate protsent on viidud alla vabariiklikku keskmist — 7,3%-le.

Täiesti ebarahuldav on ka Tervishoiu Ministeeriumi käitiste teenistujate arvu vähendamine, sest see süsteem suurendas 1946. aastal oma teenistujate protsenti, ning järgmisel aastal asetleidnud vähendamine ei ole nimetamisväärne.

Ka Autotranspordi Peavalitsuse tööd tuleb teenistujate vähendamise osas lugeda ebarahuldavaks, sest seal tõusis teenistujate protsent 1946. aastal 14,3-ni, võrreldes 7,9%-ga eelmisel aastal, ning langes 1947. aastal vaid 13,1%-le. See on ebaterve nähe, sest Autotranspordi Peavalitsus on 1945. aastaga võrreldes oma

masinate parki tunduvalt suurendanud, millega suhteliselt peab kaasnema ka teenistujate arvu vähenemine.

Ka Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsuses on teenistujate protsent lubamatult kõrge, arvestades tema käitiste väikest arvu ning suurust.

Eriti tuleb vaadelda tööliste ja teenistujate vahekorda kooperatiivses sektoris, mida meil on teatavasti nelja liiki: tööndusliku kooperatsiooni artellid, invaliidide kooperatsiooni artellid, tarbijate kooperatiivid ja põllumajandusliku ühistegevuse ühistud. Selle sotsialistliku sektori omapära seisab selles, et seal on peale artelli- ja ühistute liikmete tootvasse tegevusse rakendatud ka tasulised tööjõud, kes ei ole artellide, ühistute või kooperatiivide liikmed.

Tööliste ja teenistujate vahekorra, samuti artelliliikmete ja palgatööliste arvulise vahekorra kohta saame ülevaate alljärgnevast tabelist:

Tabel nr. 59

Tööliste ja teenistujate arvuline vahekord kooperatiivses sektoris

Kooperatsiooni liik	1945. a. keskmine arv				1946. a. keskmine arv				1947. a. keskmine arv			
	Töölised	Teenistujad	Teenistujate %	Palgaliste %	Töölised	Teenistujad	Teenistujate %	Palgaliste %	Töölised	Teenistujad	Teenistujate %	Palgaliste %
Tööndusliku kooperatiivid:	2187	323	12,9	11,0	3164	366	10,4	13,8	4040	532	11,6	15,3
artelliliikmeid	1987	247	—	—	2750	294	—	—	3520	352	—	—
palgalisi	200	76	—	—	414	72	—	—	520	180	—	—
Invaliidide kooperatsioon:	—	—	—	—	468	96	20,5	9,7	565	67	11,9	17,5
artelliliikmeid	—	—	—	—	446	63	—	—	514	7	—	—
palgalisi	—	—	—	—	22	33	—	—	51	60	—	—
Tarbijate kooperatsioonis palgalisi	1690	90	5,1	—	1943	151	7,2	—	2787	133	4,6	—
Põllumajanduslikus ühistegevuses palgalisi	404	132	24,6	—	898	279	23,7	—	1050	270	20,5	—

Kooperatiivses sektoris on tööliste ja teenistujate arvuline vahekord õige ainult tarbijate kooperatsiooni süsteemis, ja seda eriti 1947. aastal, kus teenistujate protsent on alla viidud 4,6-le, kuna see 1945. a. oli 5,1. Kõigis teistes süsteemides on see ebanormaalselt suur. Kui me tööndusliku kooperatsioonide artellides summeerime tööliste ja teenistujate arvu vastavalt artelliliikmete ja palgaliste osas, ka siis näeme, et teenistujate protsent on 1946. a. 10,4, 1947. a. 11,6, kuna 1948. aastal tõuseb see oodatavalt 13,7%-ni.

Eriti halb oli tööjõu kasutamise koefitsient järgmistes tööndusliitudes, nagu seda näitab alljärgnev tabel: Tabel nr. 60

Tööjõu kasutamine tööndusliitudes 1947. aastal

Tööndusliidud	Töötajate üldarv	Töölisi	Teenistujaid	%	Kaubandusala personaal	%	Õpilasi
1. Toiduainete ja Kalatööndu se Liit	668	289	103	15,4	270	40,4	6
2. Tartu Tööndusliit . . .	628	448	116	18,5	21	3,3	43
3. Metalli- ja Keemiatööndu se Liit	1107	879	191	17,3	17	1,5	20
4. Tallinna Tööndusliit . .	393	308	68	17,3	12	3,0	5
5. Metsatööndu se Liit . . .	1063	876	149	14,0	14	1,3	24

Eriti lubamatu on olukord Toiduainete ja Kalatööndu se Liidus, kus 40,4% töötajate koguarvust tegeleb kaubandusega! Sealjuures on iseloomulik, et just selles Toiduainete- ja Kalatööndu se Liidus kasvab väga kiiresti artellide arv. Kui 1946. aastal oli selles liidus 10 artelli, siis 1947. aastal juba 34. See tähendab, et sellesse liitu tõmbab juurde uusi liikmeid mitte tootev töö, vaid kaubanduslik tegevus, mis nõrga kontrolli tõttu teatavasti sageli muutub spekulatsiooniks.

Kõik see kõneleb sellest, et Tööndusliku Kooperatiivide Peavalitsus ei ole täitnud keskvalitsuse juhendit teenistujate arvu süstemaatilise alandamise kohta artellides.

Invaliidide kooperatsioonis (sama meetodi järgi) oli 1946. a. teenistujate keskmine protsent 20,5, mida alandati 1947. aastal 11,9%-le, kusjuures äratab tähelepanu, et Invaliidide kooperatsioon on peaaegu likvideerinud teenistujad oma liikmete hulgast. Nii oli 1946. aastal 63 artelli liiget teenistujaina tööl, kuna 1947. aastal see arv langes 7-le. Samal ajal aga tõusis järsult võõraste palgatööliste kasutamine teenistujaina — 33%-lt 1946. aastal 60%-ni 1947. aastal.

Põllumajanduslikus kooperatsioonis on teenistujate protsent eriti suur ning languse tendents väga nõrk. Nii oli teenistujate erikaal 1945. aastal 24,6 ja langes 1947. aastal kõigest 20,5-le.

Sotsialistlik tootmine toimub kindla plaani alusel. Nõukogude ühiskond jaotab plaanikindlalt mitte ainult iga aasta loodud ühiskondlikku produkti vastavalt laieneva sotsialistliku taastootmise nõuetele, vaid jaotab ning suunab plaanikindlalt taastootmise protsessi ka tööjõudu. Üheks selliseks uue tööjõu kasvatamise taimelavaks ning organiseeritud töölesuunamise kanaliks on Riiklik Tööjõureservide Ministeerium, kelle süsteemis meie noored sotsialismi ning kommunismi ehitajad saavad mitte ainult üldhariduse, vaid ka kutseoskuse. Kui kodanlikul ajal pidi noorsugu kutseoskuse omandamiseks aastaid tasuta teenima kapitaliste, siis nõukogude kord mitte ainult kindlustab noortele riigi kulul täieliku ülalpidamise kutseoskuse omandamisel, vaid võimaldab neil saada ka esimesest päevast peale tasu tehtud töö eest. Tööjõureservide süsteemi kuuluv nõukogude noorsugu tegi hiiglasuure töö Suure Isamaasõja rasketel päevadel, aidates üles ehitada sõjapiirkonnast tagalasse evakueeritud käitisi ning muutus suureks jõuks tagalas töötavais käitistes, vabrikuis ning tehastes. Ka nüüd, sõjajärgses hiigelsuures ülesehitustöös on tööjõureservide süsteemi kuuluvad miljonid noored välja õpetatud oskustöölisteks, ning juba oma õppimise ajal on nad aidanud tunduvalt kaasa ülesehitustööde teostamisel. Nagu teada, valmistatakse selle süsteemi kaheaastase õppeajaga tööstuskoolides ette kõrgema kvalifikatsiooniga töölisi ning lühema õppeajaga vabrikukoolides väiksema kvalifikatsiooniga töölisi, keda kiiremini suunatakse

tööstusesse. Nii ühe kui ka teise süsteemi lõpetajail on kõik teed avatud edasiõppimiseks.

Ka Eesti NSV-s on tööjõureservide koolide lõpetajaid — mitu tuhat noort — suunatud rahvamajandusse loovale tööle.

ENSV Tööjõureservide tööstuskoolid on noorsoo poolt eriti hinnatud. Iga-aastased vastuvõtud neisse on tunduvalt väiksemad kui sisseastuda soovijate arv. Siin on veel suureks piduriks ruumide puudus, mida majanduslike organisatsioonide juhatajad nõrgalt selleks otstarbeks ette valmistavad. Edasilükkamatuks ülesandeks on siin just ruumide küsimuse lahendamine. Meie ülesanne seisab just tööstuskoolide erikaalu tõstmises, sest nende lõpetajad omavad üsna tõhusa kutseoskuse.

Vabrikukoolid ei olnud noorsoo silmis säärases lugupidamises nagu tööstuskoolid, ja seda eriti 1946. ja 1947. a., kuna vabrikukoolide lõpetajad ei omandanud küllalt kõrget kutseoskust, kusjuures olustikutingimused neis koolides, ning eriti põlevkivibasseini ja Balti Ehitusvalitsuse koolides ei seisnud nõutaval tasemel. Olukord paranes siin tunduvalt 1948. aastal pärast energilist surveavaldamist majandusmeestele. See loob tingimusi vabrikukoolide täie koormusega töötamiseks, mis on tingimata tarvilik, eriti põlevkivibasseinis mäetööliste kaadri loomiseks. Pole kahtlust, et kui neid soodustusi, mis on kehtestatud mäetöölistele, propageeritakse noorsoo hulgas, ning kui nad ise näevad kaasaegse suurtööstuse tekkimist põlevkivibasseinis, siis tõuseb juba kõige lähemal ajal järsult juurdevool neisse vabrikukoolidesse.

2. Töötasu küsimusi ENSV tööstuses

Sotsialistliku ühiskonna poolt aasta jooksul loodud ühiskondlik tööprodukt jagatakse ühiskonna poolt plaanikindlalt sotsialistliku tootmise laiendamiseks, vajalike reservide loomiseks ning tarbimisfondiks. Sotsialistlikus ühiskonnas valitseb tarbimisfondi jaotamisel põhimõte, et iga töötaja saab tasu vastavalt tehtud töö

hulgale ning kvaliteedile. Alles kommunismi kõrgemas faasis, kus ühiskonna tootmisjõud on küllalt arenenud ja võimsad, et luua nii tootmis- kui tarbimisvahendite küllus, ja kui inimesed on täielikult omandanud kommunistliku moraali, jaotatakse tarbimisfond põhimõttel — igale tema vajaduste järgi, igalt tema võimete järgi. Kuid praegu kehtib meil veel sotsialistlik jaotusprintsiip — igaühele tehtud töö järgi. Selle jaotusprintsiibi elluviimisel on kõige otstarbekamaks tasumaksmise vormiks tasumaksmine tehtud töö eest tükitöö alusel, millega on kindlustatud sellele töötajale, kes on teinud suurema hulga ning paremat tööd, ka parem tasu. See tasumaksmise viis ergutab töötajaid paremale tööle ja nad annavad seega ühiskonnale suurema hulga ning parema kvaliteediga toodangut. Seega ühtuvad siin iga üksiku töötaja ning kogu ühiskonna huvid. Kogu ühiskonna ja iga töötaja jõupingutused on suunatud tootmise suurendamisele, sest ainult sotsialistlikus ühiskonnas on kadunud vastuolu tootmise ühiskondliku iseloomu ning tööprodukti omandamise erakapitalistliku iseloomu vahel, mis on aluseks kapitalistlikule ühiskonnale omaste ületootmiskriiside tekkimisele. Alles sotsialistlikus ühiskonnas on kindlustatud kriisideta pidev tootmise laiendamine, sest siin töötajad ei karda, et tööviljakuse tõstmine nende poolt ja tootmise laiendamine võib viia üleproduktsioonini, kriisini, tööpuuduseni. Vastupidi, tööviljakuse pidev tõstmine, sotsialistliku taastootmise pidev laiendamine on aluseks sotsialistliku rahvamajanduse kiirele tõusule, töötajate elutaseme pidevale paranemisele, s. o. ka tarbimisfondi pidevale tõusule. Seepärast on sotsialistliku jaotusprintsiibi — tasu vastavalt tehtud tööle — süstemaatiline rakendamine tükitöö kaudu ning selle töötasuvormi süvendamine tasu progressiivse tõstmisega vastavalt tööviljakuse veel suuremale tõusule äärmiselt tähtis sotsialistliku ühiskonna edasise kasvu seisukohalt.

Kuidas siis rakendatakse meil tööstuslik-tootva personaali hulgas tükitöösüsteemi? Materjali puudumisel saame vaadelda olukorda mitte dünaamiliselt, vaid ainult seisuga 1. maiks 1948. Järgnev tabel näitab meile, kui suur protsent tööstuslik-tootva

personaali töölistest on hõlmatud tükitöösüsteemiga, sellest eraldi lihtsa ja progressiivsega, ning milline protsent on hõlmatud ajatöösüsteemiga, sellest lihtsa ning premiaalsüsteemiga.

Tabel nr. 61

Tööstuslik-tootva personaali töölised saavad seisuga 1. maiks 1948 töötasu (protsentides)

Tööstusharude nimetused	Tükitöö alusel	Sellest progressiivselt	Ajatöö alusel	Sellest premiaalselt
1	2	3	4	5
Elektrijaamades	45,5	34,2	54,5	77,6
Turbatööstuses	90,3	63,6	9,7	—
Põlevkivi- ja muudes kütteainete tööstustes .	63,6	62,6	36,4	35,8
Metsa ülestöötamine ja parvetus	95,4	65,4	4,6	3,6
Muude kütteainete ümbertöötamine	77,5	44,0	22,5	37,7
Keemiatööstuses . . .	71,1	—	18,9	—
Tsementitööstuses . . .	74,8	30,4	25,2	—
Muudes ehitusmaterjalide tööstusharudes . . .	89,5	42,6	10,5	—
Klaasitööstuses	86,3	50,6	13,7	20,9
Portselani- ja fajansitööstuses	95,7	—	4,3	—
Masinaehituses	83,9	1,0	16,1	34,7
Metallitöötluses . . .	93,3	2,7	6,7	—
Iseseisvais remonditehastes ja töökodades . .	88,6	26,3	11,4	14,8
Kummitööstuses	88,5	41,1	11,5	7,4
Metsasaagimine ja vineer	74,9	48,7	25,1	5,7
Mööblitööstuses	75,9	5,2	24,1	17,6
Mujal puutöötlemises . .	88,5	41,0	11,5	—
Tuletikutööstuses . . .	86,5	100	13,5	39,7
Paberitööstuses	80,3	64,9	19,7	32,7
Tekstiilitööstuses . . .	84,1	49,6	15,9	84,1
Õmblustööstuses . . .	89,9	—	10,1	100

1	2	3	4	5
Naha- ja karusnahatööstuses	85,9	4,2	14,1	100
Rasvainete, seebi- ja parfümeeriatööstuses	91,1	—	8,9	100
Lihatööstuses	60,5	7,5	39,5	100
Leivaküpsetuses	80,6	75,3	19,4	62,4
Kondiitritööstuses	89,1	75,7	10,9	83,5
Konservitööstuses	73,8	—	26,2	100
Tubakatööstuses	86,1	67,6	13,9	100
Muud toiduainete tööstusharud	67,1	8,2	32,9	99,4
Muud tööstusharud	69,1	4,4	30,9	96,4
Jaotamata	79,7	0,9	20,3	100
Kokku tööstusettevõtetes	79,8	34,9	20,2	81,0
Sealhulgas põhitsehhides	81,4	30,8	18,6	80,5
Ehitus- ja montaažitöödel	94,2	18,2	5,8	87,3
Muudes ehituse abitööstustes	75,0	8,8	25,0	96,3
Kokku ehitustes	87,7	15,4	12,3	93,5
Mitmesuguse alluvusega sovhoosides	87,6	18,4	12,4	77,6
Masina-traktorijaamades	79,6	10,2	20,4	100,0

Toodud kokkuvõttest näeme, et meie tööstusettevõtteis on tükitöö rakendamine üldiselt rahuldaval tasemel. Tükitööga hõlmatud tööliste keskmine protsent on 79,8, millest 34,9% on hõlmatud progressiivse tükitöösüsteemiga. Ka ülejäänud 20,2% tööstuslik-tootva personaali töölistest, kes töötavad ajatöötasu alusel, on 81%-liselt hõlmatud premiaaltasusüsteemiga. Kuid siinjuures äratab tähelepanu üks asjaolu, ja nimelt: tükitöötasu rakendamisel kasutatakse progressiivsüsteemi nõrgalt käitiste põhitsehhides — 30,8%, kuna see tööstusettevõtteis on keskmiselt 34,9%. Teiste sõnadega, progressiivsüsteemi rakendamine on kohati meie tööstusettevõtete juhtkonna käes kujunenud mitte tootmise põhitegevuse ergutamiseks, vaid teatava lisatasu maksmise abinõuks abitöölistele, kes teatavasti saavad tavaliselt madalamat palka. Meil on tegemist siin ebaterve nähtega, kus

vähekvalifitseeritud töölisele makstakse kõrge kvalifikatsiooniga töölise töötasu selleks, et neile töödele töölisi juurde hankida. See töötasude nivelleerimise püüd osa meie tööstusettevõtete juhtide poolt on meie partei ja nõukogude valitsuse poolt taunitud ning meie peame selle kõige kiiremas korras kõrvale heitma.

Muidugi on selge, et väiksema töötasuga abitöid, eriti transporditöid, peale- ja mahalaadimistöid jne., on samuti tarvis teha nagu põhitöid. Kuid tööjõu puudus neil tööaladel tuleb likvideerida mitte töötasu kunstliku tõstmise teel, vaid nende tööde mehhaniseerimisega. Ometi näeme peaaegu igas käitises, et just sisetranspordi ja peale- ning mahalaadimistööde mehhaniseerimisele ei pöörata tõsist tähelepanu.

Alla vabariiklikku keskmist rakendatakse tükitööd elektrijaamades, põlevkivi- ja muude kütteainete tööstustes, keemiatööstuses, tsementitööstuses, saeveskites ja vineeritööstuses, mööblitööstuses, lihatööstuses, konservitööstuses ja masina-traktorijaamades. Juba toodud tööstusharude loetelu näitab, et siin tükitöösüsteemi alla-keskmine rakendus on tingitud mitte nende tööstusharude iseloomust, vaid tükitöösüsteemi nõrgast rakendamisest, teiste sõnadega, et vastavate tööstusalade juhtkonnal tuleb seda tööd parandada.

Teiselt poolt äratab tähelepanu, et ka reas ajatöö alusel töötavais tööstusharudes, nagu õmblustööstuses, naha- ja karusnahatööstuses, rasvainete, seebi- ja parfümeeriatööstuses, lihatööstuses, konservi- ja tubakatööstuses, masina-traktorijaamades jm. makstakse kõigile ajatöö alusel töötavaile töölistele sajaprotsendiliselt premiaal-lisatasusid. Ka siin tõuseb küsimus, millisel määral on siin tegemist arvestuse puudulikkusega ning millisel määral palkade kunstliku ebaseadusliku tõstmisega.

Vabariiklikust keskmisest kõrgem tükitöötasu on kehtiv turbatööstuses, metsa ülestöötamisel, ehitusmaterjalide tööstuses, välja arvatud tsementitööstus, klaasitööstuses, portselani- ja fajansitööstuses, masinaehituses ja metallitöötluses, kummitööstuses, tuletiku-, paberi- ja tekstiilitööstuses, õmblus-, naha- ja karusnahatööstuses, rasvainete, seebi- ja parfümeeriatööstuses, leiva-

küpsetuses, kondiitri- ja tubakatööstuses, sovhoosides ja ehitus-montaažitöödel.

Siinkohal tuleb alla kriipsutada, et töö ja töötasu sotsialistlik organiseerimine, mis eeldab, et tarbimisfond jaotatakse vastavalt tehtud töö hulgale ja kvaliteedile, eeldab ühtlasi ka seda, et võrdse töö eest makstakse võrdset töötasu, vaatamata sellele, kas seda tööd tehakse meeste, naiste või alaealiste poolt. Põhimõte: võrdne tasu võrdse töö eest tähendab suurt soodustust naistöötajaile ning noortele töötajaile, kes teatavasti kõigis kodanlikes riikides, tehes küll meestega ühesugust tööd, saavad tehtud töö eest tunduvalt väiksemat tasu. Sellele ebavõrdsusele tegi Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon jäädavalt lõpu.

Märkisime juba rea puudusi töötasu poliitika alal, mis moonutavad nõukogulikku palgapoliitikat. Selle tulemusel moodustasid ENSV Rahandusministeeriumi andmetel 1947. aastal vabariigi tööstusettevõtete ülekulutused töötasu alal 28,6 milj. rbl. Eriti tunduv ülekulutus esines finantsdistsipliinist mittekinnipidamise tagajärjel Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumis (9,4% töötasufondist), Kalatööstuse Ministeeriumis (7%) ja Kohaliku Tööstuse Ministeeriumis (6,7%).

Teatavasti märkisime teenistujate erikaalu analüüsimisel ministeeriumide ja peavalitsuste kaupa, et Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsuses on teenistujate erikaal suhteliselt kõrge. Nüüd, vaadeldes töötasufondide kasutamist, tulebki märkida, et kui tselluloosi- ja paberitööstuses saavutati töötasufondi kasutamise alal 1947. ja 1948. a. hinnatavaid tulemusi (tegelik töötasufondi kokkuhoid oli 1947. aastal 1 083 000 rbl. ja 1948. a. I poolaastal 761 000 rbl.), siis tasuti siin insener-tehnilisele personaalile ja teenistujaile rohkem kui see oli plaanis ette nähtud. Tselluloosi- ja paberitööstuse insener-tehnilise personaali töötasufond kulutati 1947. aastal üle 420 300 rbl. võrra, teenistujate töötasufond aga 68 300 rbl. võrra, mida põhjustas tasumäärade ja preemiate väljamaksmiste ületamine. Saavutades kokkuhoidu tööliste töötasu osas 1948. aastal, kulutati ometi üle insener-tehnilise personaali töötasufond 203 000 rbl. ulatuses, sealhulgas tasumäärade

ületamise arvel 187 000 rbl. ja ülemäärase koosseisu arvel 16 000 rbl. Teenistujate töötasufond kulutati üle 108 000 rbl. ulatuses, sellest tasumäärade ületamise arvel 101 000 rbl. ja üleplaanilise koosseisu arvel 7000 rbl.

Veel suuremas ulatuses esines taoline olukord ka ehitusmaterjalide tööstuses. 1947. aasta kokkuvõtliku aruande järgi oli ehituse ja ehitusmaterjalide tööstuse insener-tehniliste töötajate ja teenistujate arv plaanis ettenähtust 14 inimese võrra suurem. Kui plaanis oli ühe insener-tehnilise töötaja kohta ette nähtud 135 töölist ja ühe teenistuja kohta 105 töölist, siis tegelikult tuli ühe insener-tehnilise töötaja kohta 110 töölist ja ühe teenistuja kohta 95 töölist. Insener-tehniliste töötajate töötasufond kulutati siin üle 890 000 rbl. ulatuses, sealhulgas liigse personaali arvel 116 800 rbl. ja töötasu suurendamise arvel 773 200 rbl. Teenistujate töötasufond kulutati üle 219 000 rbl. ulatuses, sellest liigse personaali arvel 96 300 rbl. ja töötasu suurendamise arvel 122 700 rbl. (Vaata ajakiri „Eesti Bolševik", 1948, nr. 24 — E. Teder „Võitlusest omahinna alandamise eest".)

Veel kõrgem on ülekulutuse protsent üksikuis ettevõtteis. Nii moodustas palgafondi ülekulutus tehases „Silikaat" 38%, tehases „Kvarts" 34%, tehases „Põhjala" 12%.

Metsatööstuse Ministeeriumis langeb 47,1% töötasufondi ülekulutusest Tallinna Vineeri- ja Mööblivabrikule. See vabrik laskis kogu 1947. a. kestel tekkida ülekulutusi tootmisprogrammi mittetäitmise, tükitöötasu määrade kõrgendamise, praagi arvestuse puudumise ja selle kui täisväärtusliku toodangu eest tasumise, madaldatud töönormide ning suurte juurdekirjutuste tõttu. Näitena võib tuua seda, et 1947. a. juulis töötas selle vabriku 883 töölisest 615 inimest tükitöö alusel, kusjuures andmete järgi täitis sel kuul ainult üks tööline normist 90%, ülejäänud 614 töölist ületasid norme, kusjuures paljud neist 200 ja rohkem protsendi võrra, kuid vabrik täitis sel kuul tootmisprogrammist ainult 70,8 protsenti! Sellise „süsteemi" tulemusena oli töötasufondi kulutus tootmisprogrammi mittetäitmise juures 119,5%.

Küllaldast kontrolli töötasufondide kulutamise üle pole teostanud ka Riigipanga asutused. Nii pani Riigipanga Pärnu osakond real juhtudel hilinemisega seisma töötasufondi ülekulutused tootmisprogrammi mittetäitnud ettevõtteis, kümnel juhul aga maksis raha ülearu välja kogusummas 20 889 rbl., kuigi polnud luba ülekulutusi katta. Riigipanga Kiviõli osakond andis välja 1947. a. esimesel poolel raha töötasude väljamaksmiseks, ilma et ta oleks arvestanud tootmisprogrammi täitmist, võimaldades sel kombel aasta jooksul rohkem välja maksta 188 600 rbl.

Peatume järgnevalt ühe töölise keskmise aastatasu dünaamika küsimustel. Järgnev tabel (vt. tabel nr. 62, lk. 145) peab meile andma vastuse, millisel määral on üksikuis ametkondades teostatav töötasupoliitika kooskõlas keskvalitsuse poolt antud juhendiga — arendada eriti otsustavaid tööstusharusid, nagu näiteks põlevkivitööstus, põlevkivi utmise tööstus, energeetika, masinaehitus jne.

Tabeli lähtealuseks on võetud 1945. aasta.

Ühe tööstustöölise keskmine aastatöötasu oli 1945. aastal kogu vabariigi tööstuses rublades 4104 rubla. Võttes selle arvu sajana, võrdleme sellega ühe töölise keskmist aastatasu ametkondade kaupa. Saame järgmise pildi: Kombinaadis „Eesti Põlevkivi" ületab ühe töölise keskmine töötasu vabariikliku keskmise 73,3% võrra, Vedelkütteainete ja Gaasitööstuse Peavalitsuse käitistes — 42,0% võrra, Elektritööstuse Ministeeriumi käitises „Volta" — 38,8% võrra, Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsuses — 23,2% võrra, Autotranspordi Peavalitsuse käitises „Sirp ja Vasar" — 26,4% võrra, „Eesti Energia" (ilma turbarabadeta) 20,8% võrra, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi käitistes — 15,1% võrra, Tööndusliku Kooperatiivide Peavalitsuse artellide liikmetel — 13,3% võrra, Kommunaalmajanduse Ministeeriumi ettevõtteis — 6,7% võrra, Tekstiilitööstuse Ministeeriumi käitises „Kreenholm" — 5,7% võrra, Riiklikus Kirjastuskeskuses — 2,1% võrra ja Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi käitistes — 1,6% ulatuses.

Ühe töölise keskmine aastatasu (rublades, protsentides)

Ministeeriumid	1945. a.	%	1946. a.	%	1947. a.	%
Söetööstuse Ministeerium (Kombinaat „Eesti Põlevkivi")	7112	100	6847	96,2	8764	123,2
Elektrijaamade Ministeerium („Eesti Energia") ilma turbatööstuseta	4959	100	8031	161,9	9460	190,8
Elektritööstuse Ministeerium („Volta")	5695	100	11331	198,9	11774	206,7
Vedelkütteainete ja Gaasitööstuse Peavalitsuse käitised (Kohtla-Järve ja Tallinna Masinaehitustehas)	5827	100	6693	114,9	9605	164,8
Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsus	5059	100	8176	161,6	9772	193,2
Põlevkivi- ja Keemiatööst. Ministeerium	4723	100	7670	162,4	8704	184,3
Autotranspordi Peavalitsus	5187	100	6290	121,3	8548	164,8
Riiklik Kirjastuskeskus	4192	100	6305	150,4	8569	204,4
Tekstiilitööst. Ministeerium („Kreenholm")	4338	100	6247	144,0	8234	189,8
Metsa- ja Paberitööstuse Ministeerium	2667	100	3508	131,5	5688	213,3
Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium	3985	100	5255	131,9	7514	188,6
Kohaliku Tööstuse Ministeerium	4172	100	6448	154,6	8862	212,4
Kalatööstuse Ministeerium	3861	100	4779	123,8	6203	160,7
Toiduainetetööstuse Ministeerium	3269	100	4950	151,4	6638	203,1
Kommunaalmajanduse Ministeerium	4378	100	5880	134,3	6048	138,1
Põllumajanduse Ühistegevuse Keskliit	—	—	3348	100	4620	137,9
Invaliidide Kooperatsioon	2199	100	1623	124,4	4405	169,1
Artelliliikmetel	1739	100	3294	189,4	4488	258,1
Palgalistel	2511	100	1140	45,4	3694	147,1
Tööndusliku Kooperatiivide Peavalitsus	4500	100	6084	135,2	8026	178
Artelliliikmetel	4650	100	6340	136,3	8348	179,5
Palgalistel	3015	100	4380	145,3	5815	192,8

Alla vabariiklikku keskmist oli ühe töölise keskmine aastatasu 1945. aastal: Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumi käitistes, Kalatööstuse Ministeeriumi, Toiduainetetööstuse Ministeeriumi ja Tööndusliku Kooperatiivide Peavalitsuse artellides töötavail palgalistel, Metsatööstuse Ministeeriumi, Põllumajandusliku Ühistegevuse Keskliidu ja Invaliidide Kooperatsiooni artellide liikmetel ning neis töötavail palgalistel.

Ühe töölise keskmise aastatasu tõus on 1945.—1947. a. kogu vabariigi tööstuses 74,6% ehk ligemale 25% aastas, moodustades 1947. a. 7165,5 rbl. Selle keskmise tõusuprotsendi ületavad tunduvalt järgmised organisatsioonid: Metsatööstuse Ministeerium, Kohaliku Tööstuse Ministeerium, „Volta", Toiduainetetööstuse Ministeerium, Invaliidide Kooperatsiooni artellide liikmed, Riiklik Kirjastuskeskus, Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsus, Elektrijaamade Ministeerium, „Kreenholm", Töönduslike Kooperatiivide Peavalitsuse artellide mitteliikmed, Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium ja Töönduslike Kooperatiivide Peavalitsuse artellide liikmed, kuna teistes organisatsioonides on keskmise aastatasu tõus alla vabariiklikku keskmist, mille tulemusel 1947. aastal, võrreldes vabariikliku keskmisega, ministeeriumid ühe töölise keskmise aastatasu kõrguse suhtes asuvad järgmises järjekorras (vt. tabel nr. 63, lk. 147).

1947. aastal asuvad ministeeriumid ühe töölise keskmise aastatasu kõrguse suhtes, võrreldes ENSV keskmisega, järgmises alanevas reas: Elektritööstuse Ministeeriumi tehas „Volta", Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsus, Vedelkütteainete ja Gaasitööstuse Peavalitsuse käitised, „Eesti Energia", Kohaliku Tööstuse Ministeerium, Söetööstuse Ministeeriumi kombinaat „Eesti Põlevkivi", Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium, Riiklik Kirjastuskeskus, Autotranspordi Peavalitsuse tehas „Sirp ja Vasar", Töönduslike Kooperatiivide Peavalitsuse artellide liikmed, „Kreenholm" ning Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium. Neis organisatsioonides ületab ühe töölise keskmine aastatasu vabariikliku keskmise. Nimetatud organisatsioone vaa-

Tabel nr. 63

Ühe töölise keskmise aastatasu kasvu dünaamika ministeeriumide ja ametkondade kaupa, võrreldes ENSV keskmisega

Ministeeriumid ja ametkonnad	1945. a.		1947. a.	
	Koht teiste ministeeriumide hulgas	%	Koht teiste ministeeriumide hulgas	%
ENSV tööstuse keskmine . . .	—	100	—	100
Elektritööstuse Ministeerium („Volta")	3	138,8	1	164,2
Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsus	4	123,2	2	136,3
Vedelkütteainete ja Gaasitööstuse Peavalitsuse käitistes („Kohtla-Järve" ja Tallinna Masinaehitustehas)	2	142,0	3	134,0
Elektrijaamade Ministeerium („Eesti Energia")	6	120,8	4	132,0
Kohaliku Tööstuse Ministeerium	12	101,6	5	123,7
Söetööstuse Ministeerium (Kombinaat „Eesti Põlevkivi") . . .	1	173,3	6	122,3
Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium	7	115,1	7	121,4
Riiklik Kirjastuskeskus . . .	11	102,1	8	119,6
Autotranspordi Peavalitsus („Sirp ja Vasar")	5	126,4	9	119,3
Tööndusliku Kooperatiivide Peavalitsuse artellide liikmed	8	113,3	10	116,5
Tekstiilitööstuse Ministeerium („Kreenholm")	10	105,7	11	114,9
Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium	13	97,1	12	104,8
Toiduainetetööstuse Ministeerium	15	79,7	13	92,6
Kalatööstuse Ministeerium . .	14	94,1	14	86,5
Kommunaalmajanduse Ministeerium	9	106,7	15	84,4
Tööndusliku Kooperatiivide Peavalitsuse artellide palgalised	16	73,5	16	81,1

Ministeeriumid ja ametkonnad	1945. a.		1947. a.	
	Koht teiste ministeeriumide hulgas	%	Koht teiste ministeeriumide hulgas	%
Metsa- ja Paberitööstuse Ministeerium	17	65,0	17	79,4
Põllumajanduse Ühistegevuse Keskliit	18	64,4	18	64,5
Invaliidide Kooperatsiooni artellide liikmed	20	42,4	19	62,6
Invaliidide Kooperatsiooni artellide mitteliikmed	19	61,2	20	51,5

deldes näeme, et nad kuuluvad kõik rasketööstuse harru, välja arvatud Tööndusliku Kooperatiivide Peavalitsuse artellid, Riiklik Kirjastuskeskus ja suur osa Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi käitisi. Tuleb märkida, et Tööndusliku Kooperatiivide Peavalitsuse artellide liikmete säärane kõrge keskmine aastatasu on täiesti ebanormaalne nähe, sest artellide liikmed saavad kõrgemat töötasu kui näiteks „Kreenholmi", Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumi, Toiduainetetööstuse Ministeeriumi, Kalatööstuse Ministeeriumi ning Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumi töölised. Selle küsimuse juurde tuleme hiljem veel tagasi.

Silmatorkav on ka Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi käitiste tööliste erakordselt järsk keskmise aastatasu tõus, mille tulemusel see ministeerium 12. kohalt tõusis 5. kohale, kusjuures selle süsteemi ühe töölise keskmine aastatasu 1945. a. ületas vabariikliku keskmise 1,6% võrra, ent 1947. a. juba 23,7% võrra. Selles ministeeriumis on ühe töölise keskmine aastatasu kõrgem kui tüüpilises rasketööstuse harus, nagu seda on põlevkivitööstus. Seda tuleb lugeda täiesti ebanormaalseks nähteks.

Samuti väärib allakriipsutamist, et ajal kui Tööndusliku Kooperatiivide Peavalitsuse artellide liikmete keskmine aastatasu on

16,5% võrra kõrgem kui vabariiklik keskmine, on aga sama Tööndusliike Kooperatiivide Peavalitsuse artellides töötavate palgaliste — mitteliikmete — keskmine aastatasu 18,9% võrra madalam kui vabariiklik keskmine.

Kuid need erandid välja arvatud, kuuluvad ülejäänud organisatsioonid rasketööstuse harru ning on seega palgataseme seisukohalt eesõigustatud seisukorras.

Liiduvabariiklikes süsteemides on Toiduainetetööstuse Ministeeriumis ühe töölise keskmine aastatasu suhteliselt kiiremini kasvanud, mistõttu see süsteem on 15. kohalt tõusnud 13. kohale. Kui 1945. aastal ühe töölise keskmine aastatasu selles süsteemis oli 20,3% võrra vabariiklikust keskmisest madalam, siis 1947. aastal oli see vaid 7,4% madalam kui vabariiklik keskmine.

Metsa- ja Paberitööstuse Ministeerium on jäänud endisele kohale, kuid ka tema süsteemis on ühe töölise keskmine aastatasu kasvanud suhteliselt kiiremini vabariikliku keskmisega võrreldes, mille tulemusel 35%-line vahe 1945. aastal on vähenenud 20,6%-le 1947. aastal, võrreldes ühe töölise vabariikliku keskmise aastatasuga.

Kalatööstuse Ministeerium on samuti säilitanud oma koha, kuid vabariikliku keskmisega võrreldes on ühe töölise keskmine aastatasu suhteliselt vähem kasvanud, mistõttu vahe on suurenenud. Kui 1945. aastal ühe töölise keskmine aastatasu oli 5,9% võrra väiksem kui vabariiklik keskmine, siis 1947. aastal see vahe on suurenenud 13,5%-ni.

Tööndusliike Kooperatiivide Peavalitsusele alluvais artellides väljamakstavate palkade suurusest ja neist liialdustest, mis seal sel alal toimub, annab teatava ettekujutuse NSV Liidu Tööndusliike ja Tarbijate Kooperatiivide Peavalitsuse Eesti NSV vanema inspektori aruanne. See aruanne on koostatud viieteistkümnes artellis teostatud revisjoni põhjal, kusjuures ainult viies artellis ei leitud erakordselt kõrgeid töötasusid, kuna kümnes artellis avastati näiteks järgmisi väljamakstud töötasusid (vt. tabel nr. 64, lk. 150).

Tabel nr. 64

Väljamakstud töötasud ja normide täitmise protsent üksikuis artellides

Organisatsiooni nimetus ja töö liik	Ühe töölise keskmine töötasu kuus 1948. a.		Kõrgeima töötasuga üksiktöötaja 1948. a. juulis		Madalaima töötasuga üksiktöötaja 1948. a. juulis	
	I poolaastal	juulis	töötasu	normi täitmise %	töötasu	normi täitmise %
Artell „Presto":						
pressijad	962	962	2792	319	543	128
kraadijad	1078	1068	1387	246	468	129
treialid	933	788	1200	329	312	129
stantsijad	862	743	1274	32	300	126
monteerijad	870	826	1665	387	201	—
Artell „Punalipp":						
juurdelõikajad	1322	1301	2178	432	895	175
kudujad	724	718	1069	479	512	134
praakijad-pakkijad	744	498	1465	383	310	100
Artell „Soliid":						
naha juurdelõikajad	860	617	769	103,5	445	—
tsvikkijad	1134	1334	1322	321	514	124,8
puhastajad	916	741	1045	250	508	122
Artell „Terasmööbel":						
keevitajad	1900	1708	2076	190	1310	140
maalrid	1550	1228	1334	200	724	139
põhjapunujad	1350	1238	1425	190	1113	161
lukksepad	1038	1265	1821	300	652	115
Artell „Ajakohane mööbel":						
tislerid	981	989	1571	165,4	407	42,8
sadulsepad	946	713	946	100	459	48,3
kartonaaži töölised	990	1115	2653	289,2	945	129,5
Artell „Eesti Mööbel":						
tislerid	1126	1420	2151	190	690	61
poleerijad	914	736	1023	105	450	46
Invaliidide Kooperatsiooni artellis „Põhja":						
harjatöölised	750	757	1750	200	395	95
pintslitöölised	1266	1475	2307	320	942	150
harja-puutöölised	1250	1227	2200	300	873	140

Nende, tunduvalt vabariiklikku keskmist ületavate kõrgete töötasude tekkimise põhjus selgub siis, kui vaatleme vaid normi täitmise protsenti. Kui näiteks artellis „Põhja" kõige madalama töötasuga pintslitöölised teenisid 1948. a. juulis 942 rbl., täites sealjuures töönorme 150%-liselt, ja kõrgeima töötasuga üksiktöötajad teenisid üle 2300 rbl. kuus, täites norme 320%-liselt, siis saab siin teha ainult ühe järelduse: siin on kunstlikult kehtestatud väga madalad töönormid eesmärgiga — ebaseaduslikult tõsta palka sellisele tööliste kategooriale, nagu seda on pintslitöölised, kes nii kvalifikatsioonilt kui ka töö raskuselt ei ole õigustatud saama nii kõrgeid palkasid. Selliste madalate töönormide kehtestamine aga näitab, et meie kooperatsiooni juhtivad organid ei täida direktiivsete organite sellekohaseid otsuseid, vaid on jätnud normide kehtestamise artellide endi hooleks.

Öeldu on kehtiv ka Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi tööstuskombinaatide kohta. Nende kombinaatide väärpraktikast normimise alal kõnelevad järgmised faktid: Riikliku Plaanikomisjoni Rahvamajanduse Uurimise Instituut, uurides võrreldavate toodete valmistamiseks kulutatud aega Leningradi kohaliku tööstuse kombinaatides ning ENSV kohaliku tööstuse kombinaatides, avastas siin suuri lahkuminekuid. Näiteks puuvillasest riidest kleidi õmblusnormiks on Leningradis 11 tundi 19 minutit, Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi tööstuskombinaatides aga 18 tundi. Tsinkplekist ämbri valmistamiseks Leningradis on ette nähtud 1,54 tundi, meil koguni 3,2 tundi,

piimakannu valmistamiseks	Leningradis	1,5	t.,	ENSV-s	7,0 t.
praeahju	„ „	3,19	t.,	„	16,0 t.
pesuküna	„ „	2,7	t.,	„	11,0 t.
lehtri	„ „	0,35	t.,	„	1,0 t.
prügikühvli	„ „	0,2	t.,	„	1,3 t.

Selliseid näiteid võiks tuua veel palju. Kõik nad kõnelevad sellest, et Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi ja täitevkomiteede alluvuses

olevate kombinaatide ning Tööndusliike Kooperatiivide Peavalitsuse, samuti Invaliidide Kooperatsiooni artellide poolt makstavad ebariiklikult kõrged töötasud ongi selleks mehhanismiks, millega tõmmatakse tööjõud artellidesse ning kombinaatidesse, ja pidurdatakse suurtööstuse ülesehitamist viisaastakus ettenähtud tempoga.

Tööndusliike Kooperatiivide Peavalitsusel tuleb likvideerida ebariiklik praktika: pidada suurel arvul artellide palgalisi mitteliikmeid. Teiseks, tuleb revideerida artellides kehtestatud tasumaksmise viisi, mille järgi, nagu juba märgitud, artelliliikmete aastatasu oli 1947. a. 16,5% võrra kõrgem kui vabariiklik keskmine, kuna artellides töötavate palgaliste mitteliikmete aastatasu oli 18,9% vabariiklikust keskmisest madalam. Kolmandaks, tuleb võtta teravama vaatluse alla nende artellide tegevus, kes seavad oma ülesandeks äritseda, mitte aga teha loovat tööd. On ju täiesti selge, et kõik need artellides asetleidvad väärnähtused kajastavad omapäraseid klassivõitluse vorme, sest on ju üldiselt teada, et kodanlusaegsed väike-ettevõtted ja ettevõtjad püüavad oma kapitalistlikke klassieesmärke taotleda artellide sildi all, kasutades selleks Tööndusliike Kooperatiivide Peavalitsuse lühinägelikkust ja klassivalvsuse puudumist.

3. Töötajate heaolu küsimusi

Nagu eespool nägime on sotsialistlikus ühiskonnas töö ja töötasu korraldamise põhilisi seadusi töötajate elutaseme pidev tõus, tööpuuduse ja viletsuse kaotamine. Selle põhilise seaduse täitmise käigust annab väga kujuka ülevaate järgnev tabel NSV Liidu töötajate materiaalse ja kultuurilise taseme tõusust teisel viisaastakul:

Tabel nr. 65

NSV Liidu töötajate materiaalse ja kultuurilise taseme tõus teisel viisaastakul[1]

Näitajad	Suurenemine teise viisaastaku jooksul (mitu korda)
Rahva üldtulu	2,1
Elutarbeliste kaupade toodang	2,0
Kogu rahvamajanduses töötajate töötasufond	2,5
Reaalpalk	2,0
Eelarves kulud haridusele ja tervishoiule	3,0
Põllumajanduslike artellide liikmete rahalised tulud	3,0
Põllumajanduslike artellide liikmetele normipäevade eest väljajagatud rahalised tulud	4,3
Riikliku ja kooperatiivse kaubanduse käive	3,1
Hoiuste kasv hoiukassades	4,5

Kui me peame silmas, et rahvamajanduse sotsialistlikku sektorisse paigutati teisel viisaastakul kokku vastavate aastate hindades 137 491 miljardit rbl. (sealsamas, lk. 12), milline kolossaalne summa kaeti nõukogude töötajate poolt loodud uutest väärtustest, s. o. ilma välisabita; kui tuletame meelde, et sealjuures nõukogude rahvaste reaalne elutase tõusis rohkem kui kaks korda, siis näeme eriti selgesti, milline määratu tähtsus on sotsialistliku industrialiseerimise poliitikal ka töötajate heaolu kasvu seisukohalt. Selles avaldub erilise jõuga sotsialismi üleolek kapitalismist, kus industrialiseerimine toob endaga kaasa töötajate vaesumise. NSV Liidu tööliste ja teenistujate töötasu iga-aastasest keskmisest kasvust saame ülevaate järgnevaist tabeleist:

[1] Professor Gatovski, op. cit., lk. 107.

Tabel nr. 66

NSV Liidu tööliste ja teenistujate keskmine töötasu aastas (rublades)[1]

	1932. a.	1937. a.	1940. a.	1950. a. (plaan)
Rublades	1427	3047	4054	6000
Protsentides	100	213,5	284,1	420,4

Tabel nr. 67

NSV Liidu tööliste ja teenistujate töötasufondi kasv (miljard. rbl.)[2]

	1932. a.	1937. a.	1940. a.	1950. a. (plaan)
Miljard. rbl.	32,7	82,2	162,0	252,3
Protsentides	100	251,4	495,4	771,6

Näeme, et NSV Liidu tööliste ja teenistujate keskmine töötasu aastas ajavahemikul 1932—1940 kasvas rohkem kui 2,8 korda. Sõjajärgsel stalinlikul viisaastakul jätkub töötasu edasine pidev kasv, mille kohaselt 1950. aastal tööliste ja teenistujate keskmine aastatasu peab 48% võrra ületama sõjaeelse taseme, kusjuures seoses tööliste ja teenistujate arvulise kasvuga töötasufond kasvab veelgi kiiremini. Nii tõusis see ajavahemikul 1932—1940 ligemale viiekordseks ning sõjajärgse stalinliku viisaastaku jooksul peab see kasvama rohkem kui 55%.

Vaatleme nüüd, kuidas on sõjajärgse viisaastaku esimestel aastatel korraldatud Eesti NSV tööliste ja teenistujate elutase ja heaoluküsimused, sealjuures silmas pidades seltsimees Voznessenski näpunäidet:

„Erinevalt kapitalistlikest maadest ei ammendu NSV Liidus töölisklassi tegelik tulu ehk tema osa ühiskondliku produkti jaotamises rahalise töötasuga. Täiesti võhiklikud, kõige sagedamini

[1] Professor Gatovski, op. cit., lk. 107.
[2] Sealsamas.

aga — otse laimavad on katsed võrrelda NSV Liidu töölisklassi elutaset töölisklassi elutasemega näiteks kapitalistlikul Inglismaal või USA-s ainult rahalise töötasu suuruse järgi.

Tööliste rahalisele töötasule NSV Liidus on tarvis juurde lisada vähemalt riiklikud maksed haiguse aja eest, sünnituspuhkuse ja korralise puhkuse eest, maksed direktorifondist, tasuta haridus ja stipendiumid, kulud kvalifikatsiooni tõstmiseks, tasuta arstiabi ja puhkuse korraldus, riiklikud kulud lasteasutuste ülalpidamiseks ning toetusrahade maksed lasterikastele. Kõik see suurendab erinevalt kapitalistlikest maadest tööliste keskmist rahalist töötasu NSV Liidus täiendavalt 38% võrra."

Ja edasi „... Pealeselle on töötasu osa, mida kulutab tööline NSV Liidus korterile ja transpordile, viis-kuus korda väiksem sellest töötasu osast, mida kulutab Ameerika tööline samaks otstarbeks.

NSV Liidus määravad töötasu suuruse mitte ainult töö kvalifikatsioon, vaid ka töö raskus, eriti säärastes rahvamajandusharudes nagu kütteainete- ja metallurgiatööstus. Just see asjaolu on põhjuseks, et Nõukogude valitsus nihutas söetööstuse ja musta metallurgia tööliste töötasu taseme ka enne sõda, seda enam aga Isamaasõja perioodil esikohale. Teisiti on lugu kapitalistlikes maades, kus musta metallurgia ja mäetööstuse tööliste töötasu tase on ühel viimastest kohtadest."

Ning lõpuks „Töölisklassi töötasu kapitalistlikes maades, sealhulgas Ameerika Ühendriikides ja Inglismaal, on äärmiselt ebastabiilne. Alatise ja kriiside ajal perioodiliselt suureneva tööpuuduse olemasolu USA-s ja Inglismaal alandab katastroofiliselt töölisklassi elutaset ja töötasu.

Kui arvestada töötute arvu Ameerika Ühendriikides sõjaeelseil aastail, siis tuleb USA tööliste keskmise töötasu kindlaksmääramiseks vähendada Ameerikas avaldatavaid andmeid rahalise töötasu kohta 32% võrra. Pealegi langeb kriiside ajal see töötasu tase veelgi rohkem." (N. Voznessenski, op. cit., lk. 111 ja 112.)

Enne kui vastata küsimusele, kuidas arenes Eesti NSV-s ajavahemikul 1945—1948 tööliste ja teenistujate reaalne elutase,

vaatleme, kuidas kasvas sel ajavahemikul rahvamajanduse sotsialistlikus sektoris töötajate töötasufond ning kuidas muutus rahvamajanduse sotsialistlikus sektoris antud ajavahemikul üksikuis rahvamajanduse harudes töötajate töötasufondi erikaal.

Rahvamajanduse sotsialistlikus sektoris töötajate töötasufondi kasvust annab ülevaate alljärgnev tabel:

Tabel nr. 68

Rahvamajanduse sotsialistlikus sektoris töötajate töötasufondi kasv (prots.)

1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. I poolaasta
100	152,8	209,5	117,8

Võttes rahvamajanduse sotsialistliku sektori töötajate töötasufondi vastavatel aastatel sada, saame rahvamajanduse sotsialistliku sektori üksikute harude töötasufondi erikaalu ning selle kasvu dünaamika alljärgnevalt:

Tabel nr. 69

Rahvamajanduse sotsialistliku sektori harude töötajate töötasufondi erikaalu dünaamika (protsentides)

	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. I poolaasta
Üldse	100	100	100	100
Tööstus	30,1	33,5	35,2	37,2
Ehitus- ja montaažitööd .	8,5	7,1	6,8	6,5
Haridus	9,2	9,5	9,3	9,6
Riiklikud ja ühiskondlikud asutused	9,9	9,0	8,0	7,1
Kaubandus, varumine ja tööstuslik varumine . .	4,4	4,4	5,1	4,8
Raudteetransport . . .	9,8	7,0	6,0	5,6
Sovhoosid ja abimajapidamised	2,2	3,1	3,6	3,6
Tervishoid	3,8	3,6	3,6	3,4

	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. I poolaasta
Autotransport, peale- ja mahalaadimised	2,5	4,2	4,1	4,4
Kommunaalettevõtted ja elumajapid.	2,5	2,3	2,2	2,2
Side	2,9	2,5	2,1	1,9
Ühiskondlik toitlustamine	1,3	1,5	1,7	1,3
Masina-traktorijaamad .	1,0	0,9	1,0	1,0
Krediidi- ja kindlustus-asutused	1,3	1,0	1,0	1,0
Veetransport	0,9	1,0	1,0	0,7
Muud	4,4	4,8	5,5	6,2
Arvestatud kõigi harude väljaspool koosseisu töötajaile	5,3	4,6	3,8	3,5

Siia lisanduvad veel tööndusliike ja invaliidide kooperatsiooni liikmed, kus need arvud on vastavalt: 1,8, 2,1, 3,6 ja 3,9.

Rahvamajanduse sotsialistlikus sektoris töötajate töötasufond kasvas ajavahemikul 1945—1947 rohkem kui kaks korda (209,5%), kusjuures 1948. a. I poolaasta töötasufond oli 17,8% võrra suurem kui 1945. aasta kogu töötasufond. Sellise väga kiire töötasufondi üldise tõusu taustal näeme aga, et tööstuses töötajate aastane töötasufond kasvab veelgi kiiremini, mille tulemusel tööstuses töötajate töötasufondi erikaal kogu rahvamajanduse sotsialistlikus sektoris töötajate aastases töötasufondis pidevalt kasvab: kui see 1945. aastal oli 30,1%, siis 1948. a. I poolel — juba 37,2%, mida illustreerib ilmekalt järgmine tabel:

Tabel nr. 70

Tööliste ja teenistujate töötasufondi kasv tööstuses (prots.)

1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. (oodatav)	1948. a. / 1946. a.
100	179,4	242,9	303,1	168,9

Nagu me eespool nägime, oli sotsialistlikus sektoris töötajate üldine töötasufondi tõus 1947. aastal 1945. aastaga võrreldes 209,5%, kuna tööstuses tööliste ja teenistujate töötasufondi tõus on samal ajavahemikul 242,9%, seega on siin kasv tunduvalt kiirem.

Tööstuses oli tööliste ja teenistujate töötasufondi kasv ajavahemikul 1946—1948 68,9%. Kui peame silmas, et tööstuse üldtoodangu kasv samal ajavahemikul oli 98,2%, siis saame kõigepealt teha järgmise tähtsa järelduse: tööstuse üldtoodangu kasvutempo on kiirem kui töötasufondi kasvutempo, mis on nõukogude töötasupoliitika üks põhilisemaid nõudeid. Ka ühe töölise keskmise aastatasu kasv — 74,6%, s. o. ligemale 25% aastas, on samuti madalam kui üldtoodangu kasvutempo, kusjuures tuleb tingimata rõhutada, et tööliste aastatasu kasv on kõrgem kui tööliste ja teenistujate töötasufondi kasv, sest tööliste keskmine aastatasu tükitöö ning progressiivtasu kehtestamisega kasvab kiiremini kui teenistujate aastatasu.

Vaatleme nüüd neid kanaleid, mida mööda toimub töötajate heaolu kasv Nõukogude riigis, ning milledest kõneles seltsimees Voznessenski. Alljärgnevas tabelis antakse ülevaade mõningaist seda liiki kulutustest, kusjuures mõned kulude liigid jäävad siin haaramata.

Tabel nr. 71

Mitmesuguste kulutuste dünaamika rahvamajanduse sotsialistliku sektori töötajate heaolu tõstmiseks (tuh. rbl.)

Kulutused	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. I poolaasta
Pensionideks	50 798,9	60 315,7	82 401,7	50 594,8
Mitmesugused toetusrahad	2 711,3	2 125,0	2 061,8	1 201,6
Sotsiaalkindlustuse summad ametiühingute kaudu	20 117	32 192	46 628	24 754

Kulutused	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. I poolaasta
Sotsialistliku võistluse vabariiklikud preemiad	1 639	2 385	2 932	1 320
Sotsialistliku võistluse liidulised preemiad . .	2 690	3 465	3 552	1 588

Lisades siia kulutused tervishoiule (vabariikliku ja kohalike eelarvete kaudu) ning haridusele, saame täiendavalt (tuh. rbl.):

Kulutused	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. I poolaasta
Tervishoiule	52 257	73 584	103 180	54 426
Haridusele	81 408	92 590	125 854	

Tervishoiu ja hariduse peale kulutatud summad on näidatud eraldi seetõttu, et need hõlmavad ka kulutusi, mis tehakse erasektoris töötajate ning nende laste kasuks (maakoolid ja -haiglad). Maakoolide ülalpidamiseks kulutati 1947. aastal 1/3 Haridusministeeriumi eelarvest, kuna Tervishoiu Ministeeriumi eelarvest moodustavad erasektoris töötajate ravimisega seotud kulud kuni 40%. Viime sisse vastava korrektiivi, s. o. võtame sotsialistlikus sektoris töötajate tervishoiule ning haridusele kulutatavate summade erikaalu vastavate ministeeriumide eelarves 60 kuni 70%, lisame tasulise puhkuse ning saame kogusummas, et tööliste ja teenistujate töötasufond suureneb ainuüksi ülaltoodud kanalite kaudu tehtud kulutuste arvel vähemalt 22%. Lisaks sellele aga kulutab riik puhkekodude, sanatooriumide, lastekodude, lastesõimede jne. ehitamiseks suuri summasid.

Seega võime teha kokkuvõtte: ka Eesti NSV-s leiab aset sõjajärgse viisaastaku esimestel aastatel tööliste ja teenistujate töötasufondi ja keskmise aastatasu, samuti riigieelarve kaudu sotsiaal-kultuurilisteks üritusteks tehtavate kulutuste kiire tõus.

Töötajate reaalse elutaseme määrajaks on teatavasti ühelt poolt rahalise palga suurus, teiseks riigieelarve, ametiühingute ning majanduslike organisatsioonide erifondidest tasutavad kulutused töötajate heaolu tõstmiseks, kolmandaks tarbimisesemete ning tarbeainete olemasolu ja nende hindade liikumine.

Vaatlemegi nüüd seda viimast küsimust, ja nimelt: millisel määral on Eesti NSV töötajail kasutada tarbimisesemeid ja tarbeaineid, ehk teiste sõnadega, kuidas kasvab meil jaekauba-käive nii riiklikus kui ka kooperatiivses kaubandusvõrgus, samuti turgudel.

Riikliku ning kooperatiivse kaubandusvõrgu kaudu töötajate kasutusse läinud tarbeesemete hulga kohta saame ülevaate jaekauba-käibe dünaamikast vastavate aastate jooksvates hindades:

Tabel nr. 72

Jaekauba-käibe dünaamika (protsentides)

	1945. a.	1946. a.	1947. a.
Kaubandusvõrgu käive	100	189,5	267,9
Ühiskondliku toitlustamise käive .	100	217,6	376,3
Kogu kaubakäive .	100	193,8	284,4

Näeme, et 1945.—1947. a. on kogu kaubakäive kasvanud 2,84 korda, ehk teiste sõnadega, riikliku ning kooperatiivse kaubandusvõrgu kaudu on iga aasta järsult suureneval määral töötajate kasutusse läinud tarbimisesemeid ja tarbeaineid.

Peale riikliku ning kooperatiivse kaubandusvõrgu rahuldasid töötajad oma tarbeid eriti toiduainete alal ka turgude kaudu, turul kujunevate hindade alusel.

Väärtuse järgi on turgude läbikäik 1947. aastal ca 18% võrra väiksem kui 1945. aastal, kuna ta koguselt iga aastaga suureneb, mis nähtub sellest, et hinnad on tunduvalt rohkem langenud kui kaubakäive. Seda tõendab ülevaade tähtsamate põllumajandussaaduste turuhindade liikumisest Tallinna turul, kusjuures lähteajaks on võetud 1945. a. kolmas kvartal sada, ning võrreldakse hindade kujunemist 1946. a. kolmandal kvartalil ja 1947. a. kolmandal ning neljandal kvartalil. 1947. aastal on võetud kolmas ja neljas kvartal võrdlemiseks seetõttu, et sellel ajavahemikul leidis aset rahareform, mis mõjutas järsult edasist hindade langust. Saame järgmise tabeli:

Tabel nr. 73

Tähtsamate põllumajandussaaduste turuhindade dünaamika Tallinna turul (protsentides)

	1945. a. III kv.	1946. a. III kv.	1947. a.	
			III kv.	IV kv.
Rukkijahu	100	92		28
Sealiha	100	85	44	29
Piim	100	90	60	20—30
Või	100	71	65	27
Kartul	100	80	50	40

Turud etendasid suurt osa töötajate varustamises, eriti aga toiduainetega varustamises. Tähendab, põllumajandussaaduste turuhindade nii suur langus, näiteks sealiha hinna langus sajalt 29-le, piima — sajalt 20—30-le, või — sajalt 27-le jne., etendab väga tähtsat osa töötajate reaalse elutaseme tõstmisel. Turuhindade kujunemisel oli aga otsustava tähtsusega põllumajanduse ja tarbijate kooperatsiooni osa, kes oma detsentraliseeritud kokkuostudega ning reservidega olid suutelised turgudel hindade kujunemist otsustavalt mõjutama.

Milline suur erikaal oli põllumajanduslikul ühistegevusel ja ETKVL-il põllumajandussaaduste kokkuostus, nähtub järgnevast tabelist:

Tabel nr. 74

Põllumajandussaaduste kokkuostu dünaamika kooperatiivse sektori poolt (tuh. rbl.)

Organisatsioonid	1946. a.	1947. a.
Põllumajanduse Ühistegevuse Keskliit	307 464	308 348
ETKVL	10 530	194 853
Tööndusliike Kooperatiivide Peavalitsus	1 215	34 013
Invaliidide Kooperatsioon		10 900

1947. aastal ostis kooperatiivne sektor põllumajandussaadusi detsentraliseeritud korras kokku rohkem kui 540 milj. rbl. väärtuses, s. o. koguses, mis võimaldas otsustavalt mõjutada turuhindade kujunemist.

Kuna meil ei ole veel käsitada kõiki andmeid 1948. aasta kohta, siis tuleb siin piirduda üldist iseloomu kandvate andmetega. Need andmed kõnelevad sellest, et hindade langus, eriti kooperatiivses, aga osaliselt ka riiklikus sektoris, kestis samuti 1948. aastal, mistõttu töötajate heaolu möödunud aastal veelgi tõusis. Hiljuti avaldatud NSV Liidu Statistikavalitsuse andmeist selgub, et see tõusis kogu Nõukogude Liidus rohkem kui kaks korda. Arvesse võttes kooperatsiooni erikaalu üldisest jaekäibest meie vabariigis, võib oletada, et see tõus oli meil koguni mõnevõrra suurem.

Kuid kõigele sellele vaatamata pole ometi olukord töötajate varustamise alal kaugeltki veel nii, nagu ta võiks olla: esineb veel suuri lünki töötajate varustamisel tarbeesemete ja tarbeainetega. Tööstus ning kaubandus oma ebaoperatiivse plaanimise tagajärjel ei suuda sageli töötajaid varustada hooaegadel nõutavate kaupadega. Elutarbeliste kaupade sortiment on veel kitsas

ning toodete kvaliteet ei ole alati nõutaval kõrgusel puuduliku prakeerimise tagajärjel. Kõike seda arvestades asus EK(b)P V kongress seisukohal, „et üheks partei- ja majandusorganisatsioonide tähtsaimaks ülesandeks on laiatarbekaupade ja toiduainete tootmise igakülgne arendamine, toodete sortimendi laiendamine ja eriti kaupade kvaliteedi tõstmine" (EK(b)P V kongressi resolutsioonidest).

Siin on kohane meenutada seda osa seltsimees Molotovi ettekandest Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 31. aastapäeva puhul korraldatud Moskva Nõukogu pidulikul koosolekul, mis käsitab tööliste olukorda pärast sõda kapitalistlikes maades. Seltsimees Molotov märkis selle kohta:

„Ameerika Ühendriikides ei moodusta tööstus praegu isegi 80% 1943. a. tasemest, millal ta, toitudes määratu suurtest sõjatellimustest, saavutas oma kõrgeima taseme. Hoolimata sellest jätkub Ameerika aktsiaseltside kasumite suurenemine. Kui need kasumid 1939. aastal olid 6,4 miljardit dollarit ja sõja haripunktil ületasid 24 miljardit dollarit aastas, siis ulatusid Ameerika monopolide kasumid möödunud aastal ligi 30 miljardi dollarini. Teiselt poolt jääb Ameerika tööliste palk viimaseil aastail järsult maha hindade tõusust, mis tähendab töölisklassi olukorra tunduvat halvenemist. Kui töötute arv Ühendriikides ametlike teadaannete järgi on vaevalt üle kahe miljoni, milline arv paljude andmete järgi on näidatud vähemalt kolm korda väiksemana, siis ulatub pooltöötute, ainult osa nädalast töötajate arv isegi ametlike andmete järgi juba üle kaheksa miljoni.

Või võtke Prantsusmaa, kus töölisklassi olukord äratab üldist tähelepanu. Prantsuse tööliste reaalpalk on kaubahindade tõstmise tõttu sõjajärgseil aastail langenud kahekordselt. Avaldatud andmeist on teatavaks saanud, et prantsuse kapitalistide kasumid moodustasid selle aasta esimesel poolel 43% kogu Prantsusmaa rahvatulust, tööliste ja teenistujate palk aga kõigest 39% sellest rahvatulust."

*

Näitasime töötajate arvulist tõusu ning nende töötasufondi ja üldise heaolu kasvu. Need muudatused toovad muidugi kaasa ka muutusi töötajais endis. Ja kui me vaatleme meie tegelikku elu, siis näeme töötajate tunduvat kvalitatiivset muutust, nende kujunemist nõukogude inimesteks. Kõigepealt avaldub see töötajate poliitilise aktiivsuse tõusus, mille eredaks väljenduseks oli peaaegu üksmeelne osavõtt kohalike nõukogude valimistest ning hääletamine bolševike ja parteitute bloki kandidaatide poolt.

Kohalike nõukogude valimistel valiti 14 573 saadikut, peamiselt tööliste, kehvik- ja keskmiktalunike ning nõukogude intelligentsi seast, kusjuures valitute hulgas oli 4746 naist, mis annab tunnistust suurest poliitilisest tõusust ka naiste seas. On iseloomulik, et valitute seas oli ligi 4000 NSV Liidu ordenite ja medalite kandjat, nende seas 11 aunimetuse Ema-sangar kandjat. Saadikute seast edutati tuhandeid inimesi juhtivale nõukogude tööle, samuti nagu käitistes on juhtivatele kohtadele edutatud tuhandeid töölisi.

Rahva üksmeelset toetust bolševike parteile kinnitavad ka äsja läbi viidud rahvakohtute valimised. Valimistest võttis osa 99,46% hääleõiguslikest kodanikest, kusjuures rahvakohtunike kandidaatide poolt hääletas 99,41% valimistest osavõtnud kodanikest ja rahvakohtunike kaasistujate poolt 99,91%.

Organiseeritud tööliskond võtab aktiivselt osa põllumajanduse sotsialistlikust ümberkorraldamisest, teostades šefluse korras ülevabariigiliselt laialdast selgitustööd ning organisatsioonilist abi kolhooside rajamisel ja nende jaluleaitamisel, saates paremaid parteilasi ning parteituid bolševikke juhtivale tööle masina-traktorijaamadesse jne.

Järsult kasvab tööliste osavõtt ühiskondlikest organisatsioonidest. Kui 1. jaanuaril 1946. a. oli ametiühingute liikmeid 138 190, siis 1. juulil 1948 oli ametiühingute liikmete arv tõusnud juba 189 755 inimeseni.

Iga aastaga laieneb töötajate osavõtt nii üldhariduslikest kui ka erihariduslikest õppeasutustest. Õpitakse õhtukoolides, õpitakse käitiste stahhaanovlikes koolides ja kursustel kvalifikat-

siooni tõstmiseks. Tööliste hulgast edutatud uued direktorid ja teised käitiste juhtivad inimesed saavad teoreetilisi teadmisi äsja loodud direktorite koolis. Tööliste hulgast edutatud täitevkomiteede töötajad ja parteitöötajad õpivad partei- ning poliitkoolides, teevad läbi erikursusi. Tööstuslikes tehnikumides õppis 1948. aastal 73% rohkem õpilasi kui 1945. aastal. Kõiges selles väljendub uue nõukogude inimese kujunemise protsess.

Uute, sotsialistlike tootmissuhete tugevnemisega rahvamajanduses kujuneb välja ka töötajate uus suhtumine töösse, mille paremaks näitajaks on sotsialistliku võistluse levik tööviljakuse tõstmise põhimeetodina. Selle tulemusel võttis 1. jaanuariks 1948 86,7% kõigist töötajaist osa sotsialistlikust võistlusest, kas vabariiklikus või üleliidulises ulatuses. Viimaste aastate kestel said Eesti NSV ettevõtted üleliidulises sotsialistlikus võistluses NSV Liidu Ministrite Nõukogu ning NSV Liidu Ametiühingute Kesknõukogu poolt võitjaile määratud rändpunalipu ning rahalisi preemiaid alljärgnevalt:

Tabel nr. 75

Aastad	Kohad				Preemiate üldsumma
	I[1]	II	III	Kokku	
1946. a.	32	38	53	123	3 465 000
1947. a.	25	44	71	140	3 552 250
1948. a.					
(9 kuu jooksul) .	19	30	32	81	2 316 650

Millise suure aktiivsusega võtab tööliskond osa tööprotsessi parandamisest, seda näitab ka ratsionaliseerimisettepanekute rohkus. Nii tehti 1947. aastal seitsmes liiduvabariikliku ja vabariikliku alluvusega ministeeriumide käitises tööliste poolt 885 ratsionaliseerimisettepanekut, millest veel sama aasta jooksul viidi ellu 494.

[1] Esimene preemia määrati kas koos rändpunalipuga või ilma.

Kollektiivlepingute sõlmimisel, millega 1948. aastal hõlmati lähemale sada tuhat töölist, esitati töötajate poolt 1947. aastal 6277 ettepanekut ja 1948. aastal 8541 ettepanekut, mille peamiseks sisuks oli tehnoloogilise protsessi parandamine, materjalide, kütte ja energia kokkuhoiu teostamine ning töö- ja elukondlike tingimuste parandamine.

Massiline sotsialistlik võistlus, tööprotsesside ratsionaliseerimine ja leiutised on järsult tõstnud tööliste arvu, kes murravad vanu kehtivaid töönorme, saades stahhaanovlaste ja lööktööliste austava nimetuse. Nii kasvas näiteks stahhaanovlaste ja lööktööliste arv tööstuses vastavalt alljärgnevale tabelile:

Tabel nr. 76

Tööstuses oli stahhaanovlasi ja lööktöölisi

Aastad	Stahhaanovlasi	%	Lööktöölisi	%
1. I 1946. a. . . .	5 543	100	10 257	100
1. I 1947. a. . . .	9 201	165,9	14 698	143
1. I 1948. a. . . .	13 143	237,1	21 190	206,5

Näeme, et stahhaanovlaste arv on kasvanud sellel ajavahemikul 2,3 korda ja lööktööliste arv kaks korda. Siinjuures tuleb arvestada asjaolu, et 1947. aastal toimus vananenud töönormide läbivaatamine, mille tulemusel norme tõsteti keskmiselt 26,5%.

Käitise paremale kutseala töötajale antakse administratsiooni poolt „Kutseala parima" aunimetus. Nende fotod, kes said kolm kuud järjest käitise administratsiooni ning ametiühingu-komitee poolt aunimetuse „Kutseala parim", asetatakse käitise autahvlile, kuna neile, kes on kuus kuud enda käes hoidnud „Kutseala parima" esikoha, määratakse käitise aukiri koos erilise preemiaga.

Ministeeriumi ulatuses parimale kutseala töölisele määratakse ministeeriumi ning Ametiühingu Vabariikliku Komitee poolt igas kvartalis „Kutseala parima" aunimetus ministeeriumi ulatuses, ning neile, kes kaks kvartalit järjest said ministeeriumi ula-

tuses „Kutseala parima" aunimetuse, määratakse ministri poolt rinnamärk „Sotsialistliku võistluse tublim" koos rahalise preemiaga.

Vabariigi ulatuses parimale kutseala töötajale määratakse Ministrite Nõukogu ning Ametiühingute Kesknõukogu poolt „Kutseala parima" aunimetus, kusjuures nende vabariiklike „Kutseala parimate", kes kaks kvartalit järjest hoiavad enda käes seda aunimetust, maalid ning fotod seatakse üles vabariiklikusse augaleriisse, ning ühtlasi esitatakse nad Ministrite Nõukogu ja Ametiühingute Kesknõukogu poolt Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumile vastava aukirja saamiseks.

1947. aastal omistati vabariikliku „Kutseala parima" aunimetus 204 töötajale, neist 46-le teistkordselt; 1948. aasta I poolel — 115 töötajale, neist 17-le teistkordselt.

Töö on ka Eesti NSV-s muutunud au, kuulsuse ja vapruse asjaks.

Pidades vajalikuks sotsialistliku võistluse edasiarendamist, tema vormide mitmekesistamist ning sotsialistliku võistluse massilisuse taotlemist, ütleb EK(b)P V kongress oma resolutsioonides: „Kongress teeb partei-, majanduse, nõukogude, ametiühingute ja kommunistliku noorsooühingu organisatsioonidele ülesandeks edasi arendada sotsialistlikku võistlust ja stahhaanovlikku liikumist, ratsionaliseerimist ja leiundust, suunates töötajate hulkade loova energia tööviljakuse otsustavale tõstmisele, võitlusele kokkuhoiu, toodangu kõrge kvaliteedi, üleplaaniliste kasumite ja sõjajärgse viisaastaku nelja aastaga täitmise eest."

Sotsialistliku võistluse tähtsusest, selle süvendamise vajadusest ütleb seltsimees Molotov:

„Me elame niisugusel ajal, kus meie töölised, teenistujad ja talupojad-kolhoosnikud kogu maal võtavad osa sotsialistlikust võistlusest. Nüüd ei ole ega tohi olla sääraseid vabrikuid ja teha-

seid või kolhoose, mis ei võtaks osa võistlusest või ei püüaks suurendada võistlejate arvu ettevõttes, kolhoosis. Seltsimees Stalini väljenduse järgi on „võistlus sotsialismi ülesehitamise kommunistlik meetod". Ja nii me näemegi, et seda sotsialismi ülesehitamise kommunistlikku meetodit kasutab juba kogu meie kodumaa töötajate mass. See on Oktoobrirevolutsiooni selline suursaavutus, mida ei saa ülehinnata.

Surematu Lenin ütles:

„Sotsialism mitte ainult ei summuta võistlust, vaid vastupidi, loob esmakordselt võimaluse rakendada seda tõesti laialdaselt, tõesti massilises ulatuses, tõmmata tõeliselt töörahva enamus sellisele tööareenile, kus ta võib ennast avaldada, oma võimeid arendada ja avastada talente, keda rahva seas on lõpmata palju ja keda kapitalism rõhus, tallas ja lämmatas tuhandete ja miljonite viisi.

Meie ülesanne on praegu, kus sotsialistlik valitsus on võimul, organiseerida võistlust."

Edasi ütles Lenin:

„Alles nüüd saab luua laialdased, tõesti massilised võimalused ettevõtlikkuse, võistluse ja julge algatuse ilmutamiseks. Iga vabrik, kust kapitalist on välja visatud või vähemasti oheldatud tõelise tööliskontrolliga, iga küla, kust mõisnik-ekspluateerija on välja kõrvetatud ja tema maa ära võetud, on nüüd ja ainult nüüd tegevusväljaks, kus tööinimene võib end ilmutada, võib veidi selga sirutada, võib end sirgu ajada, võib tunda end inimesena. Esmakordselt pärast sajandeid kestnud tööd võõrastele, sunniviisilist tööd ekspluateerijaile avaneb võimalus tööks endale, ja seejuures tööks, mis tugineb kõigile uusima tehnika ja kultuuri saavutustele."

Lenin kirjutas need read 1917. aasta detsembris, s. o. rohkem kui 30 aastat tagasi. Nüüd näevad kõik oma silmaga nende suurte leninlike õpetuste põhimõttelist ja praktilist tähtsust."

IV. TÖÖSTUSTOODANGU MIHUSELISED NÄITAJAD

NSV Liidu sõjajärgse viisaastaku finantsprogramm näeb ette ülesande anda rahvamajandusele tsentraliseeritud kapitalimahutustena 250,3 miljardit rbl., millele lisanduvad suured summad detsentraliseeritud kapitalimahutusi. Edasi on ette nähtud suurendada vastavalt tootmise mahu suurenemisele käibevahendeid: tööstusele — 48%, põllumajandusele — 27% ja transpordile — 36% võrra. On ette nähtud eelarveliste kulutuste suurendamine linna- ja maatöötajate kultuurilis-elukondlike vajaduste rahuldamiseks 2,6 korda, võrreldes 1940. aastaga; samuti riiklike reservide ja varude suurendamine ning kulude katte kindlustamine riigi kaitseks.[1] Põhiline tulude allikas Nõukogude Liidu eelarves on Nõukogude Liidu rahvamajandus ise, esijoones tema tööstus. Rahvamajanduses tootmiskulude alandamisest saavutatav kokkuhoiusumma tööstuses, transpordis, masina-traktorijaamades ja sovhoosides peab sõjajärgsel viisaastakul andma ca 160 miljardit rubla, võrreldes 1945. aasta tootmiskulude tasemega, kuna see kolmandal viisaastakul andis ümmarguselt 70 miljardit rbl.

Need kaks arvu juba üksinda näitavad kuivõrd on ka tänapäeval akuutne seltsimees Stalini poolt omal ajal antud juhend: „põhiliiniks, mida mööda peab minema meie tööstus, põhiliiniks, mis peab määrama kõik tema edasised sammud, on tööstuse toodangu omahinna süstemaatilise alandamise liin" (Lenin ja Stalin

[1] Turetski, „Tööviljakus ja omahinna alandamine uuel viisaastakul", lk. 39.

noorsoost, Partizdat, 1936, lk. 181). Seega ei saa võitlus omahinna pideva alandamise eest olla lühiajaline kampaania, vaid see peab muutuma nõukogude majanduse juhtimise põhimeetodiks.

Tööstustoodangu omahinna alandamiseks on palju teid ja võimalusi, nagu: a) tööviljakuse tõstmine, mis sõjajärgse viisaastaku lõpuks peab andma peaaegu 40% tööstustoodangu üldisest omahinna alandamisest; b) kulutuste vähendamine toorainete ja materjalide alal igale toodanguühikule. Viisaastaku lõpuks annab see üle poole tööstustoodangu üldisest omahinna alandamisest (Turetski op. cit., lk. 88). Koos tehnilise progressi kasvuga kasvab ka selle kululiigi erikaal toodangu omahinnas, kuna töötasu erikaal langeb. Nii oli tööstustoodangu omahinnas 1928. aastal materiaalsete kulutuste erikaal 55,6%, töötasu erikaal 35%, kuna 1945. aastal vastavalt — 71% ja 22%; c) eesrindliku tehnika rakendamine ning tehnoloogilise protsessi parandamine, samuti töö organiseerimise parandamine, mis tõstab käitiste seadeldiste kasutamise efektiivsust. Sellega suureneb seadeldise ühikule langev toodangu hulk, mille tulemusel väheneb toodangu omahinnas amortisatsiooni summade erikaal; d) tõsist kokkuhoidu annab tööstuses jääkide ning jäätmete ärakasutamine, samuti nagu süstemaatiline defitsiitsete materjalide ning toorainete asendajate kasutuselevõtmine; e) kokkuhoid käibevahendeis; f) kaudsete kulude (tsehhikulude, käitise üldkulude ning kaubanduslike kulude) vähendamine.

Need on tähtsamad kanalid, mida mööda on võimalik ning tulebki alandada tööstustoodangu omahinda. Järgnevalt analüüsime, kuidas Eesti NSV tööstuses teostus toodangu omahinna alandamine. Samuti vaatleme neid sisemisi reserve, mis tööstusjuhtidel on kasutada omahinna edasiseks alandamiseks.

1. Omahinna alandamise käik

Vaatleme lähemalt kokkuvõtlikke andmeid tööstustoodangu omahinna alandamise plaanide täitmise kohta üksikute ministeeriumide poolt ajavahemikul 1946—1948, kusjuures 1946. aasta

osas puuduvad vastavad andmed liidulise alluvusega ettevõtete kohta, kuna 1948. a. osas on andmed vabariikliku ning liiduvabariikliku alluvusega tööstuse kohta 8 kuu eest ning liidulise alluvusega tööstuse kohta 11 kuu eest. Tabelis on võrreldava kaubatoodangu omahinna muutuse protsent antud eelmise aastaga võrreldes.

Tabel nr. 77

Tööstustoodangu kaubandusliku omahinna alandamise plaani täitmine (protsentides)

Ministeeriumide ja organisatsioonide nimetus	1946. a.		1947. a.		1948. a.	
	plaan	täitm.	plaan	täitm.	plaan	täitm.
Liidulise alluvusega:						
Kombinaat „Eesti Põlevkivi"	—	—	+1,8	—8,6	—5,4	—11,0
Elektritööstuse Ministeerium („Volta")	—	—	—20,0	—22,5	—25,0	—24,9
„Eesti Energia"	—	—	—37,8	—6,5	—	—11,3
Tekstiilitööst. Ministeerium („Kreenholm")	—	—	—2,5	—7,6	—4,5	—7,3
Tallinna Masinaehitustehas	—	—	—15,0	+10,7	—9,8	—24,8
Liiduvabariikliku ja vabariikliku alluvusega:						
Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium	+4,8	+4,4	—0,5	—4,2	—4,0	—8,6
Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium	+6,2	+12,2	—1,4	—1,0	—4,2	—10,7
Kohaliku Tööstuse Ministeerium	—5,7	—7,6	—4,5	—5,2	—7,0	—11,1
Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsus	—15,8	—3,4	—4,0	—12,5	—8,0	—14,6
Metsa- ja Paberitööstuse Ministeerium	—3,3	—	—4,0	—5,9	—8,0	—11,2
Toiduainetetööstuse Ministeerium	—3,6	—3,1	—1,3	+1,0	—3,5	—3,4
Kalatööstuse Ministeerium	—6,0	—4,1	—1,8	+1,5	—4,0	—4,9
Kokku liiduvabariiklikud ja vabariiklikud ministeeriumid	—3,2	—2,1	—2,6	—2,6	—4,9	—7,7

Liidulise alluvusega süsteemides ning käitistes toimub tööstustoodangu kaubandusliku omahinna alandamine järjekindlalt ja pidevalt Elektritööstuse Ministeeriumile alluvas käitises „Volta", kus on läbi viidud viimistletud omahinna alandamise plaanimine — 1947. aastal 20%, 1948. aastal — 25%, mille käitis ka täitis. Seevastu „Kreenholmis" on omahinna alandamise plaanimine nõrk — 1947. aastal 2,5%, 1948. aastal 4,5%, mille käitis mõlemal aastal tunduvalt ületas. Kombinaadis „Eesti Põlevkivi" plaanitakse omahinna alandamist ilmsesti vildakalt, kuna seal 1947. aastal oli omahinna alandamise asemel ette nähtud koguni omahinna tõus 1,8% ulatuses, tegelikult aga alandati omahinda 8,6% ulatuses; ka 1948. aastaks plaanis ettenähtud omahinna alandamine ületati kahekordselt. Ka „Eesti Energias" ja Tallinna Masinaehitustehases on omahinna alandamise plaanimine ning võitlus selle plaani täitmise eest ilmselt rajatud väga vildakale alusele. „Eesti Energias" saavutati 1947. aastal 37,8%-lise omahinna alandamise asemel ainult 6,5%, kuna Tallinna Masinaehitustehases 15%-lise omahinna alandamise asemel omahind tõusis 10,7% võrra. 1948. aastal ületati omahinna alandamise plaan siin 2,5-kordselt.

Liiduvabariikliku ja vabariikliku alluvusega süsteemis täideti omahinna alandamise plaan 1946. aastal 3,2% asemel kõigest 2,1%-liselt, 1947. aastal 2,6%-line omahinna alandamise plaan täideti ja 1948. a. ettenähtud 4,9%-line omahinna alandamise plaan ületati.

Kuid meie ministeeriumidel ja tööstusettevõtetel on veel kasutada väga suured sisemised reservid, mis võimaldavad õige kokkuhoiupoliitika juures järsult alandada omahinda. Parteiorganisatsioonide juhtimisel ja laialdaste töölishulkade aktiivsel osavõtul andsid meie käitised läinud aasta 8 kuu kestel vastusena Moskva tööliste üleskutsele 120 miljonit rubla üleplaanilist kasumit. Sellega ületas meie tööliskond 20 miljoni rubla võrra endale võetud kohustuse.

Ent eelmistel aastatel ja eriti 1946. aastal oli võitlus omahinna alandamise eest täiesti ebarahuldav. Nii suurendas Ehituse ja

Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium ehitusmaterjalide omahinda 12,2%, võrreldes eelmise aastaga. Ka Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium suurendas oma toodete omahinda, ja nimelt 4,4%-liselt, Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsus alandas omahinda 15,8% asemel ainult 3,4% võrra. Ka Metsa- ja Paberitööstuse Ministeerium ei alandanud omahinda ning ainult Kohaliku Tööstuse Ministeerium ületas temale ettenähtud plaanilise omahinna alandamise, nagu ta seda tegi ka järgnevail aastail.

1947. aastal parandas eriti märgatavalt oma tööd Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsus seoses uue juhataja sm. Koni tööleasumisega. See süsteem alandas omahinda plaanis ettenähtud 4% asemel 12,5%. Ka järgneval aastal, s. o. 1948. aastal, saavutas ta plaanis ettenähtud 8%-lise omahinna alandamise asemel 14,6%-lise alandamise. Oma tööd parandasid ka Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium ning Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium, kes eelmistel aastatel töötasid omahinna alandamise alal täiesti ebarahuldavalt. Mitterahuldavalt kulgeb seni võitlus omahinna alandamise eest Toiduainetetööstuse ja Kalatööstuse Ministeeriumis, kus 1947. aastal omahinna alandamise asemel seda tegelikult suurendati. Ka 1948. aastal ei täitnud Toiduainetetööstuse Ministeerium oma niigi väikest plaani omahinna alandamise alal. Kalatööstuse Ministeerium täitis küll plaani, kuid see oli ilmselt liiga madal.

2. Tööviljakuse tõstmise küsimusi

Tööviljakuse tõstmine kapitalistlikus tootmissüsteemis toob kaasa tööliste kurnamise suurendamise, tööliste poolt loodud lisaväärtuse suurendamise, mis tänu sellele, et tootmisvahendid on kapitalistide omanduses, läheb üha suureneval määral kapitalistide taskusse. See on peapõhjuseks, miks töölisklass kapitalistlikes riikides pidas ning peab vihast võitlust tööviljakuse tõstmise vastu, miks ta võitleb igasuguste „teaduslikul meetodil" põhjenevate tööviljakuse tõstmise katsete (taylorism, fordism jne.) vastu. See „teaduslik meetod" muudab inimese masina

osaks, pressib temalt lühikese ajaga välja kõik elumahlad. Selle „teadusliku meetodi" rakendamine muudab näiteks Ford'i juures juba 30-aastase töölise vanaks, väljakurnatud raugaks, keda visatakse tänavale. Tööpuudusest aetuna on aga uued miljonid noored inimesed sunnitud läbi tegema selle fordi-põrgu, et saada 30-aastaselt niisamasuguse saatuse osaliseks.

Proletaarse revolutsiooni teostamine, nõukogude korra kehtestamine, tootmisvahendite natsionaliseerimine, sotsialistlike tootmissuhete rakendamine muudab põhjalikult ka tööviljakuse küsimust. Kurnamise kadumisega on töölisklass ning kogu sotsialistlik ühiskond eluliselt huvitatud tööviljakuse kasvust. Tööviljakuse kasvul on otsustav tähtsus sotsialismi ning kommunismi ülesehitamisel, nagu seda õpetavad Lenin ja Stalin.

„Tööviljakus", ütleb Lenin, „on lõppeks kõige tähtsam, on peamine uue ühiskondliku korra võiduks. Kapitalism lõi tööviljakuse, mis oli ennenägematu pärisorjuse ajal. Kapitalismi saab lõplikult võita ja see võidetaksegi lõplikult sellega, et sotsialism loob uue, palju kõrgema tööviljakuse" (Lenin, Teosed, kd. XXIV lk. 342).

Seltsimees Stalin õpetab: „. . . stahhaanovlik liikumine kui uute, kõrgemate tehniliste normide väljendus on näidiseks sellest kõrgest tööviljakusest, mida võib anda ainult sotsialism ja mida ei saa anda kapitalism. See on täiesti õige. Mispärast kapitalism purustas ja võitis feodalismi? Sellepärast, et ta lõi kõrgemad tööviljakuse normid, et ta andis ühiskonnale võimaluse saada võrratult rohkem saadusi kui see feodaalkorra juures aset leidis. Sellepärast, et ta tegi ühiskonna rikkamaks. Mispärast sotsialism võib võita, peab võitma ja tingimata võidab kapitalistliku majandussüsteemi? Sellepärast, et ta võib anda kõrgemaid tööeeskujusid, kõrgemat tööviljakust kui kapitalistlik majandussüsteem. Sellepärast, et ta võib anda ühiskonnale rohkem saadusi ja võib teha ühiskonna rikkamaks kui kapitalistlik majandussüsteem.

Mõned arvavad, et sotsialismi võib kindlustada inimeste mõningase materiaalse nivelleerimise teel kehviku elutasemel. See

ei ole õige. See on väikekodanlik kujutlus sotsialismist. Tõepoolest võib sotsialism võita ainult kõrge tööviljakuse alusel, mis on kõrgem kui kapitalismi ajal, saaduste ja igasuguste tarbeainete külluse alusel, ühiskonna kõigi liikmete jõuka ja kultuurse elu alusel. Kuid selleks, et sotsialism selle oma eesmärgi võiks saavutada ja meie nõukogude ühiskonna kõige jõukamaks teha, peab riigis olema niisugune tööviljakus, mis ületab eesrindlike kapitalistlike maade tööviljakuse. Ilma selleta ei maksa mõeldagi saaduste ja igasuguste tarbeainete küllusest. Stahhaanovliku liikumise tähtsus seisab selles, et see on niisugune liikumine, mis purustab vanad tehnilised normid kui puudulikud, ületab paljudel juhtudel eesrindlike kapitalistlike maade tööviljakuse ja avab seega praktilise võimaluse sotsialismi edasiseks kindlustamiseks meie maal, annab võimaluse muuta meie maa kõige jõukamaks maaks" (J. Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 437).

Selleks, et analüüsida Eesti NSV tööstuses tööviljakuse kasvu küsimust võrdleme vastavate ministeeriumide ja organisatsioonide aastaaruannete ning 1948. aasta oodatava täitmise põhjal ühe töölise keskmist aastatoodangut 1926./27. a. püsivhindades ajavahemikul 1945—1947 ühe töölise keskmise aastatasu kasvuga. Saame alljärgneva tabeli (protsentides):

Tabel nr. 78

Keskmise aastatoodangu ning keskmise aastatasu kasv ühe töölise kohta (protsentides)

Ministeeriumide ja organisatsioonide nimetus	1945. a.	1946. a.	1947. a.
Kombinaat „Eesti Põlevkivi"			
Ühe töölise keskmine aastatoodang	100	119,2	133,7
Ühe töölise keskmine aastatasu	100	96,0	123,2
„Eesti Energia"			
Ühe töölise keskmine aastatoodang	100	107,7	114,2
Ühe töölise keskmine aastatasu	100	161,9	190,8
Elektritööstuse Ministeeriumi tehases „Volta"			
Ühe töölise keskmine aastatoodang	100	199,4	298,1

Ministeeriumide ja organisatsioonide nimetus	1945. a.	1946. a.	1947. a.
Uhe töölise keskmine aastatasu	100	198,9	206,7
Vedelkütteainete ja Gaasitööstuse Peavalitsuse käitised			
Uhe töölise keskmine aastatoodang	100	174,9	186,1
Uhe töölise keskmine aastatasu	100	114,9	164,8
Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsus			
Uhe töölise keskmine aastatoodang	100	195,6	246,6
Uhe töölise keskmine aastatasu	100	161,6	193,2
Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium			
Uhe töölise keskmine aastatoodang	100	134,0	177,4
Uhe töölise keskmine aastatasu	100	162,4	184,3
Autotranspordi Peavalitsuse käitis „Sirp ja Vasar"			
Uhe töölise keskmine aastatoodang	100	104,8	164,5
Uhe töölise keskmine aastatasu	100	121,3	164,8
Riiklik Kirjastuskeskus			
Uhe töölise keskmine aastatoodang	100	144,0	189,0
Uhe töölise keskmine aastatasu	100	150,4	204,4
Tekstiilitööstuse Ministeerium („Kreenholm")			
Uhe töölise keskmine aastatoodang	100	256,0	404,6
Uhe töölise keskmine aastatasu	100	144,0	189,8
Metsa- ja Paberitööstuse Ministeerium			
Uhe töölise keskmine aastatoodang	100	137,7	136,5
Uhe töölise keskmine aastatasu	100	131,5	213,3
Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium			
Uhe töölise keskmine aastatoodang	100	95,7	123,4
Uhe töölise keskmine aastatasu	100	131,9	188,6
Kohaliku Tööstuse Ministeerium			
Uhe töölise keskmine aastatoodang	100	155,3	212,7
Uhe töölise keskmine aastatasu	100	154,6	212,4
Kalatööstuse Ministeerium			
Uhe töölise keskmine aastatoodang	100	101,1	126,6
Uhe töölise keskmine aastatasu	100	123,8	160,7
Toiduainetetööstuse Ministeerium			
Uhe töölise keskmine aastatoodang	100	127,4	158,0

Ministeeriumide ja organisatsioonide nimetus	1945. a.	1946. a.	1947. a.
Ühe töölise keskmine aastatasu	100	151,4	201,3
Kommunaalmajanduse Ministeerium			
Ühe töölise keskmine aastatoodang	100	161,7	150,8
Ühe töölise keskmine aastatasu	100	134,3	138,1
Põllumajanduse Ühistegevuse Keskliit			
Ühe töölise keskmine aastatoodang		100	95,1
Ühe töölise keskmine aastatasu		100	137,9
Invaliidide Kooperatsioon (üldse)			
Ühe töölise keskmine aastatoodang	100	92,5	184,8
Ühe töölise keskmine aastatasu	100	124,4	169,1
Tööndusliku Kooperatiivide Peavalitsus			
Ühe töölise keskmine aastatoodang	100	154,6	215,4
Ühe töölise keskmine aastatasu	100	135,2	178,0

Nagu toodud tabelist nähtub, on ühe töölise keskmine aastatoodangu kasv kiirem kui keskmise aastatasu kasv järgmistes organisatsioonides: kombinaadis „Eesti Põlevkivi", Elektritööstuse Ministeeriumile alluvas tehases „Volta", Vedelkütteainete ja Gaasitööstuse Peavalitsuse käitistes, Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsuse käitistes, Tekstiilitööstuse Ministeeriumile alluvas „Kreenholmis", Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi käitistes, Kommunaalmajanduse Ministeeriumi käitistes, Invaliidide Kooperatsioonis ning Tööndusliku Kooperatiivide Peavalitsuses, mis vastab ka ÜK(b)P Keskkomitee 1924. a. 19. augusti pleenumi otsusele töötasupoliitikast (ÜK(b)P resolutsioonides ja otsustes, VI väljaanne, I jagu, lk. 627). „Tööviljakuse kasv", öeldakse seal, „peab olema kiirem kui töötasu kasv. Ainult sel tingimusel luuakse materiaalne baas ning kogutakse vahendid niihästi töötasu kasvuks, tootmise laiendamiseks, mis nõuab käibevahendite suurendamist kulunud ja vananenud seadeldiste uuendamiseks, üha kasvavate kultuuriliste vajaduste rahuldamiseks, kasvava sugupõlve kasvatamiseks ning koolitamiseks kui ka riigi valitsemiseks ja kaitseks."

Seevastu oli järgmistes ministeeriumides ja organisatsioonides ühe töölise keskmine aastatoodangu kasv aeglasem kui keskmise aastatasu kasv: „Eesti Energias", Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumis, Riiklikus Kirjastuskeskuses, Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumis, Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumis, Kalatööstuse Ministeeriumis, Toiduainetetööstuse Ministeeriumis ning Põllumajanduse Ühistegevuse Keskliidus.

Need mahajäänud ettevõtted ja organisatsioonid peavad õppima ühelt meie eesrindlikumalt käitiselt „Volta", kuidas alandada omahinda, kuidas mehhaniseerida ja ratsionaliseerida töömahukaid protsesse ning kuidas võidelda raiskamiste vastu. Tehnoloogilise protsessi täiustamine ja otsustav võitlus igasuguse pillamise vastu ongi selleks materiaalseks aluseks, mis võimaldab otsustavalt tõsta tööviljakust, alandada toodangu omahinda ja suurendada akumulatsiooni.

Tutvudes „Volta" võitlusmeetoditega omahinna alandamise eest tuleb kõigepealt tähendada, et seal 1945.—1947. aastail aastatoodang ühe töölise kohta kolmekordistus, samal ajal, kui ühe töölise keskmine aastatasu samal ajavahemikul rohkem kui kahekordistus. Kuidas seda saavutati? Tuleb alla kriipsutada, et lähteaastal, s. o. 1946. aastal tuli käitises alustada põhjalikku rekonstruktsiooni niihästi põhitsehhides kui ka tsehhides, mis kodanlikul ajal olid võetud kahe tekstiilikäitise ja ühe šokolaadivabriku alla. Neist on kaks esimest „Volta" ruumidest juba lahkunud, viimane veel mitte. „Voltas" teostatakse viisaastaku raamides suurejooneline rekonstrueerimine, mille tulemusel see käitis muutub Nõukogude Liidu üheks suuremaks elektrimootorite tehaseks.

Käitises on rakendamisel uusim nõukogude tehnika. Nii seatakse siin sisse spetsiaalsete, eriti tootlike tööpinkide-agregaatide automatiseeritud read, automaatpressid, automatiseeritud kõrgetootlikkusega vormimis- ja valamismasinad, mis töötavad kõrgrõhu all. Isolatsioonesemete imbutamiseks ja kuivatamiseks seatakse sisse konveierahjud, kõrgesagedusvoolu, kuumendus- ning

karastusseadmed, elektri-aerrusioossed (anoodsed) seadmed kõvade metallide töötlemiseks jne.

Tööprotsess organiseeritakse voolumeetodil massiliseks tootmiseks. Kõik töömahukad protsessid mehhaniseeritakse maksimaalselt, sisetranspordi probleemi lahendavad konveierid, rollgangid, rippuvad ning maa-alused transportöörid ja pneumaatilised tõstukid.

Ühe töölise energiavarustus tõuseb 2,5 kW-lt 1948. aastal 7,5 kW-ni viisaastaku lõpuaastal. Rekonstrueerimisplaan näeb ette mitmel tööpingil töötamise ning sajaprotsendilise tükitöö, mis on aluseks massilise stahhaanovliku liikumise levikule. Loetletud abinõude kompleksne rakendamine annab suure tööviljakuse tõusu. Nii tõuseb ajavahemikul 1945—1950 käitises ühe töölise aastatoodang 1926./27. a. püsivhindades plaani kohaselt viiekordseks. Et see arvestus aga on liiga tagasihoidlik, seda näitab alljärgnev tabel:

Tabel nr. 79

Ühe töölise aastatoodang 1926./27. a. püsivhindades (protsentides)

1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a.
100	214,3	314,3	385,7

Millisel määral tööprotsessi ratsionaliseerimine, selle üleviimine massilis-voolumeetodile vähendab ühele valmistatavale mootorile arvestatud töömahtu, seda näitab kujukalt alljärgnev tabel:

Tabel nr. 80

Ühe 5 kW võimsusega elektrimootori tootmiseks kulus töötunde (protsentides)

1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a.	1950. a. (plaan)
100	66	45	31	6

Seega näeme, et ühe elektrimootori tootmiseks 1948. aastal kulub vähem kui 1/3 1945. a. selleks kulutatud tööajast, kuna pärast käitise täielikku rekonstrueerimist ja tööprotsesside mehhaniseerimist kulutatakse ühe mootori tootmiseks plaani kohaselt vaid 6% 1945. a. selleks kulutatud tööajast.

Säärane kogu töö tehnoloogilise protsessi ümberkorraldamine, selle organiseerimine teaduslikul alusel tõstab järsult käitise majanduslikku rentaablust, võimaldab tema toodangu omahinna pidevat ning suurt langust, mida näitab ka alljärgnev tabel:

Tabel nr. 81

5 kW võimsusega mootori omahinna kujunemine 1926./27. a. püsivhindades (protsentides)

Aastad	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a.	1950. a. (plaan)
Omahind	100	87,3	61,3	49,8	27,9

Uus nõukogude tehnika võimaldas 1948. aastal alandada omahinda 50,2% võrra, kusjuures ühe mootori tootmiseks kulus samal ajal vaid 31% sellest tööajast, mida kulutati 1945. aastal. Seega on toodang ühe töölise kohta kasvanud 3,8 korda, mis kõik kokku võimaldab „Voltal" oma toodangut mitmekordistada. On iseloomulik, et kogu töö tehnoloogilise protsessi parandamine, toodangu tõus ja tööviljakuse kasv tegid võimalikuks töötasu pideva tõstmise selles käitises. Nagu me juba eespool nägime, on „Volta" tööliste keskmine aastatasu vabariigis kõige kõrgem, ületades vabariikliku keskmise 64,2% võrra.

Umbes taolist pilti tööprotsessi tehnoloogia parandamisest ja uue nõukogude tehnika mõjust tööviljakuse kasvule näeme ka „Kreenholmis" (vt. tabel nr. 82, lk. 181).

Seega näeme, et ka Kreenholmi Manufaktuuris on rekonstrueerimise ja uue nõukogude tehnika rakendamise tagajärjel saavutatud tunduvaid tulemusi tööviljakuse tõstmise alal. Nii on Joala vabrikus tõus 57%-line ja vanas ketrusvabrikus — ligemale kahe-

Tabel nr. 82

Rekonstrueeritud Riikliku Kreenholmi Manufaktuuri tootmise majanduslikke näitajaid

Nimetus	Joala vabrikus			Vanas ketrus-vabrikus			Vanas kudumis-vabrikus		
	Faktiliselt nov. 1948	Pärast rekonstrueerimist	%	Faktiliselt nov. 1948	Pärast rekonstrueerimist	%	Faktiliselt nov. 1948	Pärast rekonstrueerimist	%
1. Ketrusmasina läbilase kilodes 1000 värten/tunnis	351,2	412,7	117,5	525,8	596,46	113,4	—	—	—
2. Kudet tunnis ühe kudumistelje kohta . .	—	—	—	—	—	—	6820	10201	149,0
3. Tööviljakus kilodes 1000 värten/tunnis	58,4	91,7	157,0	63,0	120,5	191,3	—	—	—
4. Tööviljakus 1000 kudedes . . .	—	—	—	—	—	—	12,12	36,9	304,5
5. Tööjõu kulu 1000 värtnale .	6,03	4,5	74,6	8,35	4,95	59,3	—	—	—
6. Tööjõu kulu ühele kudumistelje	—	—	—	—	—	—	0,521	0,276	52,9

kordne, kuna kudumisvabrikus on tõus isegi kolmekordne. Ka siin toimub koos tööviljakuse kasvuga töötasu pidev tõus.

Rekonstrueeritud, uuesti rajatud ning ülesehitatud põlevkivitööstus, veel enam aga elektrimootorite tööstus ja Kreenholmi Manufaktuur annavad liiduvabariikliku ning vabariikliku alluvusega tööstusele eeskuju, kuidas tuleb uuendada tehnoloogilist protsessi ning võidelda tööstuse tootmise mihuseliste näitajate järsu parandamise eest. Nad näitavad, kuidas tuleb ellu viia EK(b)P V kongressi resolutsioone, kus on öeldud:

„Kõigis tööstuse, transpordi ja ehitustöö harudes on tarvis otsustavalt ja plaanikindlalt rakendada uut tehnikat ja täiuslikumat tehnoloogiat."

Tööviljakuse nõrka kasvu reas ministeeriumides ja organisatsioonides põhjustas ühelt poolt toodangu liig aeglane kasv, arvatud ühe töölise kohta. Seda tuleb eriti alla kriipsutada 1947. aasta kohta, kus 25% kõigist käitistest ei täitnud üldtoodangu plaani, sealhulgas: Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi 10 käitisest — 2, Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumi 28 käitisest — 12, Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumi 33 käitisest — 15, Toiduainetetööstuse Ministeeriumi 71 käitisest — 18, Kalatööstuse Ministeeriumi 12 käitisest — 4, Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi 59 käitisest — 10 ja Tööndusliike Kooperatiivide Peavalitsuse 192 artellist — 50.

Ainuüksi see plaani mittetäitnud käitiste arv näitab, et meie tööstuses jäid kasutamata suured võimsused. Tootmisplaanide mittetäitmine rea meie käitiste poolt on tingitud sageli halvast varustamisest, nõrgast töödistsipliinist, seega mitterahuldavast juhtimisest, või siis uute käitiste käikuandmise hilinemisest.

Üheks tähtsamaks põhjuseks, miks kuni 25% käitisi ei täitnud plaani, on see, et ministeeriumid viisid nõrgalt ellu nende käitistele kinnitatud organisatsioonilis-tehniliste abinõude plaani, kuigi see plaan töötati välja vastavate ministeeriumide endi poolt. Nende plaanide põhiliseks sisuks oli töömahukate tööprotsesside mehhaniseerimine, materjalide ja tooraine kokkuhoid, tehnoloogilise protsessi ratsionaliseerimine ja tööviljakuse tõstmine. 1947. aastal viidi 160-st sellelaadilisest ülesandest täielikult ellu ainult 70 ehk 43%, osaliselt viidi ellu 30 ehk 19%, kuna 38% kõigist ülesannetest jäi täiesti teostamata. Ka 1948. aastal olukord selles küsimuses palju ei paranenud.

Enamiku nende ülesannete täitmata jätmist ei saa seletada mingite objektiivsete põhjustega, vaid ainult selle töö tähtsuse alahindamisega vastavate ministeeriumide poolt. Nii näiteks Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium, kes kapitaalehituste plaani täitmise õige tunduvalt ületas, ei suutnud ehitada estakaadi turba ümberlaadimise töö mehhaniseerimiseks Lehtses ei 1947. ega ka 1948. aastal, ei ehitanud välja Ubjas põlevkivi mehaanilist sortimisseadeldist, kuigi see säästaks 30 inimese töö ja mõjutaks tun-

duvalt põlevkivi omahinna alandamist. Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium ei seadnud üles silikaattelliste tehases „Kvarts" teist pressi pideva kolme vahetusega töötamise kindlustamiseks, ei andnud tähtajaks käiku Pärnu ja Türi tellistetehastes katusekivide tsehhe, mis suurendaks toodangut 400 000 katusekivi võrra aastas, pealegi tuntakse neist teravat puudust. Kohaliku Tööstuse Ministeerium jättis rekonstrueerimata valutöökoja „Pioneer", kuigi see tõstaks tööviljakust 25%, samuti jättis ta tähtajaks üles seadmata Balti Manufaktuuri 50 automaatkudumistelge, mistõttu puuvillase riide toodang jäi väiksemaks 400 000 meetri võrra jne. jne.

Need on juhuslikult võetud näited neist ülesannetest, mis ministeeriumid jätsid täitmata peamiselt seetõttu, et juhtkond pidevalt ei kontrollinud plaani täitmist ka sel alal.

Nõrgast töö organiseerimisest käitistes annab tunnistust asjaolu, et 1947. aastal käitiste sunnitud tööseisakud 1946. aastaga võrreldes isegi suurenesid. Kaod kogupäevaste tööseisakute tõttu suurenesid 0,8%-lt 1946. a. ühe protsendini 1947. aastal, kusjuures puidutööstuses see protsent tõusis koguni 3,1-ni, peamiselt seetõttu, et puidu turustamise peavalitsus ei varustanud Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumi käitisi küllaldasel määral puiduga. Kalatööstuse Ministeeriumil tõusis see protsent 2,7-ni. Seitsmes tööstuslikus ministeeriumis läks 1947. aastal käitiste sunnitud tööseisakute tagajärjel kaduma 75 000 inimtööpäeva.

Suurenesid samuti ajutised tööseisakud, mis üldtööajast moodustasid 1947. a. 1,1% ühe protsendi vastu 1946. aastal, tekitades kahju kokku 520 000 inimtöötundi. Sääraste ajutiste tööseisakute tõttu ei saanud rahvas ainuüksi Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi käitistest toodangut 52 milj. rbl. ulatuses (väljalaskehindades). Üheks tõsisemaks põhjuseks, mis takistas käitiste normaalset tööd, oli elektrienergia puudus. Elektrienergia puudusest tingitud tööseisakute tõttu kaotas ainuüksi kombinaat „Kiviõli" mitu tuhat tonni põlevkiviõli, kombinaat „Kohtla" üle 500 t põlevkiviõli jne. Ent elektrienergia puudus selles süsteemis tekkis Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi enda süü tõttu,

kuna uus ehitatav elektrijaam hilines käikulaskmisega ligemale aasta, ja seda põhiliselt just ministeeriumi mitteküllaldaselt ettenägeliku tööjuhtimise tagajärjel.

Tõsiselt pidurdab tööviljakuse kasvu suur tööjõu voolavus, mis 1947. aastal küündis kuni 74,2%-ni tööliste üldarvust, 1948. a. I poolel näitas see küll tunduvat vähenemist, kuid jäi siiski veel väga kõrgeks — 41,6%. Eriti halb oli selles suhtes olukord Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi käitistes, kus, nagu nägime, keskmine töötasu kasv tunduvalt ületas keskmise toodangu kasvu ühe töölise kohta. Selles on süüdi suurel määral tööjõu äärmiselt suur voolavus, mis ületab vabariikliku keskmise kuni 2 korda. Osaliselt seletub see ajutiste tööjõudude asendamisega alalise kaadriga, kuid on siiski selge, et nii suur arv uusi töölisi ei suuda asendada vana vilunud tööliskaadrit ja anda kohe niisama palju toodangut. Samuti oli suur tööjõu voolavus 1947. aastal ka kombinaadis „Eesti Põlevkivi" ja Toiduainetetööstuse Ministeeriumis (72,2%), ning eriti suur Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumis, kus 1947. aastal tööliste voolavus moodustas 121,9% tööliste üldarvust!

Mis põhjustab tööjõu voolavuse? Tuletagem meelde seda, mis on eespool öeldud meil üsna sageli ebaõigesti kehtestatud progressiiv- ning premiaalsüsteemi kohta, millega püütakse kunstlikult tõsta madala kvalifikatsiooniga töötajate töötasu. Selle tulemusel teenisid kõrge kvalifikatsiooniga oskustöölised faktiliselt sageli niisama palju kui näiteks laotöölised, laadijad jne. Sellest nähtub, et ka meil on kehtiv täiel määral seltsimees Stalini poolt omal ajal antud seletus tööjõu voolavuse põhjuste kohta. Seltsimees Stalin ütleb, et tööjõu voolavuse põhjused seisavad „töötasu ebaõiges korrastuses, ebaõiges tariifisüsteemis, töötasu „pahempoolitsevas" võrdsustamises. „Reas käitistes", jätkab seltsimees Stalin, „on meil tariifimäärad niiviisi sisse seatud, et peaaegu kaob erinevus kvalifitseeritud ja kvalifitseerimata töö vahel, raske ja kerge töö vahel. Võrdsustamine viib selleni, et kvalifitseerimata tööline pole huvitatud kvalifitseeritud tööliseks saamisest ja tal puuduvad seega edasijõudmise väljavaated, ta tun-

neb ennast seetõttu tootmises „suvitajana", kes töötab ainult ajutiselt, et natuke „teenida" ja minna siis kuhugi mujale „õnne otsima". Võrdsustamine viib selleni, et kvalifitseeritud tööline on sunnitud rändama käitisest käitisesse, et leida lõpuks niisugune käitis, kus osatakse väärilselt hinnata kvalifitseeritud tööd. Sellest tuleb „üldine" liikumine käitisest käitisesse, tööjõu voolavus" (J. Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 295).

Ka põhjuseta töölt puudumiste arv on väga suur, mis samuti mõjub pidurdavalt tööviljakuse tõusule. Selles küsimuses on olukord kõige halvem Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumis, Kombinaadis „Eesti Põlevkivi", Toiduainetetööstuse Ministeeriumis ning Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumis, kus olukord ses suhtes oli ebarahuldav mitte ainult 1947. aastal, vaid ka 1948. aastal. Tööle mitteilmumise protsent moodustas tööstuses 1947. a. kuni 13,6% kogu töötatud tööajast.

Tööjõu voolavuse ja töölt puudumise üheks kõige olulisemaks põhjuseks on tööliste, eriti noortööliste elukondlike tingimuste eest halvasti hoolitsemine. Tööliste, eriti noortööliste ühiselamuis on sageli korraldamata säärased küsimused, nagu pesupesemine, pesu ja riiete paikamine, jalatsite parandamine jne. Kui silmas pidada, et vabrikukoolide lõpetajad tulid kodunt vanemate juurest, omamata iseseisvaks eluks kogemusi, siis on säärane hoolimatus nende suhtes täiesti lubamatu.

Lõpuks peab märkima tehnilise kaadri alama lüli nõrka kvalifikatsiooni, mille tulemusel uute tööliste väljaõpetamine toimub ebarahuldavalt, samuti nagu pole kaugeltki küllaldane tööliste kvalifikatsiooni tõstmine süstemaatiliste tehnilise miinimumi kursuste kaudu.

Üheks tähtsamaks põhjuseks, miks reas organisatsioonides (Metsa- ja Paberitööstuse Ministeerium, Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium, Toiduainetetööstuse Ministeerium) keskmine aastatoodang ühe töölise kohta kasvas aeglasemalt kui ühe töölise keskmine aastatasu — oli see, et tööliste töötasu tõusmisega ei käinud kaasas või isegi ei eelnenud sellele tööprotsessi parandamine ja tehniliselt põhjendatud normide keh-

testamine. Nii tõsteti näiteks 1947. a. sügishooajal töötajate töötasusid metsa ülestöötamisel ning väljaveol 1,9—2,1 korda Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumi süsteemis, samal ajal aga jäid metsatööliste ning väljavedajate töönormid muutmata. Selle tulemusel tekkis olukord, kus ühe töölise keskmine aastatoodang jäi 1945. aastaga võrreldes eelmise aasta tasemele või isegi pisut langes, kuna keskmine aastatasu järsult tõusis. Seega tekitas see ministeerium metsa ülestöötamisel ning väljaveol riigile suuri kahjumeid. Et see ministeerium ka 1948. aastal ei asunud metsa ülestöötamist ning väljavedu tõsiselt organiseerima, seda nägime eespool selle ministeeriumi tööd analüüsides, kus tuli juba konstateerida, et eriti metsa ülestöötamise mehhaniseerimiseks pole seal peaaegu midagi ära tehtud.

See on ka üheks põhjuseks, miks eriti Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumi käitistes tekkis terav lahkuminek ühe töölise keskmise aastatoodangu kasvu ning keskmise aastatasu vahel: kui ühe töölise keskmine aastatoodang, võttes 1945. a. sada, tõusis 1947. aastal 23,4% võrra, siis samal ajavahemikul ühe töölise keskmine aastatasu tõusis 88,6% võrra. Selle tulemusel sattus see süsteem pidevatesse finantsraskustesse. Illustreerime seda tabeliga, kus on toodud ehitusmaterjalide tööstuse ühe töölise keskmine aastatoodang püsivhindades, võrreldes plaaniga ning eelmiste aastatega, ja sama tööstusharu ühe töölise keskmine aastatasu (vt. tabel nr. 83, lk. 187).

1946. aastaga võrreldes tõusis tööviljakus ehitusmaterjalide tööstuses 1947. aastal 28,6% ja 1948. a. I poolel 3,1% võrra. Töötasu aga tõusis vastavalt 42,9 ja 18,1%, seega on töötasu tõus tunduvalt kiirem kui toodangu kasv.

Selle tagajärjel suurenesid ehitusmaterjalide tööstuses 1947. aastal toodanguühiku omahinnas kulud töötasule 1946. aastaga võrreldes 10,8% ja 1948. a. I poolel eelmise perioodiga võrreldes 14,6% võrra (E. Teder, op. cit., lk. 17).

Ka Toiduainetetööstuse Ministeeriumis tõusis ühe töölise keskmine aastatöötasu tunduvalt kiiremini kui keskmine aastatoodang. Selle põhjuseks on, et selles süsteemis rakendati 1944. aas-

Tabel nr. 83

Ühe töölise keskmine aastatoodang püsivhindades ehitusmaterjalide tööstuses (Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium)

Aastad	Plaanis	Tegelikult	% plaanist	% eelmisest aastast
1946. a.	4622 rbl.	4873 rbl.	105,4	—
1947. a.	5553 „	6270 „	112,9	128,6
1948. a. I pool . .	2873 „	3232 „	112,5	103,1

Ühe töölise keskmise aastatöötasu kasv

Aastad	Plaanis	Tegelikult	% plaanist	% eelmisest aastast
1946. a.	4715 rbl.	5403 rbl.	114,6	—
1947. a.	6062 „	7722 „	127,3	142,9
1948. a. I pool . .	4159 „	4560 „	109,6	118,1

tal pärast maa vabastamist saksa okupantidest 1940.—1941. aastal kehtinud töötasumäärad, mis olid faktiliselt tunduvalt madalamad kui Leningradis kehtiv tariifivõrk. 1. VII 1945. aastal ühtlustati töötasutase, mille tulemusel üldine töötasutase selles ministeeriumis tõusis keskmiselt 15%. 1946. aastal toimunud uus palgakõrgendus seoses hindade mõningase muutumisega pole aga järgnevail aastail kompenseeritud tööprotsessi edasise mehhaniseerimisega. Lisaks sellele on siin laialdaselt rakendatud tööliste arvu säilitamiseks ning suurendamiseks, nagu eespool nägime, vääralt mõistetud progressiivsüsteemi, mis on endaga kaasa toonud töötasufondi tunduva ületamise. Selle ministeeriumi töötasufondi ülekulutamine oli 1947. a. 3,8 miljonit rubla.

3. Omahinna alandamise analüüs mõnedes meie tööstusharudes

EK(b)P V kongressi resolutsioonides öeldakse: „Kongress nõuab, et kõik partei-, majanduse, nõukogude, ametiühingute ja kommunistliku noorsoo-

ühingu organisatsioonid peavad igas tööstuskäitises, transpordiettevõttes ja ehitusobjektil tõhusalt võitlema range kokkuhoiurežiimi eest, peavad likvideerima igasugused ülearused ja ebatootlikud kulud, peavad saavutama, et käitised töötaksid kasumiga, säilitades seega summasid sotsialistliku rahvamajanduse edasiarendamiseks. On tarvis põhjalikult uurida käitiste ökonoomikat, süstemaatiliselt analüüsida toodanguühiku kohta minevaid kulusid, suunates käitiste tegevuse tööviljakuse tõstmise, omahinna alandamise ja kasumite plaani tingimatule täitmisele ja ületamisele, isemajandamise põhimõtte igakülgsele kõvendamisele ja rakendamisele igas käitises, osakonnas ja brigaadis, finantsdistsipliini kõvendamisele käitistes ja majandusorganites".

See on üldine ülesanne, mis seisab kõigi meie parteiorganisatsioonide ja majandusjuhtide ees. Eespool püüdsime näidata, kuidas meie vabariigis toimub võitlus omahinna alandamise ja tööviljakuse tõstmise eest. Järgnevalt püüame analüüsida mõnede tähtsamate toodete — põlevkivi, põlevkiviõli, turba, turbabriketi, telliste ja leiva — omahinda, lahates selleks omahinna koostisosadeks, sest ainult sel teel avastame asjaolusid, mida keskmised arvud kunagi ei näita. Iga majandusjuht, iga tootmise alal töötav parteitöötaja peab olema teadlik omahinna kõigist elementidest; peab täpselt teadma, kui palju kulutatakse ühe või teise toote valmistamiseks materjale, kütet, elektrienergiat, tööjõudu, peab teadma, kui suured on käitise üldkulude, tsehhikulude ja kaubanduslike kulude osa ühe toodanguühiku omahinnas. Ainult kõigisse neisse küsimusisse sügavalt tungides muutub võitlus omahinna alandamise eest efektiivsemaks, ainult sel teel avastame sisemisi reserve omahinna alandamiseks ning õpime võitlema igasuguste liialduste ning raiskamiste

vastu. Peame alati meeles pidama UK(b)P 18. konverentsi otsust:

„Selleks, et õigesti juhtida käitiste tööd, on tarvis teada faktilisi kulutusi toodanguühiku põhielementidele — töötasule, toorainele, küttele, elektrienergiale, amortisatsiooniks ja administratiiv-valitsemiskuludeks, ning suunata käitise majanduslikku tegevust sääraselt, et tingimata täidetaks omahinna ja kasumite plaan" (UK(b)P 18. üleliidulise konverentsi resolutsioonid, Gospolitizdat, 1941, lk. 11).

a. Põlevkivi ja põlevkivi utmistoodete omahinna analüüs

Järgnevalt vaatleme ühe tonni põlevkivi omahinna kujunemist Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi süsteemis mõningates töötavates käitistes ning Söetööstuse Ministeeriumi süsteemi kuuluva kombinaadi „Eesti Põlevkivi" mõnedes käitistes.

Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi ja kombinaadi „Eesti Põlevkivi" poolt toodetava ühe tonni põlevkivi keskmine kaubanduslik omahind kujuneb vastavalt järgnevale tabelile.

Tabel nr. 84

Ühe tonni põlevkivi omahinna dünaamika

Nimetus	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. I pool
Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium	100	114,9	110,1	105,3
Kombinaat „Eesti Põlevkivi"	100	90,9	82,7	72,6

Toodud tabel on paljuütlev: Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumis kasvab ühe tonni põlevkivi omahind 1946. aastal eelmise aastaga võrreldes 14,9% võrra. Järgnevail aastail see küll

alaneb, kuid ka 1948. aasta esimesel poolel jääb see 5,3% võrra kõrgemaks kui 1945. a. omahind. Samal ajal aga kombinaadis „Eesti Põlevkivi" ühe tonni põlevkivi omahind alaneb iga aastaga, ja sealjuures võrdlemisi kiire tempoga. Selle tulemusel oli 1948. aasta esimesel poolel ühe tonni põlevkivi omahind 27,4% võrra madalam kui 1945. aastal. Tõsi, kahe süsteemi toodangu omahinna võrdlemist segab mõningal määral asjaolu, et 1945. aastal, s. o. vaatluse algaastal, ühe tonni põlevkivi omahind absoluutsetes arvudes erineb: kombinaadil „Eesti Põlevkivi" on see 22,4% võrra kõrgem kui Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumil, kuid juba 1946. a. on kombinaadi „Eesti Põlevkivi" ühe tonni põlevkivi omahind ka absoluutsetes arvudes väiksem kui Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumil. 1946. aastal on kombinaadi „Eesti Põlevkivi" poolt toodetud ühe tonni põlevkivi omahind 3,1% võrra, 1947. aastal 8% ning 1948. a. I poolel 15,5% võrra madalam kui Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumil.

Selline suur erinevus ühe tonni põlevkivi omahinnas ning, mis veel tähtsam, erinevused omahinna dünaamikas sunnivad meid lähemalt jälgima põlevkivi omahinna kujunemise probleemi. Vaatleme kõigepealt küsimust, kuidas kujuneb ühe tonni põlevkivi omahind Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi ning kombinaadi „Eesti Põlevkivi" üksikuis käitistes. Vastuse sellele küsimusele annavad meile alljärgnevad kaks tabelit:

Tabel nr. 85

Ühe tonni põlevkivi omahinna dünaamika Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi käitistes

Kaevanduse nimetus	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. I pool
„Kiviõli"	100	107,6	97,3	97,4
„Kütte-Jõud"	100	123,8	116,7	109,4
„Kohtla"	100	118,1	133,7	116,1
„Ubja"	—	100	107,5	105,0
Ministeeriumi keskmine kaubanduslik omahind	100	114,9	110,1	105,3

Võrdluseks toome kombinaadi „Eesti Põlevkivi" käitiste ühe tonni põlevkivi omahinna dünaamika:

Tabel nr. 86

Kaevanduse nimetus	1946. a.	1947. a.	1948. a. I pool
„Kukruse"	100	93,4	83,9
„Käva nr. 2"	100	86,4	71,5
„Viivikonna"	—	100	82,2
Kombinaadi keskmine kaubanduslik omahind	100	90,1	80,2

Võrreldes toodud käitiste toodangu omahinna kujunemist aastate kaupa, näeme, et Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumis on ainult kombinaadis „Kiviõli" toodangu omahind 1948. aastal madalam kui 1945. aastal, kõigi teiste käitiste toodangu omahind on aga tunduvalt kõrgem kui 1945. aastal: „Kütte-Jõus" 9,4% võrra, „Kohtlas" 16,1% võrra.

Ka kombinaadis „Eesti Põlevkivi" toimub ühe tonni põlevkivi omahinna alandamine ebaühtlase tempoga. Kui „Kukrusel" omahinda alandatakse 16,1%, siis „Kävas nr. 2" on tehtud palju suurem töö omahinna alandamiseks, mistõttu see on 28,5% võrra madalam kui 1946. aastal.

Ometi pole omahinna liikumise vaatlus sellisel meetodil täielik, kui me jätame vastamata küsimuse, milline on ühe tonni põlevkivi omahinna dünaamika, võrreldes käitisega, kus see omahind on kõige madalam. Vastuse sellele küsimusele annab tabel nr. 87 (vt. lk. 192).

Selleks, et võrrelda ühe tonni põlevkivi omahinda mitmesugustes käitistes, võtsime lähtealuseks Kukruse kaevanduse, kus ühe tonni põlevkivi omahind on kõige madalam. Võrreldes selle kaevandusega on samasse süsteemi kuuluvas kaevanduses „Käva nr. 2" ühe tonni põlevkivi omahind 1948. aastal viidud peaaegu „Kukruse" kaevanduse ühe tonni põlevkivi omahinna tasemele,

Tabel nr. 87

Ühe tonni põlevkivi omahind kaevandustes, võrreldes kaevandusega, kus see on kõige madalam (protsentides)

Kaevanduse nimetus	1946. a.	1947. a.	1948. a. I pool
„Kukruse" (KEP)[1]	100	100	100
„Käva nr. 2" (KEP)	119,0	110,0	101,3
„Kiviõli" (PKM)	111,0	107,4	119,7
„Kütte-Jõud" (PKM)	116,8	117,8	123,0
„Kohtla" (PKM)	111,8	135,5	131,0
„Viivikonna" (KEP)	—	155,1	141,9
„Ubja" (PKM)	147,1	169,3	184,2

kuigi see 1946. aastal oli 19% võrra kõrgem. Selle süsteemi valulapseks on kaevandus „Viivikonna", kus põlevkivi omahind oli 1947. aastal 55,1% võrra kõrgem kui „Kukrusel". Järgmisel aastal näeme siin küll olukorras paranemist, kuid siiski on see omahind veel ligi 42% kõrgem kui teistes selle süsteemi kaevandustes.

Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi käitistes on ühe tonni põlevkivi omahinna liikumine hoopis erinev. Näeme, et isegi selle süsteemi kõige paremas kaevanduses „Kiviõli" oli ühe tonni põlevkivi omahind 1946. aastal 11% võrra kõrgem kui „Kukrusel" ja 1948. a. esimesel poolel juba 19,7% võrra kõrgem. Teiste sõnadega, suhteliselt on „Kiviõli" põlevkivi omahinna vahe veelgi suurenenud ning seda tänu sellele, et kombinaadis „Eesti Põlevkivi" on põlevkivi omahinna langus tunduvalt kiirem kui Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi käitistes.

Oeldu on maksev veel suuremal määral kaevanduste „Kütte-

[1] KEP — Kombinaat „Eesti Põlevkivi",
PKM — Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium.

Jõud", „Kohtla" ja „Ubja" kohta. Kui „Kütte-Jõus" 1946. aastal ühe tonni põlevkivi omahind oli 16,8% kõrgem kui „Kukrusel", siis 1948. aastal oli see juba 23% kõrgem, „Kohtlas" tõusis vahe 11,8%-lt 31%-ni, kuna „Ubjas", kus 1946. aastal ühe tonni põlevkivi omahind oli 47,1% võrra kõrgem kui „Kukrusel", oli see 1948. aastal juba tervelt 84,2% „Kukrusest" kõrgem.

Seega jõuame järgmise küsimuse juurde: millega seletada nii suurt omahinna erinevust ühelt poolt Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi kaevanduste ning teiselt poolt kombinaadi „Eesti Põlevkivi" kaevanduste vahel, ning teiseks, millega seletada suurt omahinna erinevust üksikute kaevanduste vahel.

Nagu me juba eespool näitasime, taastati kombinaadi „Eesti Põlevkivi" kaevandused ning sisustati täiusliku ja eesrindliku nõukogude tehnikaga. See mõjutas muidugi otsustavalt põlevkivi omahinna kujunemist selles kombinaadis. Ent ka Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium on saanud oma käitistesse uut tehnikat, seega on ka siin rajatud alus omahinna alandamiseks. Tähendab, ainuüksi tööprotsessi erineva mehhaniseerimise tasemega ei saa küsimusele läheneda, pealegi, kus omahinna liikumine ministeeriumi üksikuis käitistes on üksikuil aastail väga ebaühtlane. Seetõttu peame lähemalt süvenema kõigi omahinna koostisosade analüüsi.

Ühe tonni põlevkivi omahind koosneb järgmistest koostisosadest: abimaterjal, küte, elektrienergia, töötasu, juurdearvutused töötasule, tsehhikulud, tehase üldkulud, kaubanduskulud. Neist vaatleme eraldi abimaterjali, kütte ja elektrienergia kulu dünaamikat, järgnevalt töötasu ja juurdearvutusi töötasule ning lõpuks — eriliigina — tsehhikulusid, tehase üldkulusid ja kaubanduslikke kulusid. Aluseks on võetud 1945. a. — sada. Kombinaadis „Eesti Põlevkivi" ning Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi käitiste ühe tonni põlevkivi peale kulutatud abimaterjalidest, küttest ja elektrienergiast annab pildi järgmine tabel:

Abimaterjali, kütte ja elektrienergia kulu dünaamika ühe tonni põlevkivi omahinnas (protsentides)

	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. I pool
Kombinaat „Eesti Põlevkivi:				
„Kukruse"				
Abimaterjalid		100	99,7	87,8
Küte		100	18,1	9,1
Elektrienergia		100	113,6	56,4
Kokku:		100	100,5	81,8
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas		16,1	17,3	15,7
Kaevandus „Käva nr. 2"				
Abimaterjalid		100	104,9	100,5
Küte		100	—	—
Elektrienergia		100	74,4	34,1
Kokku:		100	94,2	77,5
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas		16,6	18,2	18,1
Kaevandus „Viivikonna"				
Abimaterjalid			100	109,9
Küte			100	100
Elektrienergia			100	55,3
Kokku:			100	96,1
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas			15,1	17,6
Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium:				
Kaevandus „Kiviõli"				
Abimaterjalid	100	70,0	67,6	80,5
Küte	100	110,7	78,6	67,8
Elektrienergia	100	118,0	79,2	68,0
Kokku:	100	91,7	72,9	74,8
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	18,7	16,0	14,0	14,3

	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. I pool
Kaevandus „Kohtla"				
Abimaterjalid	100	101,3	95,1	114,9
Küte	100	100	154,1	116,6
Elektrienergia	100	57,9	102,7	84,7
Kokku:	100	85,1	98,0	103,7
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	11,7	8,4	8,3	10,3
Kaevandus „Kütte-Jõud"				
Abimaterjalid	100	113,7	114,1	123,7
Küte	100	105,3	93,4	97,4
Elektrienergia	100	110,5	82,4	64,7
Kokku:	100	111,4	99,0	97,2
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	14,4	12,9	12,2	12,8
Kaevandus „Ubja"				
Abimaterjalid	—	100	94,9	133,2
Küte	—	100	277,7	355,5
Elektrienergia	—	100	136,5	99,4
Kokku:	—	100	117,0	120,3
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas		10,0	10,9	11,4

Et vältida järelduste tegemises vigu, mis võivad tekkida sellest, et käitiste raamatupidamises võidakse kulutusi abimaterjalides, küttes, elektrienergias erinevail aastatel paigutada erinevaisse kululiikidesse, on toodud tabelis nende kolme kululiigi absoluutsed arvud summeeritult. Seetõttu peab saadud summa aastate läbilõikes kindlustama õige pildi andmise. Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas saadi sel teel, et võeti nende kolme kululiigi summa protsent ühe tonni põlevkivi kaubanduslikust omahinnast, mis samuti aastate läbilõikes näitab, millisel määral põlevkivikaevanduste juhtkonnad organiseerivad võitlust kokkuhoiu eest abimaterjalide, kütte ja elektrienergia tarvitamises ühe tonni põlevkivi tootmiseks. On ju selge, et ühes põlev-

kivitoodangu kiire kasvuga peavad tõusma ka kulutused abimaterjalide, kütte ja elektrienergia näol, kuid ühele tonnile ümberarvestatult peavad need kululiigid suhteliselt vähenema.

Toodud tabeli vaatlusel tuleb kõigepealt märkida, et neis kululiikides ühe tonni põlevkivi omahinnas on suuri kõikuvusi üksikute kaevanduste vahel. See kululiik on suurim kaevanduses „Käva nr. 2", talle järgneb „Viivikonna", „Kukruse", „Kiviõli", „Kütte-Jõud" ja „Ubja", kõige väiksem on see „Kohtlas".

Võttes jällegi lähtealuseks (sada) käitise, kus see kululiigi erikaal on kaubanduslikus omahinnas kõige väiksem, võrdleme sellega kulutusi sellele kululiigile teistes kaevandustes.

Tabel nr. 89

Ühe tonni põlevkivi omahinnas kulutatakse abimaterjalidele, küttele ja elektrienergiale (protsentides)

Kaevanduse nimetus	1946. a.	1947. a.	1948. a. I pool
„Kohtla"	100	100	100
„Kütte-Jõud"	161,2	124,5	115,5
„Kukruse"	172,0	150,3	115,5
„Kiviõli"	188,8	130,3	126,3
„Käva nr. 2"	211,7	173,3	134,8
„Ubja"	156,7	159,7	154,8
„Viivikonna"	—	202,9	184,2

Vaadeldes kulutusi sellele kululiigile üksikuis kaevandustes aastate läbilõikes peame märkima, et välja arvatud „Ubja" ja „Viivikonna" on teistes kaevandustes toimunud tunduv kokkuhoid: kui „Kävas nr. 2" kulutati 1946. aastal abimaterjalidele, küttele ja energiale 2,1 korda rohkem kui „Kohtlas", siis 1948. a. esimesel poolel on see vahe tunduvalt kokkutõmbunud ning on veel 34,8% võrra suurem kui „Kohtlas". Sama suunda võime märkida ka „Kütte-Jõus", „Kukrusel" ja „Kiviõlis". Osaliselt seletub selle kululiigi suhteline suurus „Käva", „Kukruse", „Kiviõli" kõrgema mehhaniseerimistasemega. Halvem on olukord „Ubjas" ja

„Viivikonnas". „Ubjas" kulutati veel 1948. aastal 54,8% ja „Viivikonnas" 84,2% rohkem abimaterjale, kütet ja elektrienergiat ühe tonni põlevkivi tootmiseks kui „Kohtlas", kusjuures tuleb silmas pidada, et see kululiik on „Kohtlas" 1948. a. esimesel poolel suurenenud 3,7% võrra, võrreldes 1945. aastaga. Siit teeme esimese järelduse: võitlus abimaterjalide, kütte ja elektrienergia kokkuhoiu eest toimub eriti halvasti „Viivikonnas" ja „Ubjas", ning teatud saavutuste peale vaatamata on see ebarahuldav ka kõigis teistes käitistes.

Vaatleme nüüd lähemalt töötasu erikaalu muutumist ühe tonni põlevkivi omahinnas. Saame alljärgneva tabeli:

Tabel nr. 90

Töötasu kulu dünaamika ühe tonni põlevkivi omahinnas (protsentides)

	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. I pool
Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium:				
Kaevandus „Kiviõli"				
Töötasu	100	107,6	102,9	97,3
Juurdearvutused töötasule	100	68,4	18,1	19,0
Kokku:	100	101,4	89,4	85,0
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	42,4	39,9	38,9	37,0
Kaevandus „Kohtla"				
Töötasu	100	111,8	123,7	109,7
Juurdearvutused töötasule	100	130,5	38,4	41,4
Kokku:	100	115,1	108,4	97,5
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	49,5	48,2	40,1	41,6
Kaevandus „Kütte-Jõud"				
Töötasu	100	141,8	136,5	126,9
Juurdearvutused töötasule	100	86,4	24,4	22,2
Kokku:	100	130,6	113,8	105,7
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	41,3	43,6	40,3	39,9

	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. I pool
Kaevandus „Ubja"				
Töötasu		100	100,1	104,9
Juurdearvutused töötasule		100	100	104,9
Kokku:		100	100,1	104,9
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas		45,3	42,2	45,3
Kombinaat „Eesti Põlevkivi":				
Kaevandus „Kukruse"				
Töötasu		100	93,0	90,9
Juurdearvutused töötasule		100	91,9	40,0
Kokku:		100	92,9	86,4
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas		59,6	59,3	61,4
Kaevandus „Käva nr. 2"				
Töötasu		100	93,1	79,1
Juurdearvutused töötasule		100	92,9	79,1
Kokku:		100	93,1	79,1
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas		54,3	58,5	60,0
Kaevandus „Viivikonna"				
Töötasu		—	100	84,3
Juurdearvutused töötasule		—	100	84,5
Kokku:		—	100	84,3
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas		—	56,2	57,6
Kombinaadis kokku				
Töötasu		100	94,4	87,7
Juurdearvutused töötasule		100	91,1	59,5
Kokku:		100	94,1	85,3
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas		56,7	58,7	60,3

Ürgtootmises on toodete kaubanduslikus omahinnas teatavasti suur erikaal kulutustel tööjõule. Nii näiteks tõuseb NSV Liidu söetööstuses töötasu ja töötasule juurdearvutuste osa kuni 70%-ni ühe tonni kivisöe omahinnas. Siit saab mõistetavaks, miks

just selles tööstusharus on ette nähtud esmajärjekorras töömahukate ning raskete tööprotsesside mehhaniseerimine. Analoogiline on olukord ka põlevkivitööstuses, kus töötasu erikaal on tunduvalt kõrgem kui teiste kululiikide erikaal.

Kõnelesime juba sellest, et eriti kombinaadis „Eesti Põlevkivi" on rakendatud esmajärguline sisseseade, millega on saavutatud põhiliste töömahukate protsesside mehhaniseerimine. Seega on loodud kõik eeldused selleks, et teostada tunduvat kokkuhoidu ühe tonni põlevkivi omahinnas just kulutustes töötasule, mis töötasu kõrge erikaalu tõttu ühe tonni põlevkivi omahinnas võimaldab tunduvalt alandada põlevkivi kaubanduslikku omahinda. Kuid see võimalus tuleb alles ellu viia, mis eeldab, et asjaosalistel on küllalt tahet ning oskust realiseerida võimalusi tegelikkuseks.

Toodud tabel aga annab meile tegelikkusest väga kirju pildi. Siin on kaevandusi, kus kulutused töötasule ühe tonni põlevkivi omahinnas vähenevad. Need on „Kiviõli", „Kohtla" ja „Kütte-Jõud". Muutumatuna püsib „Ubja", kuna „Kukruse", „Käva nr. 2" ja „Viivikonna" näitavad languse asemel koguni tõusutendentsi. Vastavalt sellele on kaevandused 1948. aastal alljärgnevas järjekorras.

Tabel nr. 91

Ühe tonni põlevkivi omahinnas kulutatakse töötasule ja juurdearvutustele töötasus (protsentides)

Kaevanduse nimetus	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. I pool
„Kiviõli"	100	100	100	100
„Kütte-Jõud"	89,1	114,8	113,5	110,8
„Kohtla"	107,2	121,7	130,0	122,9
„Käva nr. 2"	—	145,7	153,9	137,5
„Kukruse"	—	134,5	141,8	138,7
„Viivikonna"	—	—	208,2	184,6
„Ubja"	—	150,4	170,9	188,3

Kuivõrd kasulik ning tarvilik on omahinna analüüsimisel võrrelda omahinna koostisosade liikumist mitte ainult aastate läbi-

lõikes ühe süsteemi raamides, vaid ka erinevate süsteemide raamides (antud juhul kombinaadi „Eesti Põlevkivi" ning Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi käitistes), selgub eriti kujukalt, kui vaadelda töötasu liikumist ühe tonni põlevkivi omahinnas. Võttes näiteks kombinaadi „Eesti Põlevkivi" süsteemis vaatluse alla töötasu liikumise ühe tonni põlevkivi omahinnas, saame esimesel pilgul rahuldavad näitajad: ühe tonni põlevkivi omahinnas töötasu erikaal langeb 12,3% võrra ajavahemikul 1946. aastast 1948. aasta esimese pooleni.

Kui me aga võrdleme selle kombinaadi ühe tonni põlevkivi omahinnas töötasu erikaalu liikumist näiteks „Kiviõliga", siis selgub, et kombinaadi „Eesti Põlevkivi" süsteemi kuuluvates kaevandustes kulutatakse 1948. a. „Kävas nr. 2" 37,5%, „Kukrusel" 38,7% ja „Viivikonnas" 84,6% rohkem kui seda tehakse „Kiviõlis". Arvestades asjaolu, et nimetatud kaevanduste mehhaniseerimine on palju täiuslikum kui „Kiviõlis", peame tegema siin tähtsa järelduse: kombinaadi „Eesti Põlevkivi" kaevandustes ei leia uus sisseseade veel täielikku kasutamist, seal peetakse 37,5—84,6% ulatuses ülearu tööjõudu ning vastavalt sellele kulutatakse ka ülearuselt töötasu.

Ka vabariikliku alluvusega kaevandused „Kütte-Jõud" ja „Kohtla", eriti aga „Ubja", töötavad halvasti, kuna nad 1948. a. esimesel poolel kulutavad ühe tonni põlevkivi tootmiseks töötasule rohkem kui 1945. a. Nende kaevanduste juhtkonnad pole suutnud vahepeal toimunud töötasu tõusu kompenseerida tööjõu ratsionaalsema kasutamisega, nagu seda tehti kombinaadis „Kiviõli", kus töötasude erikaal ühe tonni põlevkivi tootmisel langes 1945. a. sajalt protsendilt 85%-le 1948. a. esimesel poolel.

Järgnevalt vaatleme samade käitiste poolt toodetud ühe tonni põlevkivi omahinnas tsehhikulude, tehase üldkulude ja kaubanduslike kulude liikumist, esmalt eraldi ja pärast kogu selle kululiigi erikaalu liikumist.

Raamatupidamine kombinaadis „Eesti Põlevkivi" eraldab esiteks kulutusi amortisatsioonile, teiseks mitmesuguseid kulusid, ja

kolmandaks kaubanduslikke kulusid, kuna Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumis raamatupidamine liigitab seda kuludeliiki tsehhikuludeks, tehase üldkuludeks ja kaubanduslikeks kuludeks. Seega pole selle kululiigi üksikud positsioonid, välja arvatud kaubanduslikud kulud, kahe süsteemi vahel võrreldavad. Seetõttu piirdume nende võrdlemisega ühe süsteemi raamides, kuid nende kulupositsioonide summa, ehk teiste sõnadega, selle kululiigi erikaalu võrdlemine kaubanduslikus omahinnas on kahe süsteemi vahel võimalik, mida hiljem teemegi.

Kombinaadi „Eesti Põlevkivi" kaevanduste poolt toodetud ühe tonni põlevkivi omahinnas amortisatsiooni, mitmesuguste kulude ja kaubanduslike kulude osa kogu kombinaadis keskmiselt langeb. Kui selle kululiigi erikaal ühe tonni põlevkivi omahinnas oli 1946. aastal kogu kombinaadis 27%, siis 1948. a. esimesel poolel oli see vaid 22,6%, kusjuures langust on märgata kõigis kaevandustes. Üksikute selle liigi kulupositsioonide liikumine aga erineb: nii tõuseb amortisatsioonile langev osa „Kukrusel" sajalt protsendilt 128,3%-ni, kuid langeb „Kävas nr. 2" sajalt protsendilt 58,8%-le. Mitmesugused kulud tõusevad „Kukrusel" sajalt protsendilt 106,5%-ni, kuid langevad „Kävas nr. 2" 32,4% ja „Viivikonnas" 30,6% võrra. Kaubanduslikud kulud langevad kõigis kaevandustes — „Kukrusel" 64,1%, „Kävas nr. 2" 69,5% ja „Viivikonnas" 36,9%. Sellest kõneleb alljärgnev tabel:

Tabel nr. 92

Amortisatsiooni-, mitmesuguste kulude ja kaubanduslike kulude dünaamika ühe tonni põlevkivi omahinnas kombinaadis „Eesti Põlevkivi" (protsentides)

Kaevandused	1946. a.	1947. a.	1948. a. I pool
Kaevandus „Kukruse"			
Amortisatsioon	100	85,8	128,3
Mitmesugused kulud	100	123,4	106,5
Kaubanduslikud kulud	100	52,0	35,9
Kokku:	100	89,8	79,1
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	24,3	23,4	22,9

Kaevandused	1946. a.	1947. a.	1948. a. I pool
Kaevandus „Käva nr. 2"			
Amortisatsioon	100	58,2	58,8
Mitmesugused kulud	100	84,9	67,6
Kaubanduslikud kulud	100	48,1	30,5
Kokku:	100	69,3	53,7
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	29,1	23,3	21,9
Kaevandus „Viivikonna"			
Amortisatsioon	—	100	98,8
Mitmesugused kulud	—	100	69,4
Kaubanduslikud kulud	—	100	63,1
Kokku:	—	100	70,7
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	—	28,7	24,8
Kombinaadis kokku			
Amortisatsioon	100	71,5	89,2
Mitmesugused kulud	100	102,1	86,9
Kaubanduslikud kulud	100	50,7	34,1
Kokku:	100	79,7	67,2
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	27,0	23,7	22,6

Vaatame nüüd seda kululiiki vabariikliku alluvusega Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumis.

Tabel nr. 93

Tsehhi-, tehase- ja kaubanduslike kulude dünaamika ühe tonni põlevkivi omahinnas (protsentides)

Kaevandused	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. I pool
Kaevandus „Kiviõli"				
Tsehhikulud	100	178,3	209,5	211,7
Tehase üldkulud	100	67,7	65,3	56,9
Kaubanduslikud kulud	100	115,7	86,3	99,0
Kokku:	100	122,1	117,8	122,0
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	38,9	44,1	47,1	48,7

Kaevandused	1945. a.	1946. a.	1947. a.	I pool 1948. a.
Kaevandus „Kohtla"				
Tsehhikulud	100	176,1	224,3	152,5
Tehase üldkulud	100	107,9	173,7	102,6
Kaubanduslikud kulud	100	116,5	147,0	160,8
Kokku:	100	131,8	176,4	143,6
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	38,8	43,4	51,6	48,1
Kaevandus „Kütte-Jõud"				
Tsehhikulud	100	184,9	177,3	154,4
Tehase üldkulud	100	71,9	58,1	38,6
Kaubanduslikud kulud	100	111,6	138,5	151,0
Kokku:	100	121,5	125,2	116,9
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	44,3	43,5	47,5	47,3
Kaevandus „Ubja"				
Tsehhikulud	—	100	87,6	79,3
Tehase üldkulud	—	100	125,2	94,3
Kaubanduslikud kulud	—	100	144,7	148,3
Kokku:	—	100	112,9	101,8
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	—	44,7	46,9	43,3

Tsehhikulude vaatlusel paistab kõigepealt silma tsehhikulude pidev kasv „Kiviõlis", mille tulemusel need kulud on 1948. aastal 2,1 korda suuremad kui 1945. aastal, kusjuures need kulud ka absoluutsetes arvudes ületavad ligemale 50% võrra samu kulusid „Kohtlas", on 29% võrra suuremad kui „Kütte-Jõus" ja 4,7% võrra suuremad kui „Ubjas". Sedasama tsehhikulude suurenemise protsessi näeme ka „Kohtlas" ja „Kütte-Jõus"; „Ubjas" need kulud langevad, kuid absoluutsetes arvudes pole siingi olukord rõõmustav, kuna algusaastal olid need kulud suhteliselt väga kõrged. Seetõttu jäävad nad ka 1948. aastal, kuigi nad vahepeal on 20,7% võrra vähenenud, tunduvalt kõrgemaks kui „Kohtlas"

ja „Kütte-Jõus". „Kohtlaga" võrreldes on nad 47,5% võrra suuremad ning „Kütte-Jõuga" võrreldes — 23,3% võrra.

Tehase üldkulude osas näeme pidevat alanemist ainult „Kiviõlis" ja „Kütte-Jõus": „Kiviõlis" sajalt protsendilt 56,9%-le ning „Kütte-Jõus" sajalt protsendilt 38,6%-le, kuna „Kohtlas" tehase üldkulud, tõustes 1947. a. 173,7%-ni, võrreldes 1945. aastaga, langevad 102,6%-le 1948. aastal, jäädes siiski 2,6% võrra kõrgemaks kui 1945. aastal. „Ubjas" need kulud, tõustes 1947. aastal 125,2%-ni, langevad 1948. a. 94,3%-le, olles seega 5,7% võrra madalamad kui 1946. aastal. Kuid siingi tuleb silmas pidada, et absoluutsetes arvudes on tehase üldkulud „Ubjas" ebanormaalselt suured. Kui tehase üldkulud „Kütte-Jõus" võtta 1948. aastal sada, siis samal aastal on need „Kiviõlis" 115,5, „Kohtlas" 189,8 ja „Ubjas" 326,5! Teiste sõnadega, tehase üldkulud „Ubjas" on 3,2 korda ja „Kohtlas" 1,9 korda suuremad kui „Kütte-Jõus".

Kaubanduslikud kulud suurenevad pidevalt „Kohtlas" — sajalt 1945. aastal 160,8-ni 1948. aastal, „Kütte-Jõus" sajalt — 151,0-ni ning „Ubjas" sajalt 148,3-ni. Samal ajavahemikul aga „Kiviõlis" nad langevad 99,0-le, pärast seda kui nad 1946. aastal suurenesid 15,7% võrra eelmise aastaga võrreldes. Kaubanduslikud kulud „Kohtlas", „Kütte-Jõus" ja „Ubjas" on ka absoluutsetes arvudes väga kõrged, võrreldes „Kiviõli" kaubanduslike kuludega. Võttes „Kiviõli" kaubanduslikud kulud 1948. a. sada, on need kulud: „Kütte-Jõus" 136,5, „Ubjas" 147,7 ja „Kohtlas" 151,6.

Kui me võtame tsehhi-, tehase- ja kaubanduslike kulude summa „Kütte-Jõus" sada, siis „Kiviõlis" on nad 100,1, „Kohtlas" 108,2 ja „Ubjas" 136,9.

Lõpuks nende kulude erikaalu analüüs ühe tonni põlevkivi kaubanduslikus omahinnas näitab, et „Kiviõlis" nad pidevalt tõusevad, jõudes 38,9%-lt 1945. a. 48,7%-ni 1948. aastal, „Kohtlas" 38,8%-lt 48,1%-ni, „Kütte-Jõus" 44,3%-lt 47,3%-ni ning ainult „Ubjas" nad veidi vähenevad — 44,7%-lt 43,3%-le, kuid nad on seal 36,9% võrra kõrgemad kui „Kütte-Jõus" ja „Kiviõlis". Seega peame tegema järelduse, et Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumis, kus

alustati teatavat tööd selleks, et vähendada teenistujate erikaalu, pole seda tööd ometi lõpule viidud iga käitise ulatuses, kuna seal on märgatavalt tõusnud ebaproduktiivsed kulud, eriti kaubanduslikud, tsehhi- ja üldkulud.

Lõpuks võrdleme veel selle kululiigi suurust käitiste järgi mõlemas süsteemis („Eesti Põlevkivi" ning Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium). Saame alljärgneva tabeli:

Tabel nr. 94

Ühe tonni põlevkivi omahinnas kulutatakse tsehhikuludena, tehase üldkuludena, amortisatsioonina jne. (protsentides)

Kaevanduse nimetus	1946. a.	1947. a.	1948. a. I pool
„Käva nr. 2"	100	100	100
„Kukruse"	70,2	91,0	103,2
„Viivikonna"	—	173,6	158,3
„Kütte-Jõud"	146,9	218,1	262,7
„Kiviõli"	141,7	196,9	263,1
„Kohtla"	140,3	270,7	284,2
„Ubja"	190,1	309,3	359,6

Selle kululiigi vaatlusel paistab eriti teravalt silma Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi käitistele omane korralagedus ning raiskamine, kuna, nagu tabelist nähtub, kõige „paremaks" käitiseks selle kululiigi osas osutub „Kütte-Jõud". Kuid ka selles kõige paremas käitises kulutatakse selle kululiigi osas ühe tonni põlevkivi kohta 2,62 korda rohkem kui „Kävas nr. 2", kuna kõige halvemas vabariikliku alluvusega käitises „Ubjas" kulutatakse isegi 3,59 korda rohkem kui „Kävas nr. 2". Ja sealjuures on arengutendents neis käitistes mitte paremuse, vaid halvenemise poole. Kui 1946. aastal moodustas „Kütte-Jõus" enamkulutus 46,9%, siis tõusis see 1948. aastal 162,7%-ni, ning „Kiviõlis" vastavalt 41,7%-lt 163,1%-ni, „Kohtlas" 40,3%-lt 184,2%-ni ja „Ubjas" 90,1%-lt 259,6%-ni.

Arvestades asjaolu, et kombinaadis „Eesti Põlevkivi" on tehni-

line sisseseade täiuslikum ja kallim, on seal vastavalt ka amortisatsioonisummade erikaal tunduvalt kõrgem. Teiste kuluposit-sioonide tõus on aga täiesti õigustamata.

Põlevkivi kasutamine kuivkütusena on rahvamajanduse huvide seisukohalt ebaratsionaalne, kuna sel kombel rahvamajandusel jääb saamata väärtuslikke toor- ja lähteaineid keemiatööstuse jaoks. Mida enam meie rikastume tehnika poolest, mida rohkem ning kiiremini on meil võimalik ehitada uusi põlevkivi töötlemise tehaseid, seda suuremad võimalused avanevad meile keemiatööstuse arendamiseks põlevkivitööstuse baasil. Põlevkiviõli tootmine ongi esimeseks sammuks keemiatööstuse loomise suunas, sest ta annab keemiatööstusele olulise tooraine. Keemiatööstuse arendamine põlevkivi utmissaaduste baasil on ühtlasi kõige kindlamaks teeks põlevkivitööstuse tasuvuse tõstmiseks, et muuta teda isetasuvaks, võistlusvõimeliseks. 1948. aastal tehtud esimesed sammud — leiutised põlevkivivärnitsa ning -värvide tootmise alal — kinnitavad täiel määral seda väidet. Nende toodete tootmisega muutub põlevkivitööstus täiesti kasumiga töötavaks tööstusharuks. Kogu küsimus seisab nende uute toodete kiires laiendamises ja tööstuslikus kasutuselevõtmises. Kõigil neil kaalutlustel on siis ka põlevkiviõli omahinna analüüsil selle omahinna edasise alandamise võimaluste väljaselgitamiseks võrdlemisi suur tähtsus. Põlevkiviõli omahinna dünaamikast annab ülevaate alljärgnev tabel:

Tabel nr. 95

Ühe tonni põlevkiviõli omahinna dünaamika (protsentides)

	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. I pool
Kaevandus „Kiviõli"	100	105,5	93,1	83,6
Kaevandus „Kohtla"	100	110,7	124,4	100,7
Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi süsteemis keskmiselt . .	100	103,1	95,2	84,0

Ühe tonni põlevkiviõli omahind on kogu ministeeriumi süsteemis sellel ajavahemikul alanenud 16% võrra, kusjuures

„Kiviõlis" on alanemise protsent 16,4. Siinjuures on eriti iseloomulik põlevkiviõli omahinna liikumine „Kohtlas". Sellal, kui „Kiviõlis" 1947. aastal ühe tonni põlevkiviõli omahind langes 1945. aastaga võrreldes 6,9%, tõusis see samal ajal „Kohtlas" 24,4%. Nagu me järgnevalt näeme, oli lähteaastal „Kiviõlis" põlevkiviõli omahind tunduvalt kõrgem kui „Kohtlas". Kuid see asjaolu ei õigusta mingil määral „Kohtla" põlevkiviõli omahinna tõusu ligemale ¼ võrra kahe aasta jooksul, sest 1948. a. esimesel poolel suudeti omahinda vähendada 1945. a. tasemele, teiste sõnadega, 1946. ja 1947. a. ühe tonni põlevkiviõli omahinna tõstmine „Kohtlas" oli puhtal kujul raiskamine.

Nagu öeldud, on „Kiviõlis" ühe tonni põlevkiviõli omahind absoluutsetes arvudes kõrgem kui „Kohtlas". Võttes „Kohtla" poolt toodetud ühe tonni põlevkiviõli omahinna vastavail aastail sada, saame alljärgneva tabeli, kust nähtub „Kiviõli" poolt toodetud põlevkiviõli omahinna suhe „Kohtla" põlevkiviõli omahinnaga:

Tabel nr. 96

Kaevanduse nimetus	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. I pool
„Kohtla"	100	100	100	100
„Kiviõli"	135,4	129,0	101,4	112,5

Toodud tabelist näeme, et ühe tonni põlevkiviõli omahinna vahe neis kahes kaevanduses teeb nende aastate jooksul läbi tunduvaid muudatusi. 1945. aastal on ühe tonni põlevkiviõli omahind „Kiviõlis" 35,4% võrra kõrgem kui „Kohtlas", 1947. aastal see vahe väheneb kuni 1,4%-le, seda peaasjalikult „Kohtla" põlevkiviõli omahinna järsu tõusu (24,4%) tõttu, ning teiselt poolt „Kiviõli" põlevkiviõli omahinna pideva vähenemise tulemusel.

Vaatleme samas järjekorras ja samadel alustel ka põlevkiviõli omahinna koostisosade kujunemist „Kiviõlis" ja „Kohtlas", ajavahemikul 1946—1948, kuna 1945. a. kohta pole võrdlemiseks kasutada kõiki andmeid. Saame alljärgneva tabeli:

Tabel nr. 97

Põhi- ja abimaterjalide ning kütte, auru ja elektrienergia kulu dünaamika ühe tonni põlevkiviõli omahinnas (protsentides)

Kaevandused	1946. a.	1947. a.	1948. a. I pool
Kaevandus „Kiviõli":			
põhimaterjal	100	88,0	88,0
abimaterjalid	100	130,8	132,7
küte	100	77,3	72,7
aur	100	81,9	67,6
elektrienergia	100	65,6	54,4
Kokku:	100	79,0	73,2
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	67,3	60,1	62,1
Kaevandus „Kohtla":			
põhimaterjal	100	103,1	98,5
abimaterjalid	100	68,6	38,8
küte	100	269,9	357,3
aur	100	95,4	42,1
elektrienergia	100	164,3	119,0
Kokku:	100	110,7	91,3
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	45,6	45,0	45,9

Selle kululiigi dünaamikat vaadeldes ilmneb kõigepealt, et „Kiviõlis" on seda kululiiki tunduvalt ja pidevalt vähendatud, mistõttu see oli 1948. a. 26,8% võrra väiksem kui 1946. aastal, kuna „Kohtlas" need kulutused tõusid 1947. aastal 110,7%-ni ja langesid 1948. aastal 91,3%-le. Seega on nad 8,7% võrra madalamad kui 1946. aastal. Nagu sellest näeme, on „Kiviõlis" selle kululiigi vähendamise tempo tunduvalt kiirem kui „Kohtlas", kuid viimases on absoluutsetes arvudes ka 1948. aastal kulutused selles liigis ühe tonni põlevkivi õli tootmiseks 52,2% võrra väiksemad kui „Kiviõlis". Antud arvud on iseloomulikud mitte ainult 1948. a. kohta, vaid nad on kehtivad juba pikema aja jooksul, kuna „Kohtlas" on põlevkivi utmiseks tarvitusel nn. Dawidsoni retordid, mis võrreldes „Kiviõli" tunnelahjudega on palju ökonoomsemad.

Vaatleme nüüd järgnevalt töötasu ning töötasule juurdearvutuste liikumist ühe tonni põlevkiviõli saamiseks:

Tabel nr. 98

Töötasu ja töötasule juurdearvutuste kulu dünaamika ühe tonni põlevkiviõli omahinnas (protsentides)

Kaevandused	1946. a.	1947. a.	1948. a. I pool
Kaevandus „Kiviõli":			
Töötasu	100	89,2	74,2
Juurdearvutused	100	61,4	53,2
Kokku:	100	86,3	72,0
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	14,6	14,3	13,3
Kaevandus „Kohtla":			
Töötasu	100	116,3	91,4
Juurdearvutused	100	50,8	40,4
Kokku:	100	105,9	83,3
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	18,8	17,7	17,2

Ühe tonni põlevkiviõli tootmiseks „Kiviõlis" vähenevad tunduvalt kulutused töötasule, mille tulemusel need 1948. aastal olid 28% võrra väiksemad kui 1946. aastal, kusjuures selle kululiigi erikaal põlevkiviõli kaubanduslikus omahinnas langeb 14,6%-lt 1946. aastal 13,3%-le 1948. aastal ning kulutused on ka absoluutsetes arvudes 15,3% võrra väiksemad kui Kohtla õlivabrikus. Kohtla õlivabrikus suurenevad kulutused töötasule 1947. aastal eelmise aastaga võrreldes 5,9% võrra. Sellele järgneb 1948. a. langus kuni 83,3%-le, mis aga, nagu öeldud, ei küüni „Kiviõlis" saavutatud tempo tasemeni. Selle tagajärjel kulutatakse Kohtla õlivabrikus ühe tonni põlevkiviõli tootmiseks töötasuna ja töötasule juurdearvutusena tunduvalt rohkem kui „Kiviõlis".

Tsehhi-, tehase- ja kaubanduslike kulude liikumist neis kahes käitises näeme alljärgnevas tabelis:

Tsehhi-, tehase- ja kaubanduslike kulude dünaamika ühe tonni põlevkiviõli omahinnas (protsentides)

Kaevandused	1945. a.	1946. a.	1947. a.	1948. a. I pool
Kaevandus „Kiviõli":				
Tsehhikulud	100	169,8	221,3	212,7
Tehase üldkulud	100	95,0	93,8	55,3
Kaubanduslikud kulud	100	320,6	556,4	364,1
Kokku:	100	144,7	180,5	155,6
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	13,2	18,1	25,6	24,6
Kaevandus „Kohtla":				
Tsehhikulud	100	294,3	305,4	255,0
Tehase üldkulud	100	180,1	247,1	175,0
Kaubanduslikud kulud	100	395,0	109,8	90,0
Kokku:	100	212,1	249,8	199,9
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	18,6	35,6	37,3	36,9

Tsehhikulude, tehase üldkulude ja kaubanduslike kulude liikumine on seega järgmine: „Kiviõlis" tõusevad tsehhikulud vaadeldaval ajavahemikul 2,1 korda ja „Kohtlas" rohkem kui 2,5 korda; tehase üldkulud vähenevad „Kiviõlis" 44,7% võrra ja kasvavad „Kohtlas" 1,75 korda, kuna kaubanduslikud kulud kasvavad „Kiviõlis" 3,64 korda ja vähenevad „Kohtlas" 10% võrra. Selle kululiigi erikaal tõuseb vaadeldaval ajavahemikul „Kiviõlis" 13,2%-lt 24,6%-ni ja „Kohtlas" 18,6%-lt 36,9%-ni.

Seega on tsehhikulude, tehase üldkulude ja kaubanduslike kulude liikumine ühe tonni põlevkivi ning põlevkiviõli omahinnas järsult tõusvas suunas, kusjuures tehase üldkuludesse mahutati ka kõik ebatootlikud kulutused ning väljaspool realiseerimist tekkivad kulud. Kui suurte summadega siin on tegemist, nähtub alljärgnevast tabelist:

Tabel nr. 100

Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi ebatootlike kulutuste ja väljaspool realiseerimist tekkivate kulude kasv põlevkivi tootmisel ning töötlemisel

Aastad	Ebatootlike kulutuste summa (tuh. rbl.)	%/%/% toodangu kaubanduslikust omahinnast	Väljaspool realiseerimist tekkivad kulud (tuh. rbl.)
1945. a.	38,0	0,3	114,0
1946. a.	705,0	1,2	485,0
1947. a.	685,0	0,86	690,0
1948. a. I pool . .	147,0	0,36	382,0

Ebatootlikud kulutused koosnevad põhiliselt trahvidest, viivistest, leppetrahvidest, mis 1946. aastal moodustasid 147 000 rubla ja 1947. aastal 505 000 rbl. Väljaspool realiseerimist tekkinud kulud tekivad põhiliselt elamumajandusest, mis 1946. a. andis kahju 449 000, 1947. a. 416 000 ja 1948. a. I poolel 382 000 rubla.

Meie plaanivate organite ning Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi hoolimatus omahinna alandamise küsimuste vastu võimaldab käitistel paisata suure osa ebaproduktiivsetest kulutustest tehase üldkuludesse, millega viiakse nullini juba saavutatud edu töötasude ja materjalide kokkuhoiu alal. Sellega on seletatav Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumile alluvates põlevkivikaevandustes „Kohtlas", „Kütte-Jõus" ja „Ubjas" toimunud põlevkivi omahinna suurenemine 1947. aastal, võrreldes 1945. aastaga ning 1947. a. plaaniga, samuti põlevkivi ning põlevkiviõli omahinna mitteküllaldane vähendamine „Kiviõlis" ja „Kohtlas" 1948. a. Kõik see on tingitud, nagu kinnitab eeltooodud analüüs, esiteks — ladude korrashoiu, transpordi ja laadimiskulude plaanis ettenähtud summade tunduvast ülekulutamisest, teiseks — käitiste koosseisude ülepaisutamisest nii tsehhides kui ka üldjuhatuse osas, kolmandaks — suurtest ülekulutustest kaudsete kulude alal, nagu kulud jooksvaks remondiks, tuletõrje kulud, lähetuskulud jne., neljandaks — suurtest ebaproduktiivsetest kuludest vagunite seisurahade, trahvide jms. alal ning lõpuks sellest, et „Kohtla" ei

täitnud oma toodanguplaani põlevkivi osas ning „Kiviõli" põlevkiviõli osas.

Kõik need asjaolud kokku põhjustasidki ühe tonni põlevkivi omahinna tõusu 1947. aastal kogu ministeeriumi ulatuses.

Kui arvestada ka seda, et „Kiviõli" andis 1947. aastal 1945. aastaga võrreldes tunduvat kokkuhoidu ühe tonni põlevkivi tootmisel materjalide, tehnoloogilise kütte, elektrienergia ja töötasu osas, et „Kohtla" andis põlevkiviõli tootmisel kokkuhoidu materjalide kasutamisel ning 1947. a. plaaniga võrreldes ka elektrienergia, tehnoloogilise auru ning tööpalga osas, et „Ubja" andis kokkuhoidu elektrienergia tarvitamises ning 1945. aastaga võrreldes ka töötasu osas, — siis koos tootmismahu suurenemisega 1947. aastal, võrreldes 1945. aastaga, olnuks võimalik vähendada ühe tonni põlevkivi kaubanduslikku omahinda „Kiviõlis" 6 rbl. 79 kop. võrra, „Kütte-Jõus" 2 rbl. 53 kop. võrra ning „Ubjas" 4 rbl. 70 kop. võrra, põlevkiviõli kaubanduslikku omahinda — „Kiviõlis" 148 rbl. 66 kop. võrra ja „Kohtlas" 86 rbl. 26 kop. võrra, eeldusel, kui käitised oleksid vältinud ülaltoodud üleplaanilisi kulutusi ning raiskamisi käitiste üld- ning tsehhikulude osas, samuti ebaproduktiivsete kulutuste osas.

b. Masinaturba omahinna analüüs

Vaatleme nüüd ühe tonni masinaturba omahinna dünaamikat Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi süsteemi kuuluva Turbatrusti käitistes — Lavassaares, Lehtses ja Arukülas (1945. a. on võetud sada).

Tabel nr. 101

Ühe tonni masinaturba omahinna dünaamika (protsentides)

Käitiste nimetus	1945. a.	1946. a.	1947. a.
Lavassaare	100	110,9	151,3
Lehtse	100	133,2	134,3
Aruküla	100	210,4	284,0
Kokku ministeeriumi keskmine kaubanduslik omahind	100	128,6	154,0

Võttes Lehtse turbatööstuses toodetud turba omahinna vastavail aastatel sada, võrdleme Lavassaares ja Arukülas toodetud turba omahinda Lehtse turba omahinnaga. Saame järgmise pildi:

Tabel nr. 102

Ühe tonni turba omahind Lavassaares ja Arukülas, võrreldes Lehtses toodetud turba omahinnaga (protsentides)

Käitiste nimetus	1945. a.	1946. a.	1947. a.
Lehtse	100	100	100
Lavassaare	108,1	90,0	121,7
Aruküla	75,8	119,8	160,4

Ühe tonni turba keskmine kaubanduslik omahind kogu ministeeriumi süsteemis on 1945. aastast kuni 1947. aastani, s. o. kolme aasta jooksul tõusnud 54% võrra.

Kerkib küsimus — milles peituvad sellise omahinna tõusu põhjused? Kas saab näha mingit seadusepärasust turba omahinna liikumises trusti eri käitistes, kas see liikumine on tingitud eri aastate klimaatilistest tingimustest, mis tekitavad suuremaid või väiksemaid kulutusi, või on see tingitud töötasude üldisest tõusust, või on see tingitud mõnest teisest põhjusest, mis avaldasid ühesugust mõju kõigile käitistele? Ülaltoodud tabel (tabel nr. 102) vastab sellele küsimusele eitavalt. Kui 1945. aastal Lavassaares ühe tonni turba omahind on 8,1% võrra kõrgem kui Lehtses, ja Arukülas 24,2% võrra madalam kui Lehtses, siis 1946. a. näeme Lavassaares turba omahinna 10%-list alanemist, võrreldes Lehtse turba omahinnaga. Arukülas aga, kus turba omahind on kasvanud rohkem kui kaks korda, näeme 19,8%-list omahinna ületamist võrreldes Lehtsega. 1947. a. ületab Lavassaare turba omahind 21,7% võrra ja Aruküla turba omahind isegi 60,4% võrra Lehtse turba ühe tonni omahinna. Seega siis turvas, mis 1945. aastal oli 24,2% odavam kui Lehtse turvas, on 1947. aastal juba 60,4% võrra Lehtse turbast kallim. Jällegi tuleb konstateerida juba eelmises vaatluses märgitud fakti, et ka turbatööstuses turba omahinna liikumine toimub omapead, et trustil,

kellel on vaid neli käitist, ei ole nähtavasti jätkunud aega, oskust ega tahet organiseerida võitlust omahinna alandamise eest.

Vaatleme nüüd lähemalt, missuguste kulurühmade kaudu toimub see omahinna tõus. Analüüs on tehtud kokkuvõetult kulurühmade kaupa, kusjuures esimesse rühma on võetud kokku kulutused abimaterjalidele, küttele ja elektrienergiale, teise — töötasu ja juurdearvutused töötasule, ning kolmandasse — tsehhikulud, tehase üldkulud ja kaubanduslikud kulud.

Tabel nr. 103

Abimaterjali, kütte ja elektrienergia kulu dünaamika ühe tonni masinaturba omahinnas (protsentides)

Käitiste nimetus	1945. a.	1946. a.	1947. a.
Lavassaare	100	49,8	57,6
Lehtse	100	64,2	69,7
Aruküla	100	146,8	240,6
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas:			
Lavassaare	10,0	4,5	3,8
Lehtse	12,3	6,0	6,4
Aruküla	10,0	7,0	8,5

Lavassaares toimub selle kulurühma pidev vähendamine: 42,4% võrra 1945. aastaga võrreldes, kusjuures see kulurühm on ka absoluutsetes arvudes teiste käitistega võrreldes kõige väiksem. Lehtses on see 38,3% võrra kõrgem kui Lavassaares. Arukülas aga toimub selle kulurühma lausa ebariiklik paisutamine: tõus rohkem kui 2,4 korda, kusjuures see kulurühm on peaaegu kolm korda suurem kui Lavassaares. On täiesti selge, et siin on tegemist puhtakujulise raiskamisega, mida kinnitab järgnev tabel:

Tabel nr. 104

Ühe tonni masinaturba omahinnas kulutati materjali, kütet ja elektrienergiat (protsentides)

Käitiste nimetus	1945. a.	1946. a.	1947. a.
Lavassaare	100	100	100
Lehtse	114,4	147,6	138,3
Aruküla	70,6	208,2	294,9

Vaatame nüüd järgmist kulurühma: Tabel nr. 105

Töötasu ja töötasule juurdearvutuste kulu dünaamika ühe tonni masinaturba omahinnas (protsentides)

Käitiste nimetus	1945. a.	1946. a.	1947. a.
Lavassaare	100	92,4	88,6
Lehtse	100	125,4	120,9
Aruküla	100	137,2	167,8
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas:			
Lavassaare	36,5	30,4	21,4
Lehtse	40,6	38,2	36,5
Aruküla	38,9	25,4	23,0

Lavassaares toimub töötasude pidev vähenemine ühe tonni turba omahinnas: sajalt 88,6-le 1947. aastal 1945. aastaga võrreldes, kuigi siinjuures peab märkima, et 1947. aastal saavutati see vähenemine peamiselt seetõttu, et juurdearvutused töötasule näitavad väga järsku langust, kuna töötasu ise eelmise aastaga võrreldes tõuseb 9,6% võrra; Lehtses aga on selles kulurühmas 1947. a. tõus 20,9%, võrreldes 1945. aastaga kuigi, 1946. aastaga

võrreldes siin on saavutatud 4,5%-line kokkuhoid. Arukülas, seevastu, jätkub selle kulurühma pidev tõus, ning see kulurühm oli 1947. aastal 67,8% võrra suurem kui lähteaastal.

Võttes töötasudele ja juurdearvutustena töötasudele ühe tonni masinaturba tootmisel Lavassaares tehtud kulutused sada ja võrreldes neid kulutusi Lehtses ja Arukülas samaks otstarbeks tehtud kulutustega, saame järgneva tabeli:

Tabel nr. 106

Ühe tonni masinaturba omahinnas kulutati töötasudele ja töötasudele juurdearvutusteks (protsentides)

Käitiste nimetus	1945. a.	1946. a.	1947. a.
Lavassaare	100	100	100
Lehtse	102,7	139,2	140,0
Aruküla	74,7	110,8	141,3

Nagu näha, kulutati Arukülas 1945. aastal ühe tonni masinaturba tootmiseks töötasudena 25,3% vähem kui Lavassaares. Kuid juba 1947. aastal on olukord täiesti vastupidine: seal kulutatakse selleks otstarbeks 41,3% rohkem kui Lavassaares.

Lõpuks vaatleme ühe tonni masinaturba omahinnas tsehhikulude, tehase üldkulude ja kaubanduslike kulude dünaamikat.

Tabel nr. 107

Tsehhikulude, tehase üldkulude ja kaubanduslike kulude dünaamika ühe tonni masinaturba omahinnas (protsentides)

Käitiste nimetus	1945. a.	1946. a.	1947. a.
Tsehhikulud:			
Lavassaare	100	134,8	235,9
Lehtse	100	93,7	110,0
Aruküla	100	274,6	701,6
Tehase üldkulud:			
Lavassaare	100	66,5	77,7
Lehtse	100	155,7	117,0
Aruküla	100	315,9	320,1

Käitiste nimetus	1945. a.	1946. a.	1947. a.
Kaubanduslikud kulud:			
Lavassaare	100	309,8	513,8
Lehtse	100	244,6	318,8
Aruküla	100	216,0	269,4
See kulurühm kokku:			
Lavassaare	100	135,0	211,7
Lehtse	100	158,1	162,8
Aruküla	100	278,9	381,1
Selle kulurühma erikaal kaubanduslikus omahinnas:			
Lavassaare	53,5	65,1	74,8
Lehtse	47,1	55,8	57,1
Aruküla	51,1	67,6	68,4

Selle kulurühma vaatlus annabki meile vastuse küsimusele, missuguste kulurühmade kaudu toimub turba omahinna tõus. Turba omahinna pidevas tõusus on süüdi tsehhikulude, tehase üldkulude ja kaubanduslike kulude ülemäärane paisutamine. 1945. aastal oli selle kulurühma erikaal ühe tonni turba kaubanduslikus omahinnas kõige väiksem Lehtses, ja nimelt 47,1%, mujal oli see veelgi kõrgem. Kahe aastaga jõudsid käitiste juhtkonnad niikaugele, et selle kululiigi erikaal moodustas Lehtses 57,1% (olles siiski veel kõige väiksem), kuna teistes oli see veel palju suuremaks paisunud. Lavassaares koguni 74,8%-ni ja Arukülas 68,4%-ni. Mis siis imestada, et Lavassaare turba ühe tonni kaubanduslik omahind nende aastate jooksul tõusis 51,3% võrra!

Selle kulurühma üksikute koostisosade lahkamisel paistab siingi silma täielik stiihilisus selle kulurühma üldise tõusu foonil. Nii kasvavad tsehhikulud Lavassaares sajalt 235,9-ni 1947. aastal, Lehtses aga vähenevad need kulud 1946. aastal 6,3% võrra ja tõusevad vähesel määral järgneval aastal, kusjuures nad on 1947. aastal 10% võrra suuremad kui lähteaastal. Samal ajal suurenesid need kulud Lavassaares 135,9% võrra, olles absoluutsetes arvudes ligemale 3 korda suuremad kui Lehtses ja Arukülas 3,5 korda suuremad kui Lehtses.

Tehase üldkulude osas on märgata vähenemist Lavassaares, ja nimelt 22,3% võrra; Lehtses on tõus 17% võrra, Arukülas — 220,1% võrra 1945. aastaga võrreldes.

Kaubanduslikud kulud näitavad kõigis kolmes käitises tormilist ning takistamatut kasvu, kusjuures tõus on kõige väiksem Arukülas — 2,7 korda, Lehtses — 3,18 korda ja Lavassaares — 5,13 korda! Lavassaares on jõutud niikaugele, et kaubanduslikud kulud moodustavad ühe tonni masinaturba omahinnas 35,1%, s. o. rohkem kui ⅓.

Peatume turbatrusti ebatootlike kulutuste ning väljaspool realiseerimist tekkinud kulude ja kahjude juures, et saada ettekujutust, millest koosnevad need suured kulutused käitiste üldkuludes ja tsehhikuludes käitise üldkulude nimetuse all. Ministeeriumi aastabilansi andmete põhjal selgub, et ebatootlikest kulutustest ning väljaspool realiseerimist tekkinud kulude ja kahjude summa kujunes vastavalt alljärgnevale tabelile:

Tabel nr. 108

Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi turbatrusti ebatootlikud kulud ning väljaspool realiseerimist tekkinud kulud ja kahjud

Aastad	Ebatootlike kulutuste summa (tuh. rbl.)	%% toodangu kaubanduslikust omahinnast	Väljaspool realiseerimist tekkivad kulud (tuh. rbl.)
1945. a.	84,0	1,6	17,0
1946. a.	372,0	5,4	67,0
1947. a.	514,0	4,0	56,0
1948. a. I pool . .	220,0	3,6	246,0

Trahvidele, viivistele ja leppetrahvidele lisanduvad turbatrustis võrdlemisi suured valmistoodangu puudujäägid ladudes, mis 1947. aastal tekitasid kahju 182 000 rbl. ja 1948. a. I poolel juba 105 000 rbl., kuna Tootsi briketitööstus andis 1947. aastal 103 000 rbl. kahjumeid praagi ning materjalide riknemise tõttu.

Vaatleme lõpuks lühidalt ühe tonni turbabriketi omahinna koostisosade liikumist vastavalt alljärgnevaile tabeleile:

Tabel nr. 109

Põhimaterjali, kütte ja elektrienergia kulu dünaamika ühe tonni turbabriketi omahinnas (protsentides)

Kulutused	1945. a.	1946. a.	1947. a.
Põhimaterjal	100	97,4	100,6
Küte	100	71,4	—
Elektrienergia	100	15,0	—
Kokku:	100	95,2	98,1
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	58,8	44,6	48,0

Töötasu ja töötasule juurdearvutuste kulu dünaamika ühe tonni turbabriketi omahinnas (protsentides)

Kulutused	1945. a.	1946. a.	1947. a.
Töötasu	100	82,5	102,6
Juurdearvutused töötasule	100	60,8	75,7
Kokku:	100	80,3	99,9
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	5,6	3,6	4,6

Tsehhikulude, tehase üldkulude ja kaubanduslike kulude dünaamika ühe tonni turbabriketi omahinnas (protsentides)

Kulutused	1945. a.	1946. a.	1947. a.
Tsehhikulud	100	131,1	142,9
Tehase üldkulud	100	180,0	130,2
Kaubanduslikud kulud	100	399,8	329,8
Kokku:	100	182,2	159,9
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	35,6	51,8	47,4
Turbabriketi kaubanduslik omahind	100	125,4	120,2

Turbabriketi omahinna analüüsil ei tohi unustada turbabriketi tootmise väga kõrget mehhaniseerimistaset. See väljendub töötasu ja töötasule juurdearvutuste kulurühma erakordselt väike-

ses erikaalus ühe tonni turbabriketi omahinnas. Nii oli see 1945. a. — 5,6%, 1946. a. — 3,6% ja 1947. a. — 4,6%. Seega peaks arvama, et vähemalt turbabriketi omahind liigub alanemise suunas. Kuid see ootus on petlik: ka siin näeme mitterõõmustavat pilti, kus ühe tonni turbabriketi kaubanduslik omahind tõuseb 1947. aastal 1945. aastaga võrreldes 20,2%. Seejuures äratab jällegi tähelepanu, et põhimaterjalide, kütte ja elektrienergia kulurühm näitab langust, olles 1947. aastal 1,9% võrra väiksem kui 1945. aastal. Ka töötasu ja juurdearvutused töötasule langevad 1946. a. 19,7% ja tõusevad järgneval aastal jällegi 1945. a. tasemele. Turbabriketi omahinna tõusus on — nagu masinaturba juures — süüdi ainuüksi tsehhikulude, tehase üldkulude ja kaubanduslike kulude tõus 59,9% 1947. aastal 1945. aastaga võrreldes.

Tehes kokkuvõtte turba ja turbabriketi omahinna analüüsist tuleb tähendada, et Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi turbatrusti toodangu omahinna järsule tõusule 1947. a. 1945. aastaga võrreldes avaldasid mõju järgmised asjaolud: 1) töötasude ülekulutused rohkete ületundide tõttu; 2) suured ülekulutused transpordi- ja laadimiskuludes, viimaste organiseerimatuse tõttu; 3) määrkondade põhjendamata paisutamised ning suured ülekulutused käitise üld- ja tsehhikuludes, eriti remondi, elamukommunaal-ladude korrashoiu ning tuletõrje alal; 4) ebaproduktiivsed kulutused.

Nimetatud tegurid suurendasidki kogu ministeeriumi ulatuses keskmiselt ühe tonni masinaturba kaubanduslikku omahinda 44,18 rbl. võrra tonnilt, ning ühe tonni turbabriketi kaubanduslikku omahinda 25,99 rbl. võrra 1945. aastaga võrreldes. Kui arvestada, et Lavassaares, Lehtses ja Tootsis ületati tootmisplaan, saavutati kokkuhoidu elektrienergias, küttes ja töötasu alal, siis selgub, et oli reaalne võimalus 1 tonni turba kaubandusliku omahinna alandamiseks 1945. aastaga võrreldes Lavassaares — 18,47 rbl., Lehtses — 2,35 rbl. ja Tootsis 6,05 rbl. ulatuses.

Aruküla turbaraba kannatas juhtimise puudumise all, mille tulemusel turba tootmise plaan täideti 24% ulatuses vähem kui 1945. aastal, kuigi tööliste arv oli suurem. Selles käitises lisaks

ülaltoodud neljale põhilisele tegurile, mis mõjutasid turba omahinna ebariiklikku tõstmist, lisandusid veel ebaseaduslikud kulutused ülemäärase erirõivastuse väljaandmise ja tehnoloogilise kütte raiskamise näol, mille tulemusel ühe tonni masinaturba kaubanduslik omahind suurenes siin 1945. aastaga võrreldes tunduvalt.

Seega siis pole turba omahinna tõus 1947. aastal objektiivselt põhjendatud. Õige majandamise juures olid 1947. aastal kõik eeldused turba omahinna tunduvaks alandamiseks. See turba omahinna tõus, mis ainult kahjustas töötava rahva reaalset elutaset, osutus võimalikuks seetõttu, et Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium ei organiseerinud võitlust turba omahinna süstemaatilise alandamise eest kõigis kulurühmades.

Milliste suurte summadega on siin tegemist, selgub kas või sellest, et ainuüksi turbatrusti määrkondade paisutamine, ja seega liigne töötasu moodustab aastas 315 850 rbl., määrkonna koondamine aga tuleks tootmisprotsessile ainult kasuks.

c. Silikaattelliste omahinna analüüs

Vaatleme nüüd silikaattelliste kaubandusliku omahinna ning selle koostisosade liikumist. Tuhande silikaattellise omahind Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumile alluvais käitistes „Kvarts" ja „Silikaat" arenes vastavalt alljärgnevale tabelile:

Tabel nr. 110

Tuhande silikaattellise omahinna dünaamika (protsentides)

Käitiste nimetus	1946. a.	1947. a.	1948. a.		1948. a. (keskmine)
			I pool	II pool	
Käitis „Kvarts"	100	167,8	131,1	120,1	127,9
Käitis „Silikaat"	100	177,2	124,8	97,7	108,9

Silikaattelliste omahinna liikumise analüüsimisel vaadeldakse 1948. a. I poolt ja II poolt eraldi ning lõpuks kogu aastat tervikuna. Nagu tabelist nähtub, oli 1947. aasta erakorraliseks aas-

taks mõlemale käitisele, kus tuhande tellise omahind eelmise aastaga võrreldes järsult tõuseb: „Kvartsis" — rohkem kui 67%-ning „Silikaadis" — 77,2%. 1947. aastal oli käitises „Silikaat" vahe väljalaskehinna ja kaubandusliku omahinna vahel niivõrd suur, et riik sai igalt tuhandelt telliselt kahjumit käitises „Silikaat" 302,5 rbl. ja käitises „Kvarts" 156,77 rbl. 1947. aastal riigile tekitatud kahjumid silikaattelliste tehastes „Silikaat" ja „Kvarts" langevad täiel määral nende kahe käitise tolleaegse direktori ebamajandusliku tegevuse arvele. Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium juhtis neid käitisi nõrgalt, nõukogude ja parteiorganisatsioonid aga teostasid nende kahe käitise tegevuse üle pealiskaudselt kontrolli, mistõttu tekkiski tõsiseid häireid selles tööstusharus.

1948. aastal tugevdati nende kahe käitise juhtkondi, viidi sisse kindel tööreŽiim. Kuigi see töö ei ole veel kaugeltki lõpetatud, võidi 1948. a. II poolel märkida otsustavat paranemist niihästi tootmisplaani arvulises kui ka mihuselises täitmises. Tõsisem süvenemine käitiste tootmisprotsessi avastas tootmistsehhide vahel suuri disproportsioone, millede kõrvaldamine suhteliselt väikeste kulutustega võimaldab tõsta käitiste toodangut ca 40—50%, s. t. säästa riigile võrdlemisi suure summa kapitalimahutusi uue tellistetehase ehitamiseks.

Toodud juhtum kinnitab veel kord seltsimees Stalini juhise otsustavat tähtsust, et kaadrid otsustavad kõik. Just halva kaadri süü läbi tekitati riigile miljonilised kahjud, kuna õigesti valitud inimesed mitte ainult lahendavad rahuldavalt jooksva töö ülesanded, vaid avastavad ka seni kasutamata seisnud suuri sisemisi reserve.

Analüüsime nüüd käitiste „Kvartsi" ja „Silikaadi" 1947. a. tööd, et päevavalgele tuua need haiged kohad, mis põhjustasid käitiste ebarahuldava töö ja tekitasid riigile suuri kahjumeid. Kuigi need kaks käitist ei ole nõukogude tööstusele iseloomulikud, siiski on neis omal ajal teostatud väär majandamine mõningal määral omane ka paljudele teistele käitistele.

Vaatleme tuhande tellise omahinna koostisosade dünaamikat,

ning kõigepealt materjalide, pooltoodete, tehnoloogilise kütte ja elektrienergia kulu dünaamikat tuhande tellise valmistamiseks käitistes „Kvarts" ja „Silikaat" ajavahemikul 1946—1948:

Tabel nr. 111

Materjalide, pooltoodete, tehnoloogilise kütte ja elektrienergia kulu dünaamika tuhande silikaattellise omahinnas (protsentides)

Käitiste nimetus	1946. a.	1947. a.	1948. a.		1948. a.
			I pool	II pool	
Käitis „Kvarts"					
Materjalid ja pooltooted	100	153,5	99,8	107,9	105,8
Tehnoloogiline küte . .	100	123,9	67,0	52,6	59,5
Tehnoloogiline elektrienergia	100	132,6	88,8	80,6	87,0
Kokku:	100	144,1	91,0	91,8	92,9
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	48,8	41,3	33,4	37,0	35,1
Käitis „Silikaat"					
Materjalid ja pooltooted	100	158,3	137,4	127,0	131,3
Tehnoloogiline küte . .	100	92,9	76,7	74,9	75,6
Tehnoloogiline elektrienergia	100	138,9			
Kokku:	100	126,7	102,4	96,5	98,9
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	35,0	25,0	28,7	34,6	31,8

Kõigepealt näeme, et „Kvartsis" tõusevad 1947. aastal kulutused materjalide ja pooltoodete alal 53,5% ulatuses. Et siin oli tegemist puhtal kujul raiskamisega, selgub kas või sellest, et 1948. a. I poolel need kulud vähenesid 99,8%-le 1946. a. tasemest, kuigi ka siis ületati veel plaaniline kulu. Kuid juba III kvartali kahel esimesel kuul suudeti isegi plaanilisest kulust kokku hoida, mille tulemusel kulutused materjalidele ja pooltoodetele märgatavalt langesid.

Absoluutsetes arvudes on käitises „Silikaat" kulutused materjalidele ja pooltoodetele 1948. a. peaaegu niisama suured kui „Kvartsis", kuid nad on siiski veel 24% võrra plaanilistest kulutustest suuremad, samuti 31,3% võrra suuremad kui 1946. aastal, mis näitab, et „Silikaadis" materjalide ja pooltoodete kokkuhoiu alal pole veel saavutatud küllaldast edu.

Ainuüksi materjalide ja pooltoodete ülekulutuse tõttu neis kahes käitises 1947. aastal läks riigile kaduma 1 162 000 rbl.

Ka tehnoloogilise kütte ja elektrienergia kasutamises näeme 1947. a. samasugust raiskamist. Nii kulutatakse „Kvartsis" 1947. a. tehnoloogilist kütet 23,9% ja elektrienergiat 32,6% võrra rohkem kui 1946. aastal; et siin oli tegemist raiskamisega, mitte aga tootmiseks vajalike kulutustega, selgub kas või sellest, et 1948. a. vähendati neid kulutusi 1946. aastaga võrreldes 59,5%-le kütte alal ja 87,0%-le elektrienergia alal. Analoogiline protsess toimus ka „Silikaadis".

Seega võib teha esimese järelduse: silikaattelliste omahinna järsk tõus 1947. aastal ja riigile tekitatud kahjum põhjustati esiteks materjalide ja pooltoodete ning tehnoloogilise kütte ja elektrienergia raiskamisega. 1948. aastal näeme sellel alal olukorra tunduvat paranemist.

Vaatleme nüüd töötasu ja töötasule juurdearvutuste liikumist tuhande silikaattellise tootmisel.

Tabel nr. 112

Töötasu ja töötasude juurdearvutuste dünaamika tuhande silikaattellise omahinnas (protsentides)

Käitiste nimetus	1946. a.	1947. a.	1948. a.		1948. a.
			I pool	II pool	
Käitis „Kvarts"					
Töötasu ja juurdearvutused	100	227,3	172,1	155,2	165,7
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	18,1	24,4	23,8	23,4	23,5

Käitiste nimetus	1946. a.	1947. a.	1948. a.		1948. a.
			I pool	II pool	
Käitis „Silikaat"					
Töötasu ja juurdearvutused	100	153,3	94,2	61,5	75,0
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas	32,8	28,4	24,7	20,6	22,6

Töötasude alal toimub mõlemas käitises 1947. aastal samasugune raiskamine, nagu esimeses kululiigi osas. „Kvartsis" tõuseb 1947. a. väljamakstud töötasu eelmise aastaga võrreldes 127,3% võrra ja „Silikaadis" 53,3% võrra. 1948. a. olukord küll paraneb, kuid lähteaastaga võrreldes on „Kvartsis" 1948. aastal töötasu ülekulutus 65,7%, kuna „Silikaadis", kes samuti oma tööd 1946. aastaga võrreldes tunduvalt parandas, kulutatakse tuhande tellise valmistamisel töötasudeks siiski tunduvalt rohkem kui „Kvartsis".

Töötasude rohkem kui kahekordne kasv „Kvartsis" ja rohkem kui 50%-line tõus „Silikaadis" 1947. aastal teostati sel kombel, et tööviljakuse tõusu plaan jäi lihtsalt täitmata. Nii kujunes terav lahkuminek ühe töölise keskmise aastatöötasu tõusu ja keskmise aastatoodangu vahel, mida näitavad järgnevad tabelid:

Tabel nr. 113

Silikaattelliste tehase „Kvarts" ühe töölise keskmine aastatoodang 1926./1927. a. püsivhindades

	Plaanis (tuh. rbl.)	Tegelikult (tuh. rbl.)	% plaanist	% eelmisest aastast
1946. a. rbl.	5242	3472	66	—
1947. a. „	5267	4151	79	120
1948. a. „	4330	6770	156	163

Tabel nr. 114

Sama käitise ühe töölise keskmine aastatöötasu

	Plaanis (tuh. rbl.)	Tegelikult (tuh. rbl.)	% plaanist	% eelmisest aastast
1946. a. rbl.	—	4822	—	—
1947. a. „	6153	9325	152	193
1948. a. „	6936	8682	125	93

Toodud tabelid iseloomustavad väga kujukalt seda ebamajanduslikku käitise juhtimist, mis oli käitisele omane 1947. aastal. Eriti tuleb rõhutada Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumi mitteõiget plaanimise praktikat, millega käitisele plaanitakse ühe töölise keskmine aastatoodang 1948. aastaks madalam kui see oli plaanitud 1947. aastal. Seda plaani võidi käitise korraliku juhtimise juures 56%-liselt ületada. Samaaegselt plaanitakse aga ühe töölise keskmine aastatöötasu tunduvalt kõrgem kui on ühe töölise keskmine aastatoodang. Ainuüksi töötasu ning juurdearvutused töötasule läksid riigile ülekulutusena maksma 792 500 rbl. See suur ülekulutus oli tingitud esijoones sellest, et käitised tihtipeale seisid kord toorainete, kord elektrienergia puudusel ja sageli avariide tõttu, kusjuures käitise töölised, saades tasu tükitöö alusel, said seisakute eest tasu tegelikult ajatöö põhimõttel. Nii seisis käitis „Kvarts" veebruaris 1947 remontide ja avariide tõttu 119 tundi, lubja, rullikute ja segu puudumisel 38,5 tundi ja ettevõttest olenemata põhjustel 56 tundi, kokku seega 210,5 tundi ehk 54,8% veebruarikuu plaanilistest töötundide arvust kahe vahetusega töötamise puhul[1]. Märtsis seisis käitis 74,5 tundi, sellest 59,5 tundi avariide ja remontide tõttu, 13 tundi segu ja rullikute puudusel ja 2 tundi elektrivoolu katkestuse tõttu.

Samal ajal, kui käitis veebruarikuus seisis 54,8% plaanilisest tööajast, millise aja eest töölistele töötasu välja maksti, leidis samas käitises aset pidev ning laialdane ületunnitöö. Sellega

[1] A. Sepa, op. cit., lk. 54.

ühenduses kasvasid vastavalt ka ülekulutused töötasudele, mida nii ilmekalt kajastas eeltoodud tabel.

Võrreldes tuhande tellise tootmiseks töötasudena tehtud kulutusi mõlemas käitises, näeme et selleks otstarbeks kulutatakse „Silikaadis" tunduvalt rohkem kui „Kvartsis". Seda näitab alljärgnev tabel, kus kulutused töötasudele tuhande tellise tootmisel käitises „Kvarts" on võetud sada.

Tabel nr. 115

Tuhande tellise tootmiseks kulutati töötasudena (protsentides)

Käitiste nimetus	1946. a.	1947. a.	1948. a. I pool
„Kvarts"	100	100	100
„Silikaat"	255,5	172,3	139,8

See tabel kõneleb sellest, et eriti tunduv reserv telliste omahinna alandamiseks tööjõu kokkuhoiu arvel on olemas „Silikaadis".

Vaatleme nüüd tsehhikulude, tehase üldkulude ja kaubanduslike kulude dünaamikat tuhande silikaattellise tootmisel:

Tabel nr. 116

Tsehhikulude, tehase üldkulude ja kaubanduslike kulude dünaamika tuhande silikaattellise omahinnas (protsentides)

Käitiste nimetus	1946. a.	1947. a.	1948. a.		1948. a.
			I pool	II pool	
Käitis „Kvarts"					
Tsehhikulud	100	167,3	150,0	137,4	145,6
Tehase üldkulud	100	228,0	236,0	212,7	224,7
Kaod praagist	100	143,5	191,6	72,9	155,5
Minemikulud	100	96,9	100,0	124,5	105,7
Kokku:	100	172,8	166,8	142,1	158,1
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas:	33,5	34,3	42,8	39,6	41,4

Käitiste nimetus	1946. a.	1947. a.	1948. a.		1948. a.
			I pool	II pool	
Käitis „Silikaat"					
Tsehhikulud	100	282,7	152,9	142,9	147,0
Tehase üldkulud . . .	100	165,0	239,4	125,7	172,8
Kaod praagist . . .	100	375,2	165,8	92,6	123,1
Minemikulud	100				
Kokku:	100	256,3	180,4	136,0	154,4
Selle kululiigi erikaal kaubanduslikus omahinnas:	32,2	46,6	46,6	44,8	45,6

Tellistetehas „Kvarts" tegi suuri ülekulutusi tsehhikulude alal. See ülekulutus oli 1947. aastal 138 400 rbl., kusjuures: ülekulutus autojuhtide ja autotranspordi tööliste töötasuna — 53 500 rbl., ülekulutus mehaanikatöökoja tööliste töötasuna — 52 700 rbl. ja abimaterjalide, kütuse, tööriistade, tööriiete ning tagavaraosade puudujäägi arvel 90 200 rbl.

Just seetõttu, et ministeeriumid ja samuti Riiklik Plaanikomisjon tunnevad vähe huvi plaanimaterjali algdokumentatsiooni vastu, on paljudes käitistes juurdunud ebariiklik praktika „ära peita" tsehhikuludesse ja käitise üldkuludesse mitte ainult selle käitise ebaseaduslikke kulutusi (nagu näiteks tehti „Kvartsis" 1947. a., kus tähtpäevade puhul korraldatud pidustuste kulud kaeti sellest allikast), vaid isegi kõrgemalseisvate organisatsioonide kulutusi. Nii tasuti „Kvartsis" tsehhikulude näol töötasu autojuhile, kes tegelikult töötas Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumi Ehitusmaterjalide Tööstuse Peavalitsuses, samuti maksti vahetuse meistri palka töötajale, kes tegelikult töötas dispetšerina Küttetrustis. Juhtub ka nii, et elamumajanduse kulud kantakse samuti tootmise omahinda, kuigi see on seadusega vastuolus, tasutakse töötasusid isikutele, keda pole koosseisus üldse ette nähtud, kuid kelle töötasu on viidud käitise üldkuludesse, näiteks normija, raamatupidaja, tabelipidaja, varus-

taja, ekspediitor, laohoidja, kolm mittekoosseisulist valvurit, nagu seda tehti „Kvartsis" kogu 1946. a. jooksul.

Tehase üldkuludes domineerivad suured summad väljamakstud trahvidena, näiteks vagunite üleplaanilise seisuaja eest, viivised ja leppetrahvid.

Lubamatult suured olid mõlemas käitises kaod praagi tõttu 1947. aastal, samuti veel 1948. a. I kvartalis. Nii osutusid „Kvartsis" sajaprotsendiliselt praagiks ligi 8% tehase toodangust, tekitades kahju 192 400 rbl. Juhtkonna vahetamise tagajärjel oli võimalik neid kadusid vähendada — „Kvartsis" 72,9%-le 1948. a. II poolel ja „Silikaadis" 92,6%-le 1946. aastaga võrreldes. Kuid ka see on veel liiga suur praagiprotsent.

Kokkuvõttes peab ütlema, et kogu selle kulurühma suur tõus 1947. a. ja mitteküllaldane langus 1948. a. kinnitab veelkordselt, et nii käitised kui ka ministeerium ei pööra sellele kululiigile vajalikku tähelepanu, selle kululiigi liikumine on jäetud omapead, kuigi ta etendab otsustavat osa telliste omahinnas, moodustades 1948. a. 41,4% käitise „Kvarts" toodangu kaubanduslikust omahinnast ja 45,6% „Silikaadis".

Kui pidada silmas, et see kululiik moodustab 65% silikaattelliste väljalaskehinnast „Kvartsis" ja 86,3% „Silikaadis", siis selgub, milline otsustav tähtsus on selle kululiigi vähendamisel silikaattelliste omahinnale.

d. Rukkileiva omahinna analüüs

Vaatleme veel kokkuvõtlikult Toiduainetetööstuse Ministeeriumi süsteemi kuuluva ENSV Jahu- ja Leivatööstuse Trusti käitistes toodetava rukkileiva omahinna kujunemist. Selles tööstusharus on omahinna kujundamisel otsustava tähtsusega kulutused materjalile, küttele ja elektrienergiale, mis moodustavad 90 ja rohkem protsenti leiva omahinnast, kuna seevastu kulutused töötasule on suhteliselt madalad.

Ühe tonni rukkileiva omahinna liikumisest saame ülevaate alljärgnevast tabelist, kus lähteaastaks on võetud 1946. a. ning 1948. aastal on võetud aluseks aruandematerjal I kvartali tööst.

Tabel nr. 117

Ühe tonni rukkileiva omahinna dünaamika (protsentides)

Käitiste nimetus	1946. a.	1947. a.	1948. a. I kvartal
Jahu- ja Leivatööstuse Trustis			
Kokku:	100	221,9	192,7
Tallinna Leivakombinaat	100	229,0	189,4
V. Kingissepa nim. Teraviljakombinaat	100	217,1	190,2
Tartu Jahu- ja Leivakombinaat . . .	100	219,6	192,9
Pärnu Jahu- ja Leivakombinaat . . .	100	227,3	200,1
Viljandi Jahu- ja Leivakombinaat . .	100	235,1	205,7
Rakvere Jahu- ja Leivakombinaat .	100	218,0	200,0
Kohtla-Järve Jahu- ja Leivakombinaat	—	100	88,4
Narva Jahu- ja Leivakombinaat . . .	100	228,8	206,8
Kuressaare Jahu- ja Leivakombinaat	100	445,3	388,9

Ühe tonni rukkileiva omahinna suur tõus toimub 1947. aastal, mis teatavasti oli seotud muutustega toorainete hindades. Kuid, nagu näitab toodud tabel, pole siin tõus kaugeltki ühtlane. Kõige väiksem on see V. Kingissepa nim. Teraviljakombinaadis, ulatudes 217,1%-ni, kõige suurem Kuressaare Jahu- ja Leivakombinaadis — rohkem kui 4,4 korda. 1948. a. esimeses kvartalis algab langus — ühe tonni rukkileiva omahind langeb 221,9%-lt 192,7%-le.

Absoluutsetes arvudes on ühe tonni rukkileiva omahind kõige madalam Pärnu Jahu- ja Leivakombinaadis vaadeldava ajavahemiku lõpul, kuna 1946. aastal see oli kõige madalam Kuressaare Jahu- ja Leivakombinaadis, samuti oli see madal ka Narva ja Viljandi käitistes. Seda kinnitab alljärgnev tabel, kus ühe tonni leiva omahinda üksikuis kombinaatides võrreldakse Pärnu Jahu- ja Leivakombinaadiga, kelle poolt toodetud ühe tonni leiva kaubanduslik omahind on võetud sada.

Tabel nr. 118

Ühe tonni rukkileiva kaubanduslik omahind trustile alluvais käitistes (protsentides)

Käitiste nimetus	1946. a.	1947. a.	1948. a. I kvartal
Pärnu Jahu- ja Leivakombinaat . . .	100	100	100
V. Kingissepa nim. Teraviljakombinaat	105,5	100,8	100,3
Tartu Jahu- ja Leivakombinaat . . .	104,3	100,7	100,5
Kuressaare Jahu- ja Leivakombinaat	52,0	101,8	101,0
Kohtla-Järve Jahu- ja Leivakombinaat	—	101,0	101,3
Viljandi Jahu- ja Leivakombinaat .	98,7	102,1	101,4
Narva Jahu- ja Leivakombinaat . . .	98,5	99,2	101,8
Tallinna Jahu- ja Leivakombinaat . .	108,6	109,5	102,8
Rakvere Jahu- ja Leivakombinaat . .	109,2	104,7	109,1

Nagu toodud tabelist näeme, ei ole ühe tonni rukkileiva kaubandusliku omahinna erinevus üksikuis kombinaatides 1948. a. esimeses kvartalis enam suur: see kõigub 0,3 ja 2,8% vahel, kusjuures kõikumine on enamikus kombinaatides ühe protsendi piirides. Ainukese suurema erandina esineb Rakvere Jahu- ja Leivakombinaat, kus ühe tonni leiva omahind on 9,1% võrra kõrgem kui kõige paremas, s. o. Pärnu Jahu- ja Leivakombinaadis.

Vaadeldes aga ühe tonni rukkileiva omahinna üksikute koostisosade liikumist, näeme, et siin on erinevused tunduvalt suuremad, mida näitavadki järgnevad kokkuvõtlikud tabelid, milledest esimeses võtame kokku kulutused materjalideks, kütteks ja elektrienergiaks ühe tonni rukkileiva tootmisel, teises kulutused töötasudele ning kolmandas käitise üldkulud. Algame esimese kululiigiga (vaata tabel nr. 119).

Selle kululiigi erikaal ühe tonni rukkileiva kaubanduslikus omahinnas on kõige suurem Kohtla-Järve Jahu- ja Leivakombinaadis, moodustades 95%, ning kõige väiksem V. Kingissepa nimelises Teraviljakombinaadis, kus see on 84,9%. Kuid viimane on erand. Kõigis teistes kombinaatides kõigub selle kululiigi erikaal 92% ümber.

Tabel nr. 119

Kulutused materjalideks, kütteks, energiaks jne. ühe tonni rukkileiva omahinnas (protsentides)

Käitiste nimetus	1946. a.	1947. a.	1948. a. I kvartal
Viljandi Jahu- ja Leivakombinaat . .	100	100	100
V. Kingissepa nim. Teraviljakombinaat	107,1	100,1	100,2
Pärnu Jahu- ja Leivakombinaat . . .	101,6	98,9	100,7
Tartu Jahu- ja Leivakombinaat . . .	108,6	100,7	101,9
Kuressaare Jahu- ja Leivakombinaat	48,4	99,97	102,4
Kohtla-Järve Jahu- ja Leivakombinaat	—	99,9	103,2
Narva Jahu- ja Leivakombinaat . . .	100,8	98,4	103,8
Tallinna Jahu- ja Leivakombinaat . .	111,4	107,2	104,6
Rakvere Jahu- ja Leivakombinaat . .	111,7	103,3	106,3

See kinnitab veelkordselt, et omahinna kõrgus leivatööstuse kõrgema kaubandusliku omahinnaga käitistes sõltubki suurematest kulutustest toorainetele, küttele ja energiale ühe tonni leiva valmistamisel. Need kulutused aga, nagu nägime, on kõige suuremad Rakvere Jahu- ja Leivakombinaadis, kus nad ületavad 6,3%-ga Viljandi Jahu- ja Leivakombinaadis tehtavaid kulutusi. Samuti on ka Tartu, Kuressaare, Kohtla-Järve, Narva ja Tallinna Jahu- ja Leivakombinaadis need kulutused tunduvalt suuremad kui Viljandi Jahu- ja Leivakombinaadis. See on seda huvitavam, et näiteks Kohtla-Järve Jahu- ja Leivakombinaat on verivärske käitis, mis on varustatud moodsa sisseseadega. Seega kerkib teravalt küsimus, miks kulutatakse Kohtla-Järve Jahu- ja Leivakombinaadis ühe tonni leiva valmistamisel 3,2% rohkem jahule, küttele ja valgustusele kui seda tehakse Viljandi Jahu- ja Leivakombinaadis? On ilmne, et siin ei saa olla mingit objektiivset põhjust, vaid et siin on tegemist raiskamisega.

Vaatleme nüüd ühe tonni leiva valmistamiseks kulutuste dünaamikat töötasule ja töötasule juurdearvutustele mitmesugustes käitistes, võrreldes käitisega, kus see kululiik on kõige väiksem. Saame järgmise tabeli:

Tabel nr. 120

Kulutused töötasudele ja töötasudele juurdearvutustele ühe tonni rukkileiva omahinnas (protsentides), võrreldes Kohtla-Järve Jahu- ja Leivakombinaadiga

Käitiste nimetus	1946. a.	1947. a.	1948. a. I kvartal
Kohtla-Järve Jahu- ja Leivakombinaat	—	100	100
Narva Jahu- ja Leivakombinaat . . .	100	108,9	116,4
Pärnu Jahu- ja Leivakombinaat . . .	107,7	102,5	129,0
Kuressaare Jahu- ja Leivakombinaat	141,7	140,2	134,4
V. Kingissepa nim. Teraviljakombinaat	97,8	95,0	144,8
Tallinna Jahu- ja Leivakombinaat . .	175,1	155,3	162,2
Tartu Jahu- ja Leivakombinaat . . .	104,6	107,1	163,6
Viljandi Jahu- ja Leivakombinaat . .	167,8	174,6	250,3
Rakvere Jahu- ja Leivakombinaat . .	147,9	153,6	276,6

Kui kulutused materjalidele ühe tonni leiva valmistamiseks üksikute käitiste vahel ei erine liiga tunduvalt, kusjuures siin oli eesrindlikuks käitiseks Viljandi Jahu- ja Leivakombinaat, siis kulutustes töötasude alal ühe tonni rukkileiva omahinnas valitseb äärmine kirevus, üldine tendents on siin erinevuse suurenemise poole: nii oli 1946. aastal sel alal kõige paremini töötavaks käitiseks Narva Jahu- ja Leivakombinaat. Temaga võrreldes oli kõige halvemaks käitiseks Tallinna Jahu- ja Leivakombinaat, kus ühe tonni rukkileiva tootmisel kulutati töötasudeks 75,1% rohkem kui seda tehti Narvas. 1948. aasta esimesel poolel aga oli selles suhtes parimaks käitiseks Kohtla-Järve Jahu- ja Leivakombinaat. Temaga võrreldes oli kõige halvemaks Rakvere Jahu- ja Leivakombinaat, kus ühe tonni rukkileiva valmistamiseks kulutati juba 2,76 korda rohkem töötasudele. Viljandi Jahu- ja Leivakombinaat, kes materjalide kasutamise alal oli eesrindlik, kulutas töötasudeks ühe tonni leiva valmistamisel 2,5 korda rohkem kui seda tehti Kohtla-Järve Jahu- ja Leivakombinaadis. Sealjuures pole tema leivatöökojad sugugi halvemas seisukorras kui on seda Tallinna Jahu- ja Leivakombinaadi pisikäitised või Kuressaare ja Pärnu käitised. Siiski ka nendega võrreldes kulutati Viljandis ja Rakveres töötasudeks üle kahe korra rohkem. Ka siin on ilmne, et on tegemist raiskamisega.

Lõpuks vaatleme ühe tonni rukkileiva valmistamisel kulutusi tööstuslike üldkuludena, kadudena praagist ja kaubanduslike kuludena. Selleks võtame võrdluse aluseks käitise, kus see kululiik on kõige väiksem, ja võrdleme sellega teiste käitiste poolt tehtavaid kulutusi samaks otstarbeks. Saame järgmise tabeli:

Tabel nr. 121

Ühe tonni leiva valmistamisel kulutati üldkuludena (protsentides)

Käitiste nimetus	1946. a.	1947. a.	1948. a. I kvartal
Tallinna Leivakombinaat	100	162,3	100
Tartu Jahu- ja Leivakombinaat . . .	116,6	100	111,1
Narva Jahu- ja Leivakombinaat . . .	155,5	125,3	127,4
Kuressaare Jahu- ja Leivakombinaat	112,3	145,9	134,0
Kohtla-Järve Jahu- ja Leivakombinaat	—	148,8	140,6
Viljandi Jahu- ja Leivakombinaat . .	112,0	126,6	159,4
Pärnu Jahu- ja Leivakombinaat . . .	169,5	141,8	164,3
V. Kingissepa nim. Teraviljakombinaat	197,5	133,3	180,9
Rakvere Jahu- ja Leivakombinaat . .	134,5	122,6	215,6

Selle tabeli koostamisel võtsime 1947. aastal Tartu Jahu- ja Leivakombinaadi poolt valmistatud ühe tonni leiva omahinnas üldkulutusena tehtud kulutused sada. See kululiik tõusis Tallinna Leivakombinaadis 1947. aastal tunduvalt, võrreldes 1946. aastaga, ja langes uuesti 1948. aasta esimesel poolel, kusjuures see oli siiski 62,3% võrra kõrgem kui Tartu Jahu- ja Leivakombinaadis 1947. aastal.

Toodud tabeli vaatlusel paistab samuti silma, et erinevus kõige parema ning kõige halvema käitise vahel 1946. aastal oli väiksem kui 1948. aastal. Kui kulutusi Tallinna Leivakombinaadis sel alal võtta 1946. aastal sada, siis V. Kingissepa nim. Teraviljakombinaadis on nad 197,5, kuna 1948. aastal on see vahe Rakvere Jahu- ja Leivakombinaadis tõusnud juba 215,6%-ni. Teiste sõnadega, ühe tonni rukkileiva omahinnas tööstuslike üldkulude dünaamika liigub tõusvas suunas: kui trustis kokku kulutused selles kululiigis 1946. a. võtta sada, siis 1947. aastal moodustavad nad juba

137,3 ja 1948. a. II kvartalis 142,1. Teiste sõnadega, ka Toiduainetetööstuse Ministeeriumi Jahu- ja Leivatrusti käitistes näeme me niisamasugust ebariiklikku mitteproduktiivsete kulutuste tõusu toodanguühikule arvestatuna, mida näitasime eespool põlevkivi, turba ja telliste omahinna koostisosade vaatlusel. Ka absoluutsetes arvudes on need ebatootvalt tehtud kulutused ning väljaspool realiseerimist tehtud kulud ja kahjud võrdlemisi suured, kusjuures neil on tendents üksikuis liikides koguni kasvada, nagu seda näeme alljärgnevast tabelist:

Tabel nr. 122

Aastad	Ebatootlike kulutuste summa (tuh. rbl.)	%/%/% toodangu kaubanduslikust omahinnast	Väljaspool realiseerimist tehtud kulud (tuh. rbl.)
1945. a.	245,3	0,79	355,0
1946. a.	741,0	0,84	324,0
1947. a.	741,0	0,38	1025,0
1948. a. I pool . .	200,0	0,21	3180,0

Lõviosa ebatootlikest kulutustest langeb trahvidele vagunite üleplaanilise seisuaja eest. Nii maksti 1947. a. neid trahve 213 000 rbl. Teisi trahve, leppetrahve ning viiviseid maksti 102 000 rbl., praagi arvel 140 000 rbl. Kandvam osa neist ebatootlikest kulutustest langeb V. Kingissepa nimelisele Teraviljakombinaadile Tallinnas, kus 1946. a. kulutati selleks 596 000 rbl., sellest 259 000 rbl. trahvidena vagunite seisuaja eest ning 214 000 rbl. puudujääkide katteks ladudes. Ka 1947. aastal on need kulutused suured — 448 000 rbl. väljaspool realiseerimist tehtud kulud koosnevad põhiselt lootuseta deebitoride võlgade kustutamisest, nimelt 400 000 rbl. Sellest Tallinna Leivakombinaadil üksinda 378 000 rbl. 1948. a. I poolel on kulud lootuseta deebitoride võlgade kustutamisest 199 000 rbl., millest 198 000 rbl. langeb jällegi Tallinna Leivakombinaadile. See on väga iseloomustav fakt, et säärased lootuseta deebitorid tekivad ministeeriumi külje all olevas käitises, mis kõneleb sellest, et ministeerium vähe kontrol-

lib oma käitisi ning ei kutsu korrale üksikuid pearaamatupidajaid nende lohaka töössesuhtumise pärast.

Toiduainetetööstuse Ministeeriumi Jahu- ja Leivatööstuse Trusti käitiste poolt toodetud rukkileiva omahinna ja selle koostisosade dünaamika vaatlusest saab teha ainult ühe järelduse: kui trusti juhtivat ja suunavat kätt võib veel märgata nende kulutuste reguleerimisel, mida käitistes tehakse materjalide, kütte ja elektrienergia alal, siis valitseb siin isevool kulutuste tegemisel töötasudena ja käitiste üld- ning tsehhikuludena, mille tulemusel neis kahes kululiigis toimub laialdane raiskamine. On täiesti ilmne, et just siin on peidetud suured reservid kokkuhoiu teostamiseks.

Üldjäreldusena ebatootlike kulutuste ning väljaspool realiseerimist tehtud kulude ja kahjude kohta tuleb aga rõhutada, et need moodustavad tööstuse toodangu omahinna alandamisel märkimisväärse ja seni veel vähe kasutatud reservi. Tarvitseb ainult esile tõsta, et ehitusmaterjalide tööstuses, vabariikliku alluvusega tekstiilitööstuses, paberi- ja tselluloositööstuses, vabariikliku alluvusega põlevkivitööstuses ning jahu- ja leivatrustis on need kaks kululiiki ajavahemikul 1945—1948 (I pool) põhjustanud riigile mitmemiljonilise kahju, siis selgub ka vajadus resoluutselt võidelda selle kululiigi vähendamise eest.

*

Eelnenud analüüs näitab kokkuvõttes, et meie tööstuses on suured ning ärakasutamata võimalused tööviljakuse tõstmiseks ja kokkuhoiu teostamiseks materjalide, pooltoodete, kütte ja valgustuse kokkuhoiu abil ning kaudsete kulude vähendamise teel. See kõik püstitab meie plaanivate organite ette ülesande: julgemini plaanida toodangu omahinna alandamist, lähtudes seltsimees Stalini juhisest: „... ebaökonoomse asjaajamise tõttu osutusid terves reas meie käitistes ja majandusorganisatsioonides isetasuvuse printsiibid täiesti õõnestatuks. On fakt, et reas käitistes ja majandusorganisatsioonides on juba ammu lakatud arvestamast, kalkuleeri-

mast, põhjendatud tulude ja kulude bilansse koostamast. On fakt, et reas käitistes ja majandusorganisatsioonides on juba ammu moest läinud mõisted: „kokkuhoiurežiim", „ebaproduktiivsete kulutuste vähendamine", „tootmise ratsionaliseerimine". Nad loodavad nähtavasti seda, et Riigipank „annab meile niikuinii vajalikud summad". On fakt, et viimasel ajal on omahind reas käitistes hakanud tõusma. Neile on tehtud ülesandeks alandada omahinda 10 ja rohkem protsenti, nemad aga tõstavad seda. Mida aga tähendab omahinna alandamine? Te teate, et iga protsent omahinna alandamist tähendab 150—200 miljoni rubla akumuleerimist tööstuses. On selge, et omahinna tõstmine nendes tingimustes tähendab tööstusele ja kogu rahvamajandusele sadade miljonite rublade kaotsiminekut."

Mida on tarvis teha nende puuduste kõrvaldamiseks? Ka sellele annab vastuse seltsimees Stalin: „Ebaökonoomsuse kaotamine, tööstuse sisemiste ressursside mobiliseerimine, isetasuvuse juurutamine ja kindlustamine kõigis meie käitistes, süstemaatiline omahinna alandamine, tööstuse sisemise akumulatsiooni suurenemine eranditult kõigis tööstusharudes."

Tähtsamaks abinõuks siin on käitiste juhtimise parandamine: „Edasi on selleks tarvis, et meie majandusjuhid ei juhiks käitist mitte „üldse", mitte „õhust", vaid konkreetselt, asjalikult, et nad ei käsitaks iga küsimust mitte üldise lobisemise seisukohalt, vaid range asjalikkusega, et nad ei piirduks paberite kirjutamisega või üldiste fraaside ja loosungitega, vaid süveneksid töötehnikasse, tungiksid detailidesse, tungiksid „pisiasjadesse", sest „pisiasjadest" ehitatakse nüüd suuri asju" (J. Stalin, Leninismi küsimusi, lk. 305, 307).

Põhiline ülesanne seisab aga selles, et aktiviseerida nende ülesannete täitmisele meie tööstuse eesrindlasi ning kogu töölisklassi, nagu seda nõuab meilt seltsimees Stalin: „Viia edasi meie tööstust, tõsta tema viljakust, luua tööstuse ehitajate uut kaadrit, teostada õigesti sotsialistlikku akumulatsiooni, kasutada taibukalt akumulatsiooni tööstuse vajadusteks, seada sisse rangeim kokkuhoiurežiim, tõsta kõrgemale tasemele riigiaparaat, muuta

ta odavaks ning ausaks, puhastada ta sellest risust ja rämpsust, mis kleepus ta külge meie ehitustöö perioodil, pidada süstemaatilist võitlust riigivara raiskajate ning riisujate vastu — kõik need on sellised ülesanded, mida ükski partei ei suuda lahendada ilma tööliskiassi miljoniliste hulkade otsese ning süstemaatilise toetuseta. Seepärast seisab ülesanne selles, et tõmmata parteitute tööliste miljonilised hulgad kogu meie ülesehitustöösse. On tarvis, et iga tööline, iga aus talupoeg aitaks parteil ning valitsusel ellu viia kokkuhoiurežiimi, võidelda riigivarade riisumise ja pillamise vastu, välja rookida sulisid ja vargaid, ükskõik kuidas nad end ka maskeeriksid, tervendada ning odavamaks muuta meie riigiaparaati" (Stalin, „Nõukogude Liidu majanduslikust seisukorrast" kogutcoses „Lenin ja Stalin tööst", lk. 436).

4. Käibevahendite sihipärasest kasutamisest ja ringluse kiirusest

Nagu eespool nägime, parandasid paljud ministeeriumid ning peavalitsused 1948. aastal tunduvalt oma käitiste tööd, eriti mihuseliste näitajate alal, kusjuures 1948. aasta tootmisplaan ületati tunduvalt ning täideti paremini ka nomenklatuurplaani. Nägime samuti seda, kuidas alandati tunduvalt üle plaani toodangu omahinda.

Ometi oli kogu Eesti NSV tööstus 1948. aastal tõsistes finantsraskustes, mida iseloomustab kas või see, et aegunud võlgnevus Riigipangale moodustas 1. oktoobril 1948 7,06% kogu krediidisummast, kuna 1946. aastal oli see protsent vaid 0,25. Samuti olid väga suured tähtajaks hankijaile maksmata jäänud summad, moodustades 2,78% maksmiseks esitatud dokumentide kogusummast, kuna 1946. aastal oli see protsent 0,56. Sellest järgneb, et ainult toodete omahinna alandamise plaani täitmisest ei piisa. Sellest järgneb edasi, et t u l e b k i n d l u s t a d a r a h v a m a j a n d u s e s o l e v a t e k ä i b e v a h e n d i t e s i h i p ä r a n e k a s u t a m i n e. Praktika näitab, et ministeeriumid ning käiti-

sed teevad sellel alal suuri kõrvalekaldumisi, millest tähtsamaiks on käibevahendite kinnikülmutamine kapitalimahutustesse ning remontidesse (neil puhkudel, kui tehnilise dokumentatsiooni puudumisel pank ei finantseeri neid ehitusi tavalisel teel). Teiseks sageli tarvitatavaks käibevahendite kinnikülmutamise viisiks on ülenormatiivsete abimaterjalide, tagavaraosade, kütte jne. kogumine. See seisab selles, et paljud käitised ostavad suuremates kogustes kokku materjale või tagavaraosi „igaks juhuks", arvestades seda, et neid „kunagi" vajatakse; seejuures unustades, et sellega kõigepealt kõrvaldatakse tarvitamisest teistele sotsialistlikele käitistele juba antud ajal hädavajalikke materjale ja tagavaraosi, ning ühes sellega asetatakse oma käitis raskesse rahalisse seisukorda. Seetõttu on käitiste tootmise rentaabluse tõstmisel ning finantsolukorra parandamisel omahinna alandamise kõrval tähtsamaks teguriks veel käibevahendite ringluse kiirendamine.

Üheaegselt tootmismahu laienemisega suurendatakse ka käibevahendeid, kusjuures käibevahendeid eraldatakse rahvamajanduse üldisest kasumist. Tähendab, mida paremini kasutatakse ära käibevahendeid, s. o. mida vähem on tarvis tootmismahu suurendamiseks juurde anda käibevahendeid, seda rohkem jääb rahvamajanduse kasumist üle sotsialistliku ühiskonna teiste vajaduste rahuldamiseks, olgu siis põhifondide laiendamiseks, kapitaalehitusteks või töötajate elukondlike vajaduste rahuldamiseks. Seepärast on käibevahendite normatiivide vähendamine riiklikult tähtis tegur, selleks, et kiirendada käibefondide ringlemist ja seega suurendada akumulatsiooni ning tulemusrikkamalt kasutada ära kasumeid. Käibevahendite ärakasutamise efektiivsus sõltub kõigepealt käibevahendite ringlemise kiirusest, mille määrab ära toodete valmistamiseks ning ringlemiseks vajalik aeg. Edasi sõltub see tooraine, materjalide, kütte ja elektrienergia kulutustest toodanguühikule. Viimast me vaatlesime juba eespool. Seetõttu peatume järgnevalt veel küsimuse juures, kuidas kasutasid mõned meie ministeeriumid ja organisatsioonid ja nimelt ehitusmaterjalide tööstus, Põlevkivi- ja Keemiatööstuse

Ministeerium, Toiduainetetööstuse Ministeeriumi Jahu- ja Leivatrust, vabariikliku alluvusega tekstiilitööstus ning tselluloosi- ja paberitööstus neile määratud käibevahendeid ringluse kiiruse seisukohalt. Teiste sõnadega, püüame vastata, kuidas need organisatsioonid käibevahendite kasutamise alal mahtusid neile määratud normatiividesse, ja kui ei, mis on siis sellest kõrvalekaldumise põhjused.

Normitavate tagavarade seisust neis organisatsioonides saame ülevaate alljärgnevast tabelist: Tabel nr. 123

Käibevahendite kasutamise dünaamika mõnes ENSV ministeeriumis ja organisatsioonis (tuh. rbl.; + üle normatiivi, — alla normatiivi)

Normitavate tagavarade liik	Ehitusmaterjalide Tööst. Peaval. (EEM)	Tekstiilitööstuse Peaval. (KTM)	Jahu- ja Leivatöös. Trust (TMM)	Tselluloosi- ja Paberit. Peaval.	Põlevkivi- ja Keemiatööst. Min.	Kokku
1	2	3	4	5	6	7
Kokku normitavaid tagavarasid						
1945. a. . . .	+2100	+1727,8	— 76,7	+1591	+ 6526	+11868,1
1946. a. . . .	+2308	+ 934,4	—1807,6	— 347	+ 6718	+ 7805,8
1947. a. . . .	+1683	+6839,4	+1748,5	— 149	+11128	+21250,9
1948. a. I pool	+3334	+1212,6	+3590,0	+3040	+14102	+25278,6
Tooraine ja põhimaterjalid						
1945. a. . . .	+ 355	+ 840,6	— 391,4	+2813	— 1797	+ 1820,2
1946. a. . . .	— 351	— 527,0	—1784,9	—1097	— 2048	— 5807,9
1947. a. . . .	— 17	+3095,0	+1005,3	— 561	— 304	+ 3218,3
1948. a. I pool	+ 597	—2359,9	+1111,5	— 362	— 843	— 1856,4
Abimaterjalid						
1945. a. . . .	+ 351	+2832,8	+ 293,1	+ 442	+ 5934	+ 9852,9
1946. a. . . .	+1818	+2147,3	+ 494,1	+1337	+ 4124	+ 9920,4
1947. a. . . .	+1309	+1401,4	+ 518,3	— 260	+ 1597	+ 4565,7
1948. a. I pool	+ 702	+1287,9	+1073,5	+1406	+ 1878	+ 6347,4
Küte						
1945. a. . . .	— 820	— 243,1	— 317,2	— 857	— 107	— 2344,3
1946. a. . . .	+ 22	+ 18,0	— 219,7	+ 69	+ 9	— 101,7
1947. a. . . .	+ 87	— 190,4	— 35,1	+ 895	— 310	+ 446,5
1948. a. I pool	+ 609	— 195,2	+ 62,0	+1078	— 588	+ 965,8

Normitavate tagavarade liik	Ehitusmaterjalide Tööst. Peaval. (EEM)	Tekstiilitööstuse Peaval. (KTM)	Jahu- ja Leivatööst. Trust (TMM)	Tselluloosi- ja Paberit. Peaval.	Põlevkivi- ja Keemiatööst. Min.	Kokku
1	2	3	4	5	6	7
Varuosad jooksvaks remondiks						
1945. a. . . .	+ 761	+ 483,1	+ 129,1	+ 352	— 1077	+ 648,2
1946. a. . . .	+ 998	— 33,2	— 80,4	+ 516	— 114	+ 1286,4
1947. a. . . .	+ 316	+ 19,5	+ 357,5	+ 470	+ 51	+ 1214,0
1948. a. I pool	— 94	+ 185,5	+ 399,5	+ 232	— 84	+ 639,0
Lõpetamata toodang						
1945. a. . . .	— 70	—1986,4	— 54,7	—2284	+ 1321	— 3074,1
1946. a. . . .	— 273	— 424,4	— 13,0	— 860	— 2598	— 4168,4
1947. a. . . .	—1049	+ 847,4	— 59,6	— 897	+ 358	— 800,2
1948. a. I pool	— 717	+ 864,7	+ 100,0	— 336	+ 3732	+ 3643,7
Valmistoodang						
1945. a. . . .	+ 290	— 886,1	+ 66,6	+1399	+ 3154	+ 4023,5
1946. a. . . .	+ 259	—1174,7	— 576,9	— 214	+ 7381	+ 5674,4
1947. a. . . .	+1019	+1087,3	— 30,2	+ 318	+ 9816	+11210,1
1948. a. I pool	+1851	+ 617,7	+ 210,5	+1054	+ 9043	+12776,2
Muud normeeritavad tagavarad						
1945. a. . . .	— 58	— 246,5	+ 111,8	— 291	— 771	— 1264,7
1946. a. . . .	— 313	+ 445,6	— 62,8	— 283	+ 776	+ 562,8
1947. a. . . .	— 250	+ 465,6	— 70,7	— 261	— 187	— 303,1
1948. a. I pool	+ 108	+ 113,8	+ 339,2	— 112	+ 815	+ 1264,0

Toodud tabelis äratab kõigepealt tähelepanu, et materiaalsete väärtuste normitavate tagavarade ülenormatiivsed jäägid pidevalt kasvavad, tõustes 11,8 milj. rublalt 1945. aastal 25,2 milj. rublani 1948. a. I poolel, mistõttu olukorda käibefondide kasutamise alal tuleb lugeda täiesti ebarahuldavaks.

Teiseks väärib äramärkimist, et kaugelt üle poole ülenormatiivsetest jääkidest on Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministee-

riumi arvel. Nii oli selle ministeeriumi erikaal ülenormatiivsete tagavarade üldsummas 1945. aastal 55%, 1946. a. 86,1%, 1947. a. 52,4% ning 1948. a. I poolel 55,8%. Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Peavalitsusel oli vastavalt 17,7, 29,6, 7,9 ja 13,2%. Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsus, kel 1945. aastal oli 24,4% kõigist ülenormatiivsetest jääkidest, viis järgnevatel aastatel nende jääkide seisu juba alla normatiivi, ning 1948. a. I poolel tekkis temal jällegi ülenormatiivne seis, mis aga seletub sesoonsete operatsioonidega.

Ka Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi tekstiilitööstuse käitised omavad samuti ülenormatiivseid materiaalseid käibefonde, mis eriti pärast rahareformi läbiviimist tõusid kuni 32,2%-ni kõigist nimetatud organisatsioonidele sel aastal tekkinud ülenormatiivsetest jääkidest. Toiduainetetööstuse Ministeeriumi Jahu- ja Leivatööstuse Trust omab 1945.—1946. aastail jääke alla temale määratud normatiivi, ning 1947. ja 1948. aastail tekib tal ülenormatiivne seis.

Kuhu siis on maetud käibevahendid? Teiste sõnadega, millest koosnevad need ülenormatiivsed materiaalsete väärtuste tagavarad? Toodud tabel annab meile vastuse. Sellest nähtub, et rõhuva osa ülenormatiivsetest materiaalsetest väärtustest moodustavad valmistoodang ja abimaterjalid. Nii oli näiteks 1948. a. I poolel ülenormatiivseid materiaalseid väärtusi kokku 25 278 600 rubla eest, millest valmistoodang ja abimaterjalid andsid kokku 19 123 600 rbl., kusjuures Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumil oli suurim valmistoodangu ladu kõigil neil aastail. Nii oli 1947. aastal valmistoodangut ülenormatiivi 11 210 100 rbl. eest, sellest langes Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumile 9 816 000 rbl., kuna 12 776 200 rubla suurusest ülenormatiivsest valmistoodangu laost 1948. a. I poolel langes Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumile 9 043 000 rbl. Abimaterjalide 6 347 400 rubla suurusest üldisest ülenormatiivsest tagavarast 1948. a. I poolel langes Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumile 1 878 000 rbl. eest, 1947. a. langes vastavalt 4 565 700 rubla suurusest abimaterjalide üldtagavarast sellele

ministeeriumile 1 597 000 rbl., kuna 1945. aastal oli olukord veelgi halvem, kus 9 852 900 rubla suurusest ülenormatiivsest abimaterjalide laost langes sellele ministeeriumile 5 934 000 rubla. Teiste sõnadega, abimaterjalide osas on olukord Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumis vaadeldava ajavahemiku lõpul tunduvalt paranenud, võrreldes 1945.—1946. aastaga, kuna valmistoodangu osas olukord on iga aastaga halvenenud. Valmistoodanguks aga on põlevkivi. Selle realiseerimise raskused on tekkinud põhjustel, millest oli juttu eespool.

Toor- ja põhimaterjalide alal on Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumil normitavate tagavarade seis tunduvalt alla normatiivi, teiste sõnadega, olles teravas finantsraskuses, ei ole ministeerium siin tarvitusele võtnud kõiki võimalusi pangakrediidi kasutamiseks. Sedasama tuleb ütelda ka küttenormatiivi kasutamise kohta. Ka siin on ministeeriumil kõigil aastail tagavara seis alla normatiivi. Kui aga jällegi arvestada, et selle ministeeriumi küttebaasiks on sama ministeeriumi poolt toodetav põlevkivi, ning et ministeeriumil on ligi 600 000 rbl. suuruse allanormatiivse tagavara seisu juures üle 9 miljoni rbl. suurune valmistoodangu ladu, siis on ilmne, et ministeeriumil oli reaalne võimalus, vähendades valmistoodangu ladu selle 588 000 rubla võrra, mis tal on vaba küttenormatiivi piirini viimiseks, vabastada sellega ka kinnikülmutatud käibevahendeid sellesama summa ulatuses.

Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsusel on 1946. ja 1947. aastail käibefonde alla normatiivi, ja alles 1948. aastal on osaliselt sesoonsusest tingitud käibefondide tõus üle normatiivi 3,04 milj. rubla ulatuses. Tema käitistel on toor- ja põhimaterjalidest puudus, millede seis on kolmel viimasel aastal alla normatiivi. Seevastu on tekkinud abimaterjalides 1948. a. I poolel ülenormatiivne seis 1,4 milj. rubla ulatuses, samuti nagu see on toimunud küttega, kus ülenormatiivne tagavara on üle miljoni rubla. Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsuses on 1948. a. peale abimaterjalide järsult tõusnud ka valmistoodangu ülenormatiivne seis rohkem kui 1 milj. rubla ulatuses. Seega moodustab valmis-

toodangu ja abimaterjalide ülenormatiivne seis ligi poole selle süsteemi ülenormatiivsetest materiaalsete väärtuste tagavaradest. Arvestades asjaolu, et valmistoodangu ja abimaterjalide ülenormatiivsed jäägid pankade poolt ei kuulu krediteerimisele, ning nende suurt erikaalu kogu ülenormatiivsetes jääkides, tekitabki see ülenormatiivsete jääkide liik tööstusele tõsiseid finantsraskusi. Sedasama peame konstateerima ka olukorra kohta tekstiilitööstuses, kus valmistoodangu ülenormatiivne jääk 1947. aastal oli üle ühe miljoni rubla ning abimaterjalide ülenormatiivne jääk 1,4 milj. rbl., seega kokku rohkem kui 2,4 miljoni rubla eest, kuna 1948. a. I poolel oli abimaterjalide ülenormatiivne seis 1 287 900 rbl. ja valmistoodangu ülenormatiivne jääk 617 700 rbl., mis ei leidnud panga poolt krediteerimist. Samal ajal oli aga tooraine ja põhimaterjalide tagavarade seis alla normatiivi 2 359 900 rubla ulatuses.

Ehitusmaterjalide tööstuses näeme tunduvat normitavate materiaalsete väärtuste seisu üle normatiivi, kusjuures seda põhjustab esijoones abimaterjalide ning valmisproduktsiooni suuremad jäägid kui see neile on lubatud. Tagavaraosad jooksvaks remondiks vähenevad iga aastaga ning on jõudnud 1948. a. I poolel juba alla normatiivi. Samuti on sellel süsteemil tunduvalt alla normatiivi ka lõpetamata toodang.

*

Nagu eelpooltoodud analüüs normitavate tagavarade seisust ajavahemikul 1945—1948 (I pool) viie organisatsiooni kohta näitas, ületasid seal normitavad tagavarad väga suures ulatuses ettenähtud normatiivid. Otsustavaiks positsioonideks suurtes ülenormatiivsetes tagavarades on valmistoodang ning abimaterjalid eriti Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi ning Tekstiilitööstuse Peavalitsuse käitistes.

Selleks, et saada vastus küsimusele, millisel määral käibevahendite ringekiirus on plaanipärane, vaatleme Rahandusministeeriumi poolt selle kohta antud kokkuvõtlikke andmeid.

Plaanilise ringekiiruse saame, jagades plaanilise toodangu omahinna aasta keskmisele käibevahendite normatiivile. Faktilise ringekiiruse saame, jagades toodangu faktilise omahinna käibevahendite faktilisele aasta keskmisele seisule. Teostades vastava ümberarvestuse, saame vastavate organisatsioonide kohta nende käibefondide plaanilise ning faktilise ringekiiruse (ringluste arvu).

Tabel nr. 124

Käibefondide ringekiirus

Aastad	Põlevkivi- ja Keemiatööst. Minist.		Ehitusmaterjalide Tööst. Peavalitsus		Tekstiilitööstuse Peavalitsus		Tselluloosi- ja Paberit. Peavalitsus		Jahu- ja Leivatööst. Trust	
	plaan.	fakt.	plaan.	fakt.	plaan.	fakt.	plaan.	fakt.	plaan.	fakt.
1945. a.	2,5	1,7	—	2,9	4,7	2,6	2,5	1,9	12,2	17,2
1946. a.	5,3	3,8	3,7	3,2	4,5	3,5	3,2	3,0	8,8	22,0
1947. a.	5,6	3,1	4,5	3,8	5,5	4,4	3,9	4,0	26,7	21,6
1948. a. I pool	3,1	1,5	4,4	3,3	3,2	2,9	2,5	1,8	25,9	15,9

Normitud käibefondide ringekiirus on Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi, Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumi, Ehitusmaterjalide Tööstuse Peavalitsuse ja Tekstiilitööstuse Peavalitsuse käitistes pidevalt väiksem kui see oli plaanitud, kuna Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsuse ning Jahu- ja Leivatööstuse Trusti käitistes on olukord parem, kusjuures Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsuse käitiste ringekiirus iga aastaga suureneb — 1,9-lt 1945. aastal 4-ni 1947. aastal. Ka Jahu- ja Leivatööstuse Trusti käitistes näeme üldist käibefondide ringekiiruse kasvu 17,2 korralt 21,6 korrani 1947. aastal, mis siiski jääb veel maha plaanilisest (26,7). Nagu seega näeme, aeglustab käibefondide ülenormatiivne seis ringekiirust, mistõttu ringekiirus on allaplaanilises seisus. Suurim ringekiirus on Jahu- ja Leivatööstuse Trusti käitistes, kõige väiksem Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi käitistes ning ehitusmaterjalide tööstuses.

Käibefondide koostisosade ringekiiruse vaatlemiseks toome alljärgneva tabeli nende tähtsamate koostisosade kaupa. Tooraine ja põhimaterjalide ringekiirusest saame ülevaate alljärgnevast tabelist:

Tabel nr. 125

Tooraine ja põhimaterjalide ringekiirus

Aastad	Põlevkivi- ja Keemiatööst. Minist.		Ehitusmaterjalide Tööst. Peavalitsus		Tekstiilitööstuse Peavalitsus		Tselluloosi- ja Paberit. Peavalitsus		Jahu- ja Leivatööst. Trust	
	plaan.	fakt.	plaan.	fakt.	plaan.	fakt.	plaan.	fakt.	plaan.	fakt.
1945. a.	0,8	12,8	—	3,7	6,9	3,8	—	1,6	—	49,9
1946. a.	2,0	10,4	4,8	3,7	6,6	4,9	4,7	4,1	11,4	60,2
1947. a.	7,8	6,9	4,2	3,5	8,4	6,4	6,7	6,8	59,9	43,9
1948. a.										
I pool	—	10,1	4,8	—	6,7	9,3	—	—	49,0	35,0

Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumis toor- ja põhimaterjalide ringekiiruse vaatlusel paistab eriti silma 1945. a. ja 1946. a. toimunud järsk lahkuminek plaanilise ning faktilise kiiruse vahel, mis, nagu juba eespool nägime, oli tingitud ülemääraselt suure normatiivi määramisest. Nii oli näiteks 1946. aasta normatiiv 2 716 000 rubla, millest faktiliselt kasutati ära 660 000 rubla, kusjuures see vahekord oli eelmisel aastal veelgi halvem.

Ehitusmaterjalide tööstuse käitistes äratab tähelepanu, et kulutusi tooramele ja põhimaterjalidele plaanitakse tunduvalt suuremas ulatuses kui see oli faktiliselt tarvilik, mistõttu käibefondide ülenormatiivne seis põhjustab ringekiiruse allaplaanilise seisu. Ka tekstiilitööstuse käitistes, eriti 1945.—1946. aastail, leiab aset toorainete ja põhimaterjalide kulutuste plaanimine palju suuremas ulatuses kui see oli faktiliselt tarvilik, ning alles kahel viimasel aastal paraneb selles süsteemis olukord tunduvalt, mistõttu ka ringekiirus paraneb. Samuti on toorainete ja põhimaterjalide kasutamises tselluloosi- ja paberitööstuse käitised tunduvalt tõstnud ringekiirust — 1,6 korralt 1945. a. 6,8 korrani

1947. aastal. Tooraine ja põhimaterjalide osas on ringekiirus kõige suurem jahu- ja leivatööstuses, mis ulatub üle 40 korra aastas, kuid siingi erineb kulutuste plaanimine, eriti 1946. aastal, väga järsult tegelikust olukorrast.

Vaatame nüüd abimaterjalide ringekiirust.

Tabel nr. 126

Abimaterjalide ringekiirus

Aastad	Põlevkivi- ja Keemiatööst. Minist.		Ehitusmaterjalide Tööst. Peavalitsus		Tekstiilitööstuse Peavalitsus		Tselluloosi- ja Paberit. Peavalitsus		Jahu- ja Leivatööst. Trust	
	plaan.	fakt.	plaan.	fakt.	plaan.	fakt.	plaan.	fakt.	plaan.	fakt.
1945. a.	8,0	0,5	—	1,5	5,8	0,4	—	1,2	—	2,7
1946. a.	4,1	1,3	4,7	0,9	2,7	0,8	0,8	0,7	4,2	1,5
1947. a.	2,7	1,8	1,3	1,2	2,7	1,3	0,9	0,8	3,6	1,3
1948. a.										
I pool	—	4,2	2,2	—	0,9	0,6	—	—	18,0	1,1

Abimaterjalide ringekiirus on kõigis tööstusharudes kaugelt alla plaanilist ning on ka absoluutsetes arvudes väga väike, kõikudes ühe ringe ümber. Selle nähte põhjuseks, nagu me eespool juba nägime, on ebanormaalselt suured abimaterjalide laoseisud.

Vaatleme nüüd kütuse ringekiirust vastavalt alljärgnevale tabelile:

Tabel nr. 127

Kütuse ringekiirus

Aastad	Põlevkivi- ja Keemiatööst. Minist.		Ehitusmaterjalide Tööst. Peavalitsus		Tekstiilitööstuse Peavalitsus		Tselluloosi- ja Paberit. Peavalitsus		Jahu- ja Leivatööst. Trust	
	plaan.	fakt.	plaan.	fakt.	plaan.	fakt.	plaan.	fakt.	plaan.	fakt.
1945. a.	4,7	29,3	—	6,7	5,5	9,0	—	8,6	—	18,5
1946. a.	4,1	23,1	5,4	4,3	3,7	7,8	4,8	4,9	7,1	9,7
1947. a.	11,2	31,1	6,5	5,5	5,5	5,6	10,3	5,3	5,0	5,0
1948. a.										
I pool	—	12,8	6,8	—	2,6	3,5	—	—	4,0	5,2

Kütuse ringekiiruse alal on üldine olukord rahuldav tänu põlevkivi olemasolule meie vabariigis, mis võimaldab käitisi varustada kütusega ilma häireteta ning ei sunni neid tegema suuri varusid. Kõige suurem ringekiirus on Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumis, mis siiski läheb järsult lahku plaanilisest ringekiirusest; Tekstiilitööstuse ning Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsuse käitistes väheneb ringekiirus aga pidevalt: tekstiilitööstuses 9 korralt 1945. a. 3,5 korrale 1948. a. I poolel ning Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsuse käitistes 8,6 korralt 1945. aastal 5,3 korrale 1947. aastal. Samuti plaanib Jahu- ja Leivatööstuse Trust oma käitistele väheneva kütuse-ringekiiruse: 7,1-lt 1946. a. 4-le 1948. aastal, mida käitised faktiliselt ületavad: 9,7 korda 1946. aastal ning 5,2 korda 1948. a. I poolel.

Nagu eespool juba nägime on olukord lõpetamata toodangu osas nimetatud organisatsioonides rahuldav, mida kinnitab ka lõpetamata toodangu ringluse rahuldav käik.

Vaatleme lõpuks veel valmistoodangu ringekiirust vastavalt alljärgnevale tabelile:

Tabel nr. 128

Valmistoodangu ringekiirus

Aastad	Põlevkivi- ja Keemiatööst. Minist.		Ehitusmaterjalide Tööst. Peavalitsus		Tekstiilitööstuse Peavalitsus		Tselluloosi- ja Paberit. Peavalitsus		Jahu- ja Leivatööst. Trust	
	plaan.	fakt.	plaan.	fakt.	plaan.	fakt.	plaan.	fakt.	plaan.	fakt.
1945. a.	25,1	6,6	—	19,9	29,9	13,6	46,1	9,6	265,7	221,9
1946. a.	31,5	7,6	37,1	25,2	29,3	33,7	37,1	21,6	691,2	457,8
1947. a.	30,5	6,2	35,5	20,2	39,3	35,9	40,4	33,0	335,6	357,0
1948. a. I pool	18,5	3,6	34,0	—	19,3	16,2	19,6	8,0	281,2	198,0

Valmistoodangu ringekiirus on väga madal Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumis, nagu me seda olime sunnitud märkima normitavate käibefondide koostisosade vaatlusel, kusjuures ringekiirus aastatega isegi väheneb: 6,6 korralt 1945. a. 6,2 korrale 1947. aastal, kuna vastavatel aastatel ringekiiruse plaanilised

arvud olid 25,1 ja 30,5. Ka ehitusmaterjalide tööstuses jääb ringekiirus tunduvalt maha plaanis ettenähtust, mis suurel määral langeb tellistetehaste (välja arvatud silikaattelliste) toodangu väga aeglase ringlemise arvele. Tekstiilitööstuse käitised on valmistoodangu ringekiirust pidevalt suurendanud, tõstes selle 13,6 korralt 1945. aastal 35,9 korrani 1947. aastal. Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsus on samuti valmistoodangu ringekiirust pidevalt tõstnud: 9,6-lt 1945. a. 33-ni 1947. aastal, kuigi temale plaanis ettenähtud ringekiirus pole veel saavutatud. Kõige suurem on valmistoodangu ringekiirus Jahu- ja Leivatööstuse Trusti käitistes: 221,9-lt 1945. a. tõusis see 357-ni 1947. aastal.

Lõpuks väärib märkimist, et nimetatud viies organisatsioonis on ebaseaduslikult immobiliseeritud märkimisväärsed summad käibevahendeid, kusjuures iga aastaga need summad suurenevad: kui nad 1945. aastal andsid kokku 2 445 000 rubla, siis 1947. aastal oli see summa juba 3 728 000 rbl., kusjuures Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumile langeb sellest 1947. aastal 2 112 000 rbl. Paistab silma, et rõhuv enamik neist summadest paigutatakse ebaseaduslikult kapitalimahutustesse. Nii paigutati kapitalimahutustesse 1945. aastal 75,8% kõigist immobiliseeritud käibevahendite summadest, 1946. aastal 77,7% ja 1947. a. 82,2%. Samuti kasvavad iga aastaga immobiliseeritud käibevahendid kapitaalremontidesse, mis üldsummas 186 000 rublalt 1945. aastal tõusevad 970 000 rublani 1948. a. I poolel. Samal ajal vähenesid järsult töölisvarustuse osakondadesse paigutatud summad seoses kaardivabale kaubandusele üleminekuga: 404 000 rublalt 1945. aastal on nad langenud 43 000 rublale 1948. aastal.

Nagu eespool juba märgitud, on käibevahendite immobiliseerimine kapitalimahutustena tingitud kõigepealt ehituseks vajaliku tehnilise dokumentatsiooni puudumisest ehituse alguseks, mistõttu pangad loobuvad sellise ehituse finantseerimisest. Õige lahenduse asemel — õigeaegselt hoolitseda tehnilise dokumentatsiooni soetamise eest — laskutakse kohati ebariiklikule käibevahendite kinnikülmutamise teele. Seda seletab osaliselt, eriti Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi juures asjaolu, et

see ministeerium iga aasta väga tunduval määral ületas oma kapitaalehitustööde programmi ning täiendava finantseerimise vormistamise ajaks paigutas osa käibevahendeid ehitustegevusse. Kolmandaks põhjuseks on siin ka ehitustegevuse ebamajanduslik käik, ja eriti niinimetatud majanduslikul teel ehitamine, kus ehitustegevusest tekkinud kahjumid ebaseaduslikult kaetakse käitise ekspluatatsiooniks määratud käibevahenditega.

Toodud viie organisatsiooni normitavate tagavarade seisu, käibevahendite ringekiiruse ning käibevahendite sihipärasuse vaatlusest saamegi vastuse küsimusele: mis põhjustas 1948. aastal tõsiseid finantsraskusi tööstusele. Neiks põhjusteks olid üleplaanilised kahjumid, suured ülenormatiivsed käibefondide jäägid, mis näiteks 1948. a. I poolel Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumis 2,3-miljonilise normatiivi juures küündisid ligi 11,5 milj. rublani, või ehitusmaterjalide käitistes 1,4-miljonilise normatiivi juures — 3,3 milj. rublani, samuti suured ülenormatiivsed abimaterjalide laod. Sellest kõigest tingitud aeglane ringekiirus ning lõpuks käibevahendite kinnikülmutamine kapitalimahutustesse — asetas tööstuse tõsistesse makseraskustesse. Siia võiks juurde lisada, et ka kaubandusorganisatsioonid ei suutnud küllalt kiiresti ümber orienteeruda uutes, kaardivaba kaubanduse tingimustes ning, omades suuri valmistoodangu jääke, ei suutnud tasuda tähtajaks oma kohustusi tööstuse vastu. Nii võlgnesid ainuüksi ETKVL ning Kaubandusministeerium 1. oktoobriks 1948 hankijaile üle 45 milj. rubla.

Samuti tuleb märkida seda, et ka Riigipanga ENSV Vabariikliku Kontori asutused olid tekkinud olukorras teataval määral süüdi. Nad ei uurinud süstemaatiliselt käitiste majanduslikku ja finantsolukorda ega tarvitanud nende käsutuses olevaid sanktsioone, et vältida olukorra teravnemist. Et Riigipanga asutused töötasid sel alal ebarahuldavalt, seda näitab kas või see, et Riigipanga enda andmetel käitiste ning organisatsioonide aruandebilansside põhjal tehtud analüüsi tulemusel kuni 1. VII 1948 osutusid kuni 4,5% kontrollitud laenudest sisuliselt ilma katteta.

Sellest järgneb, et Riigipanga kontrolli käitiste finantsolukorra üle tuleb järsult tugevdada.

Käibevahendite sihipärane suunamine ja eriti nende ringekiiruse tõstmine omab seoses Moskva 103 käitise direktori kirjaga seltsimees Stalinile erilise tähtsuse meie kodumaa kangelasliku töölisklassi jõupingutustes — tõsta meie ettevõtete rentaablust.

Pole kahtlust, et see kiri, mis leidis laialdase vastukaja ka meil Eesti NSV-s, aitab tõhusalt kaasa selleks, et juba kõige lähemal ajal tervendada meie tööstuse finantsolukorda.

KOKKUVÕTTEKS

Käesolevas raamatus analüüsime neid muutusi, mis toimusid Eesti NSV tööstusökonoomikas sõjajärgse stalinliku viisaastaku teostamise käigus ajavahemikul 1946—1948.

Sõjajärgne stalinlik viisaastak tähendab Eesti NSV rahvamajandusele väga kiireiseloomulist ning laiaulatuslikku sotsialistlikku industrialiseerimist, nagu seda veenvalt kinnitab kapitalimahutuste programm, mille täitmine muudab meie vabariigi kõrgesti arenenud tööstusega sotsialistlikuks vabariigiks. Ehitusprogrammi täitmine määrab samal ajal suurel määral ka tootmisplaani täitmise, eriti üksikute tööstusharude poolt.

Ehitusprogrammi täitmise analüüs näitas esiteks seda, et 1947./48. a. saavutati ehitustegevuse alal otsustav pööre paranemise suunas: esmakordselt hakkasid ehitusorganisatsioonid kas täitma plaani või vähemalt jõudsid selle lävele. Viimasel ajal paranes otsustavalt ehitusorganisatsioonide materiaal-tehniline baas, kujunes välja juhtiv kaader, ehitajail oli kasutada ehituseks nõutav tehniline dokumentatsioon. Vaatamata kõigile neile positiivseile tegureile ei suudetud esimese kahe aasta mahajäämust siiski veel täiel määral likvideerida. Seepärast oleme me teiseks sunnitud konstateerima, et viisaastakus ettenähtud tsentraliseeritud kapitalimahutuse realiseerimisel osutusid eriti mahajäävaks liidulise alluvusega ministeeriumid-tellijad ning nende ehitusorganisatsioonid, kes täitsid oma viie aasta ehitusprogrammist ca 25% ning realiseerisid neile kolmeks aastaks määratud kapitalimahutustest 73,3%. Liiduvabariikliku ning vabariikliku

alluvusega organisatsioonid realiseerisid oma kolme aasta kapitalimahutuste plaanist 85,3%, mis moodustab nende organisatsioonide viisaastaku kapitalimahutuste summadest ca 50%. Kokku realiseeriti seega kõigi süsteemide poolt kolme aasta jooksul kapitalimahutustest 77%, mis moodustab viie aasta plaanis ettenähtud kapitalimahutuste summadest ca 30%.

Kapitalimahutuste käigu üksikasjalisem vaatlus näitas, milliste — ENSV rahvamajanduse industrialiseerimise seisukohalt otsustava tähtsusega — tööstusharude ülesehitus jääb ettenähtud graafikust maha: need on eriti elektrijaamade taastamine ning uusehituste, põlevkivi utmise tehaste ja gaasivabrikute ehitamine, mis omakorda pidurdab uute põlevkivikaevanduste ehitamist. Mitteküllaldase tempoga arenes samuti tselluloosi- ja paberitööstuse taastamine ning tekstiilitööstuse ülesehitamine, kuna eriti mahajäävaks osutus elamuehitus ning koolimajadevõrgu taastamine ja edasiarendamine kõigi süsteemide poolt. Selle mahajäämuse põhjuste väljaselgitamine näitas, et osa vastutust langeb tellijaile, kes sageli pidurdavad ehitajate tegevust tehnilise dokumentatsiooni mitteõigeaegse esitamisega. Seetõttu viibis näiteks põlevkivi-gaasivabrikute ehitamine ligi aasta aega. Sageli on ehitajad sunnitud alustama tööd, omades vaid puudulikku tehnilist dokumentatsiooni, mis aga omalt poolt tingib ümberehitamisi. Samuti ei kindlusta tellijad sageli ehitajaid õigeaegselt korrapärase sisseseadega, et anda valmisehitatud objekt ekspluatatsiooni.

Ehitusorganisatsioonide töö analüüs näitas veel, et ehitusprogrammi mittetäitmine on suurel määral põhjustatud ka halvast töö organiseerimisest, ehitustöö madalast mehhaniseerimistasemest ning olemasolevate ehitusmehhanismide nõrgast kasutamisest, samuti ka sellest, et meie ehitusorganisatsioonid ei ole veel õppinud hoolitsema nagu kord ja kohus ehitajate elukondlike tingimuste eest. Kõik need tegurid andsid end eriti valusasti tunda 1945.—1946. aastail. 1947.—1948. a. olukord siin mõnevõrra paranes, kuid siiski esineb siin veel väga palju puudusi, mis pidurdavad ehitustegevuse hoogsat arenemist.

Lõpuks tuleb rõhutada, et ehitusprogrammi mittetäitmises on osaliselt süüdi ka nõukogude võimu organid, kes ei juhtinud ega kontrollinud ehitustegevust küllaldase järjekindlusega ning ei kindlustanud ehitusega seotud tööstusharude — ehitusmaterjalide tööstuse — esmajärjekordset taastamist ja arendamist. Sellest tingituna oli eriti 1946.—1947. aastail terav puudus ehitusmaterjalidest. Nõukogude võimu organid on samuti süüdi selles, et nad pole küllalt karmilt nõudnud ehitusorganisatsioonide juhatajailt ehitajate elukondlike tingimuste parandamist, mis raskendas ka tööjõu suunamist ehitusorganisatsioonidesse, kuigi seal — nagu nägime — tuntakse pidevat tööjõu puudust.

Ülesanne seisab nüüd selles, et eelolevail aastail tingimata kindlustada aasta kapitalimahutuste sajaprotsendiline ärakasutamine. Selleks on ehitusorganisatsioone vaja kõigepealt abistada püsiva ehitajatekaadri loomisel tööjõu suunamisega ehitusorganisatsioonidesse. Selleks on edasi vaja luua eeldused kogu ehitustegevuse organisatsiooniliseks parandamiseks, on vaja ehitusorganisatsioone küllaldasel määral kindlustada ehitusmaterjalidega. Tööliste elukondlike tingimuste parandamisega, poliit-massilise töö süvendamisega ja sotsialistliku võistluse senisest palju laiemas ulatuses rakendamisega on vaja saavutada tööviljakuse edasist tõusu ehitustööliste hulgas. Samuti on vaja leida võimalused väiksemate kapitalimahutustega kindlustada viie aasta plaanis ettenähtud tööstustoodang.

Tööstuse tootmise mahuliste näitajate analüüs ajavahemikul 1946—1948 näitas, et kui 1946. aasta üldtoodang võtta sada, siis oli see 1948. aastal 198,2, sellest liidulise alluvusega tööstusel 230,6% ja liiduvabariikliku ning vabariikliku alluvusega tööstusel 190,2%, mis on 73,1% 1950. aasta tööstuse üldtoodangust, kusjuures see protsent liidulise alluvusega tööstusel on 37,9 ja liiduvabariikliku ning vabariikliku alluvusega tööstusel 101,0. Arvestades seda, et kolme aasta jooksul oli keskmine üldtoodangu juurdekasv ca 33% aastas, on vabariigil kõik

eeldused täita viie aasta plaan tööstuse üldtoodangu alal nelja aastaga.

Tööstuse üldtoodangu 1939. a. tase ületati 1948. a. Eesti NSV-s õige tunduvalt. Eriti suurenes põlevkivitoodang, elektrimootorite, tsemendi- ja paberitoodang, lubja alal suurenes toodang 149%, aknaklaasi alal 73%, saematerjali alal 2,27 korda, tuletikkude alal 5 korda, raadiovastuvõtjate alal 4%, alumiiniumnõude alal 4 korda, kartulivõtmismasinate alal 25%, külvimasinate alal 23%, naelte alal 4 %, kummijalatsite alal 1,5 korda, trikotaažpesu alal 63%, nahkjalatsite alal 92,2%, margariini alal 99,6%, kondiitritoodete alal 2,6 korda, pärmi alal 61%, paberosside alal 128% jne. Säärase kogu ühiskondliku produkti kiire kasvu juures pole tööstuse üksikute harude kasvutempo aga kooskõlas neile viisaastakus ettenähtud kasvutempoga, kusjuures jäävad eriti maha just rasketööstuse harud. Nende käitiste taastamine ning uute ehitamine jääb graafikust maha, nagu seda nägime eespool. Meie rahvamajanduse arengu huvide seisukohalt on eriti ohtlik elektrienergia, põlevkivi-keemia, tselluloosi- ja paberitoodangu ning ehitusmaterjalide toodangu mittekülllaldane kasv. Seevastu on aga kooperatiivne sektor ning kohalik tööstus kaugelt ületanud neile ettenähtud graafiku ja saavutasid juba 1948. aastal neile 1950. aastaks ettenähtud tööstustoodangu taseme. Nii andis Kohaliku Tööstuse Ministeerium 1948. aastal 47,2% ja tööndusliku kooperatiivid — 116% rohkem kui neil oli ette nähtud 1950. aastaks. Selle ebaühtlase kasvu tulemusel on liidulise alluvusega tööstuse erikaal kogu tööstustoodangus kasvanud 19,7%-lt 23,0%-ni, kuigi see peab plaani kohaselt andma 1950. aastal 44,7% kogu tööstustoodangust. Liiduvabariikliku alluvusega tööstuse toodangu erikaal langes 30,3%-lt 25,3-le ja vabariikliku alluvusega tööstuse toodangu erikaal tõusis 50,0-lt 51,7 protsendini.

Vaatamata tööstustoodangu suurele kasvule 1948. aastal sõjaeelsega võrreldes, ei täitnud 1948. a. siiski ligi 25% tööstusettevõtteid üldtoodanguplaani. See kõneleb eeskätt paljude meie

ministeeriumide kui ka kohalike partei- ja nõukogude organite ebarahuldavast juhtimisstiilist, kõneleb sellest, et meie juhtivad organid ei ole veel õppinud suunama oma tähelepanu sinna, kus nende abi on kõige vajalikum. Aga selliseid nõelasilmi leidub ometi igas tööstusharus, igas ettevõttes. Seepärast tuleb eriti nüüd, kus otsustub viisaastaku täitmine nelja aastaga, peatähelepanu suunata mahajäävatele käitistele, tuleb piinlikult uurida mahajäämuse põhjusi ning aidata käitisi kõigist kitsaskohtadest üle saada.

Tööstustoodangu dünaamika analüüsimisel naturaalnäitajais selgus, et meie tööstuses on veel suuri sisemisi seni kasutamata reserve toodangu tõstmiseks käitiste tsehhide võimsuste vaheliste disproportsioonide kaotamise ja käitiste hoonete kasutuskoefitsiendi tõstmise teel. Need disproportsioonid on eriti suured meie noores nõukogude vabariigis, mis sai päranduseks kapitalistlikus korras ülesehitatud käitised, mida teatavasti ehitati ilma plaanita. Seetõttu on nende sisseseade ebaühtlase võimsusega, rääkimata juba sellest, et tehnoloogiline protsess neis käitistes on korraldamata. Sellest tulenebki ülesanne: uurida süstemaatiliselt läbi kõik käitised nende sisemiste disproportsioonide kõrvaldamiseks ning täiesti vananenud ja kõlbmatuks muutunud sisseseade plaanipäraseks uuendamiseks. Sel teel saab järsult tõsta toodangut, kulutades selleks vaid murdosa viisaastakus ettenähtud kapitalimahutuste summadest.

Kõneldes tööstustoodangust naturaalnäitajais tuleb eriti rõhutada vajadust täita tööstusplaan nomenklatuuri alal. Tuleb otsekohe tunnistada, et paljudel meie majandusjuhtidel on sügavalt juurdunud täiesti ebariiklik suhtumine plaani täitmisse. Plaani täitmise all mõistavad paljud meie majandus- ja tööstusjuhid plaanitäitmist üldtoodangu osas ainult väärtuselt. Sellised majandusmehed unustavad, et tootmisplaani nomenklatuurne täitmine on eelduseks ka jaotusplaani sajaprotsendilisele täitmisele. Nagu nägime, on meil selles osas nii mõndagi tehtud, kuid siiski ei täida meie tööstus veel kaugeltki nomenklatuurplaani: planeeri-

tavaist tooteist täideti 1948. a. plaan naturaalnäitajate osas vaid 61%-liselt.

Tööstustoodangu kasvu analüüs territoriaalse paiknemise seisukohalt näitab, et tööstuse territoriaalse paiknemise plaanimine nõuab tunduvat parandamist, ja seda eriti rahvast teenindavate süsteemide parema paigutamise vajaduse seisukohalt. Nii näiteks vabariikliku alluvusega Narva linnas, mis annab kuni 9% kogu liidulise alluvusega tööstuse toodangust ning kus ainuüksi Kreenholmi täieliku taastamisega tuleb mahutada ning teenindada mitukümmend tuhat inimest, plaanitakse kohaliku tööstuse, tööndusliku artellide ja kommunaalmajanduse kasvu täiesti ebarahuldavalt. Seda näitab kas või see, et liiduvabariikliku ja vabariikliku alluvusega tööstuse üldtoodangust moodustab Narva vaid 0,5%, samal ajal kui näiteks Tööndusliku Kooperatiivide Peavalitsuse artellid on koondatud peamiselt Tallinna ja annavad siin kuni 71,4% kogu selle süsteemi üldtoodangust.

Tööstuse struktuuris on selle äärmiselt lühikese aja jooksul toimunud põhiline murrang: erasektor on täiesti välja tõrjutud, meie tööstuses valitseb jagamatult sotsialistlik sektor, kusjuures riiklikul sektoril on tööstuses domineeriv osa. Viimane andis 87% ja kooperatiivne sektor 13% tööstuse üldtoodangust 1945. aastal. Kuid kooperatiivse sektori kiirema kasvu tõttu suurenes tema erikaal 1948. aastal 17,7%-ni ja riikliku sektori erikaal langes 82,3%-le.

Tootmis- ja tarbimisvahendite dünaamika vaatlus näitas A-grupi pidevat kasvu, mille erikaal 1947. aastal oli 52,9%, kuna B-grupi erikaal oli 47,1%, kusjuures tootmisvahendite tootmine kasvab kiiresti mitte ainult suurtööstuses, vaid ka väiketööstuses (8,4% A-grupi toodangust). Omapäraseks ja sealjuures mitteterveks nähteks on väikekäitiste väga kiire niihästi arvuline kasv kui ka neis käitistes toodetava toodangu erikaalu kasv. Väiketööstuses valmistatava toodangu erikaal tõusis 14,3%-lt 17,2%-ni ja vastavalt suurtööstuses valmistatava toodangu erikaal langes 85,7%-lt 82,8%-le, kusjuures väiketööstuses toodeti kuni 27,2%

kõigist tarbimisesemeist. Tööviljakuse seisukohalt on aga olukord väiketööstuses täiesti ebarahuldav, mis selgub kas või sellest, et tööstustootlikud põhifondid ümberarvatuna ühe töölise kohta kasvasid suurtööstuses 17% võrra, kuna nad väiketööstuses vähenesid 30% võrra. Väiketööstuse väga nõrka tehnilist varustatust näitab eriti selgesti ka nõrk elektrienergia varustatus ühe töölise kohta, mis 1947. aastal oli suurtööstuses 1653 kWh, väiketööstuses aga kõigest 317,1 kWh. Seega tuleb konstateerida, et väiketööstuses rakendatud tööjõu ärakasutamine on palju vähem efektiivne kui suurtööstuses. Sellega seoses tõusis küsimus: miks töölised eelistavad väikekäitisi, mis on teatavasti halvasti mehhaniseeritud, halvasti varustatud elektrienergiaga ning saavad pealegi vähem tooraineid? Järgmises peatükis andsimegi vastuse sellele küsimusele, analüüsides tööjõu, töötasu ja töötajate heaolu küsimusi.

Töötajate arvulist kasvu vaadeldes näitasime, et rahvamajanduses tugevnevad iga aastaga väga kiiresti sotsialistlikud tootmissuhted. Rahvamajanduse sotsialistlikus sektoris töötajate üldarv kasvab meil kiiresti, kuid veel kiiremini kasvab tööstuses töötajate arv, mille tulemusel nende erikaal ajavahemikul 1945—1948 (I pool) kasvas 32,7%-lt 35%-ni. Tööstuses töötajate kasvu analüüs näitas, et töötajate 51,8-protsendilise juurdekasvu juures oli tööstuslikult tootva personaali juurdekasv 68,9%, kuna tööliste juurdekasv oli 86,2%, kusjuures naiste erikaal töötajate üldarvus tööstuses oli 33,1%. Tööjõu otstarbekamast kasutamisest kõneleb asjaolu, et kogu tööstuse teenistujate erikaal langes ajavahemikul 1945—1947 9,98%-lt 8%-le, kuigi siin on suured erinevused üksikute ministeeriumide ja peavalitsuste vahel. Selle nähtuse põhjuste analüüs näitas, et näiteks toidu- ja maitseainetetööstuses teenistujate kõrgem erikaal, võrreldes vabariikliku keskmisega, on tingitud asjaolust, et käitised tegutsevad mitte ainult tootmisega, vaid ka jaotusega (leivavabrikud, karastusjoogid jne.). Kuid peapõhjuseks on siin väikekäitiste väga suur arv, sest viimastes tõuseb teenistujate erikaal kuni 24,7%-ni. Kolmandaks põhjuseks on teenistujate ebaseaduslik palkamine

väljaspool koosseisu, mille tulemuseks on tunduv töötasufondide ülekulutamine paljude organisatsioonide poolt.

Töötasu korraldus tööstuses kõneleb sellest, et tükitööga on hõlmatud 79,8% kõigist töötajaist, sellest töötab 34,9% progressiivtasu alusel, kuna ajatööl töötajaist töötab 81% premiaaltasu alusel. Seejuures on iseloomulik, et progressiivtasuga on hõlmatud rohkem abitöölisi kui põhitsehhide töötajaid, mis kajastab mõnede majandusjuhtide ebatervet võrdsustamise tendentsi ja põhjustab töötasufondi tunduvat ülekulutamist ning võtab stiimuli töömahukate protsesside mehhaniseerimiseks. Teiselt poolt on reas tööstusharudes nõrgalt rakendatud tükitööd: põlevkivitööstuses, elektrijaamades, keemia- ja tsementitööstuses, puidutöötlemises, vineeri-, mööbli-, liha- ja konservitööstuses ning masina-traktorijaamades. Samal ajal on reas tööstusharudes ajatöölistele põhjendamata makstud sajaprotsendiliselt premiaaltasusid, mille tulemuseks on suur töötasufondi ülekulutus ja tööjõu voolavus.

Võrreldes töötasu taseme liikumist üksikuis ministeeriumides ning organisatsioonides vabariikliku keskmisega, tuleb teha järeldus, et nõukogude töötasupoliitika leiab väärat käsitamist tööstuslike kooperatiivide artellides ja Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi rajoonikombinaatides, sest seal ennetab töötasu tõus vabariikliku keskmise, samuti isegi töötasu tõusu tüüpilistes raske-tööstuse harudes. Selle tulemusel on kohalik tööstus ühe töölise keskmise aastatöötasu kõrguselt viiendal kohal ning tööndus-likud kooperatiivid 11. kohal 20 ministeeriumi ning organisatsiooni seas. Selle põhjuseks on töönormide kunstlik alandamine, seega töötasude kunstlik tõstmine neis süsteemides. Ja siin ongi meie ees see mehhanism, mille abil tööjõudu tõmmatakse väiketöös-tusesse.

Töötajate heaolu kasvu vaatlus näitab, et rahvamajanduse sotsialistlikus sektoris leiab aset kiire töötasufondi tõus, kusjuures tööstuses kasvab töötasufond veelgi kiiremini, mille tulemusel tööstuses töötajate töötasufondi erikaal tõusis ajavahemikul 1945—1948 (I pool) 30,1%-lt 37,2%-ni. Tööstuses oli tööliste ja teenistujate töötasufondi kasv ajavahemikul 1946—1948 incl.

68,9%. Võrreldes töötasufondi tõusu üldtoodangu tõusuga samal ajavahemikul, mis oli teatavasti 98,2%, saame teha tähtsa järelduse. Nimelt on toodangu kasv tunduvalt kiirem kui töötasufondi kasv, mis vastab täiel määral sotsialistliku laiendatud taastootmise põhinõudeile. Võttes kokku summad, mis aastas keskmiselt kulutati riigi poolt pensionidena, sotsiaalkindlustussummadena, preemiatena sotsialistliku võistluse võitjaile ning riigi poolt tehtavate kulutustena tööliste ja teenistujate ravile ja haridusele, jõuame järeldusele, et ainuüksi nende kanalite kaudu kasvab tööliste ja teenistujate reaalne töötasu 22% ulatuses. Lisaks sellele aga kulutab riik suuri summasid kapitalimahutuste korras puhkekodude, sanatooriumide, lastekodude, lastesõimede jne. ehitamiseks.

Ühes sellega, nagu näitas analüüs, oli ajavahemikul 1945—1947 töötajate käsutusse läinud järsult suureneval määral tarbimisesemeid, mida võimaldas eriti kohaliku tööstuse ning toiduainetetööstuse ja põllumajanduskooperatsiooni toodangu väga suur kasv, nagu me seda eespool nägime. Selle tulemusel on jaekaubakäive vabariigis kasvanud 2,8 korda. Peale riikliku kaubanduse väga kiire tõusu on järsult kasvanud ka turgude käive, moodustades kuni 25% jaekäibe ulatusest. Turgudel aga oli pärast rahareformi läbiviimist hindade langus eriti intensiivne, ulatudes 60—70%-ni, mis otsustavalt parandas töötava rahva elutaset. Kõige sellega on eredalt alla kriipsutatud nõukogude korra see põhiiseärasus, et sotsialistlik laiendatud taastootmine tähendab ühtlasi töötajate reaalse elutaseme tõusu, millega sotsialistlik laiendatud taastootmine erineb põhiliselt kapitalistlikust laiendatud taastootmisest.

Ent siiski pole meie vabariigis tehtud veel kaugeltki kõik töötajate heaolu parandamiseks. Kapitalimahutusi käsitledes me juba kõnelesime nõrgast hoolitsemisest ehitustööliste elukondlike tingimuste parandamise eest. Samuti kõnelesime sellest, kuidas nomenklatuurplaani mittetäitmine mõjub halvasti töötajate heaolule ning kuidas väära töötasupoliitika tagajärjel asetatakse eelistatud olukorda väiketööstuse töötajaid, ja seda lõppkokku-

võttes otsustavates tööstusharudes töötavate tööliste arvel. Siinkohal tahaksime veel kord rõhutada vajadust süstemaatiliselt võidelda töötajate elukondlike tingimuste tõstmise eest nii intensiivse elamuehituse kaudu, kaubandusvõrgu ja sortimendi laiendamise kaudu kui ka õige nõukoguliku töötasupoliitika teostamise kaudu. Ainult sel teel õnnestub meie majandusjuhtidel lahendada üks meie rahvamajanduse valusamaid probleeme — luua püsiv ja alaline tööliskaader. See on esmajärgulise tähtsusega majanduslik ülesanne. Kuid see on ka väga suur poliitiline ülesanne, sest töölisklass on meie riigi juhtiv jõud, ja bolševike partei on töölisklassi partei. Kuidas aga saavad nõukogude võim ja bolševike partei juhtida eesti töötavat rahvast teel kommunismile, kui nad ei loo ega kasvata kindlat ja üha suurenevat töölisklassi, kes viib ellu meie partei poliitikat ja juhib töörahva teisi kihte. Seepärast peab töölisklassi loomine, hoolitsemine tema vajaduste eest ja tema kasvatamine olema kõigi meie partei-, nõukogude, ametiühingu-, kommunistliku noorsoo ja majandusorganisatsioonide kõige lähedasemaks südameasjaks.

Töötajate endi ümberkujunemist nõukogude inimesteks, sotsialismi ehitajateks näitab töösse uue suhtumise väljakujunemine, massiline tööliste, kehvik- ja kesktalupoegade edutamine Nõukogude riigi, sealhulgas ka tööstuse juhtimise kõigile aladele, massiline osavõtt sotsialistlikust võistlusest nii vabariiklikus kui ka üleliidulises ulatuses. Uus suhtumine töösse, sotsialistliku teadvuse kasv on massiliselt tekitanud — ja sealjuures mitte ainult uue tehnikaga varustatud, vaid ka vanades käitistes — stahhaanovlasi, lööktöölisi, ratsionaliseerijaid ja tehnoloogilise protsessi uuendajaid. Sotsialistlik võistlus ja selle kõrgem vorm — stahhaanovlik liikumine — võimaldasid ennenägematu tempoga taastada ning üles ehitada meie tööstust.

Teose lõpupeatükis analüüsiti tööstuse tootmise mihuselisi näitajaid. Üksikasjaliselt analüüsiti tööviljakuse küsimust, kirjeldati seni tehtud tööd tööstustoodangu omahinna alandamise alal

ning analüüsiti neid tööstuse sisemisi reserve kokkuhoiu teostamisel, mille realiseerimine võimaldaks järsult suurendada kokkuhoidu, teha lõpu raiskamistele materjalide, toorainete, kütte, energia ja tööjõu kulutamise alal, samuti vähendada käitiste üld- ja tsehhikulutusi. Ning lõpuks anti ülevaade tööstuse normitavate käibefondide tagavarade seisust ja käibefondide ringekiirusest kui tähtsast tegurist kokkuhoiu teostamisel.

See analüüs näitas, et tööviljakuse tõstmise alal on olukord enam-vähem rahuldav. Ühe töölise aastatoodangu kasv on tunduvalt kiirem kui keskmine aastatöötasu kasv järgnevais organisatsioonides: kombinaadis „Eesti Põlevkivi", käitises „Volta", NSV Liidu Naftatööstuse Ministeeriumile alluvais käitistes, Tselluloosi- ja Paberitööstuse Peavalitsuses, käitises „Kreenholm", Kohaliku Tööstuse Ministeeriumis, Kommunaalmajanduse Ministeeriumi tööstuskäitises, tööndusliikes kooperatiivides ja invaliidide kooperatsioonis. Kuid samas näidati, et on veel organisatsioone, kus ühe töölise keskmine aastatoodang kasvab aeglasemalt kui keskmine aastatöötasu. Sääraste süsteemide hulka kuuluvad: „Eesti Energia", ENSV Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeerium, Metsa- ja Paberitööstuse Ministeerium, Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium, Toiduainetetööstuse Ministeerium, Riiklik Kirjastuskeskus ning Põllumajandusliku Ühistegevuse Keskliit. Selle ebanormaalse nähte põhjuste selgitamine näitas, et osaliselt on siin tegemist töötasu tariifide ühtlustamisega, kus pärast maa vabastamist saksa okupantidest 1944. a. osas ministeeriumes mehaaniliselt kehtestati 1941. a. kehtinud töötasu tariifid. Selle tulemusel leidis aastail 1945—1946 neis süsteemides aset tunduv töötasu kõrgendus. Siia hulka kuuluvad näiteks „Eesti Energia" ja Toiduainetetööstuse Ministeerium. Kuid reas organisatsioonides, nagu Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumis, ENSV Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumis, Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeeriumis tõsteti tunduvalt töötasusid, ilma et sellega oleks kaasnenud tööprotsessi parandamine, töö mehhaniseerimine, ja seega ka töönormide läbivaatus ning tehniliselt põhjendatud normide kehtestamine. Lõpuks leiab kohati aset

nähe, et suurendatakse ilma vajaduseta töötajate arvu, kuigi neil pole täit koormust. Nii toimus näiteks Kalatööstuse Ministeeriumis laialdane töötajate arvu ülespaisutamine kalapunktides iseseisvate ametikohtade loomisega, mida varem täideti kohakaasluse alusel.

Omahinna alandamise käik näitab, et siin on suuri kõrvalekaldumisi plaanilistest ülesannetest, milles kajastub muide plaanimise nõrk kvaliteet üksikuis ministeeriumides. Neis ministeeriumides pole plaan veel muudetud selleks tähtsaks teguriks, mis mobiliseerib meie käitiste kollektiive tõsiselt võitlema tootmise mihuseliste näitajate eest. Omahinna alandamise keskmiselt rahuldavate näitajate juures on tööstusel seni kasutamata väga suuri sisemisi reserve, mis võimaldab edaspidi järsult suurendada omahinna alandamist ning sellega suurendada akumulatsiooni. Et see nii on, seda tõestab teostatud analüüs ühe tonni põlevkivi, põlevkiviõli, turba, leiva ning tuhande tellise tootmise omahinna kuluelementide võrdlemine plaaniliste arvudega üksikuis käitistes aastate läbilõikes, mis avastas suuri raiskamisi kõigis kululiikides ning süsteemides. See kõik sunnib meid tegema järelduse, et ministeeriumid väga nõrgalt ja süsteemitult võitlevad omahinna alandamise eest.

Seda võitlust tuleb suurendada, sest mis aitab tootmisplaani täitmine üldtoodangu osas ja isegi nomenklatuuri alal, kui meie tööstus süstemaatiliselt ei alanda omahinda! On ju üldiselt teada — ja ka käesolevas teoses oli sellest juttu —, et meie tööstuses läheb palju suuremaid kulutusi toodanguühiku peale kui näiteks Leningradi tööstuses, mille tagajärjel paljud meie käitistes toodetud kaubad ei leia ostjaid. Sellest tuleneb ülesanne: muuta võitlus omahinna alandamise eest üldrahvalikuks liikumiseks, et teha kõik meie käitised kasumiga töötavaiks ettevõtteiks. See on suur majanduslik ja poliitiline ülesanne.

Tööstuse käibefondide normitavate tagavarade seisu analüüs näitas, kuidas tööstus võib sattuda ning sageli satubki tõsistesse finantsraskustesse ka sel juhul, kui ta isegi täidab omahinna

alandamise plaani ja tootmisplaani ning ei kuluta üle töötasufondi, kuid ei pea õiget režiimi käibefondide kasutamises, immobiliseerib nad kas kapitalimahutustesse, kapitaalremontidesse või ülenormatiivsetesse tagavaradesse, nagu see on omane reale meie tööstusharudele. Materiaalsete väärtuste normitavate tagavarade ülenormatiivsed jäägid ajavahemikul 1945—1948 (I pool) vaatluse all olevates organisatsioonides kasvasid pidevalt. Eriti raske oli olukord Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumis, kelle erikaal viie organisatsiooni ülenormatiivsete tagavarade üldsummas moodustas 1945. a. 55%, 1946. a. 86,1%, 1947. a. 52,4% ning 1948. a. I poolel 55,8%. Sealjuures on põlevkivi sellele ministeeriumile kui valmistoodang, mis moodustabki kandvama osa tema ülenormatiivsetest jääkidest. Põlevkivi kui valmistoodang aga ei leia turustamist seetõttu, et käitised ja utmistehased, kes seda põlevkivi peavad töötlema, on alles ehitamisel või ei saadud neidki vabrikuid, mis olid valmis ehitatud, elektrienergia puudumisel käiku lasta. Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi kui ka kombinaadi „Eesti Põlevkivi" käibevahendite kinnikülmumises valmistoodangus avaldubki selle raamatu algul konstateeritud disproportsioon põlevkivi töötleva tööstusharu ning ürgtootva tööstusharu — põlevkivi kaevamise — vahel. See disproportsioon, üha suurenedes, tõmbas endaga kaasa nagu veerev lumipall ka teisi käitisi kogu 1948. a. esimesel poolel. Osa käibevahendeid — ja sealjuures võrdlemisi suuri summasid — paigutati kapitalimahutustesse, ja seda jällegi Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi süsteemis, kes aastast aastasse tunduvalt ületades temale ettenähtud kapitalimahutusi katab uute summade saamiseni puudujäägid käibevahendite arvel, mis muidugi üha raskendab tema finantsolukorda.

Kokkuvõttes jutustab see raamat sotsialismi ehitamisest meie noorés nõukogude vabariigis, kus seda tööd on tehtud ainult neli aastat. Seda tööd tehti vabariigis, kus fašistliku okupatsiooni tulemusel hävines 45% tööstustootlikest põhifondidest. Me võime konstateerida, et nelja aasta pingerikka ja visa töö tagajärjel 41% tööstustootlikest põhifondidest on uuendatud, kusjuures tööstus-

toodang aga ületas 1948. aastal õige tunduvalt sõjaeelse taseme. Näeme, milliseks tõsiseks takistuseks oli kapitalistlik kord Eestis tootmisjõudude arendamisele ja millise tohutu eelise sai eesti rahvas, kehtestades oma maal nõukogude korra. Tööstustoodangu säärane suur kasv oli võimalik põhifondide parema, kaugelt ratsionaalsema ärakasutamise tõttu tänu plaanimajandusele, tänu nõukogude korrale. See kõneleb edasi ka sellest, et uue nõukogude tehnika rakendamine teostatakse meil sotsialistlikes tingimustes, olukorras, kus ekspluatatsioonist vabanenud töölisklass võtab sellelt tehnikalt välja hoopis suurema ühiskondliku produkti kui see oli mõeldav kapitalistliku korra juures.

See raamat kõneleb lõpuks sellest, et kapitalismi ikkest hiljuti vabanenud vabariikides toimub sotsialismi ehitamine palju kiiremini ning mitmeti soodsamais tingimustes vanade vennasvabariikidega võrreldes. Seda tänu sellele, et vanemad vennasvabariigid, kus Lenini-Stalini partei juhtimisel on võidule tulnud sotsialism, osutavad igakülgset ja omakasupüüdmatut abi uutele nõukogude vabariikidele. Seltsimees Stalini isiklik initsiatiiv ja vennasvabariikide võimas abi meile aitasid otsustavalt kaasa tööstuse taastamisele ning arendamisele nii lühikese aja jooksul.

Meie tööstusettevõtete töös avastatud puudused, millest kõneleb käesolev raamat, näitavad neid suuri sisemisi reserve ning võimalusi, mille rakendamine ja teostamine aitab veelgi ulatuslikumalt tõsta meie tööstusettevõtete töötaset. Seda saavutame me kindlasti, kui me bolševike partei juhtimisel koondame töötajate hulgad võitlusele nende puuduste kõrvaldamise eest.

Sisukord

Lk.

Sissejuhatuse asemel 5

I. Ehitusprogrammi täitmise käik 20

II. Tööstustootmise mahulised näitajad 40
1. Tööstuse üldtoodangu kasvudünaamika 40
2. Vennasvabariikide abi Eesti NSV rahvamajanduse, eriti aga tööstuse taastamisel ning edasiarendamisel 51
3. Tööstuse töötulemused naturaalnäitajais 58
a. Elektrienergia tootmine 58
b. Kütuse bilanss 64
c. Põlevkivi tootmine ning töötlemine 69
d. Metsa ülestöötamine ja töötlemine 74
e. Ehitusmaterjalide tööstus 77
f. Kalatööstus 83
g. Toiduainetetööstus 85
h. Kohalik tööstus 89
4. Tööstuse territoriaalse paiknemise küsimused 92
5. Sotsialistlike tootmissuhete tugevnemine tööstuses 102
6. Tootmis- ja tarbimisvahendite erikaalu kujunemine tööstustoodangus 105
7. Tööstustootlike põhifondide kasvu dünaamika 112

III. Tööjõu, töötasu ja töötajate heaolu küsimusi tööstuses 121
1. Tööjõu probleemid 122
2. Töötasu küsimusi ENSV tööstuses 137
3. Töötajate heaolu küsimusi 152

IV. Tööstustoodangu mihuselised näitajad 169
1. Omahinna alandamise käik 170
2. Tööviljakuse tõstmise küsimusi 173
3. Omahinna alandamise analüüs mõnedes meie tööstusharudes . . 187
a. Põlevkivi ja põlevkivi utmistoodete omahinna analüüs . . . 189
b. Masinaturba omahinna analüüs 212
c. Silikaattelliste omahinna analüüs 221
d. Rukkileiva omahinna analüüs 229
4. Käibevahendite sihipärasest kasutamisest ja ringluse kiirusest 238

Kokkuvõtteks 252

Tabelite loetelu

Tabel nr. 1. Kapitalimahutuste teostamise kasv (protsentides) . . . 22
Tabel nr. 2. 22
Tabel nr. 3. Kasutamisele anti elamispinda (m^2) 28
Tabel nr. 4. Liiduvabariiklike ja vabariiklike kapitalimahutuste territoriaalne paigutus 1948. aastal 31
Tabel nr. 5. 33
Tabel nr. 6. 34
Tabel nr. 7. Töötasu erikaal ehitustööliste keskmises päevatoodangus (protsentides) 35
Tabel nr. 8. Üldtöödest teostati mehhaniseeritult (protsentides) . . . 37
Tabel nr. 9. Olemasolevate mehhanismide kasutamise koefitsient, võrreldes kehtivate normidega 37
Tabel nr. 10. Ehitustööliste arvu ja sealhulgas nais-ehitustööliste arvu dünaamika 38
Tabel nr. 11. Tööstuse üldtoodangu kasvu dünaamika (1926./27. a. püsivhindades, protsentides) 42
Tabel nr. 12. Üksikute süsteemide erikaalu kujunemine tööstuse üldtoodangus (protsentides) 49
Tabel nr. 13. Eesti NSV tööstuse toodang naturaalnäitajais (protsentides) 59
Tabel nr. 14. NSV Liidu kütuse bilansi struktuur protsentides, tarvitatud kütus tingühikutes 65
Tabel nr. 15. Eesti NSV küttebilanss (Küttepuud tuhandetes kuubikmeetrites, muu tuh. tonnides) 67
Tabel nr. 16. 75
Tabel nr. 17. Puidu töötlemise areng Metsa- ja Paberitööstuse Ministeeriumi süsteemis 76
Tabel nr. 18. Punaste telliste tehaste võimsus (miljonites tellistes) . 79
Tabel nr. 19. Silikaattelliste tehaste võimsus (miljonites tellistes) . . 80
Tabel nr. 20. Kala püütud tuhandetes tonnides 83
Tabel nr. 21. Tapamajade võimsus ning liha töötlemine 86
Tabel nr. 22. Puu- ja aedviljatööstuse trusti majapidamiste kasv . . . 87
Tabel nr. 23. Piiritusevabrikute võimsus ning koormus 1947. aastal . . 88
Tabel nr. 24. Tööndusliku kooperatiivide toodangu kasv 91
Tabel nr. 25. ENSV tööstuse üldtoodangu kasvu dünaamika territoriaalselt (miljonites rublades, protsentides) 93

Tabel nr. 26. Linnade ja maakondade tööstuse üldtoodangu erikaalu kujunemine aastail 1945—1948 territoriaalselt (protsentides) 94
Tabel nr. 27. Liidulise alluvusega tööstuse üldtoodangu dünaamika territoriaalselt (protsentides) 95
Tabel nr. 28. Linnade ja maakondade liidulise alluvusega tööstuse üldtoodangu erikaalu kujunemine territoriaalselt aastail 1945—1948 (protsentides) 96
Tabel nr. 29. Liiduvabariikliku ja kohaliku alluvusega tööstuse üldtoodangu dünaamika territoriaalselt (protsentides) 97
Tabel nr. 30. Liiduvabariikliku ja kohaliku alluvusega tööstuse üldtoodangu erikaalu kujunemine territoriaalselt aastail 1945—1948 (protsentides) 98
Tabel nr. 31. Erasektoris töötanud käsitöölisi 103
Tabel nr. 32. Riikliku ja kooperatiivse sektori erikaalu dünaamika tööstuses (protsentides) 103
Tabel nr. 33. 106
Tabel nr. 34. Tootmis- ja tarbimisvahendite erikaalu dünaamika Nõukogude Liidus (protsentides) 107
Tabel nr. 35. A ja B tööstusgruppide arenemise dünaamika (üldtoodang 1926./1927. a. püsivhindades, protsentides) 109
Tabel nr. 36. 109
Tabel nr. 37. 111
Tabel nr. 38. Tööstustootlike põhifondide kasv 112
Tabel nr. 39. Tööstuslike põhifondide erikaalu kujunemine suur- ja väiketööstuses (protsentides) 112
Tabel nr. 40. Tööstustootlike põhifondide kasv ühe töötaja kohta . . 113
Tabel nr. 41. Tööstustootlike põhifondide kasv ühe töötaja kohta . . 114
Tabel nr. 42. 114
Tabel nr. 43. Tööpinke teenindavate jõumasinate võimsuse kasv kilovattides (protsentides) 115
Tabel nr. 44. Käitiste arvu kasv 116
Tabel nr. 45. Suur- ja väiketööstuse toodangu kasvu dünaamika (protsentides) 117
Tabel nr. 46. Suur- ja väiketööstuse toodangu erikaal tööstuse üldtoodangus (protsentides) 117
Tabel nr. 47. Tootmis- ja tarbimisvahendeid (A- ja B-grupp) tootvate tööstusharude toodangu kasvu dünaamika suur- ja väiketööstuses (protsentides) 118
Tabel nr. 48. A- ja B-grupi tööstustoodangu erikaalu kujunemine suur- ja väiketööstuse üldtoodangus (protsentides) 119
Tabel nr. 49. Suur- ja väiketööstuse toodangu erikaal tootmis- ja tarbimisvahendite toodangus (protsentides) 119
Tabel nr. 50. Rahvamajanduse sotsialistlikus sektoris oli töötajaid (protsentides) 122
Tabel nr. 51. Töötajate erikaal rahvamajanduse sotsialistlikus sektoris 123
Tabel nr. 52. Tööjõu arvuline seis (tuhandeis) Inglismaal 124
Tabel nr. 53. Töötajate arvu liikumine tööstuses (seisuga vastava aasta detsembri viimasel kuupäeval) 126
Tabel nr. 54. Naiste erikaal tööstuses töötajate üldarvus 127
Tabel nr. 55. Naistööliste erikaal tööliste üldarvus tööstuses 127

Tabel nr. 56. Töötajate jagunemine tööstuses (seisuga 1. aprillil, protsentides) 129
Tabel nr. 57. Teenistujate erikaalu kujunemine töötajate üldarvust (protsentides) 130
Tabel nr. 58. 133
Tabel nr. 59. Tööliste ja teenistujate arvuline vahekord kooperatiivses sektoris 134
Tabel nr. 60. Tööjõu kasutamine tööndusliitudes 1947. aastal 135
Tabel nr. 61. Tööstuslik-tootva personaali töölised saavad seisuga 1. maiks 1948 töötasu (protsentides) 139
Tabel nr. 62. Ühe töölise keskmine aastatasu (rublades, protsentides) 145
Tabel nr. 63. Ühe töölise keskmise aastatasu kasvu dünaamika ministeeriumide ja ametkondade kaupa, võrreldes ENSV keskmisega 147
Tabel nr. 64. Väljamakstud töötasud ja normide täitmise protsent üksikuis artellides 150
Tabel nr. 65. NSV Liidu töötajate materiaalse ja kultuurilise taseme tõus teisel viisaastakul 153
Tabel nr. 66. NSV Liidu tööliste ja teenistujate keskmine töötasu aastas (rublades) 154
Tabel nr. 67. NSV Liidu tööliste ja teenistujate töötasufondi kasv (miljard. rbl.) 154
Tabel nr. 68. Rahvamajanduse sotsialistlikus sektoris töötajate töötasufondi kasv (protsentides) 156
Tabel nr. 69. Rahvamajanduse sotsialistliku sektori harude töötajate töötasufondi erikaalu dünaamika (protsentides) 156
Tabel nr. 70. Tööliste ja teenistujate töötasufondi kasv tööstuses (protsentides) 157
Tabel nr. 71. Mitmesuguste kulutuste dünaamika rahvamajanduse sotsialistliku sektori töötajate heaolu tõstmiseks (tuh. rbl.) 158
Tabel nr. 72. Jaekauba-käibe dünaamika (protsentides) 160
Tabel nr. 73. Tähtsamate põllumajandussaaduste turuhindade dünaamika Tallinna turul (protsentides) 161
Tabel nr. 74. Põllumajandussaaduste kokkuostu dünaamika kooperatiivse sektori poolt (tuh. rbl.) 162
Tabel nr. 75. 165
Tabel nr. 76. Tööstuses oli stahhaanovlasi ja lööktöölisi 166
Tabel nr. 77. Tööstustoodangu kaubandusliku omahinna alandamise plaani täitmine (protsentides) 171
Tabel nr. 78. Keskmise aastatoodangu ning keskmise aastatasu kasv ühe töölise kohta (protsentides) 175
Tabel nr. 79. Ühe töölise aastatoodang 1926./27. a. püsivhindades (protsentides) 179
Tabel nr. 80. Ühe 5 kW võimsusega elektrimootori tootmiseks kulus töötunde (protsentides) 179
Tabel nr. 81. 5 kW võimsusega mootori omahinna kujunemine 1926./27. a. püsivhindades (protsentides) 180
Tabel nr. 82. Rekonstrueeritud Riikliku Kreenholmi Manufaktuuri tootmise majanduslikke näitajaid 181
Tabel nr. 83. Ühe töölise keskmine aastatoodang püsivhindades ehitusmaterjalide tööstuses (Ehituse ja Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium) 187

Tabel nr. 84. Ühe tonni põlevkivi omahinna dünaamika 189
Tabel nr. 85. Ühe tonni põlevkivi omahinna dünaamika Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi käitistes 190
Tabel nr. 86. 191
Tabel nr. 87. Ühe tonni põlevkivi omahind kaevandustes, võrreldes kaevandusega, kus see on kõige madalam (protsentides) 192
Tabel nr. 88. Abimaterjali, kütte ja elektrienergia kulu dünaamika ühe tonni põlevkivi omahinnas (protsentides) 194
Tabel nr. 89. Ühe tonni põlevkivi omahinnas kulutatakse abimaterjalidele, küttele ja elektrienergiale (protsentides) 196
Tabel nr. 90. Töötasu kulu dünaamika ühe tonni põlevkivi omahinnas (protsentides) 197
Tabel nr. 91. Ühe tonni põlevkivi omahinnas kulutatakse töötasule ja juurdearvutustele töötasus (protsentides) 199
Tabel nr. 92. Amortisatsiooni-, mitmesuguste kulude ja kaubanduslike kulude dünaamika ühe tonni põlevkivi omahinnas kombinaadis „Eesti Põlevkivi" (protsentides) 201
Tabel nr. 93. Tsehhi-, tehase- ja kaubanduslike kulude dünaamika ühe tonni põlevkivi omahinnas (protsentides) 202
Tabel nr. 94. Ühe tonni põlevkivi omahinnas kulutatakse tsehhikuludena, tehase üldkuludena, amortisatsioonina jne. (protsentides) 205
Tabel nr. 95. Ühe tonni põlevkiviõli omahinna dünaamika (protsentides) 206
Tabel nr. 96. 207
Tabel nr. 97. Põhi- ja abimaterjalide ning kütte, auru ja elektrienergia kulu dünaamika ühe tonni põlevkiviõli omahinnas (protsentides) 208
Tabel nr. 98. Töötasu ja töötasule juurdearvutuste kulu dünaamika ühe tonni põlevkiviõli omahinnas (protsentides) . . . 209
Tabel nr. 99. Tsehhi-, tehase- ja kaubanduslike kulude dünaamika ühe tonni põlevkiviõli omahinnas (protsentides) 210
Tabel nr. 100. Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi ebatootlike kulutuste ja väljaspool realiseerimist tekkivate kulude kasv põlevkivi tootmisel ning töötlemisel 211
Tabel nr. 101. Ühe tonni masinaturba omahinna dünaamika (protsentides) 212
Tabel nr. 102. Ühe tonni turba omahind Lavassaares ja Arukülas, võrreldes Lehtses toodetud turba omahinnaga (protsentides) 213
Tabel nr. 103. Abimaterjali, kütte ja elektrienergia kulu dünaamika ühe tonni masinaturba omahinnas (protsentides) 214
Tabel nr. 104. Ühe tonni masinaturba omahinnas kulutati materjali, kütet ja elektrienergiat (protsentides) 215
Tabel nr. 105. Töötasu ja töötasule juurdearvutuste kulu dünaamika ühe tonni masinaturba omahinnas (protsentides) 215
Tabel nr. 106. Ühe tonni masinaturba omahinnas kulutati töötasudele ja töötasudele juurdearvutusteks (protsentides) 216
Tabel nr. 107. Tsehhikulude, tehase üldkulude ja kaubanduslike kulude dünaamika ühe tonni masinaturba omahinnas (protsentides) 216
Tabel nr. 108. Põlevkivi- ja Keemiatööstuse Ministeeriumi turbatrusti ebatootlikud kulud ning väljaspool realiseerimist tekkinud kulud ja kahjud 218

Tabel nr. 109. Põhimaterjali, kütte ja elektrienergia kulu dünaamika ühe tonni turbabriketi omahinnas (protsentides) 219
Tabel nr. 110. Tuhande silikaattellise omahinna dünaamika (protsentides) 221
Tabel nr. 111. Materjalide, pooltoodete, tehnoloogilise kütte ja elektrienergia kulu dünaamika tuhande silikaattellise omahinnas (protsentides) 223
Tabel nr. 112. Töötasu ja töötasude juurdearvutuste dünaamika tuhande silikaattellise omahinnas (protsentides) 224
Tabel nr. 113. Silikaattelliste tehase „Kvarts" ühe töölise keskmine aastatoodang 1926./27. a. püsivhindades 225
Tabel nr. 114. Sama käitise ühe töölise keskmine aastatöötasu 226
Tabel nr. 115. Tuhande tellise tootmiseks kulutati töötasudena (protsentides) 227
Tabel nr. 116. Tsehhikulude, tehase üldkulude ja kaubanduslike kulude dünaamika tuhande silikaattellise omahinnas (protsentides) 227
Tabel nr. 117. Ühe tonni rukkileiva omahinna dünaamika (protsentides) 230
Tabel nr. 118. Ühe tonni rukkileiva kaubanduslik omahind trustile alluvais käitistes (protsentides) 231
Tabel nr. 119. Kulutused materjalideks, kütteks, energiaks jne. ühe tonni rukkileiva omahinnas (protsentides) 232
Tabel nr. 120. Kulutused töötasudele ja töötasudele juurdearvutustele ühe tonni rukkileiva omahinnas (protsentides), võrreldes Kohtla-Järve Jahu- ja Leivakombinaadiga 233
Tabel nr. 121. Ühe tonni leiva valmistamisel kulutati üldkuludena (protsentides) 234
Tabel nr. 122. 235
Tabel nr. 123. Käibevahendite kasutamise dünaamika mõnes ENSV ministeeriumis ja organisatsioonis (tuh. rbl.; + üle normatiivi, — alla normatiivi) 240
Tabel nr. 124. Käibefondide ringekiirus 245
Tabel nr. 125. Tooraine ja põhimaterjalide ringekiirus 246
Tabel nr. 126. Abimaterjalide ringekiirus 247
Tabel nr. 127. Kütuse ringekiirus 247
Tabel nr. 128. Valmistoodangu ringekiirus 248

Kaanejoonise valmistanud P. Luhtein

Vastutav toimetaja L. Aisenstadt

Tehniline toimetaja E. Ridala

А. Веймер. Промышленность Эстонской ССР на подъеме.
На эстонском языке.

Ladumisele antud 3. II 1949. Trükkimisele antud 10. III 1949. Paber 61×86 cm 1/16. Trükiarv 5000. Trükitähti trükipoognas 34 720. Trükipoognaid 17. Arvutuspoognaid 14,92. MB-00992. Tellimise nr. 211. Trükikoda „Punane Täht", Tallinn, Pikk tn. 54/58.

JÄRELMÄRKUS

Raamatu trükkimise ajal osutus võimalikuks täpsustada mõningaid arve. Need arvud on järgmised:

Lk.	Rida	On trükitud	Peab olema
26	16. rida alt	56,5%	57,1%
91	Tabelis nr. 24	1948. a. arvud	88,550; 251,6%; 65,607; 270,8%; 74,0%.
91	Tabelis nr. 24	1949. a. arvud	99,543; 282,9%.
91	10. rida alt	2,7	2,5
91	7. rida alt	2,86	2,70
113	16. rida ülalt	41,3	38,1
113	17. rida ülalt	41,3	38,1
171	Tabelis nr. 77	1947. a. andmed „Eesti Energia" kohta	— 7,0; + 0,8
172	16. rida ülalt	37,8	7,0
172	17. rida ülalt	„ainult"	„tõus"
172	17. „ „	6,5	0,8
175	Tabelis nr. 78, lõigus kombinaat „Eesti Põlevkivi", ühe töölise keskmine aastatoodang, viimases lahtris	133,7	157,4
257	16. rida ülalt	71,4	74,0
264	2. rida alt	41%	38,1%

Peale selle on avastatud järgmised trükivead:

59	Tabelis nr. 12, lõigus Söetööstuse Ministeerium, 8. lahtris	89,2	32,3
61	Tabelis nr. 12, lõigus villane riie, 8. lahtris	102,7	112,7
62	Tabelis nr. 12, lõigus Jahu, 8. lahtris	96,0	46,0
65	Tabelis nr. 14, lõigus Nafta, 3. lahtris	17,9	7,9
69	8. rida ülalt	63%	65,9%
114	Tabeli nr. 41 pealkirjas	Tööstustootlike põhifondide kasv ühe töötaja kohta	Elektrienergia kasv ühe töölise kohta
139	Tabelis nr. 61, lõigus Keemiatööstus, 2. lahtris	71,1	81,1
153	10. rida alt	miljardit	miljonit

Rbl. 11.50

A
17787
3272186

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00327218 6